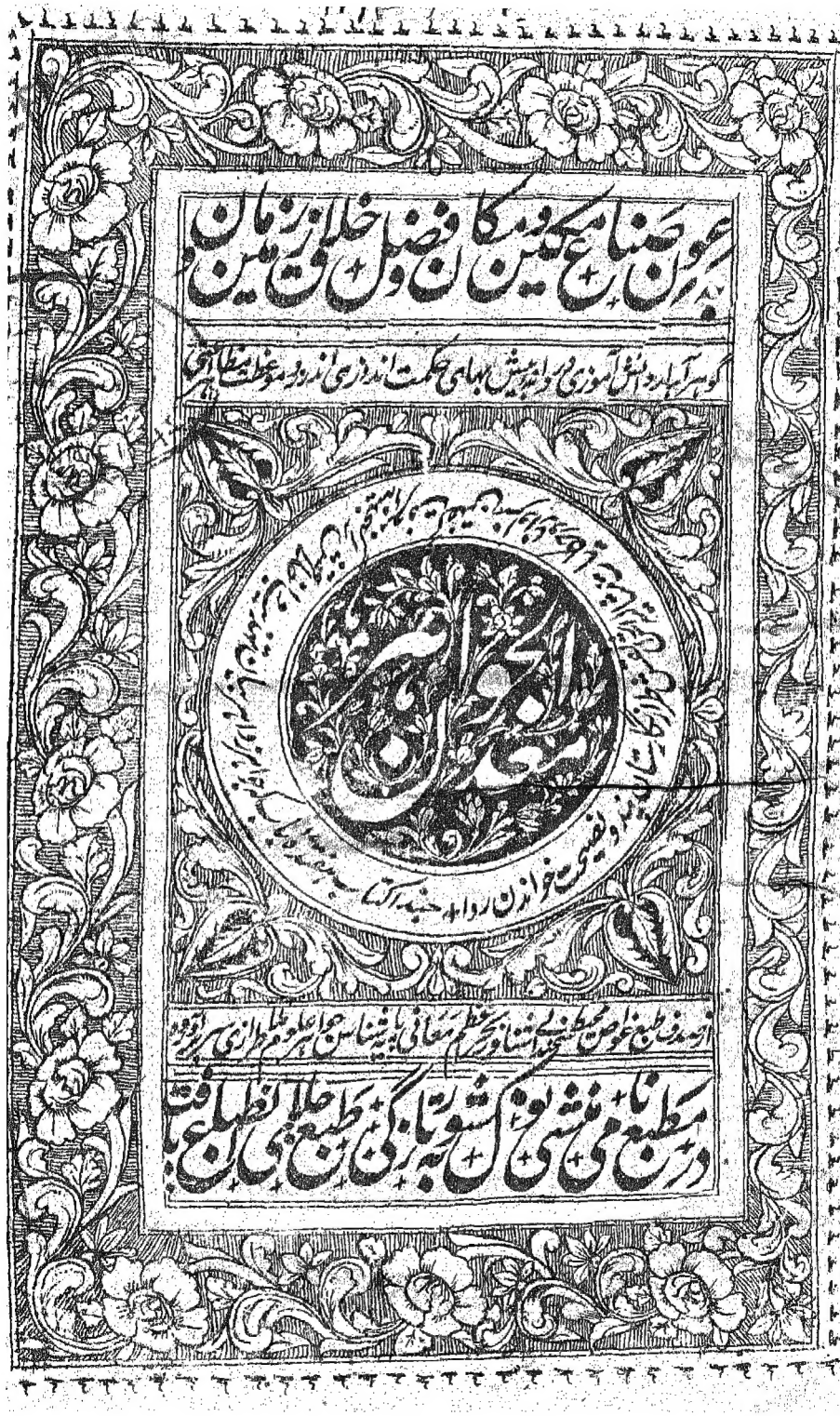

اطلاع

اس مطبع میں ہر علم و فن کی کتب موجود ہیں مشائقین کو فہرست مطبوعات سے جو علیحدہ موجود ہے اور درخواست کرنے سے مل سکتی ہے معلوم ہو سکتا ہے کہ قیمت اس سال میں نہایت ارزاں مقرر ہوئی ہے ہم صرف کتب اخلاق و موعظت و تصوف و مذہبی اسلام و مثنویات قصص و نظم و نثر فارسی درج ذیل کرتے ہیں

اخلاق و موعظت و تصوف کی کتابیں فارسی

گلستان نثر — شیخ سعدی شیرازی —
ایضاً — کاغذ رنگین و عمدہ —
ایضاً — متوسط قسم —
ایضاً — پر قلم و واضح و خوش خط —
ایضاً — چوب قلم — کاغذ سفید و لائق عمدہ
ایضاً — ایضاً — کاغذ حنائی —
فرہنگ گلستان — تصنیف مولوی عبدالہادی سوسے
گلستان مترجم — ترجمہ لفظ بلفظ ہوا ہے —
شرح گلستان — مصنفہ مولوی محمد اکرم لبنانی
اخلاق محسنی نثر — تصنیف لاحسین واعظ —
گلستان حکیم قاآنی — بجواب گلستان سعدی قابل دیدہ ہے —
بوستان جلی قلم — مانند قلم وسط قطعہ لائق دیدہ ہے
بوستان جلی قلم — خوشخط بوستان چھپی نہیں
کاغذ سفید —
ایضاً — کاغذ حنائی —
بوستان — دو مصرعہ خوشخط تصنیف شیخ سعدی نقطہ جلی —
ایضاً — دو مصرعہ —
بوستان — مصرعہ متن و حاشیہ میں دو مصرعہ بین
ایضاً — دو مصرعہ — مطبوعہ مطبع علوی —
مثنوی شاہ شرف — از شاہ بوعلی قلندر عارف مضمون ہے —
مثنوی مثنوی مولوی روم — چار مصرعہ ہر صفحہ
شرح مثنوی — از تصنیفات حضرت مولانا عبدالعلی بحرالعلوم مرحوم — شرح حل المتین ہے
رقائق مثنوی — شرح مثنوی مولوی روم
مطبوعہ کانپور —
انوار الاولیاء — ملفوظات و ارشادات حضرت شیخ فرید شکر گنج رحمۃ اللہ —
مجموعہ مثنویات فرید الدین عطار — حسین رسائل ذیل ہیں — جواہر الذات — میلاج — الٰہی نامہ — مختار نامہ — منطق الطیر — مصیبت نامہ —
تذکرۃ الاولیاء — مقامات — فتوح — بی سرانجام

پند نامہ —
مخزن اسرار — مولفہ خواجہ امیر الدین عمر جاجرمی
حکایات و مواعظ عارف — بقلم نہایت جلی خوشخط —
مطالب رشیدی — مصنفہ حضرت شاہ تراب
در طریق مجاہدات بالجملہ —
انوار محمدی — مصنفہ محمد امیر اکبر آبادی در بیان فرقہ اہل اسلام —
مثنوی سلسبیل — مصنفہ حکیم سنور حسین فیض حکیم تخلص —
اخلاق ناصری — مشہور علم اخلاق کی کتاب —
اخلاق محمدی — مصنفہ محمد علی بزدی اخلاق علائی
مصباح الہدایت — ترجمہ عوارف مشہور کتاب
رسالہ ہدایت الہ مبین — موعظت بین —
حمد و نعت و مدح و شرح قصیدہ بانت سعاد —
مجالس العشاق — بالتصویر تصنیف سلطان حسین
نمیرۂ شہنشاہ اسیر شور گورکان ہے نظم و نثر
دلکش عشق و شریعت کو ہم قالب و ہم پیالہ کیا ہے
مذاق اہل تصوف —
مجالس العشاق — بالتصویر — مطبوعہ حدیدہ
بہارستان جامی — بجواب گلستان سعدی
کیمیائے سعادت فارسی — امام محمد غزالی —
حدائق العشاق — مصنفہ نظار رضی در تاثیرات عشق —
اخلاق جلالی — محشی از ملا جلال الدین محقق
دوانی — علم اخلاق میں — نہایت خوشخط —
منطق الطیر — تصنیف فرید الدین عطار تصوف میں —
پند نامہ — مصنفہ حضرت فرید الدین عطار تصوف میں
انفع اللآلی — شرح قصیدہ لامی —
نصائح عین —
کاشف اسرار — تصنیف مولوی نور علیصاحب
در علم تصوف —
مثنوی رزم و بہار — عسجد خان عین مصنف شاعر اہل زبان ہے —

به عون صنایع مکین و مکان فضل و خلاق زمین و زمان

گوهر آرای دانش آموزی در آیینه بیش بهای حکمت اندوزی مرد و موعظت مظاهر

انجمن سعادت گوهر

از صدف طبع غواص بحر سخن شناور بحر عظم معانی پایه شناس جواهر علوم ملاطرازی سر آورده

در مطبع نامی منشی نولکشور به تاریخی طبع جلالی لنطبع یافت

M.A.LIBRARY, A.M.U.
PE2137

بسم الله الرحمن الرحیم

جهان جهان نیایش جهان داری را سزد که رایات جهانگیری فرمانروایان والاشکوه برابر گنبد گردان برافراخت وعرصه گیهان را بپور معدلت وانصاف گیتی خدایان بزرگ نژاد روشن ومنور ساخت وصلوات بیکران بر شمع انجمن کائنات واسطه عقد موجودات که بفروغ دین وبپرتو یقین ظلمت آباد فانی را آرایش خلد جاودانی بخشید بلیت سکلک دوزبان چه زبره دارد ؛ کاوصاف محمدی نگارد ؛ ورحمت فراوان نثار صحابه عظام و اولاد کرام که انتظام سلسلهٔ اسلام والبته بایشانست باد پس از نگاشتن حمد ایزدی و نعت سرائی محمد صلعم گزیده ترین شیوهای مرضیه انسان آنست که چهره اوقات عزیز را بگلگونه دعای خلود اقبال خلافت پناهی ظل الهی مالک الرقاب سلاطین عالم مرجع خواقین اعظم مرشد انام مروج اسلام اورنگ نشین فرهنگ آرای عدو بند قلعه کشای جلال بخش دیده دولت واقبال سند افروز بارگاه جاه وجلال غرهٔ ناصیهٔ سعادت وبهروزی قرهٔ باصرهٔ نصرت و فیروزی طراز کسوت سلطنت وفرمانروائی فروغ طلعت کشورستانی وجهان گشائی ضابط

قوانین شهریاری وجهانبانی کاشف آیات ملک گیری وکشورستانی رافع رایات عدل و انصاف دافع آثار ظلم واعتساف نوباوهٔ گلشن کرم وسخاوت جوهر شمشیر تهور وشجاعت قص حاتم دانائی وهوشیاری مرکز دائرهٔ بختمندی وکامگاری زنگ زدای مرآت حق بینی ناصیه افروز خردپروری وهنرمندی والا فطرت روشن قیاس حقیقت پژوه ایزدشناس مظهر انوار غیبی کاشف اسرار لاریبی حقائق دان معارف آگاه ابوالمظفر نورالدین محمد جهانگیر بادشاه خلد الله ملکه وسلطانه آرایش دهد شنویا

چه شاهی که شاهان والا شکوه	همه سرفرازان گردن کشان
دوان درر کابش گروها گروه	دران دم که جلوه دهد بر سریر
بزرگان برو بند آن آستان	جو شمشیر گیرد بهنگام کین
نماید جو بر چرخ بدر منیر	ز شمشیر او غرق خون دشمنان
ز هیبت فتد لرزه در روم وچین	ز خشم آورد چون گره بر جبین
گرفتار خوار وزبون دشمنان	کمر بسته شاهان بدرگاه او
ز بیمش خرد آسمان وزمین	کفش ابر نیسان بگاه کرم
نهاده سر سجده در راه او	جهانگیر شاهنشه بی نظیر
فشاند بر آفاق گنج و درم	شهنشاه جم جاه گیتی ستان
که زینت از و یافت تاج وسریر	کلید ظفر تیغ تیزش بمشت
که شد در تن ملک حکمش روان	ز عدلش که باشد بقا را دلیل
شه واین شه ما بهفتاد پشت	بدوران آن بادشاه دلیر
بخرطوم روبده مور فیل	بصحرای انصاف عدلش چراغ
شده دایه بز غاله را ماده شیر	بدورانش از گرگ درنده میش
زطوفان صرصر بود با فراغ	بز لنگ را کو بود تا توان
کند دعوی خون فرزند خویش	

بود گرگ غمخوار تر از شبان | ز عدلش عجب نیست گر زین سپس
ہم آغوش شعله بود خار و خس | پر خویش بستر کند جبه باز
کہ گلخشک بروے بخندد بناز | ثنائے جہانگیر گیتے ستان ؛
چگونہ کند طرز کے بے زبان | الٰہی تو این شاہ عالے نژاد
کہ شاہے چنین کس ندارد بیاد | بتخت شہے تا قیامت بدار ؛

از آفات گیتے سلامت بدار ؛

در اسان سرائی عندلیب قلم در اوصاف شقائق دقائق سخن کہ کلش وجود انسان را آرایش از انست و سبب ترجیح و تفوق انسان از حیوان ہمان

بر ضمائر سخن سنجان دقیقہ بین و خرد پروران نکتہ آفرین مخفی و محجب نماند کہ سخن فرزندیست رشید کہ پدر خود را یعنی سخن پرور را تا نفخ صور بہ نیک نامی زندہ و مشہور میدارد پس لاجرم است کہ ہرگز انقطاع نپذیرد چرا غیست کہ از صرصر حوادث و آفات نمیرد بنیادیست دیر بقا آفتابیست با فروغ و ضیا از بس لطافت گوئی جانست کہ از چشم مردم نہانست باغیست شگفتہ در ریاض عشق و محبت نقاشیست نقش طراز نگارستان پند و نصیحت پیکیست پیام گذار دلہا بدلہا جاسوسیست از کشور جانہا بجانہا زبدہ کارخانہ اسرار الٰہی عمدہ فیوض واردات نامتناہی بسبب اسرار نہان بوسیلہ او بر فراز پیدائی جلوہ ریز گشتہ بسبب نکات دقیق بوساطت او حل و آسان شدہ اگر این لطیفہ غیبی از کتم عدم رو نمودی کار و بار علمی کائنات معطل و موقوف بودی مرغیست از نشیمن قدس پریدہ آہوئیست در صحرای معرفت چریدہ گاہی نسیمیست کہ دل را چون گل بشگفاند گاہی سمومیست کہ جگر را خاکستر گرداند یکی را بہ سریر عزت نشاند و یکی را بر خاک مذلت غلطاند کشتہ او حیات نپذیرد زندہ ساختہ او ہرگز نمیرد سخن را شہدست و مسک را شیرنگ باعث صلح و خشنودیست و موجب ستیزہ و جنگ کنجیست کہ ہر چہ بر خواہندہ حریص بذل و ایثار کمی و نقصان نپذیرد بلکہ افزونی و زیادتی گیرد و ہر کسیہ

مہر شن باصراف بازگفتی نمی گردد مگر ہمیان سخن کہ ہر چند بیدریغ خرج نمائی پُر تر شود خوانیست پیش خواص
نہادہ وصلای عام دردادہ اما این لقمہ بکام ہر نااہل فرو نرود معدہ گرم باید کہ این بر تحمیل برد
مصرع نان سپیدہ نہ قوت ہر شکم ست ؛ این گنج را نہ زحمت مار ست نہ حراست پاسبان
درکار اسکندر ذوالقرنین کہ در آرزوی آب حیوان ظلمت آباد گیتی را بپای طلب پیمود چون تصویر بیش
نبود رشحہ از ان جام تجرع ننمود و آصلا رہ بدان چشمہ نبرد و از نہایت اندوہ خون جگر خورد
ازین آب زندگانی کہ ہر قطرہ او ہزار عمر جاودانی می آرزد غافل بود چون شیخ نظامی
علیہ الرحمہ بعد ہزاران سال قطرہ ازین آب در کامش ریخت عمر خضر یافت کہ ابد الآباد
پیمانہ زندگی او لبریز نخواہد شد ازان آبحیات بجز افسانہ بگوش اہل ہوش نرسیدہ و ازین
زلال ساغر مالامال ارباب فضل و کمال نوشیدہ آبحیات را ازین سر چشمہ تر سار ست کہ از
خجالت در حجاب ظلمت مختفی و متواری ست زہی آبے کہ ہم رطوبت آب دارد و ہم لطافت باد
و ہم حرارت آتش منبع در طینت خاکی نہادہ اند آبے ست کہ چون در جام مدح درآید
شیرین ست و چون در قدح ہجو افتاد شور اما شورش نیز نمکی دیگر دارد کہ شور در عالم می افگند
دریائیست کہ در بحر شعر تموج و طلاطم ست گاہی بمروارید آبدارش تشبیہ کنند و گاہے بشکر
خوشگوارش تمثل زنند اما مروارید را پیش او چہ لطافت و شکر را نزد او چہ حلاوت دُر قلب در
جنب او رد و شکر از حسد او رشک مضمر اما شکر با وجود شکر بیرا پا شکر ست کہ با او در تشبیہ ہمکاسہ ست
و مروارید را باعث آبروئیست کہ در مانند با او ہم رشتہ نی لولو را از غیرت او جگر سوراخ و
شکر از رشک او بہ تنگ آمدہ و ماہ از حسرت میگدازد در فضیلت سخن ہیچکس را سخن نیست
زبان در توصیف او لکن و سخنوران را بتعریف او مُہر بر دہن از ناطق تا لال آنقدر فرقست
کہ از لعل تا سفال و از مقال علما و جہال آنقدر تفاوتست کہ از پارکین تا سر چشمہ زلال و
از سنج تا سنجر و از ظلمت تا نور و از شیون تا سور و از دیو تا حور حکیم سخن آفرین اگر ابواب نطق
بر بشر نگشودی آدمی تا حیوان چہ فرق بودی ناچار با چار پایان ہم طویلہ نمودی و از سرائر

ضمائر یکایک چہ طور آگہی یافتندی و چندین حلل معنی در کارخانہ سخن رانی چہ نوع یافتندے
و از حی لایزال وحی بر انبیاء و رسل چگونہ وارد و منزل گشتی و آن متکیان ارائک نبوت و
مسند نشینان اورنگ رسالت رہ نوردان بادیہ ضلالت و جہالت را بسر منزل دین و
نزہت آباد یقین بچہ طرز ہدایت نمودندی و علمای عبارت آرای نکتہ پیرای معرکہ بحث
و جدال و ہنگامہ قیل و قال را بچہ رنگ گرم داشتندی و خنیاگران خوش آواز بترانہ
دلنواز در حسن نشاط مردہ و عیش افسردہ بچہ شکل جان تازہ و روان نو دمیدندی سخن
نور لیت ربانی کہ از سقف آسمانی بر ساحت ضمیر انسانی پرتو انداز گشتہ نسیمیست جانفزا
کہ اندرونہ صماخ گوش در کاخ دل در آمدہ بستان سرای طبیعت را سرسبز و شاداب
می سازد و گنجیست باد آوردہ کہ مالک این گنج از اندوہ و رنج فارغ زیست می نماید و از آفت
درد و لقب زن و از تاراج دیو و غماز نگران ایمن می باشد بلکہ انفاس عیسویست
کہ آن عیسی نفس را تا نزول عیسی زندگانی جاودانی می بخشد و این فضیلت سخن کہ
بجز تحریر و تقریر آمد علی العموم ست بتخصیص آنہا کہ عروس زبان را بزیور سخن پروری و
فصاحت گستری محلی ساختہ انجمن آرای داستان پردازان نکتہ سرا و سخن طرازان
خوش ادا میگردند باز جماعہ کہ از درگاہ فیاض ازل و وہاب لم یزل بالقاب حجۃ الشعراء
تلامیذ الرحمن و العلماء ورثۃ الانبیاء شرف امتیاز یافتہ اند ازین طائفہ تا مردم دیگر
جہان قدر فرقست کہ از انسان تا حیوان الحق این گروہ مورد الطاف الہی و منظور
نظار عنایات نامتناہی ست زیرا کہ مفتاح کنوز اسرار پنہانی و کلید گنج خانہ معانی
زبان گوہر فشان ایشان ست و مصداق انیمضے قول آن سر حلقہ صادقان است
ان للہ تحت العرش کنوزا مفاتحہ السنۃ الشعرا نزد ارباب دانش و بینش مقرر و معین
کہ ہیچ علمی از علوم بی معلم و تلمیذ از استاد کامل میسر و حاصل نیست بحر شعر کہ دریچہ از تایدات
ربانی و فیوضات سبحانی بر طلبع شاعر وا میشود کہ از آن راہ بیگہ و گاہ مضامین رنگین و

خیالات نازک بر ضمیر الہام پذیر او می ریزد بی آنکہ استفادہ و استمداد از کسی در میان باشد
بدین تقریر محرم اسرار تقدس جزاین طائفہ را نتوانگفت ؎ در حرم بار گہ کبریا ؛ پس شعرا
آمدہ پیش انبیا ؛ بعد از رتبۂ رسالت و درجہ نبوت مرتبہ بالاتر از شعر انتوان یافت کہ
سینۂ شعرا مخزن اسرار الٰہی و مطلع انوار نامتناہی ست اما بشرطیکہ شاعر بتزکیہ و تصفیہ
باطن و ظاہر آراستہ باشد و ہمواره در تہذیب اخلاق کوشند و جام مالامال عرفان و
حقائق نوشند و ناہید طبیعتش جز بترانہ توحید جہان آفرین و لغت سید المرسلین و مواعظ
دلنشین مترنم نباشد و صحیفہ خاطر از ارقام طمع چون حرف طمع از نقطۂ پاک دارد کہ
طمع و حرص آدمی را از اوج عزت در حضیض مذلت می اندازد و زبان فصیح البیان
خود را با لایش ہجو و ہزل آلودہ نسازد اگرچہ بعضے از قدما بجہت تنبیہ و تادیب لئیمان
پست فطرت مرتکب این امر ناشایستہ شدہ اند اما درین شیوہ نامرضیہ پیروی و تقلید
ایشان ننماید تا ہمیشہ سخن حکمت آمیز و انفاس عنبر بیزش در دل ہر کس موثر و کارگر آید
و بنظر ہمگنان مقبول و ارجمند گردد و آنکہ بعضے از طالب علمان ناقص کامل و ناموزون
چند کہ از فیوض غیبی واردات لاریبی بہرہ ندارند و ایشانرا از حدت طبع و فطانت خاطر
اصلا نصیبے نہ و از موزون تا ناموزون فرق نتوانند کرد و بگی ایام جوانی کہ خلاصۂ عمر
و زندگانی ست صرف نمودہ چند لفظ از صرف و نحو یاد گرفتہ در مجلس سادہ لوحان پست فطرت
کہ از انشا و املاء محروم و مایوس اند لاف دانائی و بابائی میزنند و از بس کہ در مطالعۂ
شبہا دود چراغ خوردہ سودائی شدہ خبط دماغ بہم رسانیدہ طائفہ شعرا را تہمت آلودہ
کذب میسازند در طینت آن بدنہادان بغض و عناد مضمر ست و از قول ناصحیح ایشان
بوی کذب صریح بمشام ارباب صدق میرسد آن ہیچ ندانان ثناء خای و بیہودہ گویان
ہرزہ درای اینقدر نمی فہمند کہ شاعر مبالغہ کہ بجہت لطافت شعر و کیفیت بلند بکار میبرد
در مذہب فصحا و بلغا تجویز داشتہ اند آیا دران ہنگام کہ سائل انام با یکدیگر حرف میزنند

نا راستی سر نمیزند پس چرا اینہا ہمین نادرہ گویان خوش گفتار را بدین عیب کہ فی الحقیقت
ہنرست آماج سہام نکوہش و ملام میکنند در عالم کون و فساد کدام کس خلعت وجود در بر
گرفتہ کہ آستین اقوالش بطراز نارا ستین مطرز و معلم نیست مگر یکتائی باشد کہ دامن روزگار
او از ین لوث منزہ بود غالبا شکم آن نا اہلان کہ معلولان امراض جہل اند از باد حسد پر شدہ
بیم تر قیدن دارد ناگزیر آن باد کہ مایۂ فساد ست از پس و پیش بیرون دادہ شکم خالی
میکنند و این را باد پیمائی خالی از حکمت نیست و از سنجار بغض آن گندہ دماغان کہ بنجر نیست
نہ بخور صافی مغزان صحیح المزاج اگر بینی بگیرند جائے گرفت نخواہد بود کہ اگر شعر در شریعت
غرا و ملت بیضا نا روا بودے پس قصائدی کہ فصحای عرب بنوک قلم در مدح آن نکتہ سنج
انا افصح العرب والعجم نگاشتہ اند چرا بسمع رضا شنودی و بشنیدن آن مکرر اشارت
فرمودی و اکثری از صحابۂ عظام باین شغل والا اقدام نمودہ اند سیما آن فارس مضمار
فضل و کمال و چابک سوار عرصۂ علم و افضال شایستہ تشریف انا مدینۃ العلم و علی بابہا
علی مرتضی بسبا جواہر معانی کہ از بحور سخن رانی بروی آب آورد کہ در رشتۂ احصا و اعداد
نمیگنجد اگر بازار شعر نبا روائی کاسد بودی امام شافعی چرا دکانچہ فصاحت وا کردہ جواہر
گران بہا بنظر بصیرت جوہریان خرد شناس و صرافان روشن قیاس عرضہ میداد
و حضرت آدم کہ ابو البشرست چرا بمرثیۂ ہابیل چشمۂ اشک از چشم خارا میکشاد چنانکہ
آن راہ یافتہ سر منزل معنی امیر خسروی سراید ؎ ما ہمہ در اصل شاعر زادہ ایم ؛
نے درین محنت بخود افتادہ ایم ؛
ترا نہ سنجی کلک ناہید نوا در اد صفا شبکی و رسعادت نیز می و فیض افشانی ہمدوش لیلۃ المعراج تواند گفت
با فزایش نور در انگیختن شادی و سرور ہمرنگ شب برات توان خواند
و سبب انتظام این جواہر آبدار کہ آویزۂ گوش اہل ہوش را شایستہ و
رونق و سزاوار ست شبی از شبہا کہ کواکب انور بر فلک اخضر چون نور دولت و اقبال

از ناصیۂ بختمندان شعشعہ ریز و چراغ ماہ نورانی بریں طاق دخانی چون تجلیات ربانی بر کوہ طور
پرتو افگن بود و شہاب جہت نگارش ارقام سعادت بر صحیفۂ افلاک مسطر میز دمالک بساط نزہت آباد
گیتی را از خس و خاشاک حوادث بجاروب آتشین پاک میکرد شب بیداران تہجد گذار رو بقبلہ
ایستادہ حاجتمندان فروبستہ کار جبین نیاز بر زمین نہادہ قدوسیان تسبیح خوان بعالم
ملکوت در غلغل و خروش کروبیان ذاکر در پیشگاہ تقرب ردائے نور بر دوش آسمان پرویزی
بود کہ جہت گرسنگان فیض لم یزلی دقیق رحمت می بخت و ہوا بر خسارۂ غنودگان بسبب غفلت
بموجب بیداری قطرات شبنم میریخت افلاک چون صوفیان ارزق پوش در رقص و اہتزاز
ستارگان چون فراق دیدگان سوختہ دل در سوز و گداز بانگ پاسبانان چون نغمہ
خنیاگران نشاط افزا فریاد سگان دافع سارقان حوادث و بلا شپرک بطلب آفتاب معرفت
در پرواز بوم از تاسف زندگی شوم در نالۂ جانگداز در اینچنین شب پرنور کہ برخی از اوصاف
او مذکور شد این اندیشہ در ساحت ضمیر پرتو انداخت کہ بنیاد منتظر بیکرانسانی کہ مدارش
بر چار دیوار عناصر ست بر فنا نہادہ اند و انجام کار بسیلاب اجل انہدام می پزیرد پس دانا را
باید کہ فکر بر اصل نمودہ درین خرابۂ فانی شالستہ یادگاری واگذارد تا اسباب دانش و بینش
آنرا بنظر ہوش آگین درآوردہ از روی اخلاص بفاتحہ و دعاء یاد آرند و نامش تا نفخ صور در
السنۂ سخنوران مذکور در اطراف و اکناف عالم مشہور باشد چون یادگاری مطبوع تر از سخن
نیست بنا بر آن کمر تفکر بر میان جان بستہ در نہانخانۂ خلوت نشستہ گنج خانۂ اسرار غیبی را نقب
زدم و معانی تازہ و نکات بی اندازہ بر ساحت ضمیر از سقف آسمانی ریختن گرفت گاہے
فکر علوی نہاد جلوہ گاہ قدوسیان را پی سپر می ساخت و گاہی اندیشہ سبک رو نزہت آباد
کروبیان را زیر پا می آورد تا دراندک فرصت بساجواہر ز واہر معانی با غایت غوامض اندیشہ
بر ساحل تحریر آمد چون دیدم کہ دُرہای یتیم کہ زادہ طبع سلیم اند جا بجا پراگندہ و پریشان
افتادہ اند دو گرد آوردن کمر سعی بربستم و آن دُردانہ ہای مکنون را کہ چون عقد گسیختہ جا بجا پاشیدہ

ریخته بود در بنوک خرگان برچیده در سلک ربط منسلک گردانیدم و داستان داستان
بر محل خویش بنوک خامه سحر ساز و کلک جادو طراز آرایش دادم و این کواکب رخشنده که چون
انجم بنات النعش متفرق و از هم جدا بودند در رنگ اختران پروین فراهم آورده جلا بخش
دیده اختر شناسان روشن قیاس و مهندسان دقیقه شناس ساختم و این گلهاے دانش
نسیم را که در چمن زار فضل و افضال شگفته اند برچیده و گلدسته رنگین آراسته در نظر
نخلبندان گلزار معانی گشیدم و این مجموعه حکایات نادره را معدن الجواہر نام کردم

ے چون شد این نسخه لطیفه تمام ۔ کردمش معدن الجواہر نام ۔ و این نگارخانه معانی را
که غیرت ارژنگ مانی ست بهفده باب آرایش دادم بنامم کیذ این چه کواکب مضامین
رنگین و خیالات نازک ست که از افق حروف ظلمانی بر خاور و باختر پرتو انداز گشته
و این چه نونهال چمن زار فضل و افضال ست که بر بیت امطار سحاب فیض لایزال
و سر چشمه عنایت ایزد متعال سر بفلک کشیده و این چه نو عروس زیبا طلعت که انواع
حلی و حلل در پوشیده بکر شمه سنجی و عشوه گری جلوه ریز گشته هوش ربای دیده وران
دوربین و نظارگیان نکته آفرین شده الحق این چه چراغیست که از روغن مغز دماغ
دانش اندیشه افروخته شده از صدمه صد هزار نفخ صور فروغ روشنی او قصور و فتور نمی پذیرد
این درختیست که بجوناب جگر و نسیم فیض طبع سلیم بالایش یافته شاخهاش باغصان
سدره و طوبی هم آغوش و طائران روحانی بر دوش در مرغول و خروش اند باد خزان
حوادث و آفات نیم برگ او را کج نتواند ساخت گلزاریست پر از گلهای گوناگون صدقت
پر از در مکنون از مطالعه حکایات دلنواز و از خواندن داستانهاے صنعت طراز شگفتگے
خاطر و نشاط دل حاصل بیشتر امید که این دوشیزگان معانی بزیور قبول خاطر نکته سنج
و ضمیر الهام پذیر شاهنشاه محلی شده برایانک آفرین و استحسان جلوه گر گشته دیده افروز
جهانیان شوند باب اول در بیان درجه شهادت و قدرتی و تصرفی که آن زنده هاے

منوی

معنوی راست باب دوم در عشق و محبت که وسیله وصال محبوب حقیقی ست باب سوم
در بیوفائی و بی حقیقتی و پاداش آن باب چهارم در فضیلت دیانت که صیقل مرآت ایمان
و زیور مرآت صدق و ایقانست باب پنجم در وفا و حقیقت پروری باب ششم در پاداش
تهمت و افترا باب هفتم در دادگستری و عدل پروری باب هشتم در فضیلت توکل و
قناعت و عبادت باب نهم در فضیلت اکل حلال و صدق مقال باب دهم در باب
استغنای ایزدی که آستین ردمی افشاند بر خرقه پوشی که پا بدامان ریاضت کشیده سر از
گریبان عجب می آرد باب یازدهم در بیان بخشایش الهی درباره سرگشتگان بادیه ضلالت
و گمراهی باب دوازدهم در بیان اینکه طینت آدمی را با آب غم سرشته اند و رقم الم بر لوح
جبین او نوشته و تخم مصائب بروز ازل در مزرعه وجود او کشته باب سیزدهم در مذمت
فقر اضطراری باب چهاردهم در بیان عجائبی که از پرده غیب بظهور می آید باب پانزدهم
در بیان حقیقت سرود باب شانزدهم در کمال دانائی و رسائی اهل تنجیم باب هفدهم
در پاداش اندیشه تباه در حق مردم بیگناه باب اول در بیان درجه شهادت و قدرتے
و تصرفی که آن زنده هاے معنوی راست

گذارش احوال شیخ هند و ستانی و دریائی طوفانی شدن کشتی بتقدیر ربانی و برامدن بر تخت
نشسته جلوه گر شدن بجزیره سعادت اندوختن بصحبت شهداء و مراجعت نمودن بوطن بامانت باهالیشان

حکایت یکی از فضلاء که سر آمد نکته سنجان سخنور و سرحلقه دوربینان هنرپرور
بود بگذارش آورده که در پیشین زمان شیخی از قصبه لونی که بعبادت و ریاضت همدوش و با تجرد
و آزادگی هم آغوش بود بپیش نهاد مرکوز خاطر او گشت که بطواف کعبه ملک متعاف فائز گشته
سعادت ابدی اندوزد چون استیلاء شوق آن مقام میمنت التزام دامن گیر او شد طنطنه
و ما من دابة فی الارض الا علی الله رزقها بگوش هوش او رسید بے آنکه سامان سفر او فراهم
شاه نورد بادیه توکل شد و در راه عشق جز بتوکل قدم نزد آنست شرط ره که توکل کند کسے

چند شبانه روز قطع مراحل و منازل نموده به بندر دیو رسید از دانایان آگهی طلب پرسید که موسم
سفر دریا کدام ایام ست گفتند سعادتمندان هندی نژاد در همین روزها بکشتی می نشینند و سفر
دریا میکنند درویش حقائق اندیش با صفای این مژدهٔ دلکشای باطلعت جانفزا در کشتی جا گرفت
کشتی بدریا میباشد و آن دریای معرفت بکشتی درآمد چون برخی از قطع الطریق دریا که عبارت
از فرنگیان ملاعین ست دران کشتی هم سفر بودند بشامت آن نکوهیده بختان تیره روز کشتی
طوفانی شد و از صدمهٔ طلاطم موج که سر با اوج گردون می کشد یکبارگی خورد صد پاره گشت و
اصناف مردم بگرداب اجل فرو رفته طعمهٔ نهنگ و ماهی شدند مگر آن درویش دلسوخته که تخته
نشسته چشم بر کرم ایزدی بسته باین ادا ترنم میسرود ع کشتی شکستگانیم ای باد شرط برخیز
باری آن تخته را تخته تابوت خیال کرده و آنحالت را دم واپسین شمرده شرائط ایمان را تازه
میکرد و تسبیح و تهلیل بر زبان میراند چون نفسی چند از دست مایه زندگی او باقی بود حراست
ایزدی آن تخته را در پناه گرفته بساحل نجات برد درویش از تخته فرود آمده بجزیره رسید
که زمینش همواره مسطح و پر از انواع گلها و سبزه بر گها مثنوی بهر کام در راه آن مرغزار ؛
روانه شده چشمهٔ خوشگوار ؛ ترنم زنان آب در جویبار ؛ زده کف بکف زان ترنم چنار ؛ و ذ انجا
کوهی بلند پر از هر گونه اشجار میوه دار نمودار شد مثنوی چه کوهی که بر عرش سائید سر
محیط سپهرش بود تا کمر ؛ چو خورشید در وی روان چشمها ؛ کواکب بود رنگ آن چشمها ؛
ز بالای آن کوه گاه نگاه ؛ فلک چشمه و چشم ماهست ماه ؛ درویش با طلعت پر نور
چون موسی بر کوه طور برآمده و تماشای صنع یزدانی و نیرنگی تقدیر میکرد بران کوه زمینی
یافت همواره تا چند فرسنگ پر از گلهای رنگارنگ گویا قطعه از بهشت برین بروی زمین
آورده اند و در انجا چند قصر زیبا دلکش و رنگین و منقش که دیوارهای آنها طلا اندود
و بجواهر مرصع بود دیده افروز شد آن بیچاره از نظاره آن مقام تسکین و آرام یافت
در ساعت بدان نزهتگاه قدسی ره آورد چون نزدیک رسید خانها از اسباب تنعم مالا مال

ولی از آدمیان خالی یافت بورطهٔ حیرت فرو رفت که آیا این خانها منازل قدسیان عرش نشین
یا کروبیان اعلی علیین ست هرچند درین باب اندیشه ژرف بکار برد راه بوسعت آباد تحقیق
نیافت چون کوفت و ماندگی سفر بروی استیلا داشت ناگزیر دریکی ازان خانها دلپذیر
درآمده گوشه گیر شد تا لحظه بیاساید و نفسی چند بآسودگی برآرد و بر بستر خوابی که بغایت پاکیزه
و نفیس بود دراز کشید اما از غایت واهمه و رسیدگی خوابش نمی برد تا آنکه نیر نورانی سر از افق
ظلمانی کشیده و کواکب انور بر فلک اخضر جلوه ریز شدند درویش را از وحشت تاریکی و تنهائی
خوف و هراس بر دل پرو سواس استیلا یافت ازان خلوتکده بیرون شتافت و بنظارهٔ صحرا
که چون حوصلهٔ بلند فطرتان فراخ بود میگردید که ناگاه از دور مشعله های پرنور پرتو انداز شد
که در پس آن فوجی آراسته از سواران فرشته طلعت می آمدند و دو جوان صاحب جمال بر اسپان
ابلق نشسته با تقطیع گزین و شالیسته پیش پیش می آمدند و خلقی انبوه گرد اگرد آن دو والا شکوه
طرقونان راه می نوشتند نظم راه نوشتند نثار افگنان ❊ بر رخ افلاک غبار افگنان
چون دران ترنگاه رسیدند آن دو والا شکوه در کوشکی جنت آئین فردوس تزئین نزول
اجلال فرموده بزم مسرت را سر انجام دادند و پردگیان نهانخانهٔ عصمت که عبارت از مخدرات
بهشت ست بانواع حلی و حلل آراسته در پیشگاه حضور ایستادند و سپاهیان دیگر هریک در
صفوف تکدهٔ خود جاگرده چهرهٔ نشاط برافروخت درویش بیچاره از نظارهٔ این حالت غریبه
در نظرش خواب و خیال مینمود و نگرف حیران و بغایت شگفت ماند بیکی از پرده داران
حریم عزت پرسید که این دو جوان علوی نژاد که گویا از عالم قدس درین خاکدان ظلمانی
رو نهاده اند کیستند و آن لشکریان سعادت منش که بخدمت ایشان سر بلند اند چه کسانند
گفت آن دو برنا نوباوهٔ چمن زار رسالت و ولایت نیر اوج هدایت و کرامت برگزیدگان
کونین امام حسن و امام حسین اند رضی الله تعالی عنهما و آن حشم و خدم که می نگری شهدای
دشت کربلا که از کمال وفاداری و حقیقت پروری بانگ هیهات منا الذلة گیتی را چنگ

وجدل داده بوالا درجه شهادت رسیده سعادت دو جهانی اندوخته اند و دیگر شهدای پاک
که نقد جان در راه خدا درباخته سرمایهٔ مغفرت بدست آورده اند اکنون بجزای آن بصحبت
فیض بخش این دو قدسی نژاد کام دل میرانند و بتلافی آن صعوبت و تعب که در معرکه رزم
کشیده اند بکمال تنعم و عیش بسر می برند درویش گفت ای محرم حریم دولت و اقبال و ای
پرده دار سرادق جاه و جلال می توانی که از روی غریب نوازی بنده را بتقبیل بساط کیمیا نشاط
محفل قدسی ایشان سربلند سازی گفت زمانی بنشین که دعای ترا بموقف عرض شاهزاده ها
رسانم فی الحال آن صاحب بارگاه اجلال دعای او را رسانیده در انحضرت عرش منزلت
سعادت حضور بخشید آن دو برادر گرامی اخلاق مصطفوی و اشفاق مرتضوی را کار فرموده
تفقد احوال او نمودند که چه کسی و از کجائی و اینجا چگونه افتادی آن بیچاره از خجالت آواره
سرگذشت محنت آمودهٔ خود را از نهانخانهٔ ضمیر بر منصهٔ تقریر جلوه گر ساخت شاهزاده ها از
اصغای ماجرای او متاثر شده بر سر رحم آمده پرسیدند که اکنون چه آرزو داری و خواهش تو
چیست بمکه میروی یا متوجه وطن مینوی گفت ای برگزیدگان درگاه ایزدی غالبا در صدق
نسبت من خللی و فتوری راه یافته که ازین قسم حادثه و واقعه مهلک در پیش آمده هنگام جمعیت
مرا بر هم زد میخواهم که یکسر تتبع بوطن گاه خود مراجعت نموده از سر نو احرام آن حریم امن و امان
بسته روبراه آرم شاهزاده ها بشنیدن که در پیشگاه حضور جلوه گر بودند فرمودند که کیست از
شمایان که بسر انجام دادن این امر سعادت سرمدی اندوزد و جوانان خوشرو که انوار بلند پایگی
از ناصیه احوال ایشان پرتو انداز بود پیش آمده مراسم کورنش و تسلیم بتقدیم رسانده عرض
داشتند که بتوجه عالی حضرت این مهم را بیک لحظه فیصل میدهیم بشرطیکه او نیز کامروای ما گردد
شاهزاده ها فرمودند که شما را با این درمانده چه نوع احتیاج ست جوانان سعادت منش مکنون ضمیر
را بر ملا افگندند که طالب عنصری مادر قصبه پونی نزدیک دهلی مدفون گشته و تا تفحص صورآرام کرده
ما آن بهرزمین ست و در جوار ما دباغان نجس توطن گرفته آلایش و چرک در انجا بهم آورده

مرتبه ساخته اند ازین رهگذار ارواح اقدس مادر تنگنای عذاب گرفتارست ع روح صحبت
ناجنس عذابست الیم ۞ رجا در کمال وثوق ست که چون این سرگردان بادیه غربت بوطنگاه
خود بایمنی رسیده چهره نشاط افروزد باغبان نیست فطرت بدطینت را انان سرمنزل منتقل
ساخته بخرابه دگر آبادان سازد و آن صفوتکده را از کسافت و آلودگی پاک کرده از سر نو
صفائی بخشد تا نائران اخلاص مند بتقریب فاتحه رسیده مستسعد مستفیض گردند چون درویش
کلمات قدسیه مردان خدا گوش کرد انیمعنی را سرمایه سعادت ابدی دانسته بجان و دل
اجابت نمود پسر او را گفتند قدم خود بر پایهای ما بنه و چشم صورت بین فرو بند و بکشا تا آن
مخفی قدرت ایزدی بر تو منکشف شود ۞ بنه پای خود را تو بر پای ما ۞ فرو بند چشم دگر باز کشا
درویش بمجرد کشودن چشم خود را بر دوش خود یافت بقدرت ایزدی و تصرف مردان خدا معروف
گشته مراسم نیایش و سپاس بجا آورد آری ۞ مردان خدا خدا نباشند ۞ لیکن ز خدا جدا
نباشند پسر کنیزک خود را آواز داد و ابتهای او از نشئه خواب او شهرستان شعور بعالم تمیز
خرامیده بودند چون آواز بلند کرد کنیزک برخاست و بانگ صاحب خود را که بگوش آشنا بود
دانسته در را واکرد و صاحب را دیده بی اختیار غلغل شادی بر آورد تا آنکه اهل عیال او
بیدار شده او را دریافتند شب ناکامی بروز کامروائی بدل شد و هنگامه نشاط را گرمی
و بازار خوشدلی را روائی پدید آمد همسایهاتر نم شادی شنیده بمبارکبادی هجوم آوردند
و زبان تهنیت باین ادا گشودند ۞ زهی ز آمدنت بخت مرحبا کرده ۞ فرشته روی ترا
دیده و دعا کرده ۞ بامدادان که خدیو خاور برین رواق اخضر جلوه گر شد والی آن قصبه
بمجلس خرامیده مسند دولت را آرایش و صدر حکومت را فروغ تازه بخشید درویش متوجه
محکمه شد حاکم بدیدن او بگرم خوئی برخاست و محفل آداب و تواضع آراست گفت که حضرت
شیخ درین اندک فرصت چگونه مسافت دور و دراز پیمودند و بچه رنگ سیاحت خشکی و تری
نمودند آیا طی مکان و زمان واقع شد یا بطرز شهباز بلند پرواز هوائی هویت که عبارت

از غوث و قطب است بشہر کرامت طیران کردند درویش ماجرا طوفانی شدن جہاز و شکستن
آن و سلامت برآمدن بر تختہ نشستہ و رسیدن بجزیرہ و دیدن شہدا یکیک از لجہ ضمیر بر ساحل
تقریر بیرون ریخت حاکم و ہمگی اہل مجلس بورطہ شگفتی فرو رفتند و شگرف حیران ماندند آخر الامر
بوثوق اعتقاد و ارادت کزین بمقبرہ شہدا خرامیدہ آن مزبلہ را کہ مانند پشتہ بلند دکریوہ
بزرگ بود کافتند در عین کافتن سر کلند بر پای شہید سعید خورد و سیلاب خون جوش زد
خاکہا یکسو کردند وجود مبارک او را درست و سالم یافتند و ہیچ عضوی از اعضایش نریزیدہ
بود و کفن ہمچنان تازہ و نوری از وی می درخشید کہ دیدہ نظارگیان روشن می شد
و آن خون ہر چند بجامہا پاک میکردند نمی ایستاد در جنب آن قبری دیگر پدید آمد آنرا نیز
کافتند ہمان حالت یافتند باعث شگفتی ہمگنان شد پس بانشارت حاکم خانہای دبا غان
در انداختہ عرصہ وسیع و میدان مسطح کردند و آن دو قبر مقدس را عمارت نمودہ بلنج توانی
آرایش دادند آری نور علی نور اکنون آن مقام سمینت التزام زیارتگاہ خاص و عام ست
و بسیاری از حاجتمندان فروبستہ کار بکام دل میرسند معلولان گسستہ امید شفا می یابند
الہی بحرمت آن دو قرۃ العین مصطفیٰ و لخت جگر زہرا و مرتضیٰ و بحق شہیدان کربلا کہ جان
خود را بمحبت برگزیدگان تو در باختہ لوای سعادت کونین برافراختہ اند طرفے
معصیت آلودہ نامہ سیاہ را ازین نشتہ نصیبے بخش و ازین ساغر جرعۂ بکام آرزو بجکان
و دران ہنگام کہ جام زندگی من لبریز شود و مرا بمفرح ایمان سرخوش گردان و قطعہ
تا شہیدان کربلا ہستند ٭ بکرامات در جہان مشہور ٭ شہ جہانگیر عادل و غازے ٭
جلوہ گر باد بر سریر سرور ٭ کار او تا ابد جہانگیری ٭ دوستش شاد و دشمنش مقہور ٭

باب دوم در عشق و محبت کہ وسیلۂ وصال بمطلوب حقیقی ست نوحہ سرائی

خامہ معانی بنسیج بزبان صریر در نگاشتن احوال عاشق صادق کہ بسپرد
جان نپیوند بمطلوب وصال حقیقی یافت ٭ از لباس دوئی برہنہ بجماعت یگانگی جلوہ گر شد

یکے از عارفان حقیقے بگذارش آوردہ کہ جوانے بود از ممالک
ہندوستان بفضائل گوناگون آراستہ و باصناف ہنر و فنون پیراستہ سرگرم سابق
و آراستگی و آزادی خلوت نشینی زاویہ خمول و نامرادی چہرہ کشای صور حقائق بر ہم زن
ہنگامہ علائق نیرنگی تقدیر پای دلش در سلسلہ عشق اسیر شد و او را تعلق خاطر ہندوزنے
بحر سیدہ شعشعہ بارقہ محبت بر ساحت درون او پرتو انداز گشتہ رخت صبر و شکیبائی و
متاع فرہنگ و دانائی او را پاک بسوخت و چنان مشغوف و مفتون او گشت کہ یک لحظہ
بے او زیست نتوانست نمود ؎ چنان گشت از شراب عشق مدہوش ؛ کہ کردار دینی و
عقبے فراموش ؛ ہمیشہ در خیال یار بودی ؛ بشب چون صبحدم بیدار بودی ؛ الحق این حیلہ
کرشمہ سنجی بود کہ بہ نیم جنبش مژگان زلزلہ در بنیاد دین می افگند و تبسم پنہانی خون بیگناہان
آنگارا میریخت ؎ دزد دلہا دو چشم پرفن او ؛ خون صد بیگنہ بگردن او ؛ ہموارہ آن بیچارہ
بر رنگ سایہ بود بدنبال آن خورشید مایہ میگشت گاہی بجاروب مژگان خس و خاشاک از رہگذر پاک ساختے
و گاہی قرگان دیدہ چون پاکباز زیر قدمش انداختے و آن بیخبر ہنگام کہ آن فتنہ ایام در خانہ قرار و آرام گرفتی آن دلخستہ
بر آستان نشستہ آہ غم آلود و نعرہ ہائے درد آمود بر کشیدی ؎ چو در خانہ گرفتی آن
زن آرام ؛ قرارش رفتی از جان و ز تن آرام ؛ و شب تا سحر در صفوتکدہ دیدہ کہ خلوتخانہ
خیال بود خواب را اصلارہ ندادی و چون ریاضت کیشان حقائق اندیش پہلو بر بستر استراحت
نہادی و بر رنگ پاسبانان پاس خانہ آن آشوب زمانہ بیداشت و نوای نالہ و فغان باوج
گردون می افراشت چون عشق حقیقی و محبت صمیمی از آلودگی ہوا و ہوس منزہ بود در دل
آن زن عظیم سرایت کردہ بغایت کارگر آمد چنانکہ از و بیقرار تر شد و لیکن بہیچکس از مسازان
و ہمرازان ازین سر خطا بر نمی ساخت و صبر خاموشی بر لب نہادہ در گرہی محبت می گداخت
؎ عشقبازان اہل تقلید ند صاحب دل نیند ؛ ورنہ خوبان از نیاز عاشقان غافل نیند ؛
فی الجملہ انجام کار بسازاو بر بلا افتادہ و آوازہ طبل رسوائی اطراف و اکناف عالم بر گرفت

وآنجوان بازیچہ طفلان شد و کودکان مردم آزار در کوچہ و بازار ہر طرف بر و سنگ می انداختند
و سر تا پای او مجروح می ساختند روزی از روزہا یکی از ہزالان ناراستی کیش و مسخرہ ہائے
افترا اندیش آن خستہ خاطر دلریش را گفت مطلوب تو کہ آبحیات از خجلت دہان او در نقاب ظلمت
مخفی و پنہان ست امروز بطلب آب بر کنار دریا خرامیدہ بود بتقدیر ربانی پایش بلغزید بآب اندر افتاد
و چون دُر یکتا و گوہر گران بہا در قعر فرو نشست و غرقہ بحار شرف محبت شد بمجرد شنیدن این ماجرا
طوفان اشک از دیدہ بارید و چون ماہی بی آب از کمال اضطراب بر خاک طپید و برق صفت
از جای برجست و چون رعد خروشان و مانند سیلاب جوشان بر کنار دریا رفت و بی اختیار خود را
در آب انداخت و چہرہ عاشقی را آبی افزود یکی از نظارگیان این واقعہ شگفت و تماشا گران
این احوال شگرف آمدہ آن زن را آگہی داد و گفت چہ نشستہ خبر داری کہ عاشق صادق تو خود را
در آب انداخت و کالبد عنصری را از روح قدسی خالی ساخت تقریب آنکہ یکی از ہنرپیشگان شہر کہ
و کذابان ناصواب اندیش باور سانید کہ مطلوب تو بسیر دریا بر آمدہ بود پایش لغزید و در آب
افتادہ طعمہ نہنگ اجل شد او تاب نیاوردہ خود را در ورطہ ہلاک افگند ؎ از این حالت
چو آن زن را خبر شد ؛ دلش زین واقعہ زیر و زبر شد ؛ چو آن این سخن در گوش کرد دریای
محبت بجوش آمد و بی طاقتانہ و مضطربانہ راہ دریا گرفت و بی محابا خود را در دریا زد و غوطہ
خورد و ودیعت ایزدی کہ عبارت از جان پاک ست بسپرد و درین اثنا شوہرش کہ بامر ضروری
بیرون خرامیدہ بود رہ گرائے منزل خود شد و از این واقعہ ناگہانی آگہی یافت
و پریشانی گوناگون و اصناف اندوہ بدو راہ یافت و غم و الم سراپائے او گرفت و آتش
در جان او افتاد و بدیار و نہاد ؎ بسوی جوی شد بے صبر و آرام ؛ چو صیاد ان
بآب افگند صد دام ؛ چون اثری از نان گوہر نایاب ندید از صدف دیدہ لولو تر بارید
و از بے سنگی سنگ بر سینہ می زد ؎ ز بہر کوفتن سینہ سنگ بردارم ؛ ز سینہ نعرہ برآید
کہ سنگ آب شود ؛ یکی از صیادان را بر حال او دل بسوخت و بدل دہی و استمالت جان او را

شکار خود ساخت و بطلب آن ماہ کہ چون ماہی در برج آبی فرو رفتہ بود دام عظیم انداخت از بدائع اتفاق و نوادر سوانح آنکہ عاشق و معشوق ہم آغوش یکدیگر در دام افتادند اگرچہ رمقی از جان در تن یکی از انہا نبود اما یکدیگر را چنان تنگ در بر گرفتہ بودند کہ بزور و تکلف ایشانرا ہم جدا نتوانستند ساخت ہمگی نظارگیان از دیدن شگفت فرو ماندند و قطرات تاسف از دیدہ فشاندند و بر کشش درونی و جذب باطنی و عشق حقیقی و محبت صمیمی آفرینہا کردند چون از ناصیہ جوان عاشق نور اسلام پرتو انداز بود او را شہید پاک انگاشتہ بخاک نہادند و شوہر آن جمیلہ میخواست کہ آن بہشتی طلعت را بروش آباو اجداد ضلالت کیش ناصواب اندیش برنگ دوزخیان در آتش سوختہ خاکسترش را در آب گنگ اندازند تا اوراد طائفہ آن قوم آبے از اسلام بروے حاصل آید مسلمانان از اندیشہ تباہ آن گمراہ آگاہ شدہ ہجوم آوردند و غلو کردند اعیان روزگار و مشاہیر آن دیار و قاضی اسلام و رؤساء احکام فراہم آمدہ انجمن ساختند چون مجلس عالی انعقاد یافت علما فتوی دادند کہ سوختن آن زن در ہیچ مذہبی و ملتی جائز نیست ؎ مسلمان سوختن ہرگز روا نیست ؛ ازین کردار بد راضی خدا نیست ؛ زیرا کہ آن پاک اعتقاد ہرچند از روی ظاہر بلباس کفر زیست میکرد اما باطنش بپرتو انوار مسلمانی نورانی شدہ بود کو دلیلی بالاتر ازین کہ بمحبت آن عاشق پاک خود را در ورطہ ہلاک انداخت و جان خود را فدای او ساخت چون قرار جمہور بدین نوع افتاد دود از نہادہا دہند و برآمد و آتش اندوہ از کانون سینہ او زبانہ زدن گرفت مایوس شدہ در ظلمت کدہ خود بازگشت زمرۂ اہل اسلام او را بروش مسلمانی کفن نورانی پوشانیدہ و عطریات و حنوط مالیدہ بجنب قبر عاشق بخاک سپردند و بر حسن و جوانی تاسف خوردند چون نیر نورانی زیر خاک مدفون گشت و شب ظلمانی بماتم او لباس سیاہ در بر کرد و شوہرش بتقریب شکستن شیشہ ناموس بسنگ اہانت و مذلت از کمال حسرت و افسوس خواب بمی برد و سر ببالش نالش نہادہ خون جگر میخورد چون نیمی از شب بگذشت با دل دونیم برخاست و چند کس از اوباش محلات را باخود متفق ساختہ و بقبرستان آمد

وبرنگ نباشان بقوت او باشان قبرش را بکشاده چون تخته از لحدش برگرفت گنجی که در آن
کفن دزد ۱۲
خرابه نهاده بودند اثری ازان نیافت چون بوم شوم دران ویرانه بوم نوحه سرائی میکرد و آئین
شیون را از سر نو تازه ساخته خاک بر سر و اشک از چشم تر میگردانید ؎ ندید از زن نشانی
ماتم ۱۳
اندر آن قبر ؛ بحیرت ماند آن مسکین بی صبر ؛ بفکر دور رو دراز فرو رفت که آیا قالب پاک او بود آن
مقدس بعالم علوی خرامیده یا کفن دزدی او را از قبر کشیده و کفن گرفته برهنه گذاشت و بعمر
درندگان بیابان شد ازین عالم خیالات در دل او میگذشت و راه بوسعت آباد تحقیق از
تنگنای اندیشه همی برد یکی از او باشان که از رموز عاشقی آگاهی داشت و کشش باطنی و جذبات
درونی عاشقان صادق را میدانست گفت قبر عاشق را نیز واکنید ؎ پس آنگه قبر عاشق نیز
بگشاد ؛ بدید اندر کنارش آن پریزاد ؛ چون قبرش را کافتند آن زن را در آغوش او یافتند
و یکدگر را بنوعی تنگ در برگرفته بودند که هیچ فرق نمانده بود و بلکه هر یکی بدیگری محو مطلق شده
و کار از دوئی بیگانگی کشیده و خطی باریک نشانی مابین آن هر دو نمایان بود ؎ چنان
پیوسته گشته زن بدانمرد ؛ کز و فرقی بدشواری تو انکرد ؛ بهند واز دیدن این حال شگفت
عبرت گرفت و بر خود لرزید و لعذر تقصیر نالید ؎ چو دید این حال هندو ماند حیران ؛ شد
از واکردن قبرش پشیمان ؛ بگفتا این بجز سر خدا نیست ؛ کسی را زهره چون و چرا نیست ؛
دانست که هر دو عاشق صادق و پاک بودند و بدرگاه ایزدی بعلو مراتب و سمو مدارج سرمایه
شده اند آن قبر را تعمیر نموده از سر نو آرایش داد و از روی عقیده و ارادت گزینی سر بپای
ایشان نهاد و بخانه مراجعت نمود و تا دم واپسین بجان و دل معتقد بود و از بادیهٔ ضلالت
و شرک کفر برگشته در نزهت آباد اسلام قرار و آرام گرفت مثنوی مجازی عشق چون این
ساز دارد ؛ خوشا کو با حقیقت راز دارد ؛ خداوندا بحق آن دو عاشق ؛ که ما را نیز کن از عشق
صادق ؛ الهی زین شرابم جرعه بخش ؛ مرا زین تازیانه تیز کن رخش ؛ عنایت کن مرا زین بادپا
مستی ؛ که تا گردم خلاص از قید هستی ؛ چو طرزی را شود این رتبه حاصل ؛ شود از خود

جدا باد دوست و اصل ۔ قطعہ تا بعشق عاشق صادق ۔ از پس مرگ میشود واصل ۔ جلوہ گر
باد بر سریر نشاط ۔ آن جہانگیر عادل و کامل

در بیان استیلا عشق مجازی کہ در پایان کار بعشق حقیقی تبدیل یافت و عاشق صادق از خرابہ صورت بگنج معنوی در معمورۂ خداشناسی شتافت

حکایت یکی از داستان زنان قصہ پردازان نکتہ آفرین کہ از احوال مہربانان روزگار و کشورستانان عالیمقدار آگہی داشتہ بگوش ہوش شنوندگان رسانیدہ چنین صفحہ بیان را رنگ رونق چنین داده کہ در ولایت پرتگال فرمانروائی بود کہ گیتی پژوہان والا شکوہ کمر اطاعت بر میان جان بخدمت او بستہ و عاشیہ فرمانبری بر دوش نہادہ آن خجستہ بو
زمان را بعنایت الہی از برج شاہنشاہی اختری سعادت ریز سر زد کہ پرتو فروغ طلعت
انور عرصہ گیہان را از خاور تا باختر روشن و منور گردانید و از چمن بہار سلطنت گل نوشگفت
کہ از نکہت آن مشام آرزوی خواص و عام معطر گشت ؎ ز روی سلطنت لعلی سزائے
تاج شد پیدا ۔ کہ لولو زیبد اندر بحر گوش آمدش لالا بہ شاہ از دیدن آن شایستہ
تاج و افسر و آن کوکب سعادت اثر گنج فراوان و خزینہ بے پایان بگدایان و بینوایان
و ثنا خوانان و مدح آرایان عطا فرمود و بہ نیرنگی تقدیر مادرش پس از چند روز صاحب فراش
گشت ہر چند حکیمان دانا و طبیبان عاذق و نبض دانان مزاج شناس و قارورہ شناسان
بروش قیاس در معالجہ او کوشیدند چون مدت حیات او سپری شدہ بود فائدہ نکرد
و جان پاک کہ ودیعت ایزدیست بآفرینندہ سپرد و شاہزادہ را حوالۂ دایہ کہ بفحوائے
وتیمار داری از مادر مہربان تر بود فرمود و آن دریتیم را در صدف تبجیل و تکریم با نواع
ناز و نعیم پرورش داد چون ماہ چہارده بدوازده سالگی رسید و از نشۂ ساوق بلاغت
سرگرم شد و از درونش میل دیدن خوبان پری پیکر سر زد و دران ہنگام بدرگاہ شاہنشاہ
ایلچی از مرز بان اسپانیہ رسید و پیام آورد کہ در درج عفت آن بلند اختر گوہریست کہ شایستہ
افسر سلطانی و واسطہ عقد جہانبانی ست چہ گوہر کہ اختریست سعادت ریز کہ بلوامع انوار

وبہا و شعشۂ فروغ وضیا ساحت گیتی را منور و روشن میسازد اگر آنرا تبرو بچ خود بنوازند
و بشرف ہمخوابگی سربلند سازند در عہد زرین نشاندہ باطمطراق شایستہ و تقطیع گزین بدرگاہ
گیتی پناہ روانہ سازیم چون جانبین رابطہ یکجہتی و یکدلی بدرجۂ کمال و اقصی الغایت
است بنا بر آن بے حجابانہ بکنون ضمیر را بر منصۂ تقریر جلوہ گر ساختم امید کہ این پیوند یگانگی
بوجہ احسن و اوضاع نیکو صورت یابد شاہ باصفای این مژدہ جان فزا از کمال نشاط در بساط
دولتخانہ نمیگنجید و ایلچی را بہ بذل جواہر و اشیای نفیس و نادر بنواخت و بنوازش گوناگون
و التفات از حد افزون و بمواعید بادشاہانہ و عواطف خسروانہ سربلند ساخت و ظرائف
و نفائس آن ملک و اشیاے گران بہا و تحفہ ہا و ہدایا بر سم ارمغانی فرستاد و پیام داد کہ
انچہ مرکوز خاطر و مضمر ضمیر ہوا خواہان حقیقی بود بملاحظہ نازکی مزاج و ہاج آنہا بلب و زبان
آشنا نتوانستند ساخت الحمد للہ کہ بکشف باطنی و عرفان درونی دریافتہ اظہار آن فرمودند
ازین چہ بہتر کہ آن والا گہر اقسر سلطنت را رونق بخشند و آن اختر سعادت اندرین دیار
پرتو سعادت زنند چون بنیاد زندگی بے بی ثباتی و ناستواری منسوبست ہمان بہتر کہ سلک
این نسبت زود تر انتظام و التیام یابد ایلچی خورم و خوشحال از ولایت پرتگال بجانب آبای
انتقال نمود و شاہ را ازین سرگرمی ترغیب آگہی بخشید شاہ اسپانیہ ہمگی اسباب کدخدائی و
سامان عروسی مہیا و آمادہ ساختہ دختر را با حشم و خدم فراوان و خزائن و نفائس بے پایان
بہ پرتگال روانہ ساخت شاہ بدو منزل استقبال نمود و بکمال تعظیم و تبجیل نثار افگنان
و نغمہ سرایان بشہر در آورد و بنظارہ آن ماہ پارہ چنان مشغوف و مفتون گشت کہ ہرگز از
خلوت بجہت قدم بیرون ننہادی و پیوستہ با او نشستہ دادعیش و عشرت میدادی روزے
از روزہا در ہنگامی کہ مشاطہ صبا دوشیزگان بستانرا بانواع حلی و حلل جلوہ گر ساختہ بود
و ابر آذری پای نور سیدگان چمن را شست و شو دادہ بعزم شکار بصحرا و مرغزار بیرون
خرامید درین فرصت با نو با چندی از ہنرادان و والانژادان بالای بام برامد و با کنیزان

تفحہ سرا و پرستاران خوش ادا بعیش و نشاط صحبت کرم کرد و درین اثنا شہزادہ از صفہ تکیہ
خود برامدہ در چمنی کہ پیوستہ بآن بام بود سیر گلشت مینمود ناگاہ طلعت آن ماہ کہ بر بام فلک عفت
پرتو انداز بود دیدہ افروز او شد بمجرد مشاہدہ آن جمال نورانی چون کلیم از تجلی ربانی بیخود افتاد
پرستاران دویدند و گلاب بر رخش پاشیدند بعد از دیری ازان گرداب بیہوشی بساحل ہوش
آمد و چشم باز کرد نیکو خواہان وفا کیش و حقیقت اندیش پرسیدند چہ شدہ بود گفت دل من
ضعف کرد و جان در تن برہم خورد چنانکہ خبر از خود ندا شتم و باعث آن معلوم نیست تا آنکہ
اثر بیخودی و اضطراب ہنوز در و باقی بود اما خود را از ترس افشای راز بتکلف پیش ہمرازان
و ہمدمان ہشیار می نمود و آبی کہ در چشم او از شعشعہ برافق آفتاب رخسارش گرد آمدہ بود
فرو نخورد و بر زمین نریخت ؎ تا راز من عیان نشود قطرہ ہا ز اشک ؛ در پیش خلق دیدہ
گریان فرو برد ؛ اما ناوک مژگان در جگرش چنان کاری نشست کہ آرام و قرار نداشت
ہر سر مو بر اندام او سوزن گشت بستر اطلس و سنجاب در تہ پہلویش از خارہ مغیلان درشت تر بود
شب تا سحر ستارہ شمردی و از بیقراری و اضطراب خوابش نبردی مہر خاموشی بر لب نہادہ
در گرمی محبت چون موم سیماب اخت و ازین واقعہ مشکلہ و حادثہ دشوار بکس خطا ہر نمی ساخت
و نالہ را در گلو و گریہ را در دیدہ سیماب اخت فرد صد نالہ ہست در لب و نسپردہ راہ گوش ؛
صد گریہ ہست در دل و نشنیدہ نام چشم ؛ رفتہ رفتہ صاحب فراش گشت و زندگی بر وے
تلخ گشت ضعف و لاغری روز بروز افزایش گرفت و رخسار ارغوانیش زعفرانی نمود
و قوت و توانمندی بضعف و ناتوانی تبدیل یافت محرمان خلوتسرائے خاص بر بالینش گریان
سراپردۂ اختصاص کہ مجال گفتار و یارای التماس نزد پدرش داشتند زمین نیاز بلب
ادب بوسیدہ عرض نمودند کہ ہر سوانحی کہ بنظور پیوستہ باشد و در پنہان داشتن
مضرت مضمر بود در ستر و اخفای آن کوشیدن از حق سگالی و خیر اندیشی دور ست
عمر بادشاہ بیفزاید آن گلدستہ دولت و اقبال روی در پژمردگی دارد و اختر سعادت

زیان ۱۲

پرتو سبوط و بال گرفتار ست یعنی قرۃ العین سلطنت و غرۂ ناصیۂ خلافت را تکسری سخت و کاری شدہ
و دمبدم چون شمع میگداز د و چون بدر میکاہد و خواب و خور کہ مدار زندگی انسان بر انست در و مفقود
شاہ بیحد و شنیدن این خبر وحشت اثر بغایت بیقرار و مضطرب شد و ہنگامۂ جمعیت او بر ہم زد کے
راہ یافت فی الحال پیشکان دیار و حکیمان روزگار ہر یک جالینوس وقت و لقمان زمانہ بود فراہم
آوردہ گفت کہ مرض شاہزادہ را دریافتہ بداوا و معالجہ ازالۂ تکسر او نمایند چون آن ماہ نورانی
از ین ابر ظلمانی برامدہ بر او رنگ کامرانی جلوہ گر شود شما یانرا بخلعت فاخرہ و بذل جواہر و انعام
شایستہ و بنواز شہای گوناگون سربلند سازم حکیمان بخلوت سرائے شاہزادہ درامدہ انگشت بر نبض
او نہادند اثر حرکت و جنبش نبض محسوس نشد اندیشہ تشکر و فکر دقیق بکار بردند تشخیص و تحقیق
مرض نگشت قارورہ را نیز ملاحظہ نمودند پی بیماری نبردند ناگزیر بحضور بادشاہ بعجز و تقصیر مقر و
معترف شدہ گفتند کہ او را مرض بدنی نیست کہ انرا بعلاج توانیم کرد نبض از تحرک ماندہ و از
کار رفتہ بیشتر ہر چہ حکم شود شاہ ایشان را نکوہش و ملامت نمود و زجر و توبیخ کردہ مرسوم و مشاہرہ
بریدہ ایشانرا محبوس گردیکی از انجماعہ کہ بذاقت و دانائی از ہمگی حکما تفوق و رجحان داشت
عرض نمود کہ اگر چند روز بخدمت شاہزادہ اشتغال بنمایم یعنی بایک ۱۲ تحیل کہ حقیقت منکشف شود شاہ التماس
او را پایۂ اجابت بخشید و فرمان داد کہ برود حکیم باز بخلوت سرای شاہزادہ شتافت و نبض ہمان
حالت اصلی یافت درین اثنا ربانوی شاہ کہ بمشاہدۂ طلعت شہزادہ از خود رفتہ بود بہم عیادت
قدم رنجہ فرمود ہمین کہ نظر شاہزادہ بران پری پیکر افتاد نبض در جنبش و حرکت آمد حکیم دست
بر نبض نہاد و دانست کہ نبض تندمی جہد چون خاتون بعصمت کدہ خود مراجعت نمود باز نبض از
حرکت ایستاد بانو را باز دیگر بہانہ درمان خانہ طلبید چون آن نونہال گلشن خوبی درآن صحن
رسید نبض باز در حرکت آمد حکیم دانست کہ شاہزادہ در عشق او مبتلاست و این ہمہ بیتابی
و بیخودی از انجاست از بس کہ در مفارقت و تنہائی سوز و گداز جدائی خلل و شکیبائی در دیدہ
کارش بدان مرتبہ کشیدہ فی الحال بخدمت شہریار آمدہ چنین نیاز بر زمین ادب نہادہ گفت

تشخیص و تحقیق مرض شهزاده نمودم اما قابل علاج و مداوا نیست دوائی که موافق مزاج و باج او است
بهم سازد آن متعذر و دشوار است شاه گفت بگو کدام مرض ست و چه دارو ست که بهم نمیرساند گفت
دلش در سلسلهٔ عشق زنی صاحب جمال بی نظیر گرفتار و اسیر ست خنجر کرشمه و دبر غمزه جگرش
پاره پاره ساخته ؎ زدرد عاشقی بمیرد گشته ؎ جگر مجروح و دل افگار گشته ؎ تا آنکه محبوبش بالا
یکنخانه نشیند او بفراغ خاطر سویش نه بیند ناتوانی و سستی بصحت و تندرستی تبدیل نیابد شاه
گفت علاج او در کمال آسانی ست آن زن را بخدمت او تقرر باید فرمود تا شعلهٔ عشق که در
کانون سینهٔ او التهاب یافته بزلال وصال تسکین یابد و منطفی شود حکیم گفت شوهرش چگونه
رضا دهد که همخوابهٔ او هم بستر دیگری شود و اگر شهریار والا مقدار بغضب و ستم از و میگیرد آئین
معدلت و قانون لنصفت نقصان می پذیرد شاه گفت جفت او را منعت نمیگیریم بلکه صد زن
جمیله که بحسن و ملاحت یگانه و بی همتا باشند باو انعام فرمایم و چندان دُر و جواهر در دامن او
ریزم که سر خجلت بگریبان فرو برد و آن زن را برضا و لجوئی طلاق دهد حکیم گفت بادشاه
سلامت شهزاده والا نژاد باهلیه این نامراد مفتون گشته و عنان اختیار از دست داده و
این کمینه را تا از جان رمقی در تن باقی ست رضا نخواهد داد که دست آرزوی کسی بدامن
عصمت رسد و اگر شهریار از و اپرس روز محشر بر و انداشته بزور و لعدی میگیرد و بنده خود را
بخنجر از هم میگذراند و از رسوائی و شرمندگی می رهاند شاه فرمود ترا بمرتبه و زارت سر بلند سازم
و خویشان و اقربان را امرای عالیجاه و صاحب دستگاه میگردانم و ترا صد هزار زن که بحسب
و حسن و خوبی بهم رسانند عطا فرمایم تا او را از خود جدا کنی و بخدمت شهزاده گذاری تا
آن لخت جگر و قره بصر از بستر مرض برخاسته بر مسند نشاط و اورنگ مسرت جلوه گر شود
حکیم گفت از عالم غیرت بعید ست که کسی همخوابه خود را باختیار خود بطمع جاه و ثروت بدیگرے
سپارد آری اگر بادشاه مرا از خلق کشد و بقتل رساند انگاه آنچنین تصور بخاطر گذرانده میتوانست
و اگر نه در زندگی خود مرات اوقات خود را بننگ بدنامی و رسوائی تیره نتوانم کرد شاه از شنیدن

وغیرگی حکیم چشم بغضب سرخ کرد و تیز تیز بجانب او دید حکیم پرسید و عرض کرد که صاحب عالم سلامت
اگر شہزادہ ببانوی حضرت که درین هنگام شبستان خاص را بدو آرایش داده اید مائل می بود
راضی می شدید که بدو سپرده آید شاه گفت بالله والله ثم بالله اگر نو باوه گلشن اقبال بر جمال
آن عدیم المثال مفتون می شد فی الحال اورا از خود جدا ساخته به پرستاریش مقرر می فرمودم
چرا که بجهت سلامتی وحفظ بدن وارث تاج وافسر آراینده هفت کشور را زنی در گذشتن چه قدر
کار ست حکیم چون دید که شهریار قسم بیایی خورد و عهد و قول بسوگند استداد استحکام یافت
بر زمین نیاز ناصیه سا آمده گفت اگر خداوندجان ناتوان مرا در حفظ وحمایت خود گیرد رای
که بر ملا افگندن آن باعث غبار خاطر عالی ست وموجب خوف وبیم عظیم نسبت باین حکیم ست
بر منصه اعلان جلوه گر سازم مرزبان گفت ترا ازین امان جان دادم اگر صد هزار دشنام
مغلظه وکلمات ناشایسته بر زبان رانی وتو سن شوخی در مضمار گستاخی وانبساط بجهانی
ترا ببرگ گل آزار ندهم و بنظر تیز نگاه نکنم و باد گرم بر تو نوزد و سر موی تو کج نشود حکیم باعتماد
التفات شاهنشاهی وتقویت عاطفت ظل الهی گفت بشنو که مید هم خبرت ٭ عاشق با تو
تو شد پیرت ٭ درد جان گزاے والم بے دوای عشق چنان بر جان او استیلا یافته که اگر
امروز معالجه او نشود تا فردا پیمانهٔ زندگی او لبریز خواهد شد گیهان خدیو بمجرد استماع این خبر وحشت
بورطهٔ شگفتگی وگرداب تعجب خاشاک وار سرگردان ماند وتا دیر انگشت حیرت بدندان حسرت
گزید وازان عهد و قول سراپای او ندامت گرفت و پادر تنگنای اندیشه فشرد که اگر ازین خواجه دل
بر نمیدارد وارث ملک در طلاطم امواج مهاجرت جان می سپارد واگر آن خاتون را بدو عطا
میفرماید بدو بلا مبتلا گردد اول در نائره فراق چون موم گداختن دوم مطعون ومردود خلائق
شدن وطبل رسوائی بیازار بدنامی نواختن که همنوا به را بقرة العین سپرد انجام کار رای زرین
وفکر دوربین او بدین قرار یافت که دل از محبوب برگیرد تا لخت جگر باندوه گوناگون نمیرد و در لحظه
آن هوش ربای جهان را در شبستان فرزند فرستاد چون مسیح در قالب مرده جانی تازه نهاد

بیماری و سستی شاہزادہ بصحت و تندرستی مبدل شد و از بستر مرض برخاستہ بر مسند عیش و نشاط نشست و دیدۂ انتظار کشیدہ بر جمال بیمثال او بست مثنوی عشق از سینہ چون برارد سر نکند
فرق جفت از مادر ۔ عشق را سخت بی ملاحظہ دان ۔ پیش او مادر ست و زن یکسان ۔ اما چون عشق او از آلودگی ہوا و ہوس منزہ بود بنظارہ و مشاہدہ خرسندی نمود و از نقش بہ نقاش پے برد و راوق عرفان در جام حقائق میخورد خاتون نیز بمین انفاس گیری و صحبت فیض بخش او سر از گریبان تعلق برآوردہ لذات شہوانی و ہوا و ہوس جسمانی را پشت پا زدہ از نشہ بادہ خمخانہ سرگرم شد و حقیقت انوار تجلیات ربانی بر ساخت درون ہر کدام چنان پرتو انداز شد و جمال لایزال در دیدہ باطنی ایشان بنوعی جلوہ گر گشت کہ نقش ماسوی اللہ از صحیفہ سینہ مطلق محو گردید و ہر دو از کاملان راہ و اصلان درگاہ شدند بار خدایا بحق باریافتگان خلوت انس کردگارا بحق محرمان حرم و کعبۂ قدس کہ دیدۂ ظاہری و باطنی ما را بدین کحل مکحل گردان و قطرۂ از عین زلال درکام جان من بچکان قطعہ تا کہ اہل نیاز در رہ عشق + بحقیقت برند پے ز مجاز ۔
شاہ را نو عروس دولت و فتح + باد در محفل طرب دمساز +

خون چکانی قلم در نگاشتن از احوال یوسف و زلیخا علیہما السلام در اشتیاق صوفی

حکایت جادو نفسان نکتہ طراز و داستان سرایان سحر پرداز بقلم گوہر بار بر صحیفہ روزگار چنین نگاشتہ اند کہ چون عزیز سادہ لوح یوسف علیہ السلام را کہ دامان عصمتش از لوث عصیان و آلودگی جریمہ منزہ بود بانشارت زلیخا کہ چون زرق پیشگان دخل سرتاپا مکر و حیلہ بود در زندان محبوس فرمود و آن نازنین را کہ گنج حسن و خوبی بود مار آہنی بر پای نہاد مثنوی چو یوسف بود گنج خوبی آری ۔ بود ہر گنج را نا چار ماری ۔ آن دخمہ سرای ظلمانی کہ چون دل بخیلان و سینۂ اہل ضلالت تنگ و تیرہ بود بفروغ طلعت آن پیکر روحانی روشن و نورانی شد و محبوسان دیگر کہ باغلال غم و سلاسل الم گرفتار اسیر بودہ چون شقاوت کیشان ستمگر خون جگر میخوردند بمشاہدہ جمال عدیم المثال آن بہشتی طلعت چون سعادتمندان فردوس بکمال دلخوشی و فرحناک

نشاط بسر می بردند سلسله با وجود آهن دلی از حزن واندوه آنحضرت جگر سوز انگشته بود و از غم و
غصه بر خود پیچیدی و چون شیونیان و ماتمیان خرو شیدی چون آن هدایت پیشه شیر بیشه نبوت
و رسالت بود از ان سلسله او را رونق و حسنی دیگر افزود و ع سلسله پنداشت شیرانرا بگردن دو
فی الجمله چون از زلیخا این کردار ناشایسته بموجب مصلحت سر زد و این فعل شنیع بوجود آمد و آتش
مفارقت و نیران مهاجرت چون موم میگداخت و لوای فریاد و فغان با وج کبریا میافراخت
عساکر ندامت بر کشور دل او تاخته معمورهٔ صبر و شکیبائی او را خراب و ویران ساخته روز بیقراری
و شب به بیداری بسر بردی و از غایت غم و غصه خون جگر خوردی لاجرم کمال حزن و اندوه
تزئین زندان و بر مو برانداز سوزان گشته چنان که راه یافتگان سر منزل عشق و محبت چون
درونه را بیرون داده اند مثنوی خانه بے روی دوست زندانست ؛ بر بدن بلکه روح
زندانست ؛ از غم هجر آن رخ گلرنگ ؛ بود مانند غنچه با دل تنگ ؛ شبی از شبها که چون نامهٔ
اهل عصیان و چون روزنکو هیدهٔ بختان تیره بود زلیخا در ظلمت کده دوری و محنت آباد
مهجوری تنگ آمده چون شیونیان حزین و سوگواران غمگین نوحه سرائی میکرد و مثنوی
که از جور و جفای چرخ فریاد ؛ که بر من میکند زینگونه بیداد ؛ مرا زان راحت جانها جدا کرد ؛
چگویم با من مسکین چها کرد ؛ چون طاقتش طاق شد و عنان اختیارش از قبضهٔ شکیبائی
بدر رفت بی طاقتانه و مضطربانه مخفی و پنهان در ظلمت آباد زندان در آمد و از نظارهٔ جمال
آن منبع حسن و ملاحت مرهم راحت بر جراحت سینه ریش و دل افگار نهاد و گفت ای یوسف
از جذب درونی و کشش باطنی معلوم نموده باشی که اخلاص حقیقی و محبت صمیمی من با تو بچه درجه
است یوسف علیه السلام حقه نوشین بپاسخ شیرین بگشاد و گفت از محبت و اخلاص تو بدین
عذاب سخت و محنت عظیم گرفتار شدم زنهار زنهار خواهش خود را در بارهٔ من بر بین نیفزائی
و مرا در ورطهٔ هلاک نیفگنی و بعقوبت سخت تر ازین مبتلا نسازی تا الجمله چون این کلام
الفرا [illegible]

وغمازان ناصواب اندیش حقیقت حال پیش عزیز عرضه نمودند او را بشورش آورد از کمال غیرت آتش
غضب در کانون سینه او اشتعال والتهاب یافت و زنانیان را در پیشگاه حضور طلبیده تادیب
تنبیه نمود که هیچ فردے را در زندان نگذاری و در شرا بر باد و زان و مزبر ان بسته داری چون
قرار بر نیگونه افتاد کار زلیخا مشکل و بغایت دشوار شد دران محنت ستان هجران نالان از درد
حسرت خاک بر سر میریخت گریبان شکیبائی بسوزن گداز تنهائی چاک میکرد لفظ جوانرده صابر
یاد کردی ؛ دران شبهاز غم فریاد کردی ؛ سیل خونین از دیده تا سر داده و صبر خاموشی بر لب
نهاده با همرازان و دمسازان سخن نمی گفت و لولو نبوک مژگان می سفت چون از غایت بیتابی
و اضطراب بی طاقت و بی تاب شد مکنون ضمیر را پیش دایه بر ملا افگند و درد دل بیرون ریخت
که ای مادر مهربان و ای تیمار دار جان ناتوان درین محنت جانگداز درد بے دوا دستگیر من
باش و علاجی و چاره اندیش که موجب تسکین خاطر ریش گردد بارے اگر مشاهده جمال جان افزا و
طلعت دلکشایش میسر نیست بدین قدر قانع و راضی ام که آواز دلنوازش بگوش من رساند تا دل
دردمند و جان حزینم از اضعای آن زمانے بیاساید و مویموے من از ان ترانه بهجت بخش نوے
وافر و خطی کامل یابد دایه ناقص العقل تباه اندیش و نامهربان سنگین دل چون از زلیخا این حرف
شنید چاره این عقده مشکل بدین گونه در ضمیر تیره ورائے بے صفای خود اندیشید که بزنانیان
بفرماید که آن یگانه روزگار و آشوب زمانه را چند تا زیانه روزیانه زده باشد چون آن نازک اندام
از درد آلام خروشیدن گیرد و گوش هوش توانان آواز لذت پذیرد زلیخا را اندیشه نادرست و
رائے سست او دلنشین شد و بجهت انتعاش خاطر حزین آزار آن نازنین روا داشت و سر و کار
زنان را فرمان داد که از روی ستمگری و بیدادبران پاک نهاد چند تازیانه روزیانه زده باشند چون زنانیان
مردی خداترس و باخلاق حمیده او صاف پسندیده آراسته بود چون این پیام وحشت التزام شنید
جانش در تن لرزید و سر در گریبان تفکر فرو برده در تنگنای اندیشه پا در گل دست بر دل ماند که اگر
فرمان آن زن مکاره حیله اندوز را بعمل نے آرم و وجود نازک یوسف را که تاب آزار برگ گل

ندارد و بتازیانه نامهربانه بیازارم و ادارحمان آفرین این کردار ناشایسته و فعل شنیع چون روا دارد
وخود را از واپرس روز محشر و کشمکش وحساب قیامت چگونه رهائی دهم واگر اشتغال امرش ننمایم
آن عیاره خونخواره ما را روزگار من برآرد **نظم** ندانم چه سازم درین کار سخت ؛ کنم ناله تا کی
رسیدا دبخت ؛ چون فکر ژرف و اندیشه شگرف درین امر بکار برد رای صواب برساحت اندیشه
پرتو انداخت فی الحال از روی استعجال بنزد آن مستدام فروزبزم حسن وجمال رفته مراسم کورنش و تسلیم
وشرائط تبجیل و تکریم بتقدیم رسانده حقیقت احوال برمنصهٔ تقریر جلوه گر ساخت و گفت ای برگزیده
درگاه ایزدی حکم زلیخا بدین نوع است بنابرآن حیله بخاطر غمدیده رسید که چند تازیانه اصناف برستونی
زده باشم و تو عمداً ناله دردمندانه ومظلومانه برکشی تا آن زن بی انصاف را موجب اصناف نشاط
ودلخوشی گردد و یوسف علیه السلام ناگزیر بدین معنی رضا داد و زندانیان برستونی تازیانه طراق طراق
میزد چنانکه صدای آن درین طاق بلند رواق می پیچید یوسف علیه السلام خروش و درد آمود و نعرهٔ
الم آلود برمیکشید زلیخا از لذات آن آواز ذوق فراوان وشوق وافر می یافت چنانکه بیهوشیش رسید
چون صوفیان صاحب سوز نشاط اندوزمی شد و موجب ابتهاج و ابتزاز می گشت درین اثنا اندیشه
برساحت درون زندانیان پرتو انداخت که اگر زلیخا احیاناً یوسف علیه السلام را در پیشگاه حضور
طلبیده اند ام گلفام او را بنظر در آرد و اصلا اثر تازیانه نیابد در معرض خطاب و عتاب او در آیم و مرا
باصناف عذاب و گوناگون عقاب سیاست فرماید ناگزیر دوسه تازیانه جهت نشان بران اندام
لطیف تر از جان باید زد تا جای سخن آن مکاره زن نباشد پس تازیانه بران پیکر روحانی زد
دران حال وامن آسمان از قطرات اشک مهربانی پر شد و خروش و غلغله در عالم ملکوت افتاد
وکوه با وجود سنگ دلی چشمهٔ اشک از دیده گشاد و زمین بر خود لرزید اما چون زلیخا محبت صمیمی
وعشق حقیقی داشت در یوسف علیه السلام در و عظیم سرایت کرد و اثر تازیانه که بر تن یوسف
علیه السلام میزدند بر بدن او پدید آمد و چنان متاثر و متالم شد که از بالای بام آواز داد که بس کن
واز غایت بیهوشی از جا درامد و بزمینی افتاد چنانکه همگی اعضایش مجروح شد و چند ماه صاحب فراش

شده بالم گوناگون مبتلا بود اگرچه نشه باده جاه وثروت ومستی ساوق سلطنت ودولت اورا بی اختیار
بر بین آورد که بحیث لذت نفس ناشکیبا آنرا آن یگانه بے همتا رو داشت اما انجام کار صهبای هوش ربای
مردافگن محبت بر کیفیت باده سلطنت ودولت استیلا یافت وکار خود کرد شکرف کاریست که مستی دنیا
در مزاج عشقبازان نیز سرایت نموده تغیر میدهد فی الواقع اگر دنیای دون لیاقت وشایستگی آن میداشت
که مردم نیک ذات ستوده صفات بدو سر فرومی آورده پس سر دفتر اوراق کائنات فهرست جریده
موجودات عنوان طراز مناشیر خرد وکل سرکرده انبیاء ورسل برگزیده درگاه آله حضرت رسالت پناه
صلی الله علیه وآله وسلم چرا آستین ردبر دومی افشاندواورا بکمال تنفر از پیش خود می راند وکرات ومرات
جبرئیل امین باز درگاه رب المتعال بدان حضرت پیام آوردکه اگر میل خاطر تو باشد همگی جبال را طلا ونقره
گردانم که همواره در سفر وحضر نزد تو حاضر باشد هرچه خواهی انان صرف نمائی آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم
بدین معنی رضا نداد وغنا را ننگ عنا دانسته اما آورد پروردگار کارساز بخشاطالبان حقیقت کیش
معارف اندیش را توفیق بخشی که دامان عصمت خود بکوث دنیوی نیالایند وگوی تجرد بچوگان تفرد
در عرصه آزادی وسیدان نامرادی از چابک سواران مضمار انس وبنگامه آرایان بساط قدس بربایند

قطعه تا قصه یوسف وزلیخا ؛ باشد بزبان خلق مذکور ؛ شه باد بعدل وداد وانصاف ؛
در عرصه روزگار مشهور ؛ جام طربش همیشه در دست ؛ خمخش ز شراب غصه مخمور

اشک ریزی خامه در گذارش احوال آن بسمل دشنه عشقبازی وآن سوخته شعله نازه جانگدازی سر حلقه گرم روان راه محبت ووفا شیخ لدیا علیه الرحمة که در باغی میان باغبان بود ؛

حکایت مدهوشان ساوق عشق ومحبت در دنوشان خمخانه حقیقت وسرفت بگذارش
این حکایت بر کیفیت بدین گونه مستمعان رامست ساخته اند که جوانی بود در ممالک سند وستان
ازدودمان بزرگ که آثار سعادت وشایستگی از ناصیه او سر بدا وانوار لمعه صلاح ورشتی از
چهره او پرتو انداز بود باد ختری از خاندان اشراف که خدا شد وآن دختر کرشمه سنجی بود که بخمر فریب

شکیب ربای تجرد منشان ریاضت کوش و بکر شمۂ صبر گداز بر بزمیان ہنگامۂ عقل و ہوش بود سلسلہ
چین در چین عنبر بویش مشک را در نافہ جگر خون کردی حقہ نوشین شور انگیزش شکر را در آب حسرت
بگداختی تبسم پنہانیش در جان فرائی برگشتگان دشنۂ عشق کشودی دست نوازیش در دست برد
دلربائی پدید نمودی خال مشکینش نقطۂ بود کہ مصحف حسن و خوبی را آرایش داده رخسارۂ رنگینش
پنجہ در پنجۂ آفتاب نہاده الغرض آنجوان آنچنین عروس را کہ خانہ بر انداز جہانیان بود بجہت آبادی خانہ
در تزویج در آورد و آن نازنین را در مہد زرین نشانده خرامان و خندہ رہ گرای نزہت آباد خود
کہ عبارت از وطن گاہ مالوف ست گردید تا آن پری پیکر روحانی در بزم و مسرت کامرانی چہرہ افروخت
را بگلگشت نشاط آرایش دہد ناگاہ عبور او بجانب راہ گلشنی افتاد کہ بگلہای گوناگون و شقائق رنگارنگ
ہنگامہ رونق فردوس برین را بہم زدی و نسیم خالیہ سایش لنگر خانہ از بزم روحانیان را معطر ساختے
ترانہ سنجی بلبل چہ گل را بر نگ صوفیان پارہ کردہ نغمہ سرائی فاختہ سرو را چون اہل وجد و حال
در رقص و اہتزاز آوردہ نرگس خون سرمستان مخمور خواب آلودہ بنفشہ چون عابدان ازرق پوش
با خرقہ کبود لالہ را چون شہیدان خونین کفن داغ بر دل صنوبر را بر نگ دیوانگان از آب پائے
در سلاسل سبزۂ نورستہ فرش سندش و استبرق بصحن چمن گسترده درختان دلکش طوبی وار سایۂ
راحت و آسودگی بر زمین افگنده ترانہ جوئبار عیش خفتہ را بیدار ساخته سبزہ زار بہ دلربائی رونق
آسمان مینائی شکسته سوسن بوصف لالہ شده سراسر زبان و بابل بنزد قمر و گل گشته مداح خوان
القصہ آن نو باوہ گلشن جوانی چون از تابش آفتاب بیتاب شده بود با چنین عروس کہ حوران
خلد برین بحضور او بقصور معترف باشند روبدان نزہت گاہ نہاد و دران گلشن جانفزای دلفروز
بتماشا و گلگشت نشاط اندوز شد و آن عروس نیز با مزین بخلعت گوناگون دیبا نقاب از چہرۂ جانفزا
برداشته بتماشا و سیر بے حجابانہ بروی خیابان مینو اسید و آتش غیرت در نہاد و دستگیر گان چمن مینو
دران بوستان با غبانی بود دلدہا نام و بعضے گذارش نموده اند کہ شیخی بود مرتاض بنور صلاح
و صفای باطن آراستہ از جہانیان کنارہ گزیده دران باغ بسر بردی چون صانع لم یزل خمیر

طینت او با آب عشقباری وجانگدازی سرشته بود و آن حقائق اندیش معرفت کیش از ایام صبا تا بان عهد
جز صحیفهٔ محبت نخوانده بود و جز حرف اخلاص بر زبان نرانده ناکام از دور بنظاره طلعت آن حور
که هوش رباي قدوسیان بود از خود رفت تا که آن چمن آرای بوستان دلربائی و مسند افروز
بزم جانفزائی دران محبته مکان خرامان بود آن دل فگار بدست نگاه گلهای مراد از چمن نثار
رخسارش میچید و دماغ آرزویش از رایحه شمیم سنبل مشکبارش معطر میگردید ۵ چو دختر گشت گلشن
کردتا دیره ز سیر سبزه شد جان و دلش سیره ؛ باز آن نازنین در مهد زرین نشست و همراه آن جوان
روانه شد آن شیفته بزبان حال بدین ترانه شهریار آتش در گلزار روزگار زد و فرد ماچو درخت
خزان خشک بجا مانده ایم ؛ او چو گل نوبهار خنده زنان میرود ؛ تا مهد آن یگانه عهد نزدیک بود
آن بیچاره بنظاره دل صد پاره را خرسند میداشت چون مهد در گذر رفت بر درختی بلند برآمد تا آنکه
نظر کار میکرد آن سوخته چشم بر مهد دوخته بود همین که مهد از نظر غائب شد آن مسکین از درخت
بر زمین افتاد و در لحظه جان داد ۵ بیفتاد آن نیکبخت از درخت ؛ اگر عشق اینست کار کیست
مردم از هر سو جانب او شتافتند و بیخ نهال زندگانیش بریده یافتند مثنوی درین حدیقه
بهار و خزان در آغوش ست ؛ زمانه جام بدست و خبازه ببر دوش ست ؛ کدام سرو سهی را زمانه
آبی داد ؛ که باز خشک نکردش با تش بیداد ؛ آن شهید دشنه عشق را برداشته بخاک سپردند
و خویش و بیگانه بران یگانه تاسف خوردند رحمة الله علیه چون دلها را بدلها راهست این مصیبت
در دل دختر عظیم سرایت کرد و پرده نشینان زوایای قدس و بار یافتگان خلوتسرای انس بگوش
هوش او ندا در دادند که عاشق صادق در هوای تو جان سپرد و ازین ظلمت سرای فانی به نزهتگاه
خلد جاودانی پیوست دختر از آتش غم و نائره الم چون شمع میگداخت و مهر بر لب نهاده ازین رهگذر
بهمرانان و دمسازان ظاهر نمیساخت مثنوی ای دل چو غم او رگ جان بگشودت ؛ منمای
بکس حالهٔ خون آلودت ؛ می نال چنانکه نشنوند آوازت ؛ میسوز چنانکه بر نیاید دودت ؛ از نفس و در
سماع و بدایع اتفاق آنکه چون مدت یک سال سپری شد و ابر بهار بقطرات امطار گرد و نم بهار

ازعرصهٔ روزگار فرونشاندند سراسر دشت صحرا گلستان شد و جهان پیر باز نوجوان شد و
پدر آن دختر دلبستهای خود را نزد داماد فرستاد که اگر خود با یاران گزین و تقطیع ثنایت تزد
مادر و پدر مهربان رواند سازند و تشنگان بادیهٔ مفارقت را بزلال وصال شاداب گردانند جوان از آنجا
اگرچه مفارقت نمیخواست دشوار و سخت نمود اما از امتثال حکم خسر خود که بجای پدر حقیقی ست گزیر نداشت
هر اینه آن شمع شبستان افروز را با برگ و سازی از نیرچه نیکوتر سامانی که بالاتر ازان متصور
نباشد روانه ساخت از نواد اتفاق آنکه باز گذر دختر بدان گلستان که مشهد عاشق صادق بود
افتاد و هوای تماشای آنمقام دلکش از خاطر او سر زد و دیدن جلوه گاه عاشق جانباز را در سینه
آرزو جوشید و از مهد فرود آمد فرد ساربان رخت بنداز و حدی ساز مکن ۔ کشش دل نه چنان است
که محمل برود ۔ آن گلدستهٔ چمن زار خوبی دران بوستان گلگشت مینمود درین اثنا پوشیده از بصر ازان
و دمسازان که دران سفر بر کاب او سعادت حضور داشتند یکی از باغبانان را پرسید که آن وارستهٔ
دلخسته چه شد و کجاست گفت قصهٔ درد الود و واقعهٔ الم آمود او را مپرس زبان را چه یارا که ازان قصه
حرف زند و ناطقه را چه زهره که ازان ماجرا نکته سراید و ازان واقعه یاد صبر گداز طاقت گسل دیدها
طوفان بار و جگرها خونست مفصل آن در قوالب گفت نگنجد مجملا آنکه پارسال جوانی نوگرخدا
با عروس گرشمه سنج عشوه گر درین بقعه میگذشت از خاطر او هوای تماشای این بوستان
سترد و معهذا بدل افروز درین بوستان درامده بگلگشت و تماشا و نشاط اندوز شد درین
تماشا آفتاب طلعت آن عروس سیاصورت در رواق دیدهٔ آن محنت کشیده پرتو انداز شد
و سراپای او را الم عاشقی در گرفت و مو بموی او گرفتار سلسلهٔ محبت گردید فرو تمام مهر و محبت
شدم نمیدانم ۔ که دل کدام و محبت کدام و یار کدام ۔ و تا زمانی که آن نوبهار گلشن خوبی
نظارت بخش این بوستان بود آن بیچاره سراپا چشم گشته بنظارهٔ جمال او خوشحال می بود
چون آن نازنین از تماشا و سیر آمده در مهد نشست و او دیوانه نظر بر مهد بست چون مهد
دور شد رفت آن درد مند بر درختی بلند برامد و بدان جانب نگران بود چون مهد را از نظر

غائب شد در لحظه آن فرشته منش انسان درخت طوبی مثال افتاد و جان داد اینکه ازان مصیبت
جانگداز او در دلها و سینه های ما کباب و دیده ها پر آب ست دختر از و پرسید که او را کجا بخاک سپرده اند
تا بفاتحه او سعادت اندوزم باغبان بانگشت نمود که دران گوشه مدفونست آن دختر که بحسن و
ملاحت انگشت نما بود بسوی تربت او خرامید و از زبان حال آن شهید خنجر کرشمه این ترانه بگوش
او رسید فرد بر سر تربت من گر گذری بعد وفات ؛ بانگ پایت شنوم نعره زنان برخیزم ؛
آهسته آهسته نیز د قبر او ایستاد از استیلای جوش عشق حقیقی و غلبه محبت صمیمی و کشش باطنی و جذب
درونی تغیرش بشگافت و آوازی برامد که مشتاق فراق دیده خود را دریاب فی الحال آن گنج حسن و
ملاحت دران قبر در امد و چون مهر منیر در زیر زمین مدفون گشت در لحظه قبر بهم پیوست چنانکه
ازان شگاف اثری پیدا نبود اما گوشه معجر آن دختر مقدار سه چهار انگشت بیرون ماند و قبر بهم رسید
و آن پارچه سراپا زبان گشته ازین ماجرا خبر میداد درین اثنا پرستاران و غمخواران چون او را
دران باغ ندیدند حیران و ترسان بهر سو دویدند و جست جو و تکاپو نمودند بیت سیار بالجمله
آن آفتاب چهره ؛ هر سو همین شدند شتابان ز روی مهره ؛ انجام کار باغبانی نشان داد که بزیارت
قبر آن شهید دشت محبت رفته بود آنجا بجویید غمخواران و پرستاران بدان طرف هجوم آوردند
و گوشه معجرش بر تربت آن شهید دیده هر یکی منه بجیب تفکر فرو بردند و پا بته سنگنای اندیشه فشردند
و حقیقت حال بر منصه ظهور جلوه گر نمی شد ناگزیر بشروع در اکردن قبر نمودند و آن تودهٔ خاک را
کافتند و آن شهید را بزیور و لباس آن دختر محلی و ملبس یافتند و اثر از وجود دختر ندیدند بنوعی که
قطرهٔ باران بدریا می افتد و کس را زهره آن نبود که انرا از دریا جدا تواند ساخت و آن قطرهٔ
بتقویت دانش و امانت بینش باز تواند ساخت بدان گونه در ذات او محو مطلق شده و از
دوئی بر تبه یگانگی رسید که هیچکس را مجال امتیاز نبود مصرعه عشق زین بسیار کرد ست و خواهد
ای آبله پایان نشیب و فراز راه محبت و ای قدم فرسودگان سنگ لاخ کوهستان معرفت
تا آنکه طالب حقیقی از قید هستی و خود پرستی که سد راه مطلب و مقصد اصلیست پرداخته

خود را فنا فی اللہ نساز د و از ما ئی و منی اجتناب نمود ہ کوس یگانگی بر د و حدت نواز د و از دائرہ کاملان و حلقہ و اصلان بیرونست چنانچہ آن شنگ لچہ تجرید و آن شیر بیشہ تفرید پیشوای طالبان راہ خدا شیخ نظام الدین اولیا بر زبان حقائق بیان می سرائید ند کہ مصقلہ ریاضت و اربعین ہا ے پے در پے مرات دل را صفائی و جلائی بخشید م و توسن نفس امارہ را بتازیانہ مجاہدہ تواتر رام کر د م و از نشہ و استگی و بی تعلقی نشاط اندوز سرخوش شدم اما حالتی کہ لدہا را میسر بود و نور کہ بر ساحت درون او پرتو انداز شد تا د م و اپسین در آزر دی آنم کہ از ان شربت چاشنی بر نگرفتم و از ان رائحہ شمہ بدماغ جان من نرفت و از ان ترانہ آواز دلنواز بگوش ہوش من نرسید قطعہ

تا کہ اہل حقیقت و عرفان ؛ میکند خویش را فنا فی اللہ ؛ بعنایات ایزد متعال ؛ باد باقی ہمیشہ دولت شاہ ؛ آن جہانگیر جلوہ گر بادا ؛ تا ابد بر سریر حشمت و جاہ ؛

در بیان عاشق جانباز کہ پس از مدت دراز با مطلوب کرشمہ طراز پیوست و خلعت مستی مستعارش بلوامع اشعہ انوارہ خسار دلدارش چون تار و پود کتان از ہم گسست ؛ ؛

محرم خلوت سرائے اخلاص محرم حریم کعبہ اختصاص خواجہ محرم علی بگذارش این نقل قالب این سخن را جانی تازہ دمیدہ است کہ در حینی کہ آن دانشور خرد پرور دقیقہ فہم دانش گستر واضع اداب علم و حکمت قاطع آثار جہل و بدعت ارسطو منش فلاطون ذکا جالینوس حکمت فطنت لقمان ذہا واقف دقائق قانون شفا کاشف غوامض تصانیف بوعلی سینا بر ہم زن ہنگامہ حکمت بقراط تسکندرہ روائی بازار دانائی سقراط دانای حکمت طبعی و عملی حکیم علی سند آرای حیات بود شفا و خانہ آراستہ بود ند و شاگردان رشید ایشان کہ ہر یکی سرامد پیشکان و ہر و سر دفتر فیلسوفان عصر بود در اینجا جلوہ نمود ہ معلولان گسستہ امید و رنجوران دل از جان برداشتہ را بمداوا و معالجہ ازالہ امراض مینمود ند اگر احیانا رنجوری می آمد کہ تشخیص و تحقیق مرض او نتوانستند نمود بحکیم آگہی میداد و الفاتحہ خوانده و ناتوانی کہ چون نخل خزانی رنگ زعفرانی داشت دران شفا خانہ حاضر آمد ہر چند

ہمگی شاگردان کمال حزم واحتیاط بجاء آوردہ پا بہ تنگنای اندیشہ افشردند ہیچکدام را معلوم ومفہوم
نشد کہ او را چہ مرض طاری شدہ و بکدام علت گرفتار آمدہ حقیقت احوال او بدان مسند افروز اعلم و
افضال عرضہ داشتند اشارت نمودند کہ در پیشگاہ حضور آرید او را بخلوتسرای خاص ببردند ہمین کہ نظر
حذاقت اثر حکیم بران سقیم افتاد فرمودند کہ مرض او را دریافتم از و پژوہش نمائید کہ جائی تعلق بہم رسانیدہ
ونہال محبت زیبا طلعتے در چمن زار سینہ خود نشاندہ و مہرہ دل او در شست عشقبازی درماندہ
یا چہ نوعست شاگردان حسب الحکم حکیم استکشاف احوال او نمودند گفت بلی ہمخوابہ جمیلہ دارم کہ بہ تبسم
دل نواز و کرشمہ صبر گداز ہوش ربای وطاقت گسل این ہیبل است زمام اختیار در قبضہ اقتدار او پیچیدہ
خون جگر میخورم و بندہ احدی ست واحدی بہ بی سامانی و بی برگی من نیست در تہی دستی و افلاس
یگانہ زمانہ ام ازین ہیچ بگذر مطلوب مرغوب خود را از آگرہ بلا ہور نتوانم طلبید تا کل مراد از چمن زار
آرزو بچینم و بفراغ خاطر جمال عدیم المثال او بہ بینم ہر اینہ بر نگ شمع در حرارت نیران مفارقت
میگدازم و نقد ہستی در داہ محبت پرستی می بازم حکیم او را پدرود کرد کہ مداوا و معالجۂ تو فرا میکنم
وخود ببارگاہ گیہان خدیو کہ عبارت از مسند افروز انجمن دولت واقبال او رنگ آرای بارگاہ جاہ
وجلال دارای دین پرور عدالت گستر سرور فرشتاہان ہفت کشور زینت بخش اورنگ ودیہیم والے
ہفت اقلیم شاہ اکبر کہ از درگاہ ربانی بخطاب عرش آشیانی سربلند اندرفتہ معروض داشتند
کہ عالم پناہا حقائق آگاہا بعنایت حکیم علی الاطلاق وبتوجہ شہریار آفاق امروز تشخیص مرض نتوانے
نمودم کہ ہمگی حکما از دریافت آن سر بگریبان عجز فرو بردہ بودند ما جرا یک یک بر منصۂ ظہور جلوہ داد
مرزبان بزبان حقائق بیان فرمود کہ عیار نقد ایمنے بچہ طرز گرفتہ اید تا علم الیقین بدرجہ عین الیقین
رسد حکیم معروض داشت کہ حکم شود کہ جوان ناتوان در پیشگاہ حضور سعادت اندوختہ خود یکتوان
درون را بیرون انداز دفی الحال جاجیان سرادق جاہ وجلال جوان را در لحظہ بر پیشگاہ قدسی حاضر آوردند
واو را کہ پیش حکیم بر ملا افگندہ بود بحضور آن والی ہفت اقلیم معروض داشت وآن حقیقت پژوہ
والا شکوہ فرمود محتمل کہ این معاملہ معالجہ آلودگی ساختگی داشتہ باشد وجوان را آموختہ باشد

که بحضور ما بدینگونه وانماید تا ظن حذاقت و دانائی خاطر اقدس ما در باره شعار و بدراز و پادر افزایش
نهد حکیم گفت اگر اینخیال بخاطر مقدس محال مینماید بکار بردن تجربه رفع شبهه میباید فرمود از اطوار و اوضاع
جوان محسوس میشود که الم عشقبازی و درد محبت و جانگدازی در همگی اعضای چنان سرایت نموده که بمجرد
حصول وصال جان می سپارد بر نگ تشنه که مدت دراز عطشان می باشد و آب بسیری میخورد و شاد
گشته جان سپارد چنانچه آبله پایان بیابان محبت و تشنگان بادیه مفارقت بدین نکته طبا للسان
شده اند فرد چون بخیالش خوشم باد وصالش مکن ؛ آب بسیری مده تشنه دیرینه را ؛ شهریار والا
فرمود که انعامی شایسته باین دلخسته مرحمت میفرمایم تا سامان نیکو نموده محبوب خود را پیش خود
طلب دارد تا این حقیقت پنهان برفراز پیدای جلوه گر شود پس از نقد و جنس انچه جوان را در کار بود
بذل فرمودند و مطلوب او را بلا هور طلب نمود چون مدت هشت روز سپری شد حوصله جوان تاب
جلوه جمال دل افروز و طاقت مشاهده طلعت نور انیش نیاورد چنانکه در ظرف تنگ آب فراوان
در نگنجد و بیرون تراود هم بدان رنگ بسیرابی و شادابی زلال وصال چهانه عمر او لبریز شده و از
لوامع انوار مهتاب رخسار باز طلعت هستی مستعارش چون تار و پود کتان از هم گسست و ازین
سرا بیچه فانی رخت بمعموره جاودانی بر بست گیهان خدیو از آگهی یافتن این قصه بغایت تشگفت ماند
و بر حذاقت و دانائی حکیم آفرین و تحسین ها بر زبان راند الحق حکیم درین فن سرامد حکمای اولین
و آخرین بوده و گوی دانش از اقران اماثل ربوده بود و درین هنگام سعادت التزام بر سند
حکمت و افاظت مسیح الانفاسی مزاج شناسی روشن قیاسی جلوه گر ست که رنجوران امراض تهی دستی
و افلاس را به بذل فراوان و عطایای بیقیاس از اله مرض مینماید و مجروحان حربه ضلالت و جهالت
را بمرهم هدایت و ارشاد معالجه میفرماید آن نکته سنج سخن پرور دقیقه فهم دانش گستر رموز دانش افزا
معانی بایکبیر اشارت سخندانی چمن پیرای گلشن مضامین تازه نخلبند حدائق خیالات بی اندازه
سرگرم راوق و آساتگی و آزادی سرآمد فنون هنرپروری و استادی خدیو کشور فصاحت و بلاغت
فرمانروای اقلیم فتوت و سخاوت کثرت آرای وحدت گزین تجرد منش تفرد آئین چهره کشای

صور حقائق بر بہزن ہنگامہ علائق زنگ زدای مرات حق پسندی ناصیہ افروز خرد پروری و ہنر مندی صدر نشین محفل دولت و اقبال مسند آرای بارگاہ علم و افضال حقائق و معارف آگاہ مشمول عواطف شاہنشاہ مظہر الطاف ربانی حکیم مسیح الزمانی والافطرتے کہ ہموارہ با علما و شعرا و فصحا بر سر التفات بودہ صحبت گرم میدارد و در محفل آن قدوۂ افاضل ہیچ فردے را از عامی و جاہل مدخلی نیست و ہرگز بزبان مذب البیانش بجز کلمات کہ باوجود نشۂ تعلق آستین بے تعلقی بر گیتی افشاندہ در رویم را در چشم ہمت او چون سنگ و سفال قدری و قیمتی نماندہ و پیوستہ کمر فتوت بر میان جان بستہ بدلجوئی محتاجان و دردمندان نشستہ و سفرہ کرم و احسان پر از الوان نعم کشادہ و صلای عام در داد فرد بر سر خوان نوالش چو عکس را منع نیست ؛ در کشادہ ہم صلا در داد خوان انداختہ ؛ الٰہی تا قارورۂ سینا گردون بر واق گلگون شفق مزین ست و نسیم صبا چون نبض ناتوانان می جہد آن سند افروز حکمت و افاضت شفا بخش معلولان علائق جسمانی و قیود نفسانی باد بحق سورۂ لقمان قطعہ تا حکیمان روزگار کنند ؛ بخداقت علاج ہر رنجور ؛ شہ جہانگیر جلوہ گر بادا ؛ بر سر ہر نشاط تا دم صور ؛ جام شاہی ہمیشہ در کف او ؛ دشمنش از شراب غم مخمور ؛

در بیان عشق و حقیقت سرود کہ بادیست جہت افروختن شعلۂ عشقبازی و نائرۂ جانگدازی و جان سپردن عاشق صادق ہنگام سماع کہ اہل وجد و حال را از ان امتناع نمودہ اند

حکایت یکی از آبلہ پایان بیابان حقیقت و معرفت و گرم روان بادیۂ اخلاص و محبت کہ محرم انجمن اہل وجد و حال بود بگذارش این نقل جانسوز افسردہ خاطران سرد مزاج را بدین نوع دل گرمی بخشید و آتش شوق ایشان را بدین گونہ ملتہب و مشتعل ساختہ کہ آن دل سوختہ شعلہ محبت و عشقبازی و آن چہرۂ برافروختہ بادۂ رقت و جانگدازی آن بلبل نغمہ سنج بوستان تصوف و آن نیر نورانی آسمان معرفت واقف اسرار خدادانی و حق پرستی کاشف مفصلات دقائق وجد و مستی سرگرم رواق دار استگی و آزادی سرامد فنون ہنر پروری و استادی نگین طراز خاتم ہوسیار

ودانای صاحب عیار دارالضرب دلفروزی وجانفزائی رموز دان غوامض معانی باریک بین اشارت
سخندانی مولانای علی احمد بن اسرائیل المتخلص بنشانی نادرالعصری که خامه بدائع نگارش
تحریر خطابے نظیر ونقوش دلپذیر فولاد را بمعجزهٔ داؤدی نرم ساخته غیرت ارژنگ معنی وشیک
گلزار خلد جاودانی می ساخت وازتلون طبع رنگ آمیز وخامه نکته انگیز نگارستانی می کرد که
نقاشان صاحب اختراع دقیقه بین از نظارهٔ آن نگین برنگ حلقه انگشتر ین انگشت تعجب
بدندان میگرفتند الغرض آن حقائق کیش معارفت اندیش در نسبی از نسبها که در سعادت ریزی
وفیضرا فشانی همدوش شب قدر توان گفت واز فرط روشنائی وبهجت افزائی هم آغوش شب برات
توان خواند قدوهٔ عارفان کامل بدرقهٔ سالکان واصل سرکردهٔ زمره اتقیا شیخ نظام الدین
اولیا که نسبت باکحضرت صدق ارادت وعقیده راسخ داشت طعامی پخته بود وقوالان خوشنوا واز
وخنیاگران دلنواز وترنم سرایان شکیب ربا وغزل خوانان شیرین ادا وصوفیان پرسوز
معرفت اندوز که هریکی از قید هستی وخودپرستی وارسته واز خنجر عشقبازی وجانگدازی دلخسته بود
دران محفل قدسی وبزم روحانی فراهم آورده بودند از نکهت عطریات وبخور وغالیه ولخلخه
آن نزهتگاه پرنور معطر شده بود سازندها وگویندهای بتر انه دلنواز صبر گداز اهل تواجد می شدند
مجلس عالی انقیاد یافته که سکان سوامع ملکوت ونظارهٔ عالم ناسوت حیران مانده وعاشقان
دیوانه یعنی صوفیان یگانه نعرهای مستانه برمیکشیدند واز روی بیقراری وبی اختیاری گریبان
تا بدامن میدریدند بانگ رباب آتش در دل التهاب میداد وآواز قانون اشک از دیدهٔ گردون
میریخت صوفی اگرچه از روی ظاهر برزمین پای میکوفت اما طائر روحش برنگ شاهباز بلندپرواز
در هوای هویت طیران میکرد واز در ودیوار دردمی بابیدار باب نیاز در رقص آمده بلکه
شمع مجلس نیز از رقت در سوز وگداز افتاده بود درین اثنا یکی از صوفیان درد مند را شعلهٔ
شوق زبانه زدن گرفت ونائرهٔ ذوق در التهاب واشتعال آمد وسراپا رقت گرفته سر بانوی درد
نهاده میگریست وعلی الحفظ ادب ملا خود را بزور وتکلف از رقص وتواجد باز میداشت وآنحالت را

بہفہم میمنود ملا علی احمد بصفای باطنی وکشف روحانی از حال او آگہی یافت وبکمال عاطفت ونہایت رافت بسویش متوجہ شدہ فرمودند کہ اہل اللہ را از سماع استماع نمودہ اند صوفی کہ بہ نشہ این ساروق سرگرم باشد مثنوی کشاید دری بردل از واردات ہ نشناد ازان دست بر کائنات ہ او را سماع داخل عبادت ست چنانکہ روزی در زمان قدوۃ الاتقیا حضرت شیخ نظام الدین اولیا مجلس سماع گرم بودہ ناگاہ صوفی را مستی ذوق غلبہ کرد ولی بکمال ادب شیخ خود را فراہم آوردہ از دست وپا زدن ملاحظہ نمود اما از جوشش درون آنقدر خوی از تن پاک وی جدا شد کہ بساط محفل پر از گل شد ونزدیک بود کہ برنگ شمع وجود او بگداز د خون او با عرق بیرون تراود شیخ را ازین حالت آگہی دادند آنحضرت بر سر او رسیدہ او را غرق لجہ دریای بی منتہای عشق حقیقی یافتہ بنوعی کہ از کمال وجد وحال ومستی از ہستی خود اصلا آگہی نداشت بانشارت آنحضرت قنانے گرد او کشیدند وحال او را از چشم نامحرمان پوشیدند قوالان نغمہ سنج شیرین ادا بیرون سراپردہ سرایان بودند تا یکپاس کم وبیش آن درویش حقائق اندیش سرگرم رقت وحالت بود وشیخ نزد آن دل خستہ نشستہ بنظارہ سرخوش وشگفتہ خاطر بودند آخر متوجہ باطنی کہ شامل حال مریدان بود آن مستی از سر او فرود آوردند چون از خرابہ بیہوشی بمعمورہ شعور آمد در پای شیخ سر نہاد وشیخ دست شفقت بر پشت او داشتند وفرمودند کہ در غلبہ حال بے ملاحظہ نعرہ باید کشید و دست وپا باید زد تا سینہ خالی شود وگرنہ بہفہم حالت درون مجنونان محبت را میسوزد وسراپا میکاہد الغرض ملا علی احمد بدان صوفی سرگرم این گفتگو بودند ودر او در دل پاک ان عارف کامل سرایت نمودہ بود ازین نشہ سرخوش بودند درین اثنا نقیب درگاہ عرش اشتباہ بطلب آن مجموعہ علم وادب آمد مثنوی بگفت ای ذرہ باید شد نشتابان ہ کہ یادت میکند خورشید تابان ہ بدان حالت سوی درگاہ رفتند ہ بہ بزم خاص ظل اللہ رفتند ہ از بدائع اتفاق دنیا در سوانح آنکہ آن اورنگ نشین بارگاہ اقبال وآن مسند افروز محفل جاہ وجلال آن عالی وسیلہ قلعہ کشای آن درویش نواند بداندیش گذار نو باوہ گلشن جہانبانی آن مسند افروز انجمن کشورستانی

آن اقلیم گیر ممالک پناہ شاہنشاہ روشن ضمیر ابو المظفر نور الدین جہانگیر خلد اللہ ملکہ بر سریر عز تمکین
از ساغر نشاط و اوراق ذوق سرخوش بودند و صوفیان پر سوز دران محفل دلفروز فراہم آمدہ و
خنیاگران خوش الحان و قوالان غزلخوان بنغمۂ داؤدی و ترانہ ہاے دل آویز ہوش از سر
اہل معرفت میربودند و دردمندان بزم دل سیماب اشک از دیدہ میکشودند ؎ سرود چیست کہ
چندین فنون عشق دروست ؛ سرود محرم عشق ست و عشق محرم اوست ؛ بانگ ساز طاقت کسل
و صبر گداز اہل نیاز بود و آواز دستک باصول موزون صوفیان روشن درون را از یاد اورده بود
و نکہت نخالہ و بخور دران بزم کثیر السرور در دماغ مردم پیچیدہ نضارت بخش روح شدہ بود مجلسی
چون فردوس برین تزئین یافتہ کہ چشم حور العین بنظارہ آن خیرہ ماندہ ہر طرف صوفی ملک طینت
آستین استغنا بر گیتی افشاندہ درین اثنا قوالے شیرین مقالی این مطلع راکہ ؎ ہر قوم راست
راہی دینی و قبلہ گاہی ؛ من قبلہ راست کردم بر سمت کج کلاہی ؛ بلہجۂ دلکش و صوت جانفزا
شروع در خواندن نمود بطرزی کہ در دل حاضران محفل سرایت کرد و جوش و خروش از زمرۂ
صوفیان برخاست مثنویات یکی دستار خود را بر زمین زد و دیگر از راہ ہوش و عقل و دین و
یکی را شد گریبان پارہ پارہ ؛ گریبان چہ کہ شد جان پارہ پارہ ؛ یکی اشک از دو چشم افشاند بر خاک
چو طفل اشک خود غلطیدہ در خاک ؛ بہر سو خاست بانگ ہاے ہوئے ؛ روان شد ز چشم خلق جوئے
درین اثنا خدیو حق پژوہ والا شکوہ را از حالت عارفان کامل رقت و سوزی بہم رسید و در دقائق
بمشقت حقائق سفتند و با اہل فضل و کمال کہ نزد پایۂ تخت عالی بخت حاضر بودند گفتند کہ این مطلع
از کیست و مضمونش چیست علما و فضلا در یکدیگر نگریستند و با تنگنای فکر افتادند و سر بگریبان
تامل فرو بردند ہیچکس از لجۂ ژرف اندیشہ گوہر معنی بساحل نیاوردند درین اثنا رای اعلی احمد نشانی
کہ انوار حقائق از پیشانی او پرتو انداز بود و بمعمگی شہرت داشت نزدیک سریر عرش نظیر آمدہ
عرض نمود کہ قبلۂ عالم سلامت شان نزول این مطلع از پدر بزرگوار خود
شنیدہ ام اگر حکم شود بر فراز پیمائی جلوہ گر سازم حکم جہان مطاع شد کہ بجا ملا مراسم آداب و تعظیم

بتقدیم رسانده گفت که روزی در ایام پیشه کال که عید هنود بود و نساء و رجال آن قوم اهل ضلال بخلعت فاخره و زیور مرصع بجواهر مزین و مجلی شده از کاشانه بجانب صحرا خرامیده بودند از جامهای تلون مردوزن داشت و صحرا گلشن شده بود و هر فردی سرگرم لهو و لعب و سرودبازی و عیش طرازی بود درین اثنا سر دفتر گروه اتقیا شیخ نظام الدین اولیاء از تنگنای خلوت بیرون خرامیده بنظاره صنع یزدانی مسرت پیرای خاطر روحانی شده بود از کمال ذوق و نهایت شوق این مصراع از خاطر نورانی ایشان سرزد **مطلع** هر قوم راست راهی دینی و قبله گاهی ؛ و در اثنا لحالت سر کیفیت کلاه برتارک مبارک شیخ کج شده بود خسرو ممالک سخن پروری امیر خسرو دهلوی بابیهه بزبان راند مصرع من قبله راست کردم بر سمت کج کلاهی ؛ ملای راستی کیش حقائق اندیش دست بسوی دستار برده تا طرز کجی کلاه آن حقائق پناه نماید دست بر سر بردن جان بود از پا درامدن جان و پریدن طایر روح علوی آشیانش از قفص استخوانی تن همان چون ملا از تنگنامه سماع که بمنزل خود گرم داشت سراپا رقت و پر حالت دران بزم مقدس رسیده بود و ذوق تقریر معنی آن بیت دلپذیر ضمیر آن شد و پرتو انوار تجلی بر ساحت درون او بنوعی پرتو انداز گشت که شادی مرگ شده نمیگویم که جان را رایگان داد ؛ جمال لایزالی دید و جان و داد ؛ ظاهر بینان پست فطرت که بکنه آنمعنی رسیدن نتوانند وصال حقیقی را مرگ میدانند اگر مرگ اینست هزار عمر خضر و مسیحا فدای این مرگ باد **مثنوی** نه همه مرگ سزای این مرگ ست ؛ زندگانی فدای این مرگ ست ؛ این مرگ نه عمر جاودانی ست ؛ سرمایه عیش و کامرانی ست ؛ مرگ حقیقی حیات ماغافلان ست که شمه از ان گلزار معرفت در دماغ جان نرسیده و دیده باطنی ما بجلوه جمال ربانی نورانی نگشته بدین رنگ جان سپردن و ازین بیمایه فانی پی در تنگنای خلد جاودانی بردن آماده زندگانی جاودانی شدنست **قطعه** الهی آنچنین عشق و محبت ؛ نصیب طرزی خونین جگر کن ؛ ز اسرار حقیقت نیست آگاه ؛ ازین رمز نهان او را خبر کن ؛ الغرض امرایان و مجلس آرایان بسویش شتافتند و ایشان را بیهوش و بی دم یافتند هر چند بانگ بلند بگوش آن قبله اهل هوش آواز میدادند و جوابی نشنیدند بعضی انگشت

حسرت بدندان تاسف گزیدند و برحی آن واصل حق و آن عارف مطلق را بحکم و حیله و نیرنگ و خداع متهم ساختند که خود را عمداً بیهوش ساخته و دم کشیده تا عقیده مردم دربارهٔ او روبافزایش نهد که او بکمال وجاهت حال ازخود رفته آمد ی غافلان پست فطرت را ازین حالت چه خبر بیدردان کوتاه همت را ازین نشئه چه اثر چنانچه آن بلبل گلشن عرفان و حقائق کاشف غوامض معانی و رموز دقائق عارف نامی گرامی مولانا عبدالرحمن جامی می سراید فرد گر بخون غلطم چه باک او را که طفل خود سال و رقصد اندا اضطراب مرغ بسمل کرده را ؛ اطباء حکما حکم بداغ کردند که شکسته باشد و بداغ کردن بهوش آید و از زبان حال اینمقال بگوش ارباب فضل و کمال میرسید ؎ سوختم چنانکه برتن نیست دیگر جای داغ ؛ بعد ازین خواهم نهادن داغ بر بالای داغ ؛ آن سوخته ناثره محبت را بار دیگر سوختند حرکتی و جنبشی ظاهر نشد آخر خلیفه روزگار شهریار والا اقتدار بکمال مهربانی و عاطفت بیکران از سریر فلک نظیر فرود آمد و بگوش آن شهید خنجر محبت آواز کرد و ادای خلیفه جواب داد فرد عاشقان کشتگان معشوقند ؛ برنیاید کشتگان آواز ؛ آن عارف کامل خود در عین اقبال و بجلوه گاه فردوس برین خرامیده بود شاهباز بلند پرواز روحش در هوای هویت و چمن آرای جنت در طیران آمده ؎ مرغ روحش ازین نشیمن خاک ؛ کرده پرواز جانب افلاک ؛ اگرچه متر سمان روزگار اینحالت را مرگ می نامند اما فی الحقیقت مصرع آشکارا مرد نیست اینجا و پنهان زیستن ؛ قطره بود که بدریا پیوست و ذره که پرتو انوار آفتاب بود در ذات حق محو مطلق گشت ابیات چو قطره بدریا در انداختند ؛ دگر قطره را باز نشناختند ؛ درد اکه پاک باز جهان از جهان برفت ؛ پاک آنچنان که آمده بود آنچنان برفت ؛ ظل سبحانی ازین واقعه ناگهانی بغایت متاثر و متالم شدند و حزن و اندوه پیرامن خاطر اقدس آن حق پژوه والا شکوه هجوم آورد و گماشتهای دولت و اقبال و قرة العین سلطنت و جاه و جلال یعنی شاهزاده تا کامگار برخوردار را باعث گرفتگی خاطر شدند یمان و دمسازان محفل سپهر مشاکل را عیش منغص گشت امرایان عالی جاه و منصب داران والا دستگاه آب در دیده گردانیدند از فوت آن مهر کند دانشور و هنر پایه دانش

وہنر مہر کردہ شد و گلشن علم و افضال را برگ ریزی پدید آمد و ہنگامہ سخن آرائی و نکتہ سرائی را بہ بزم دلے
روی داد و بازار فصاحت و بلاغت کاسد شد رجاد رکمال و ثوق آنکہ ہر چہ از عمر بندہ ہاے درگاہ
کم شود در زندگانی خدیو روزگار شہریار والا مقدار بیفزاید کہ باندک توجہ خاطر اقدس آنحضرت
ہنرمندان و خرد پروران بہ رنگ سبزہ از زمین سر بر زند گویا توجہ خلیفہ الٰہی بابان رحمت است
کہ باعانت آن گلہای علم و افضال در گلشن سینہ ارباب دانش و کمال می شگفتند القصہ ملارا از حضور
مقدس در سکپال انداختہ بمنزل بردند فرزندان و خویشانش را مصیبتی سخت و شیونی عظیم روی داد
ے ز دیدہ قطرہ خونین فشاندند ؛ نفیر و نالہ بر گردون رساندند ؛ پس نعش مطہر او را آراستہ
در شبانہ روز بتعجیل ہر چہ تمامتر بحضرت دہلی بردند و بجوار مرقد منور پدرش کہ یکے از عارفان
کامل و سالکان واصل بود بخاک سپردند تربت نور انیش مظہر فیض قدسی و مہبط انوار ربانیست
و بزیارت آن حاجت درماندگان فروبستہ کار حاصل میشود و معلولان گسستہ امید بطواف
آن شفا می یابند قطعہ تاکہ اہل وجد و حال از لذت ذوق سماع ؛ جان سپارند و وصال
دوست را حاصل کنند ؛ باد بر اورنگ شاہی جلوہ گر شاہ جہان ؛ تا ازو بختگان حاصل مراد دل کنند ؛

داستان مرزبان ہندوستان و سفر گزیدن او تنہا از دار الخلافت برنگ تجرد و منشان جہت حصول تجربہ و ربودہ جمال لولی زن شدن و واقعہائی شگفت گریبان گیر شدن و باز باعانت وزیر کامیاب گشتہ اورنگ آرائے سلطنت گشتن

جادو نفسان افسانہ طراز و داستان سرایان سحر پرداز بادای شیرین و کلام نمکین سماعہ افروز
اہل ہوش چنین شنیدہ اند در اقلیم ہندوستان کہ اعظم اقالیم جہان ست فرمانروائے بود
کہ مدار سلطنت رانی و کاروبار جہانبانی بر معدلت نہادہ و ابواب بیعنی و خرمی بر چہرۂ آمال
خلائق کشادہ داد گرے کہ از ہیبت او گرگ درندہ تکیہ گاہ گوسپندان را بدہم خود جا دہد و میش
و باز گرسنہ چشم کنجشک را در دیدہ خود جای خواب تربیت سپارد مثنوی خلق در دور عدل او

شادان ؛ ؛ شرق تا غرب عالم آباد ان ؛ نہ پرنیشہ را زفیل آزار ؛ نہ تن گل زنوک خار فگار ؛
شمشیر آبدارش آتش سوزندہ کہ خرمن عمر دشمن خاکسار باد پیمارا بسوختی بلکہ مشاطہ بود کہ بگلگونہ
خون اعداعروس فتح راچہرہ برافروختے سمند تیز رفتارش باد صبائی کہ در گلشن ہمیشہ بہار مملکت
غنچہ نصرت آرزو بشگفتی واز صلابت بخت بیدارش فتنہ بربستر عدم پای دراز کردہ بیہوشی بخفتی
واین گیہان پناہ وزیری داشت دانش آگاہ کہ بر زانت رای ومتانت عقل سرامد دانش وران
جہان وسرحلقہ خرد پروران عالم بود دو فنونی کہ از ہمگی علوم از حکمت نجوم وعلم عقلیہ ونقلیہ
بہرہ وافر ونصیبی کامل داشت در خلوت وجلوت با شہریار ہمراز ودمساز بودی گاہی بطرز
ندیمان نکتہ طرازی وبذلہ سنجی بزم مسرت را گرم داشتی وگاہی در خلوت محفل کنکش وتدبیر ممالک
را آرایش دادی آصف صفتی کہ برای جہان کشائی ہفت اقلیم زمین را در زیر نگین بادشاہ جم جاہ
آوردہ بود وجمن دانش را محکوم ومامور او ساختہ ؛ ؛ وزیری چنین شہریاری چنان ؛ جہان
چون نگیرد قرار چنان ؛ اتفاقا شہریار والانژاد را پیش نہاد ہمت وہر کو زخاطر گشت کہ یکبار بر نگ صبا
مجرد وتنہا گلگشت چمن زار نمودہ گلدستہ تجربہ بدست آرد ونیک وبد زمانہ دیدہ وگرم وسرد روزگار
چشیدہ بافزونی دانش سرحلقہ ہوشمندان شود کہ حکما گفتہ اند ہر چند آدمی بلند فطرت بود ودانائی
جبلی داشتہ باشد تا آنکہ جہان پیمائی نکند گلہای دانش او از بوی خامی مصئون نباشد قطعہ
بست این راز مختفی روشن ؛ بر ضمیر منیر اہل کمال ؛ کز تحرک بلند شد گردون ؛ وز سکونت
زمین بود پامال ؛ چون بریں ارادہ عزیمت او تصمیم یافت دستور را شرف حضور بخشید ورازی
کہ در دل او مکنون بود بر ملا افگند کہ ہوای جہان گردی دامن گیر من شدہ وپریشانی سفر بر تن آسانی
حضر گزیدہ میخواہم کہ اطراف واکناف گیتی را بقدم شوق بپیمایم واز شگفتیہای روزگار و
غرائب دہر چہرہ دیدہ چہرہ افروز نشاط شوم تا زنگ ملال کہ از تقاعد خانہ بہ بیحوصلگی دل نشستہ
بہمہ قالہ صحرانوردی سترودہ شود نظم پے دلخوشی گرد عالم بپوے ؛ کہ ناخوش کند آب جا ماندہ
بپوے ؛ ؛ وزیر گفت ای اورنگ نشین کجاہ وجلال وای محفل افروز دولت واقبال این چہ خیال

در خاطر دریا مقاطر راہ یافتہ و این چہ اندیشہ دشوار از ضمیر مشکل پسند سر زدہ بادشاہان را کہ ہمگی
اسباب عیش و تنعم آمادہ و ابواب نشاط و کامرانی بر چہرہ آمال ایشان کشادہ است چہ احتیاج کہ
چون گرد باد در بادیۂ غربت و بیابان کربت سرگردان و آوارہ شوند مثنوی کام دل داری و جوانی
ہست ٭ ہمہ اسباب کامرانی ہست ٭ روزگار نشاط را دریاب ٭ زانچہ دادت خدای روزی شتاب
خود ملاحظہ فرمای کہ اگر حرکت را بر سکونت ترجیح بودے مقام ثوابت از مکان سیارہا بلند نشدے
شاہ گفت تو نیز تامل نمای کہ زمین ساکن پامال خسیسان ست و آسمان متحرک جلوہ گاہ قدوسیان
در روحانیان مثنوی آدمی را سفر فزاید قدر ٭ از سیاحت ہلال گردد بدر ٭ باد چون در سفر بود
مادام ٭ بوی گلہا از و رسد بمشام ٭ وزیر گفت چون کوہ بوقار و ثبات منعوت ست معدن لعل
و یاقوت ست و باد چون سبک رود ہر جائیست مشتہر بآوارگی و بادیہ پیمائیست ؎ چو کوہ پای
ہمت من کش و مجنب از جای ٭ کہ تا شود دولت از سر غیب گوہر ای ٭ شاہ گفت آب روان
صاف و لطیف ست و خاک جا ماندہ تیرہ و کسیف و حرکت را نتیجہ برکت ست و سکونت را
قافیہ رعونت چون ازین قسم مقدمات و ازین عالم تاویلات در میان شاہ و وزیر از حد گذشت
و مبالغہ بطول کشید آخر الامر خواہی نخواہی کار بمفارقت انجامید پس مہمات و معاملات سلطنت
بوزیر تفویض نمودہ فرمود کہ تا یکسال کامل در کشمکش انتظار من باشی اگر در بیمدت موعود
معاودت نمودہ سریر آرای سلطنت شدم فبہا والا نہ حقوق نعمت و نمک را مرعی داشتہ
تخت خلافت را بیکی از معتمدان بسپاری و خود بتفحص من عرصہ گیتی را بہ پیمائی و مواضع و مصاقع
و ممالک و اقالیم را بپای طلب بسپری اگر مراد یافتی فہو المراد و گرنہ بدار السلطنت مراجعت
نمودہ یکسال دیگر منتظر من باشی و خسارہ شکیبائی بناخن اضطراب نخراشی و چون مدت
یکسال بسر شود تخت سلطنت را بہ پسر من آرایش دہی و تاج بادشاہی بر سر او نہی این بگفت
و رہ گرای بادیہ شد چون چند منازل و مراحل طے کرد در کنار آبے رسید ؎ آبے از
روشنی چو جوی بہشت ٭ ریگش از بوے خوش عبیر سرشت ٭ در کنار آن آب چار جوان را دید

کہ ہمچون عناصر اربعہ مخالف یکدیگر بودند و بحث و تلاش مینمودند شاہ اگرچہ لباس فقیرانہ در بر داشت
اما آثار بزرگی در جبینش پیدا و نشان شرافت بر ناصیہ او ہویدا بمجرد دیدن او جوانان از جای
برخاستند و بزم ادب و تواضع آراستند و او را بتمام تبجیل و تکریم نشاندند شاہ چون نظر کرد
کہ در پیش ایشان خرقہ و کاسہ و شمشیرے و تختی مکلل و مرصع در کمال لطافت نہادہ دہر یکے
زبان بہ بحث و جدل کشادہ شاہ پرسید کہ شما کیستید و این بحث شما از چیست و این اشیا از کجاست
و تلاش شما از چراست جوانان گفتند اگر معذور دارید حرف راستی بر زبان رانیم شاہ گفت انچہ واقعیت
بگوئید و راہ ناراستی مپوئید ۔ راستی موجب رضای خداست ۔ کذب ندیدم کہ گم شد از رہ راست ۔
جوانان گفتند کہ ما ہر چہار در زدیم و این چار چیز نفیس بسرقہ آوردہ ایم و قسمت علی السویہ میسر نمیشود
از این رہگذر ہر یکی بہر خود تلاش میکند اکنون کہ طالع ما مدد کرد و تو در این سر منزل بر سر وقت
ما رسیدی ترا حاکم مطلق ساختیم و با مر تو رضا دادیم و بحکم تو گردن نہادیم امید واریم کہ این عقدۂ
مشکل از تو کشادہ شود در میان ما حکم بعدالت فرمائے کہ باعث خشنودی و رضا ہر کدام شود ہمچکس
از این امر تو سر باز نزند شاہ گفت شما نخستین تعریف کنید کہ ہر کدام از این چار چیز چہ خاصیت دارد
کہ چندین منافشہ بیکدیگر دارید پاسخ دادند کہ این چار چیز را حکمی کہ علم سیمیا میدانست مظہر عجائبات
و شگفتیہا ساختہ است کاسہ را خاصیتی ست کہ ہر کس بر ہر طعام و شراب میل داشتہ باشد از
عالم غیب در و بہم رسد گویا از درخت طوبی ست کہ ہر گونہ میوہ و ثمرہ کہ آرزوی تو باشد بر تو افشاند
شاہ چون این را از بشنید ببوسید آن کاسہ را بر سر او جا کرد دیگری گفت کہ این خرقہ خازن ست کہ
چون او را بپوشانی آنقدر مبلغ کہ مطلوب تو باشد از و بریزد شاہ را از اصغای اوصاف خرقہ
پیرہن بتن از شادی تنگ آمد دیگرے گفت کہ این تخت را نیز فضیلتے ست کہ ہر کہ بر او نشیند مانند
سلیمان ہر جا کہ خواہد پران شود این بر تخت پرندہ میگویند شاہ از استماع این ہمہ از غایت خوشحالی
خواست کہ بپرد دیگرے عرض نمود کہ شمشیر را تاثیریست کہ اگر دشمن ہزار سالہ راہ دور باشد
و او سر تیغ را بقصد او بر داری سرش از تن جدا شود شاہ را از شنیدن خاصیت شمشیر آبدار دہان

همه آب شد و در دل گفت که بهر طریق ازین چار قطاع الطریق این چار چیز نادر می باید گرفت و درین باب
روز حساب گرفت نخواهد بود ناچار نرد دغا در باخت و با ایشان گفت غالبا مدار بحث و تلاش شما
برین خرقه است که از همه چیز ارجمند و عزیز تر ست پس چنان کنید که هر چهار کس غواص وار درین دریا
غوطه زنید هر کس که دیر تر از آب سر برارد گوهر مقصود بساحل مراد رساند و ازین چرخ پیر ارزق پوشش
این خرقه او را کرامت شود همه را رای ملک دل نشین شد هر چه هر کس چون مرغان آبی غوطه زدند
شاه درین فرصت بر تخت نشسته و آن سه چیز در پیش داشته مانند شاهباز به پرواز آمد ۵ و اقبال
شد بر ولیش باز ۵ کرد چون باز در هوا پرواز ۵ چون مقدار صد فرسنگ پرواز کنان رفت شهرے
در نظرش درامد که به بهشت ارم به نزد آن مجموعه معموره از خزانه کمتر توان گفت ایوانهاے رفیع
سر بکیوان کشیده و مهندسان نه مانه چنین عمارات عالی ندیده بلکه نشنیده فرد بعد از هزار سال باهم
دگر رسد ۵ گرد پاسبان ز قصرش سنگی کند رها ۵ حصاری بگرد آن شهر کشیده در نهایت استحکام
که هر کنگره اش سر اپا زبان گشته باز بانان همزبان می شد ۵ کنگره اش هر همه دندان شده ۵
رو بفلک کرده و خندان شده ۵ گویا این شهر از غایت لطافت عروسی آراسته بود که بطوق طلا
محکی شده الغرض چون شهریار شهری بدان لطافت دید از هوا فرود آمد و از مردم نواحی پرسید
۵ که این شهر زیبا و دلکش کراست ۵ کدام تهمتن در و بادشاست ۵ یکی گفت کاین شهر باز یب و فر
بود و پای تخت یکی تاجور ۵ چه شاهی که شاهان والا پژوه ۵ دوان در رکابش گروها گروه ۵ شاه را
بدیدن آن شهر خاطر کشید و تفرج کنان درون خرامید بهر کوچه که درامد بحسن و جمال مالامال یافت
زبان حال باین مقال ترنم شد ۵ فریاد که این شهر پر از لعبت چین ست ۵ هر لعبتی آشوب دل و
آفت دین ست ۵ ناگاه عبور شاه بر دروازه افتاد که کنگره اش از اوج عیوق تفوق جسته و با بیت
خود فرق زحل شکسته بود پرسید که این دروازه بلند از آن کدام دولتمند ست گفتند این دلپذیر خانه
لولی زن ست که براو رنگ کرشمه طرازی و دلنوازی نشسته و هزاران هزار چون نا بیدبخدمت او
کمر بسته جادو فریبی که هاروت منشان بابل را بمشکین سلاسل در چاه زنخدان آویخته و زهره نگاه

نظاره اش آب از چشم ریخته و بدرک بخوبی خود مینازد از غیرت او دمیدم میگداز د و حور بحضور او بقصور
مقرف و پری پروانه شمع جمال او ملک دیوانه شکل عدیم المثال او سه تن او در لطافت آنچنانست
که آهنگ از گلوی او عیانست ؛ بوقت جلوه کبک کوهساری ؛ بگاه رقص طاؤس بهاری ؛
پای شوق در مجالس نورد ؛ چوگام ذوق در آهسته گردی ؛ مشوش رو چو کبک نرمهتاب ؛
معلق زن چو عکس ماه در آب ؛ چو در دیده نماید گرم تازی ؛ کند بر نوک مژگان رقص بازی ؛
شاه چون فصلی از اوصاف زیبائی و دلربائی آن جمیله شنیده بیقرار و بی آرام گردید و سلطان
عشق بر کشور دل او چنان استیلا یافت که شحنه صبر و خرد را اصلا دخل و تصرف نماند سه لشکر کشیده
عشق و دلش ترک جان گرفت ؛ صبر گریز پای سر اندر جهان گرفت ؛ با وجود آنکه بنور خورشید
طلعت محبوب در رواق دیده او پرتو انداز نشده بود که سیاره های اشک از چشم ریختن گرفت
نظم نه تنها عشق از دیدار خیزد ؛ بسا کین دولت از گفتار خیزد ؛ در اید جلوه حسن از ره گوش ؛
نزول آرام بر باید ز دل هوش ؛ شهریار رخت اقامت بر در یار آن نازنین افگنده و فتح باب خود
از انجا دانست چون آن نازنین پرده نشین را آئینی بود که هر که از عشاق نظر باز از راه دور و دراز
بدیدن آن دلنواز می آمد نقاره بر در او نهاده بودند میزد از آواز آن کنیزکے بجمال رعنائی و کرشمه سنجی
از خانه بیرون می خرامید و دعای او را بانوی خود میرسانید و او بجمال اعزاز و اکرام در پیشگاه حضور طلبید
و چون شب بعشرت و کامرانی و مسرت و شادمانی با او بروز می آورد و لکه ننگ از دامان انعام میگرفت شاه
که خزانه غیب بوسیله خرقه در آستین داشت فی الحال نقاره زد و کنیزکے پری پیکر خوش منظر جلوه گر شد
و دعای او را بانازنین رسانید و فصلے از اوصاف شهریار بحضور او عرضه نمود که جوانیست نوخاسته
و بکمال حسن جمال آراسته و نسبت جوانان دیگر چون ماه از ستارگان ممتاز است چنین مینماید که با شاه
از ولایت خود جدا مانده و دست تعلق بر گیتی افشانده عالی همت و الا فطرت بانوی خانه را مبفرسهائے
ملون آراسته داد و در و دیوار بزر بفت و دیبا در گرفت بستر خواب بادشاهانه سر انجام نمود و اسباب
عیش و کامرانی بهمگی آماده ساخته شاه را در خلوت خانه طلبید شاه از دیدن جمال نورانی او پیشانی خود را

بر خاک نهاد و بخود افتاد آن نازنین او را از خاک برگرفته در آغوش کشید نظم یکدگر آغوش در او رده تنگ
هر دو نمودند زمانی درنگ ؛ پس شاه را بر مسند عزت جا داد و انواع اطعمه و اشربه در پیش نهاده طعامهای
که از نکهت آن دماغ آرزو معطر میشد و از الوان آن جلای دیده افزوده میگشت بر هم چید مثنوی
صفات خوردنی نآید بتقریر ؛ اگر وصفش نماید خامه تحریر ؛ دهان خامه پر گردد بلذت ؛ زعادا گفتم شود
پر آب حسرت ؛ شاه چند لقمه از سر اشتها تناول فرمود پیاله چند از باده مسرت افزا در کشید چون هر دو کس
نازنین را در آغوش آورده کام دل حاصل کرد مثنوی گاه بر سیب ساده زد انگشت ؛ گه در رمان نار تر
درشت ؛ سینه بر سینه داشت لب بر لب ؛ کرانارش گرفت گاه رطب ؛ قفل گنج از کلید شوق کشاد
یافت در دست خویش نقد مراد ؛ ساعتی دور دور تنکانی بود ؛ ساعتی عیش و کامرانی بود القصه تمام شب
بخوشی و نشاط بسر برد بامداد آن که خدیو خاور برین رواق اخضر جلوه گر شد و عروس شب به نهانخانه
عدم متواری گشت شاه از خوابگاه نازنین برخاسته بحمام خرامیده غسل کرد و خلعت فاخر در بر کشید
در انتظار کنیزک آن دلارام تقاضای انعام نمود شاه بر بالاخانه رفته نهانی خرقه را افشانده کنیزک
بهمرسانده حواله کنیزک نمود همچنین منوال بوصال آن دل افروز چند شبانه روز خوشوقت بود و چنان
شیفته جمال او شد که یک لحظه بلکه لمحه بی او نتوانست بسر برد همواره رخساره او را آینه وار مقابل خود
داشتی و چون دیده تماشای لقای دلکشای او کشادی گفتی رباعی ای آرزوی سینه دلم در هوای تست ؛ جانم اسیر سلسله مشکسای تست ؛ یک خنده کردی و دل و دین شد فدای تو ؛ باری دگر بخند
که جانم برای تست ؛ چون چند ماه برین تسوق بگذشت لولی زن محتاله را بخاطر رسید که از حطام دنیاوی
هیچ چیز پیش این جوان نیست و بهیچکس ما خود ندارد و این لک تنگه روزانه خزانه که میدهد اما سرانجام
یا در علم طلسمات ما بر کنیزکان ما بر آنگیخت که پنهانی پژوهش حال او نمایند تا که این راز مخفی بر ملا افتد
ناگاهان سحرگاهان شهریار از حمام برآمده بر بالاخانه رفت و خرقه را می افشانده دزد ماتوه بیشه
کنیزکان از راه روزنه تنگ که چون سوراخ سوزن بود دیده سر رشته کار را بدست آوردند و بیاد خوشی
عرضه داشتند بانو را آن یقین شد که هر چه بست درین خرقه بست و شاه گاهی فرمایش طعام نمی کرد

باعث تنگدستی آن نازنین می شد اتفاقاً روزی کنیزکان دیدند که در کاسه الوان نعمت که نمونه ماکولات جنت بود تناول سفیر مود از خاصیت کاسه نیز اطلاع یافتند و شمشیر و تخت را ازین عالم خیال کرده لولی زن را رگ حرص در جنبش آمد و دران خرقه چشم طمع دوخت و هوس کاسه در دل نخچت و در پی گرفتن شمشیر کمر بست و خیال تخت پرنده در دل او نشست پس اندیشه ژرف نمود که کدام حیله نماید تا آن اشیای نادر از وی برباید شبی با شهریار هم بستر بود و هر دو دست در آغوش یکدیگر داشتند و صحبت چون شیر و شکر خوش برآمده بود گاهی لبش را بدندان آزردی می گفت و گاهی نار پستانش را دست هوس می راند درین اثنا آن جمیله گفت که شما از مردم بزرگ نژاد می نمائید و مدتیست که درین شهر بدولت نزول جلال فرموده اند و بملازمت والی این شهر مستعد نشده اند صلاح دولت آنکه روزی با او صحبت دارید و از یکدیگر تمتع گیرید که فوائد سفر همین ست که با مردم والا گهر ملازمت میسر شود مصراع بقدر آشنائی روشنائیست به شاه اجابت نمود و لیکن با خود گفت که اگر تنها پیش او روم یقین ست که مراسم تبجیل و تکریم تقدیم نخواهد رسانید زیرا که قدر و منزلت فرمان روایان و بزرگان بخیل و چشم ست پس مقدار هزار سوار و چند هزار پیاده بخدمت مقرر فرمود و مشاهره از خزانه غیب بایشان میداد و ایشان بر دربار شرف حضور میدانستند روزی والی شهر در ایام بهار بتقریب سیر و شکار برآمده بود شاه را آگهی دادند فی الحال بتقطیع گزین و طمطراق شایسته سوار شد و در صحرا او را دریافت و الی آن شهر بغایت آدمیانه پیش آمد و در مراسم آداب و شرائط تعظیم و تکریم فروگذاشت نکرد و تفقد احوال نمود و همدگر بچوگان بازی و شکار هنگامه نشاط آراستند درین اثنا لولی زن قابو یافته آن چهار چیز را پنهان ساخته خانه را آتش در زد و بنیاد گریه و جزع و فزع نمود و الی شهر چون در شکارگاه اثر دود بسیار بشهر در نظر در آورد نقیبان را دوانید تا خبر آرند که آتش کجا در گرفته است نقیبان چون بشهر رسیدند دیدند که بخانه آن دلارام آتش افتاده است دویده در شکارگاه رسیده والی را ازین واقعه خبر دادند او بغایت آشفته خاطر گشت و آتش اندوه از کانون سینه او زبانه زدن گرفت

زیرا که بران جمیله عنایت و التفات بی نهایت فرمود کسانرا دوانید تا اطفاء آتش نمایند و از کمال ملال
تشکار ناکرده بجلوه گاه خود خرامش فرمود و او را استمالت و دلدهی کرد شاه عاشق نیز سراسیمه بمنزل رسید
و او را دید که چهره بناخن خراشیده و موی سر ژولیده و گریبان پاره کرده بزنگ سوگواران آئین شیون
را تازه داشته و در غم رخت و اسباب نوحه سرائی میکرد شاه درین وقت مصلحت ندید که تفحص خرقه
و کاسه و نحیره نماید و بپرسید که کسی آن اشیا از خانه برادر دیانه چون آتش فرو نشست و آن نازنین نیز
اندکی بحال خود آمد شاه ترسان ترسان بزنگ خجلت آمودگان پرسید که اسباب ما چه شد او زهر خند
نموده بنیاد عتاب کرد و گفت طرفه بی عقلی منی بینی که تمام خانمان من و قماش کرور روپیه سوخته
خاکستر شد خرقه و کاسه تو در چه شمار بود که کسی یاد آن کند شاه خاموش شد و هیچ علاج ندید شب با او
بمباشرت و عشرت بسر برد و لے پنهانی غم و غصه بسیار خورد بامداد ان که شعله خورشید درین خانی
برافروخت و متاع نوابت و سیاره بسوخت خادمهٔ آن فتنه ایام بطلب لک تنکه انعام نزد شاه آمد
شهریار سراسیمه باندیشه دراز فرو رفت که آن مبلغ از کجا بوصول رساند بضرورت بعضے از امتعه و
اقمشه فروخته ادا کرد روز دیگر نصف مبلغ از معتاد در پیش آن نازنین نهاد بروز دیگر ربع آن همچنین
روز بروز کم کرد و طوعاً و کرهاً قبول نمود چون فقیر مفلس شد و هیچ چیز در بساط او نماند حیران و مبهوت
شد که چه چاره نماید زیرا که نه زر در خزینه بود که از عهده انعام آن دلارام برآید و نه شکیب در سینه که
بے او زیست نماید تا یک هفته آن ماه دو هفته متعرض نشد و با انعام مسامحت نمود که شاید از جائے
بهم رساند چون بمطلق مایوس شد بشاه گفت که طالف ما طالب زر ست اکنون با زار ما کاسد شد و عشقبازان
دیگر چون شما را می بینند پا درین خانه نمی نهند از خانه بدر باید رفت یار باقی صحبت باقی شهریار شرمنده
و سراز خجلت فرو افگنده قدم از خانه بیرون نهاد آری فرد مشکل که رسد بوصل خوبان بیچاره کسی
زر ندارد و لیکن هر چند ازان عشرت کده یکقدم پیشتر می نهاد دلش هزار قدم پس تر میرفت و از بیوفائے
محبوب با خود شکوه سرا می بود سه باسید وفا تا کی جفا زان سیمتن بینم که از خوبان وفا دیدست
در عالم که من بینم پس قرار داد که در بانش را هر روز یک چیزی مردمی کند تا اندرونش بره از دور بنظاره

جمال محبوب تسکین نمیشد ۵ چو آن زن شد ز وصل خویش مانع ؛ بیک نظاره شد از دور قانع ؛ آخر کار
شهریار باین پله آمد که بقوت لایموت در ماند چه جای آنکه دربان را فیضی رساند مردانه کمر بست و بیزم کشی
اختیار کرد روزانه پشواره بیزم می آورد و در بازار میفروخت و صرف محتاج خود مینمود و دربان را نیز
چیزی می بخشید بوسیله او بنظاره آن نازنین تسکین خاطر حزین میکرد نظم نظر کن بدین گردش روزگار
که شه کرد بیزم کشی اختیار ؛ مدت یک ماه بادشاه درین محنت جانکاه پای همت افشرد انجام کار
چون نازک اندام و پرورده ناز و نعمت بود تاب نیاورد و بیطاقت شده چنانکه قوت برخاستنش نماند
ناگزیر بنزدیک دریا آن بدکردار برنگ گدا نشست و چشم بر دروازه بست و پیوسته آن دلخسته
روبدیه میکرد و بیطاقتانه میگریست و آن بی مهر گاهی نمی پرسید که این کیست چون طاقت نشستن او
نماند بخاک افتاد و سیل خونین از دیدها سرداد و از کمال ضعف طاقت او نداشت از جان در تنش
رمقی بیش نمانده بود و ازین پهلو بدان پهلو نمیتوانست گشت در نیحالت مدت وعده یکسال که بوزیر
کرده برآمده بود سپری شد و وزیر بهمت قدوم میمنت لزوم او انتظار بسیار کشید چون اثری ازو نمی دید
و از هیچ جانب خبری نشنید و درین ایام نامه و پیغام نیامد بغایت مضطرب و بی آرام گشت و
بیقرار شد و در خاطرش بر بهم زدگی راه یافت و هنگامه تدبیر مملکت بر هم شکست و خواب و خور بروی
تلخ شد ۵ عاقبت دست بر جهان افشاند و از ولایت جمازه بیرون راند ؛ چند جواهر نفیس که
هر یک خراج هفت اقلیم توان گفت در کمر بست و چندی از معتمدان همراه خواه که در سفر و حضر از ایشان
گزیر نبود با خود گرفت و کار و بار مملکت بیکی از امرای بزرگ سپرده کام برداشت ۵ از نشاط او
زمینش فرو شدند ؛ شهر بر شهر ره نورد شدند ؛ چون چند منازل و مراحل طی کردند در بادیه رسیدند که
از ریگ او دوزخ در صعوبت و حرارت بمراتب بیش بود قطعه زلالش ملوث بسم افاعی ؛ هوایش مجمر بر بیش عقارب ؛
فرازش هوا از ریاح عواصف ؛ مسترش همین بازغبا خناهب ؛ هوایش ز فرط
حرارت بجدی ؛ که چون سوم میشد دل سنگ ذایب ؛ براندند از بیابان دوامی ؛ گهی با ارتعاب
گهی با تقالب ؛ گهی بر فرازی که لعل نمود ؛ گهی در نشیبی که اموال

قارون و همی برگذشت از سکاسب و کائب و الغرض بجائے رسیدند کہ در انجا دو برکہ بود و مابین آن درخت
جوز ہندی رستہ و بوزنہ بالای آن نشستہ وزیر چون نظر کرد بوزنہ جست زدہ در برکہ افتاد و غرق شد
چون سر بر آورد بشکل پری کہ بحسن و دلبری ہمتا بود نمود دار شد و بجانب برکہ دیگر خرامید و در آنجا غوطہ زد
و باز گویا مسخ شد و صورت بوزنہ گرفت و بالائے درخت خود برآمد و باز جست زد و در برکہ اول افتاد و
بصورت دیگر جلوہ گر گشت و بہ برکہ دیگر در آمد و صورت اصلی یافت چون چند بار مشعبدوار بدین نہج
بہیئت مختلف بر آمد وزیر از نظارہ بدین گونہ اعجوبہ کہ از ہنگام شعور تا آنزمان ندیدہ بود سنگفت ماند
و گفت آب این برکہ طرفہ خاصیت دارد البتہ ہمراہ باید گرفت کہ کجا خواہد آمد پس دو جوز خالی کردہ
از آب ہر دو برکہ پر ساخت و دہن ہر دو محکم ساختہ با خود نگاہ داشت و راہی شدہ بزبان حال ہمی مقال
مترنم گشت فرد تا کی بریم رہ بسوی کعبۂ مراد ۔ پاکردہ آبلہ بہ بیابان مختیم ۔ تقدیر الٰہی بدقہ راہ او
شدہ بہمان شہر کہ بادشاہ در قید عشق اسیر شدہ بود راہ نمود چون وزیر آن شہر بے نظیر دلپذیر
افتاد رخت اقامت در انجا نہاد و قرار داد کہ بسیر بساتین دلکش و عمارات رنگین و منقش و نظارہ
مہوشان زیبا طلعت و نازنینان پاکیزہ صورت خوشوقت شود روزے بتماشا و گلگشت و تفرج بازار
برآمدہ بود مردم را کوچہ بکوچہ و محلہ بمحلہ دیدہ کہ با یکدیگر نکوہ سرائی میکنند کہ جوانی زیبا روئے
خوشخوی از خاندان بزرگ درین شہر آمد و عاشق شیدای ان لولی تن بیوفا شد و در پے او جمیع مال
و متاع خود را پای داد اکنون بر خاک افتادہ و دل بر ہلاک نہادہ و آن سنگین دل بے مہر اصلا التفات
احوال او نمیکند نزدیکست کہ امروز فردا پیمانہ عمر او لبریز شود و جام کل نفس ذائقۃ الموت تجرع نماید
وزیر باصغا ر این داستان و یافتن نشانہا یقین کرد کہ آن بادشاہ منست پرسان پرسان بمنزل آن
لولی سنگین دل آمد و بادشاہ را بحالت نزع دید اگر یک روز دیر تر می آمد او را مسافر راہ عدم
می یافت در ساعت بادشاہ را از خاک برگرفتہ بمنزل خود آورد و در پے معالجہ او خود شد چون
رو بہای او از غایت گرسنگی خشک شدہ بود چند روز گرم شوربا بوی داد چون اندکی قوت گرفت
طعام سریع الہضم باو خوراند تا آنکہ بحال خود آمد و سرگذشت محنت آمود خود را پیش وزیر از نہانخانہ

ضمیر پرتزاز تقریر آورد وزیر گفت خاطر عاطر جمع دارد که همه مهمات موافق اراده وشان تیمی صورت خواهد یافت
زیرا که هم بدانش وتدبیر تو انگریم ویسیم وزر نظم بدست خردمندگر زبود ؛ همه آرزو پیش میسر بود ؛
اکنون مصلحت دیدمن آنست که پاره مبلغ بدربان وخادمهٔ لولی زن عطا فرمائی واینجا را از خود راضی
سازی وبپامردی ایشان بحضور او رفته دیدهٔ آرزو بنگاه شوق روشن کنی والتماس داری که مدار
زندگانی من بنظاره جمال نورانی شماست وآنقدر وسعت ندارم که از عهده بهای شبهای وصال تو انم آید
ترصد که بنده را در سلک خادمان حضور منتظم فرمائی تا بدین وسیله بمشاهده جمال عدیم المثال تو بدلخوشی
بسر برم وخدمت آب گرم کردن مقرر کنی تا موجب آبروی خود دانسته درین خدمت سرگرم باشم
شهریار پند وزیر گوش کرده پیش دربان وخادمان رفته ایشان را بسیم وزر با خود متفق ساخت
وبحضور لولی زن رفت واظهار خدمت نمود او قبول فرمود چند روزی برای غسل او آب گرم کرد
وچهرهٔ نشاط را آب افزود روزی وزیر دو سه قطره آب که در جوزا زبرکه آورده بود در یک ظرفی
کرده بدو سپرد وگفت این آب در آب غسل بیامیز وبر سرش بریز وببین که چه بازی از پرده تقدیر
طراز ظهور خواهد یافت واعجوبه خواهی دید که هرگز ندیده ونشنیده شهریار چون آن آب با آب غسل بیامیخت
وبر سر لولی زن بریخت در ساعت بشکل بوزنه گرفت وجست زده بالای بام رفت واز بام بام میجهید
خویشان واقربای او گسلفت ماندند وبنیاد جزع وفزع نمودند تمام شهر پر از ولوله وغلغله شد
گروه گروه مردم بدیدن فراهم آمدند وانگشت بدندان ماندند وبقدرت قادر مطلق ونیرنگی تقدیر
اقرار آوردند ودر دل خود گفتند مثنوی هرچه از نیک وبد بپیش آید ؛ آدمی را از فعل خویش آید ؛
چون خبر مسخ شدن او در شهر انتشار یافت بگوش شهریار آنجا رسید از غایت تاسف لب بدست
بدندان صورت گزیده ومقربان وحکیمان را اعلام کرد که در معالجهٔ او سعی وافر بجا آرند وهر کرا او الصوت
اصلی آرد بانعام عظیم وخلعت فاخر سرفراز گردد واز سائر مقربان بعلو مراتب سربلند شود وافسون
خوانان وحکیمان وسائر دانایان تا یک ماه محنت کشیدند وبجان ودل کوشیدند اصلا نتیجه آن
ندیدند ناگهی بتقصیر خود معترف آمدند پس وزیر بشهریار گفت که بوالی این شهر وخویشان لولی زن اعلام

فرمائی که استادی دارم هنر پیشه وصواب اندیشه که از طلسمات وعجائبات عالم وحکمت وعزیمت بهره وافر
دارد واگر با او اشارت فرمائی این عقده مشکل را حل تواند کرد مثنوی که گر خواهد آن استاد دلپذیر
ستاره نگردون برارد بزیر ۞ زحل را سیاهی بشوید زروی ۞ بگردون برایذ یکی تار موی ۞
شهریار انچه از وزیر اصغا نمود یکیک بحضور والی شهر واقربای لولی زن گذارش کرد والی بجان
ودل اجابت نمود وبواعید بادشاهانه امیدوار ساخت پس وزیر آن بوزنه را در زنجیر کشید بمنزل خود
برد ودکان طبابت وعزیمت واکرد ودارو ها وگیاها از بازار وصحرا طلبید وبنیاد کوفتن وسائیدن
وپختن ادویه ها کرد وشفاخانه را ترتیب داد وعده سوگند کرد که این را بعد از شش ماه بصورت اصلی
آرم وآب بر سرش ریزم روزی یکی از خادمان آن نازنین گفت که شنا کردن در منزل شما خرقه و
کاسه وشمشیر وتختی خورد بر سم امانت مانده است وآن همه اشیا از پیرمنست آنرا بیابید تا آن خرقه
پوشیده ودران کاسه آب کرده افسون بدمم واین بوزنه را بخورون دهم که در ساعت شفا یابد
وبصورت انسان جلوه گر شود خدمتگاران بمجرد شنیدن این تقریر دویدند آن چهار چیز را حاضر ساختند
گفت شما بخانه تشریف برید تا درین خلوت بغرائم خوانی اشتغال نمایم چون نیمی از شب بگذشت قطره
از جوزدوم بر سرش ریخت در ساعت بصورت اصلی خود ارشد وعاشق ومعشوق بنظاره یکدیگر
چهره نشاط را آب دادند شهریار آن جمیله را بر سریر پرنده نشاند وخود نیز نشست وروی بپرواز نهاد
سے سلیمان وبلقیس واصف بخت ۞ تو گوئی نشستند اے نیکبخت ۞ بپرواز کنان در آسمان
سعادت نشان که عبارت از دار الخلافه او بود در رسید واورنگ سلطنت را طراوتی تازه بخشید و
وصمات ملک را از سر نو انتظام داد وسالهاے بسیار عروس شهریار بوصل یکدیگر خوش بودند وباده
مسرت بجام عشرت می پیمودند بار خدایا فرزندان آدم که از وطن اصلی که عبارت از بهشت برین
جدا مانده در بادیه ضلالت که مسکن دیوان وغولان ست سرگردان شده اند بعضے از شمائل
حمیده انسانیت خصال ذمیمه شیاطین گرفته اند گویا مسخ شده اند قطره از دریاے رحمت خود
بر سر انشان ریز تا بصورت ومعنے اصلی گرایند وانشانرا توفیق بخش که خود را بتکمیل وتحلی باخلاق

آراسته شایسته مقام اصلی یعنی خلد برین شوند آمین **قطعه** تا بود تخت جای بادشاهان ۞ تا بود خرقه کوت درویش ۞ باد از تیغ شاه صد پاره ۞ کاسهٔ فرق دشمن بدکیش ۞

داستان دختر فرمانروای گیلان و عاشق شدن پور وزیر بر وی و بحیل ساختن دختر را پدرش و بمین قدم عندلیب چمن عشقبازی حضرت شیخ سعدی شیرازی زندگی یافتن دختر از سر نو

در نامه های پارسیانی دیدم که در ولایت گیلان فرمان روائی بود بعدلت و سخاوت آراسته یکی اندیشه خاطر او بر فاهیت رعایا و آبادانی ملک مصروف بودی و خود را شبان خلائق که بمثابهٔ گوسپندان اند دانستی و الانزادی که شهریاران ممالک سر بر خط انقیاد او نهاده و سروران آفاق نطاق فرمانبر او بر میان جان بسته مثنوی بادشاهان ملک چاکر او ۞ سروران سر نهاده بر در او ۞ همه آفاق زیر فرمانش گوی گردون بخم و چوگانش ۞ آن نیر اوج و اقبال را دختری بود بکمال حسن و ملاحت و بغایت بی بیاطلاقت کز شمه سحری که غمزه جادو فریب بهنگامهٔ جمعیت ریاضت کیشان خلوت گزین را بر بهزدی و تو بهٔ تجرد نشان نداده دیده نشین را بشکستی اتفاقا آن پری پیکر بر واق منظر برآمده تماشای شهر میکرد و چپ و راست نظاره می افگند هر بیگذر سیرا که بدانجانب گذر افتادی ناوک غمزگانش چنان بر جگر خوردی که بیمانهٔ زندگی او لبریز شدی سه دران کوی هر کس که بگرفت جای ۞ بیک غمزهٔ او درامد ز پای ۞ ناگاه پور وزیر بابدان حسن آباد عبور افتاد بمجرد مشاهده لقای دلربایش از پای درامد چنان بورطهٔ بیهوشی فرو رفت که مردم گمان بردند که مدت حیات او سپری شد و جان بحق تسلیم نمود سه گرچه از باد تیز تر میراند ۞ ناوک غمزه خورده و بر جا ماند ۞ پایش از رفتار و دستش از کار و زبانش از گفتار فرو ماند چنان شوریده و متحیر گردید که از خود خبر نداشت آری جائی که عساکر نصرت مآثر عاشقی بتاراج معموره صبر و شکیبائی بپردازد و بخرابی و ویرانی سازد و جائی که نیر نورانی عشق بتابد از کواکب ثوابت و قوابت عافیت کسی آثار و نشان نماید **نظم** هر کجا پادشاه عشق زند خرگاه ۞ خرد و عقل و هوش گیرد راه ۞ هر سو سویش بشتابد کاکل آن دختر چون ببیند بیوندد محکم گیرد و مرغ جانش بدام زلف مشکفامش آن گل اندام گرفتار گردید گاهی سنگ حسرت بر سینه می زدو

وگاهی خاک تاسف بر سر میریخت وچندان اشک از دیده غمدیده بارید که طوفان نوح از تازه کردند
بیچاره سرگشته وآواره بیک نظاره دست از جان شست آن نیر برج عصمت وآن گوهر درج عفت
سر در نقاب کشید آن دل داده جگر سوخته نظر بر منظر دوخته پریشان ومبهوت ماند ۵ یار در خرگه درامد
مرغ دل حیران بماند ؛ شمع در فانوس شد پروانه سرگردان بماند ؛ نه یارای آنکه دست گریبان دامان
شکیبائی زده ره گرای منزل خود شود ونه از بیم افشای راز وخوف رسوائی زهره استقامت نمودن
در اسجا داشت مصرع ماندن باشکل ورفتن انسان مشکل ترست ؛ هرچند میخواست که آن آتش
در سینه پنهان ماند واین راز از خویش وبیگانه کسی نداند اما راه یافتگان منزل عرفان جوشش درونه
را چنین بیرون داده اند نظم خوشست از بخردان این نکته گفتن ؛ که مشک وعشق را نتوان نهفتن
بی اختیار از شرر نار سینهٔ او شعلهٔ آه سر بگیند دود از سیکشید واز فغان وخروش غلغله در عالم ملکوت
می افکند نظم بس که او بر کشید ناله وآه ؛ سقف گردون بدود گشت سیاه ؛ وز بیرازین واقعه
وحشت انگیز وحادثه محبت آمیز آگاهی یافت واز خوف وهراس جانش در تن لرزید وخون در بدن
خشک گشت که اگر معاذ بالله این قضیهٔ نامرضیهٔ بسمع شاهنشاه رسد غیرت بادشاهانه بجوش آید
فی الحال اورا از حلق کشد وپنج دودمان اورا از عرصهٔ گیتی برافکند مضطربانه وبی طاقتانه بسوی پسر
دویده آمد واورا بسوی خانه کشید چون جوان را از زخم ناوک عشق کاری بود وطاقت سواری
نداشت ۵ جوانرا بود زخم غمزه کاری ؛ نبودش طاقت وتاب سواری ؛ ناگزیر افتان وخیزان
کشان کشان بخانه اش بردند وخویش وبیگانه بدیدنش هجوم آوردند خیرانديشان حقیقی اب اندرنه
بر آتش عشق او میریختند اما بجای روغن بیشتر وتیزتر سوزنده تر میگشت پدر ومادرش از روی
مهربانی خاک از چهره واشک از دیده پاک میکردند او بیطاقتانه بر نگ دیوانه جامه بر تن میدرید
وچون مرغ بسمل وماهی بی آب از کمال اضطراب بخاک وخون میطپید وپند مردم اصلا سود نمیداد تا بان حال
مقال بخشش اهل هوش سر بسر ۵ ای پند گو تو درد سرم چند میدهی ؛ من نیخبر ز خویش کرا پند میدهی ؛ ؛
رفته رفته کارش بجنون کشید شبهای دراز دیده بر هم نه بستی وپهلو بر بستر استراحت ننهادی

سه زدیده قطره خونین فشاندی ؛ تفیر و نالہ برگردون رساندی ؛ وزیر اچون درمدت عمر همین
یک فرزند بعنایت ایزدی بوجود آمده بود ازین واقعه ناله بغایت اندوهگین شد و علیقلی پیشکان
سافراهم آورد و باتفاق در معالجه او کوشیدند دانایان خبرت پیشه وحذاقت اندیشه بعد از تشخیص نبض
وقاروره گفتند که این پسر را مرضی بدنی نیست که بمداوا و علاج ازالة آن توانگر دنشته ساوق عشق او سا
بیچاره ساخته از معموره شعور بجزایر بیهوشی برده شعشعه بارقه محبت درونه او سوخته وشمع کرشمه و
دلبری معشوقه جگر او را پاره پاره ساخته سفارکوی عشق ملک پیکسته می آید ؛ مسیح میرود آنجا و
خسته می آید ؛ فی الحال بالفعل علاج او نیست تا مجنون وار سر بیابان نهند و در چاه و دریا و
آتش و مهلکه دیگر نیفتد وزیر را اندرین سگالان نیک اندیش و مهربانان صداقت کیش پیشین
دریابش را که بصید عشق اسیر بود در نیچیر کشید فرد هر کرا پند سود مند نشد ؛ لاجرم کارا به بند کشید
و دختر را عشق حقیقی و محبت صمیمی او در دل عظیم سرایت کرد چنانچه او نیز از وزیرزاده بیقرار شد
رخسار افغانی او رنگ زعفرانی گرفت و سنبل شکینش ژولیده و سرو سیمینش از بار اندوه خمیده
و خود و شاهد بیرونی تنگ گردید و یک لحظه آرام نمیگرفت و مهر خاموشی بر دهن نهاده از سوز عشق
میگداخت و به دوستان و همرازان ازین راز ظاهر نمی ساخت اتفاقا در ایام بهار که نوعروس گلزار
بصد نقش و نگار آراسته بود و ابر گوهربار گرد و غبار از هوا فرو نشانده و کوهسار افسر نگین لاله مرصع
از گوهر ژاله بر سر نهاده و سبزه مخمل سندس و استبرق در دشت و صحرا گسترده فرد پر لعل و زمرد
شده از ژاله و سبزه ؛ صحن چمن و دامن کوه و کف صحرا ؛ شهریار بعزم تفرج مرغزار و قصد شکار
از شهر بیرون خرامید و شهباز بلند پرواز را بصید بط و کلنگ در پرواز می آورد و سگان شکار
را در پی آهوان مشکین سر میداد و درین فرصت دختر که در محنت کده تنهائی از مفارقت وجدائی
بجان آمده بود خود را از کنج خانه بیرون کشیده بر بام برآمد و چون نیر نورانی بر طاق آسمانی پرتو انداز
گشته و از ولوله عشق و جوش محبت ابیات عاشقانه و غزلهای دردمندانه بر زبان می راند و لولوی
از دیدگان بهالا می افشاند طرفه ماهی بود که سیاره از چشم میریخت و بوالعجب سروی بود که علاقه شبنم

از نرگس می آویخت درین اثنا این بیت بر زبان شیرین بیانش گذشت ؎ چهار چیز غم از دل ببرد بوقت بهار ؛ شراب شاهد و ساقی تفرج گلزار ؛ بنیرنگی تقدیر بادشاه درین حالت بسر وقت او رسید و ترانه سنجی او را کار سوز دل بود شنید و فهمید که این زمزمه از گرمی محبت درونه او سرزده چون مزاج غیور داشت مثنوی ملک را چنان گرم کرد این سخن ؛ که جوشش برآمد چو سنجل به تن ؛ خطر باشد در کار شاهان لبی ؛ که با شاه خویشی ندارد کسی ؛ چو از غصه بر فروزند چهر ؛ بفرزند خود نسنجند مهر آتش غضب در کانون سینه او زبانه زدن گرفت و لجه قهر و خشم در جوش آمده بتهدید ایاز نازنین پرسید که چه حرف بر زبان میراندی و کدام بیت عاشقانه میخواندی دختر از بیم جان ابا آورد و منکر شد که هیچ نمیخواندم چون مبالغه از حد در گذشت و پرسش نهایت انجامید ناگزیر آن والا فطرت نکته آفرین بقوت فهم تیز و طبیعت مضمون طراز مصراع اخیر تغیر داده از نهانخانه ضمیر بر منصه تقریر جلوه گر ساخت بدین طرز که ؎ چهار چیز غم از دل ببرد بوقت بهار ؛ نماز روزه و تسبیح چارم استغفار ؛ شهریار بر بدیهه گوئی و حاضر جوابی او در دل خود تحسین و آفرین بسیار کرد ولیکن چون او را یقین نشده بود که بعشق کسی مبتلا گشته از کمال غیرت تاب نیاورده از جا در رود و دشنه بر گلوی آن نازنین براند و او را بر نگ مرغ بسمل کرده دختر سخنور بسالت جان سپردن انگشت شهادت قلم وار بخنگرف خون خود تر کرده بر سقف بام بر کنج نگارش نمود نظم جانان مرا بمن بیارید ؛ وین مرده تنم بدو سپارید ؛ میخواست که بیت دوم تمام کند لفظ تا نگاشته بود که خود تمام شد ؎ در عاشقی بمیر چو تا طوی تمام نشنیده ؛ هر آنکه بمیرد تمام شد ؛ شهریار چون یک بیت و لفظ تا در نظر داور و بفکر شگرف فرو رفت که مقصود تا مدعا عاشق چه خواهد بود تا مطلب تا را دریابد نکته سنجان دقیقه یاب و نیز طبعان دوربین را جمع کرده انجمن ساخت و این بیت و لفظ تا بر زبان راند فرمان داد که هر که از شمایان مطلب قابل را فهمیده بیت دوم تمام کند بخلعت فاخره شاهانه و بانعام شایسته سربلند شود و در اقران و اماثل بلکه بر همگنان بعلو مراتب و سمو مدارج ممتاز گردد و اگر هیچ یکی از شمایان ازین عهده نه برآید و این عقده مشکل را نگشاید و این نکته غامضه بر صفحه اعلان نیارد همه را بقتل رسانم و نام شمایان

بیکبارگی از لوح زندگی سترده آید و خاندانهای شما از عرصهٔ گیهان نابود شود و این همه نمک من که از ایام
مهد تا بدین عهد خورده اید حرام گردد و بموجب نارضائی من بانواع عذاب دنیوی و اخروی گرفتار شوید
آنجماعت بحکم شاهنشاه کمر همت بسته بلجهٔ عمیق فکر و دریای ژرف اندیشه سر فرو برده بهیچکس که بمعنی مسائل مقصود
نیاورد ناگزیر رضا بقضا داده بحکم شاهنشاهی گردن نهادند و از زندگانی خود مطلق مایوس شدند
چون دران ایام میمنت التزام عندلیب چمن سخن پردازی حضرت شیخ سعدی شیرازی گلشن آرای حیات بود
بنور باطن و عرفان حقیقی از مخالفت آگاهی یافته طی مکان و زمان نموده در یک لحظه بر سر وقت ایشان
حاضر شد و بپادشاه گفت این جماعه بیگناه را مکش آنچه آرزوی تست بعنایت الهی بحصول خواهد پیوست
پس بدعای قائل را فهمیده بیتی تمام کرده فرمود رباعی حبذا آنان مرا بمن بازدهید ۔ وین مژده
تنم بدو سپارید ۔ تا بوسه زند برین لبانم ۔ گر زنده شوم عجب مدارید ۔ شاه چون این بیت بشنید
از کمال عقیده سر بر پای ایشان نهاد و آن حضرات را بر مسند عزت و حرمت جای داد چون مریدان
عقیدت آئین و طالبان ارادت گزین بر پا ایستاد و شیخ فرمودند که آرزوی که دختر ترا اینده
جان آفرین جانی تازه بخشد و زندگی نو کرامت فرماید شهریار بکمال آرزومندی گفت غایت لطف و
کرم باشد که بمین انفاس عیسوی حضرت شیخ دختر مرده زندگانی یابد و این نوع اعجوبه ظاهر گردد
شیخ فرمودند که حکم فرمائید که در شهر کوبکوی و محله بمجله منادی زنند که هر عاشق دختر بادشاه ست
خود را ظاهر گرداند و بی ترس و بیم بدرگاه جهان پناه حاضر آید تا مشمول عواطف شاهنشاهی و
مورد عنایت ظل الهی گشته بشرف دامادی مفتخر و مباهی گردد و اگر یاور ندارد و کلام ایزدی رسیده است
پس بحکم بادشاه در شهر منادی زدند و کوچه بکوچه فریاد کردند چون بر در وزیر رسیدند جوان
بمجرد شنیدن این نوید جان بخش و مژده بهجت افزا بی اختیار آواز داد که منم عاشق دختر بادشاه
اگر بکشد یا بنوازد حکم حکم اوست و از غایت اضطراب بزنجیر میگسست دانایان آگاه دل او را بدرگاه
حاضر آوردند و از زبان حال او این مقال بگوش محرمان انجمن راز رسید ۔ جان بکف پیش تو ای
ظل الله آمده ایم ۔ سایهٔ رحمتی و ما به پناه آمده ایم ۔ شیخ حقائق پناه از مشاهده احوال او یقین نمود

که عاشق صادقیست و در صفحهٔ رخسارهٔ او آیات محبت بشنگرف اشک خونین نگاشته دید پس شهریار گفت
که خانه را از نامحرمان خالی کنند و بجز دختر مرده هیچکس در انجا نباشد شهریار چنان کرد پس شیخ دست
جوان را از زیر سر گرفته در خلوتسرا برد و محبوب او را نمود و فرمود لب نوشین آن نازنین را بکام دل
ببوس جوان بصد خواهش بوسه بر لب او داد و چون مسیح در قالب مرده جانی تازه نهاد دختر فی الحال
برخاست و یار خود را در آغوش کشید و اشک شادی از دیده عمدیده بارید ۵ دختر مرده زندگانی
یافت ؛ پدر پیر نوجوانی یافت ؛ شهریار فرمود که نقاره شادی زنند تا نقاره زدند و از برای تزویج
دختر اسباب عروسی مهیا ساختند و جشن مسرت و بزم شادمانی ترتیب دادند مثنوی بساط افگند
از زربفت دیبا پرنگشیده سایبان بر نقش زیبا ؛ نشاط و خرمی را گرم بازار ؛ ز بانگ کوس صیت نغمه
بیدار ؛ همه آفاق مالامال شادی ؛ ز عالم گم نشان نامرادی ؛ فلک در رقص و کوکب پای کوبان
جهان خرم زمانه شاد و خندان ؛ امل با کام خویش و کامرانی ؛ طلب با مدعا در دوست کامی ؛ چون
سامان کدخدائی و اشیای عروسی آماده شد نکاح دختر با آن جوان والاگوهر بستند و آن دو گوهر نفیس را
در سلک یگانگی انتظام دادند جوان بصد احترام و اعزاز عروس را با جهاز و جلال تمام آورد و داد
عیش و کامرانی داد و سر شکرانه بر زمین نیاز بدرگاه کریم کارساز نهاد شهریار بعد از فراغ عروسی
حضرت شیخ را شرائط تعظیم و مراسم تبجیل بجا آورده رخصت فرمود شیخ ولایت و شکوه از ان دیار
برنگ شهباز بلند پرواز بال کرامت طیران کنان در آشیان حقیقت نشان معرفت مکان رسیدند
۵ زهی آن شاهباز تیز پرواز ؛ که در یکدم ز گیلان شد بشیراز ؛ سبحان الله مگر خاک پاک تست ایز
بامطار سحاب عنایت ازلی و نسیم الطاف لم یزلی نمناک ست که در چمن ارم همیشه بهاران دیار همچو
شیخ سعدی و خواجه حافظ گلها شگفته که از نسیم سخن آرائی و نکته پیرائی ایشان مشام سکنه روم
و شام معطر بلکه دماغ همگی متوطنان خاور و باختر معنبر ست چنانچه آن عندلیب نغمه سنج گلشن تجرید
و آن هزار دستان بوستان عرفان خود میسراید نظم در اقصای عالم بگشتم بسی ؛ بسر بردم ایام
با هر کسی ؛ چو پاکان شیراز خاکی نهاد ؛ ندیدم که چشمک بران خاک باد ؛ وزان تربت آباد فیض بخش

راز متاخران مثل ملا عرفی شاعر و از علمای قدوۃ الفضلای المدققین زبدۃ الحکمای المتقنین
ارسطو منش افلاطون زمان حقائق دان معارف آگاہ میر فتح اللہ کہ ہر یکی در سخن دانی و نکتہ رانی
از اقران و اماثل قصب السبق ربودہ پا بر بساط وجود نہادہ خلعت ہستی بدوش گرفتہ اند و ہر یکی چار عنصر
سخن را جانی نو دمیدہ و در وادی نظم و نثر گوہر افشانی نمودہ رحمۃ اللہ علیہا بار خدایا بحرمت محرمان
خلوتسرای انس پروردگارا بعزت محرمان حرم قدس کہ طرزی معصیت آلودہ نامہ سیاہ را از کشمکش
عصیان باز رہان و توفیق اعمال شائستہ ہم آغوش روزگار این دل شکستہ گردان و در آن نگاہم
کہ جانہ زندگی لبریز شود جرعہ از ساغر ایمان در کام جان این ناتوان بچکان قطعہ تا بوسہ
تشنگی لبان جہان ؛ ہمچو آب حیات جان بخشند بہ شاہ را باد آنچنان قدرت ؛ کہ غلامان او جہان بخشند

ریزش معانی در گذارش احوال عاشق صادق و معشوق تزویر پیشہ منافق

یکی از دلستگی منشان بگذارش آوردہ کہ در ایام بہار کہ نوعروس گلزار بصد نقش و نگار جلوہ گر شدہ بود
و سبزہ بصحرا دمیدہ و لالہ بکوہسار سر کشیدہ چندیار موافق و دوستدار صادق در سر سبزہ برائے
تماشای باغ دلکشای کہ آراستہ حافظ رخنہ است رفتہ بودیم و در اطراف و اکناف آن ریاض
دلکش و بوستان جان بخش گلگشت مینمودیم جوانے را دیدیم در سایہ درختی نشستہ و بر پیچیدہ
و لنگے در بستہ و از تمامی تعلقات مجرد و وارستہ و ہر دو رخسارش جا بجا بزخم شمشیر مجروح و خستہ
سیاہی فقیرے نامرادی خاکسارے ؛ غریبی دردمندی دلفگاری ؛ نبانی از جہانی گشتہ قانع
گرفتہ از ہمہ مردم کنارے ؛ ہر چند آن یگانہ لباس درویشانہ در بر داشت اما آثار بزرگی از جبینش
پیدا و نشان شرافت در ناصیہ او ہویدا بود چون صورت ارجمندش در چشم ما مطبوع و دلپذیر نمود
نزدیک او رفتہ رسم تحیت بجا آوردہ نشستم و از ہر دری سخن در پیوستم یکی از یاران پرسید کہ شما
ملازم کہ بودید و یکدیگر را در این جنگ و معرکہ زخمی شدید گفت بندہ در دغا و کذاب نیست کہ بگویم در فلان
حرب تہور و شجاعت نمودہ مجروح شدم و آنچہ کردہ ام نمی توانم گفت چرا کہ راز پنہانی است
اظہار آن بہر کس کہ از دانائی و وردد دلیل بر خفت عقل انیکس است گفتم دریغ یاران تکلف بر طرف

بیچکس ازین جماعہ ناشناسیدہ و نامحرم نیست کہ ملاحظہ میکنید گفت بہتر آنست کہ ازین ماجرا درگذریدو
و نام این قضیہ نامرضیہ نبرید کہ داستانیست وحشت آمیز و حکایتیست نفرت انگیز ہرچند آنجوان از بیان
آن داستان انکار و ابامی آورد و شوق ما باستماع آن صد چندان میشد و رغبت دل باصغای آن دمبدم
می افزود گفتم از برای خدا آنچہ کہ واقعیست بیان فرمائید و چندین تامل و تانوق کہ درین باب می نمائید
مگر این قطع بسمع شریف نرسیدہ است قطعہ گر تو خواہی کہ قاضی الحاجات ۔ آرزوی ترا کند حاصل
راز خود را مپوش از محرم ۔ درد خود را ز طبیب دانا دل ۔ فی الجملہ چون مبالغہ از حد درگذشت جوان
بصد خجلت و شرمندگی گفت در شہر جونپور زنے داشتم جمیلہ در نہایت دانائی و زیبائی و غایت رعنائی
در کمال حسن و جمال بے مانند و عدیم المثال رخسارہ رنگینش صبح نورانی را روشنائی وام دادہ و زلف
مشکینش شب ظلمانی را سیاہی بخشیدہ مثنوی دو چشم دلربایش فتنہ انگیز ۔ کرشمہ جانستان و غمزہ
خونریزش ۔ بعشوہ کردہ تاراج دل و جان ۔ بیک غمزہ بغارت بردہ ایمان ۔ دہانش برجراحتہای مردم
نمک میریخت ہنگام تبسم ۔ جمالش بخیرت حور و پری بود ۔ ز سر تا پای از نقصان بری بود ۔ چگویم وصف
خوبی و جمالش ۔ کہ نتوان یافت در عالم مثالش ۔ دل من بآن زن الفتی سخت و موانستی عظیم داشت
و ہمیشہ تخم محبت او در مزرعہ سینہ میکاشت چنانکہ عشق مجنون بالیلی و اخلاص و اتفاق باعذرا و
محبت فرہاد بشیرین و دوستی دلش ہارا این وداد سعدیا اینہمہ بہ نسبت اتحاد من از عشر عشیر کمتر
تو انگفت در سفر و حضر یکجا بودی و ہیچ حال بے وصال او نیاسودی اخلاص من باو صادق و صحبت
یکدیگر چون شیر و شکر موافق بود ہرگاہ در چمن نظارہ رخسارش بپای نظر گلگشت می نمودم عندلیب وار
نغمہ سرائی میکردم سرپا ہمی ای سوختہ لالہ را درون از غم تو ۔ بر تہ دل غنچہ بستہ خون از غم تو ۔
در بلبل بیقرار سرگون از غم تو ۔ بلبل بچمن گشتہ زبون از غم تو ۔ وز جانب او نیز از روی ظاہر
اساس اتحاد و بنیاد وداد بنوعی مستحکم بود کہ شرح نتوان داد ہرگاہ بدیدہ ذوق از کمال شوق جانب
من دیدے این زمزمہ از دل برکشیدی ۵ ز بہی سرمایہ حسن و جوانی ۔ حرامم باد بے تو زندگانی
اگر افتد نثار من قبولت ۔ کنم ہر لحظہ بر تو جان فشانی ۔ فی الجملہ بنوعی مائل یکدیگر بودیم کہ گویا این بیت

محققین ایشان ما گفته اند مثنوی زن و مرد باهم چنان دوستند که گوئی دو مغز و یک پوستند یروزی
در خاطر من گذشت که حکما گفته اند که زن را صداق و راستی نباشد و زن البته نفاق اندیشه و دغا پیشه بود
مثنوی در زنان بوی از وفا نبود خوی ایشان بجز خطا نبود همچو آئینه در مقابل شوی آهنین دل بوند
روخن روی چو یکمرتبه نقد اخلاص او را بر محک امتحان کشم و سیم و دو دستیش بمعیار تجربه سره سازم تا معلوم
شود که خالص ست یا مغشوش و ملمع در خاطر قرار دادم که چند روز از وجدائی و تنهائی اختیار کنم پیغام
که در نسبت من چه نوع زیست مینماید و در مفارقت من چگونه بسر می برد پس بهانه اندیشیده از و رخصت
خواستم و گفتم کای یار جانی وای سرمایه عمر و زندگانی در فلان موضع یاری وفاداری دارم در بیوفا
خبر وحشت اثر آمده است که بر بستر مرگ افتاده و در آتش سری سخت روی داده میخواهم که بعیادت او روم
و در اخبار است که ثواب عیادت بسیار ست تخصیص پرسش یاری که وفادار ست اگرچه خاطر بموجب
جدائی تو بیقرار ست اما در انجا رفتن هم لاچار ست ع تشکل عیادت ار چه بصورت عبادت است
لیکن یک نقطه ز عبادت زیادت ست همچو شنیدن این تقریر اشک تزویر از دیده سرداده و بیطاقتانه
در پای من افتاده ع ماند بیخود بپایم افتاده سیل خونین ز دیده سرداده پس از مدت درازه
سر برآورد و گفت این چه سخن ست که میگوئی و چه راه بیوفائی ست که می پوئی مرا طاقت صبر و شکیبائی
در فرقت و جدائی تو چه ممکن و مقدور ست تو در انجا برای عیادت بیمار میروی که ثوابی حاصل کنی من کشته
در فراق تو جان می سپارم خون من بگردن که خواهد شد آخر بعد از رد و بدل بسیار و الحاح بیشمار
رخصت دور و دراز دو گرفتم و از روی نصیحت گفتم در نسبت من هشیار باشی دور از انکه به بندی و مرد بیگانه
را بخانه آمدن ندهی و پای از آستان بیرون ننهی مثنوی باش با سنگ خود درون سرای بگرشکل
خضر در زند مکشای زن که در کوچه تنگ باشد بزن نباشد که ماده سگ باشد کم جهد ماده شیر خون آشام
گر به باشد جهنده بام بام همچنگام محنت انجام وداع چندان گریست که سیلاب اشک او قید الما را شد
من قید اسحار دیدم گرد و ید ع ز آب دیده شوخش همه روی زمین گل شد من بیچاره را رفتن بکوی یار مشکل شد
بهرحال چون از شهر بیرون شدم در خاطر پرتو انداخت که امروز تا بشام سیر صحرا بوستان کرده بخانه روم

وبکنجی مخفی شوم بنوعی که هیچ فردی از احوال من اطلاع نیابد به بینم که آن زن در غیبت من بچه کار مشغول
وشب تا روز در مفارقت من شاد یا ملول ست بدین اندیشه تمام روز بگلگشت بساتین دلفروز بسر بردم
چون هنگام شام حدیقه مینائی بشقائق آتشین فام آراسته شد و طرهٔ سنبل شب بر رخسارهٔ یاسمین روز
پراگنده گشت جانب شهر مراجعت نمودم و جامه نفیس از تن برکشیده لباس چرکین پوشیده برنگ
دزدان از راه دیگر بخانه درآمده بکنجی مخفی شدم چه بینم که زن انواع زر و زیور و لباس از هر چه نیکوتر
پوشیده و عطریات اعلی بر خود مالیده و بستر مکلف بر چارپائی انداخته گلهای خوشبو معطر ساخته
همگی اسباب نشاط و کامرانی مهیا ساخته منتظر آمدن محرم راز او بود طلب کرده الحق آن دلاله بود و جهاندیده
گرم و سرد ایام چشیده ریاضی براه عاشقی کار آزموده ؛ گهی عاشق گهی معشوق بوده ؛ بهم وصلت
معشوق نعاشق ؛ موافق سازیار ناموافق ؛ گفت که نزدیک آن جوان یوسف نام که نهانی بامحبت حقیقی
واخلاص صمیمی دارد و سالهاست که مشتاق دیدار ماست برو و مژده وصال ما بگوش هوش او برسان
وبگو که شوهر من بفلان موضع رفته و گران جانی خود را برده ؛ بی مجابا نه
درآ از در کاشانه ما ؛ که کسی نیست بجز درد تو در خانه ما ؛ خانه بی زحمت اغیار و سراسر
خالی ؛ بهر این روز بکار آید جائی خالی ؛ فی الجمله دلاله را بانواع تحف وهدایا بجانب او فرستاد و خود
بکمال خوشحالی منتظر آمدن یار بنشست دلاله چون نزدیک آن جوان رسید و پیام فرحت التزام بدو رسانید
وگفت مثنوی بر خیز که وقت شادمانی ست ؛ هنگام نشاط و کامرانی ست ؛ امشب شب خرمی و شادیست
گم گشته نشان نامرادیست ؛ محبوبهٔ تو که سالها مشتاق و آرزومند لقای ارجمند تو بود می بصد خواهش
و آرزو ترا میطلبد و در انتظار قدوم میمنت لزوم تو نشسته و امید وصال تو بسته و در را گشاده و چشم
در راه نهاده بشتاب که وقت فرصت غنیمت ست زود بکاشانه او را به پر تو شمع جمال خود منور و روشن
گردان جوان را چون نوید جان بخش و مژده بهجت افزا بگوش رسید از کمال شادمانی بیهوش گردید
بزبان حال بیمقال نغمه سر شد فرد بیخودی گاش گذارد که بمضمون بر سم ؛ بعد عمری که جانان خبری می آید
دل از غایت نشاط در بساط خانه نمیگنجید فی الجمله از کمال خوشی عقد گلهای خوشبو و شیشه شراب پر لکالی

وبرگ مهمانی واسباب تنبول وعطریات دلپذیر از مشک وعنبر وعبیر بدست دلاله فرستاده پیام داد که برگ
مهمانی واسباب عشرت وکامرانی آماده سازید وقبل مسرت وحلاوت بحجت راترتیب دهید مرا بنگ وقت
فرصت دیده متعاقب می آیم ؎ از خود خبر ندارم من زین خبر شنیدن ؛ از دوست یک اشارت وانگه
بسر دویدن ؛ دلاله خرامان وخندان باز آمد وپیام عاشق بمعشوق گذارد زن ازغایت بهجت دوسه ساغر
می پی در پی زده وسرگرم شده منتظر بنشست فرد خوش آن کز وعده ات خوشحال درمحنت سرائی خود
نشینم شادمان ساعت بساعت سوی در بینم ؛ ودمبدم بزبان حال بانیمقال مترنم بود ؎ بگوشم
مژده وصل از در ودیوار می آید ؛ دلم هم میطپد البته امشب یار می آید ؛ چون ساعتی بگذشت باز بدست
دلاله پیام فرستاد فرد دادی نوید وصل توقف روا مدار ؛ دانی که اعتماد بدین روزگار نیست ؛
چون یک ونیم پاس از شب مشکین لباس بگذشت واز هیچکس خوف وهراس نماند نظم مردمانرا نماند
گاه خرام ؛ ماهی ومرغ یافتند آرام ؛ جوان بشتاب شوق سرمست صراحی در بغل وپیاله در دست
خرامان وداس کشان بخانه محبوب درآمد قطعه مرغ خزان دیده ببستان رسید ؛ تشنه لبسر چشمه
حیوان رسید ؛ زن بزبان حال باین ادا نکته سرا شد رباعی زهی زآمدنت بخت مرحبا کرده ؛
زشوق روی تو گل پیرهن قبا کرده ؛ چگویمت من غمگین دل جگر خسته ؛ که روزگار جدائی بمن جفا کرده
جوان بمجرد مشاهده جمال نورانی او پشیمانی خود بر زمین نهاد بسجود وبیهوش افتاد محبوب ورا بنوازش
گوناگون والطاف ازحد افزون بهوش آورد وگلاب بر رویش پاشیده از خاک برگرفته درآغوش
کشید چون از مدت متمادی هوا خواه ومشتاق یکدیگر بودند نظم یکدگر آغوش درآورده تنگ ؛
هر دو نمودند زمانی درنگ ؛ پس از زمان دراز زن بصد کرشمه وناز بتعظیم واعزاز جوان را بحجت شادمانی
داد ورنگ کامرانی جاداد وخوانی پر از نعمت الوان شادمانی در پیش نهاد مثنوی خوانی از مرغ و
بره پیش آورد ؛ نعمتی از قیاس بیش آورد ؛ یافت چون طبع استلذ طعام ؛ باده لعل در قدح گلفام
چند ساغر زدند پی در پی ؛ سرشان گرم شد زنشه می ؛ تازه شد رغبت جوان از سر ؛ دلبر خویش را
کشید بسر ؛ قفل گنج از کلید شوق گشاد ؛ یافت در دست خویش نقد مراد ؛ ایشان چون شیر وشکر

درا ایخته بودند ۵ من بحیرت کشاده دیده نزدور ۵ ماندم درکنج خانه چون مستور ۵ چون این احوال را
بچشم خود تماشا کردم مضمون این بیت در دل گذرانیدم فرد من زهجران دور گردم بوالهوس
نزدیک وصل ۵ ای محبت خاک بر سر باد تاثیر ترا ۵ ازپس که بزنجیر حیرت دست طاقت وپای توانائی
من بسته بود یارای آن نداشتم که آنها را بجزا و سزا رسانم وخود را ازگشاش غیرت برهانم وور لجه ژرف تفکر
چنان فرو رفته بودم که از خود اصلا خبر نبود دیگر ملاحظه داشتم که چون آن هر دو را خواهم کشت شور وغوغا
خواهد شد و بدکرداری زن درخویش وبیگانه وصغائر وکبائر اشتهار خواهد یافت وموجب فضیحتی ورسوائی
خواهد شد باخود گفتم آیا این همان نیست که با من آنچنان دعوی محبت میکرد ودم اخلاص حقیقی میزد واز
یکجهتی ویکتادلی هنگام جدائی بصد گونه الم وسوز میگریست ومیگفت که در فراق تو یک لحظه نخواهم زیست
اکنون این همه بیوفائی وعهد شکنی چیست القصه چون فاسقان بی نور داد فسق وفجور دادند واز غلبه هوسی
وافراط هواپرستی وکوفت ومانگی سر بالین خواب نهادند وچنان سر بیهوشی فرو بردند که گوئی
مرده اند خود را از کنج خانه بیرون کشیدم وآهسته آهسته آمده بر بالین ایشان ایستاده شدم واز لوح
جبین جوان مضمون این بیت برخواندم فرد نفس شیطان باتو وتو خفته ترسم بامداد ۵ مرده یابند
که مار وکژدم در بستر ست ۵ هرچند غیرت بران میداشت که زن را بازانی بقتل رسانم وآن هر دو
بادهٔ فساد را ازهم گذرانم وخود را از شر ایشان برهانم اما بغلبه محبت وعشقی که بان مکاره بدکاره
داشتم اصلا دل من راضی نشد که او را در تیغ کشم چند بار دست بکشتن آن عیاره دراز کردم وباز پس
بردم ازبس که بصورت او مائل بودم دست من بر قتل او قادر نبود آخر شمشیر گرفته سر جوان را از تن
جدا ساختم وبستر یاسمین رنگ بخون تازه ارغوانی کردانیدم مصراع هر عمل اخری وهر کرده جزائی
دارد ۵ وجوان را بوضعی کشتم که از جا نجنبید واصلا حرکت نکرد از زین پهلو بدان پهلو نگشت وآن زن
وهیچکس را آگهی نشد باز خود را در گوشه کشیدم ومنتظر بودم که چون آن شوخ چشم بیدار خواهد شد
چه چاره خواهد کرد لحظه برامد ورطوبت خون در بستر خواب وجامهای او سرایت نمود چشم باز کرد وبر حالت
جوان را دید کشته وبستر خواب بخون ناب آلوده گشته کمال حیرتش رو داد فرد چو دید کشته فتاده جوان

سے دین را بکشید آہ کہ یارب کہ کشتہ است این را بہ از ترس افشای راز کنیز ک خفتہ را بہم آورد انداد
و مردانہ بمجرد بکر چیت کردہ مردہ را بدوش نہادہ در کشادہ بیرون رفت ۵ زن بدان نازکے و مرد
بدوش ۵ دیدم و رفت زمن طاقت و ہوش ۵ من نیز آہستہ و پنہان از و در عقب روان شدم چون مسافت
دو تیر پرتاب رفت دران محلہ چاہی بود یوسف خود را دران چاہ افگندہ برگشتہ آمد و بستر خواب جامہ
خون آلودہ را پنہان ساخت و جامہ دیگر پوشید و بستر نو انداخت و در خواب شد چون این ہمہ عجوبہ
بچشم عبرت دیدم ترسان و لرزان خود را از انجا بیرون کشیدم و در خانہ یاری آرامی و قراری گرفتم و
با ہیچکس از ین واقعہ مہلک حرف نزدم و مہر بر لب نہادہ پنہانی خون میخوردم و چند روز بغم و اندوہ
بسر بردم علی الصباح چون مادر و پدر جوان اورا در شبستان بر بستر خواب نیافتند بجست و جویش
در منزل خویش و بیگانہ دیار و آشنا شتافتند و اثری از و ندیدند و خبری از و نشنیدند ناگاہ سقائے
بر سر چاہ باب کشیدن آمد آدمی مردہ دران چاہ افتادہ دید یاران دیگر را خبر کرد خلقی ہجوم نمود
و گرد و ناگردہ مردم بران چاہ گرد آمدند و مادر و پدر جوان نیز حاضر شدند جوان مردہ را از چاہ بر کشیدند
بمجرد دیدن پدر و مادرش بشناختند و از تاسف خاک بر سر انداختند و جامہ بر تن دریدند و قطرات
خونی از دیدہ بمزیدہ بارید ند حیرتے تمکن بمردم رو داد کہ این بیگناہ را کہ کشتہ در چاہ انداخت چند
پای بہ تنگنای فکر افشردند راہ بوسعت آباد تحقیق نبردند ناگزیر کفن پوشانیدہ او را در خاک نہادند
مصرع از چاہ بیرون آمد و در گور افتاد ۵ چند روزی چون بریں بگذشت و شور و غوغای ماتم جوان مرد
بخانہ شناختم زن را یافتم بہانہ فراق من در ماتم آن جوان مرگ لباس ماتمزدگان و شیونیان پوشیدہ
و چہرہ بناخن خراشیدہ و سوی سر بزد ولیدہ و گریبان دریدہ و سر مہ از چشم شستہ و چون مصیبت زدگان
و سوگواران بحال تباہ بر خاک سیاہ نشستہ بمجرد و چار شدن دویدہ و در پائے من افتاد و اشک تزویر
را از دیدہ بامداد و انواع شوق و آرزومندی ظاہر میساخت گفتم آرے دل بر دل ست و پنہانے
این ہمہ در دل گذرانیدم ۵ ماتم غیر تر اکردہ چنین زار و نزار ۵ بیکنی در دجدائی بتکلف اظہار
باری باحترام تمام پای مرا آن بے شرم باب گرم از گرد و خاک پاک نشست اگر بہ گرد ظاہرے را

بشست و شو پاک ستر دولی غبار باطنی را نتوانست برد آخر از هر گونه طعام و شربت پیش آورد لقمه چند
از سر بی رغبتی چون زهر هلاهل فرو بردم و از غم و غصه خون جگر بسیری خوردم چون از طعام و شراب
فارغ شدم بستر خواب را ترتیب داد زمانی دراز کشیدم پای مرا زیر دست میکرد و میگفت چون
بیاض روز بسواد شب مبدل گردید و خدیو نوبخگاه مشرق ازبکستان مغرب خراسید مثنوی عروس شب
پی زینت زاخته ز بگردن بست عقد لولو تر ز بپوشیده زمه نو گوشواره ز بجیب افگند گلهای ستاره ز
زن خود را بگلاب و عبیر شسته و لباس فاخر و زیور مرصع بجواهر پوشیده بر بستر من آمد متوقع آنکه در کنارش
گیرم کناره گرفتم و در دل خود گفتم نظم در دل من مهر تو باقی نماند ز آن قدح بشکست و آن ساقی نماند ز
چون زن از زین حرکات دل گرمی و قلوق پیشین ندید بخجالت و شرمندگی بر بستر خوابید اصلا با و ملتفت نشدم
چند شبانه روز بملامت و دلگیری بگذشت شبی شرم و حیا یکسو نهاده و نقاب آزرم برکشاده گفت این
کدام فعل ناشایسته سرزده و چه جرم بوجود آمده که کینه در سینه گرفته اید و متوجه نمی شوید غصه خود را با و
ظاهر نساختم و گفتم یاری که بعیادت او رفته بودم بر حمت حق پیوست ازین بگذر هنگامه عیش من بر هم
و دل بنشاط و خوشی مائل نیست چون زن این سخن بگوش کرد خاموش شد شبی با دیگر بستر بودم حرارت
تشنگی بر من غلبه کرد گفتم کوزه آب از صحن خانه آورده بمن دهد که بغایت تشنه ام جواب داد که تنها در شب تاب
بیرون نمیتوانم رفت دل من ترسنده و از تاریکی وحشت پذیرنده است چون این حرف از و در گوش کردم
ناگاه بی اختیار در دهان من برامد که چرا آن شب ترسیدی که تنها مرده را بدوش گرفته و تیز تر تاب کرده
رفته در چاه انداختی زن چون دانست که راز او بر من ظاهر شده احوال او بچشم خود تماشا کرده ام بمجرد
شنیدن این حرف چون برق بر جست و شمشیر از بالین من گرفته بسرعت تمام چند زخم بر خسارهٔ من زد
و از بس که شمشیر تعجیل میزد و روش تیغ زنی نمیدانست هیچ زخم کاری نشد برای گرفتن او بر جستم گریخته
در کنج خانه خزید از آواز پای او کلیرک نفقه بیدار گردید و مرا زخمی دید و پنداشت که مرا و زن مجروح ساخته
مثنوی برآورد فریاد غوغا که زد ز تو اب ای جوانان بیایید و مرد ز دران کوچه غوغا و آشوب و خاست
ز هر جانبی مرد با چوب و خاست ز جا عه کثیر بر در بیرون من گرد گشتند و برادران زن که در جوار من ساکن بودند

بے حجابانہ بخانہ درامدند و مرا خستہ و مجروح دیدند گفتند دزد کجاست گفتم دزد در گنج خانہ خزیدہ است
برادرانش چراغ افروختہ در گنج خانہ درامدند دیدند کہ خواہر بداختر ایشان شمشیر خون آلودہ بر کف گرفتہ
سرنگون افتادہ و وی بر خاک مذلت و ندامت نہادہ از من پرسیدند کہ این چہ قضیہ است قصہ از اول
تا آخر پیش ایشان بیان کردم حیرتے و تعجبی بدیشان رو آورد بر حلم و مروت من آفرینہا کردند و آن بدکار
مکارہ خونخوارہ را بقتل رسانیدہ در ہمان گنج خانہ مدفون ساختند بمصرع ہر کسی آن درود عاقبت کار
کہ کشت ؛ این چند رقم بر رخسارہ من از ان معرکہ پنہان نیست و از انوقت کہ این حادثہ عجیب و واقعہ غریب
بوقوع آمدہ است اشتر و اسلحہ و اسعہ و اقمشہ و انچہ داشتم تمامی بتاراج دادہ قدم در راہ تجرد نہادہ ام
و بہیچکس الفت و انس نمیگیرم کہ دنیا و اہل او وفائی ندارد ؛ ترک دنیا دادم و کردم فقیری اختیار ؛
از دل و جان گشتہ ام من در طلب پروردگار ؛ اکنون مرشدی کامل میطلبم کہ راہ بجانب مقصد اصلی نمایند
و در یچہ فیض و فتوح بر دل مجروح کشاید الہی ہمہ کس را بمقصود اصلی و از تقید محبت عروس مکارہ دنیا باز رہانند
قطعہ تا کہ دنیای دون ہمی ماند ؛ بزن بر فرق مکارہ ؛ شاہ ما چون عروس در بر باد ؛ دولت و بخت
و فتح ہمواره ؛ باد از تیغ و خنجر بران ؛ جگر دشمنش بصد پارہ ؛ دوستانش تعیم در گلشن دشمنان از خانہ گشت آوارہ

باب دوم در سخا و کرم نضارت بخشید ترشح سحاب خامہ گلشن سخا و چمن ساز حقیقت و وفا و لطافت شدن بمشام خواص و عام از نکہت آن

سیکے از بر ہمنان نکتہ طراز سحر پرداز کہ اکثر از کتب ہندوان بنظر در آورده از علم تواریخ بہرہ وافر
اندوختہ بود فصلہای شگرف بخاطر داشت و آن خرد پژوہ انجمن ارباب شکوہ را بسیر گلشنہای
غریب و واقعہای شگرف گرم داشتی ؛ بیان این داستان بدین گونہ مسرت پیرای خاطر جہانیان
شنیدہ است کہ در زمان راجہ مان کہ باصناف مکارم اخلاق شہرہ آفاق ست سپہ سالاری بود کہ صانع
ازل طینت او را بآب مردمی سرشتہ بود و در قوم کرم و احسان بر جبین او نوشتہ سخا را از ہمت او
روزبازاری و عطا را از فطرت و فتوت او قدری و مقداری پدید آمدہ بود بذل و ایثار را آرایش
روزگار خود ساختہ ہر چہ از وجہ مرسوم و مشابہ بدستش افتادے آنہمہ خواستہ ناخواستہ بفرو بستگان

وپریشان روزگاران دادی شاعران ہندی زبان ومدح سرایان شیرین بیان برآستانش بزنگ مگس
دکانچہ فتادہ ہجوم داشتندی درماندگان پریشانی اوقات درگاہ او واقبلہ حاجات خود پنداشتے
سخاوت ورزی کہ گنج قارون را درنظر ہمت او ارزش نبود وکرم منشے کہ خود را در دفتر سخاوت
دراورده حاتم را در بذل وکرم انگشت نما بود وجمعیت باطن را در پریشان اموال تصور نمودی وپراگندگے
دل در فراہم آوردن حطام دنیاوی بحاصلی خیال کردی فردای کریمی کہ براہ کرم دبخشش وجود ہمتش
کرده ہمہ مال جہان را پامال ؛ وآن یگانہ زمانہ را بآن ہمہ منصب بزرگ وشکوہ عالی طویلہ اسپان
خالی بودی از بس کہ بذل اسپان نمودی بجز یک اسپ سواری نداشت گاہی آن را نیز بکمال سخا بمدح گویان
ونکتہ پیرایان عطا فرمودی وبسلام خدیو ایام پیادہ خرامش کردی وبجز یک خلعت کہ بدان وجود
با جود او مزین بود سر وپا دیگر در جامہ خانہ نداشت صیت مکارم او عرصۂ گیتی را در گرفتہ بود
مدح ارایان وترنم سرایان از اطراف واکناف گیتی رو بجانب او آورده ودرش بر فقرا وغربا و
مسافر وزائر گشاده بود پیوسته کمر بخدمت درماندگان بسته بر مسند مروت وصدر فتوت نشسته بود
سائل را آن باذل بمثابہ دوست داشتے کہ سائل درم را ودرم را بدان گونہ دشمن بود کہ بخیل
سائل را چون نام نیکش در السنہ مردم زبان ودر افواہ دوست ودشمن مذکور بود در دل فرزندان را
چہ ماں حسد جوشیدی وانا نجا کہ کدام را خیال مردمی در سر وغدغۂ احسان در ضمیر مضمر بود کینہ او در سینہ
ونقاری در دل گرفتہ بودند وغبار خاطر بہم رسیده میخواستند کہ نامش از لوح زندگی سترده شود تا
ایشان در حساب مروت کیشان شمرده آیند ہر گاہ اوصاف اخلاقش از خلائق می شنفتند از شورش
درون می آشفتند یا یکدیگر میگفتند کہ زنگ این ننگ مرات اوقات ما را تیره ساخت کہ در نفع رسانی
وفیض افشانی با این ہمہ پایہ ازان تہی دست بے مایہ کمتر باشیم جای آنست کہ چہرۂ خجالت بناخن حسرت
بخراشیم درین اثنا شاعری ہندی زبان کہ درین کبر سنان باد فروش می نامند واز ولایت دکن
اوصاف برگزیده واخلاق پسندیده وکرم واحسان راچہ مان شنیده بکوالیار رسید ورو بدرگاہ او
نہاده چون پسرانش در دیوانخانہ انجمن طراز بودند در مقابل ایستاده بر دش باد فروشان آباد

ایشان را پشت تا آدم بگونا گون اوصاف بایثار و تهور یاد کرد و راجه و فرزندانش را از جم
و بهمن و رستم و اسفندیار در مردمی هزاران تفوق و رجحان داد ایشان از روی اعتراض و کینه که با آن
سپه لاد داشتند بطریق طنز و تمسخر گفتند که امروز درین شهر دلفروز شخصے که جامه سخا بر قامت او دوخته اند
و چراغ مردمی از روغن مغز او افروخته فلان سپه لار است که خود را فروخته راحت رسان خسته دروغان
دلسوخته میشود آنجا رو که سر تا پای ترا در زر گیرد و دلق رنج و غنا از دوش تو بر گرفته بخلعت ثروت
و غنا وجود ترا مزین سازد و با صناف تفقد و التفات گوناگون بنوازد و مطلب آن ثنا خوانان هرزه درا نا
ستم ظریف آنکه دران هنگام غبار افلاس چهره اوقات او را تیره ساخته بود از باد فروش رو و نقاب خجلت
کشید و آن همه دعوای سخای او باطل گردید دیگر سر از گریبان جوانمردی برنیاورد و پای بدامن اندیشه
فراهم آورد باد فروش ادا های ناخوش ایشان گوش کرده خاموش شد و چنین درچنین افگنده خجلت زده
و شرمنده خسته خاطر و آزرده دل شکوه سرایان و کله سنجان ره نورد منزل آنجوانمرد شده و او را بدیوانگان
جلوه گر یافت طلعتی دید زیبا که اثر حیا در چشم او پیدا و نور مردمی در جبین او پیدا توانگر بود اتفاقا
مدت سه روز سپری شده بود که از عدم سامان و تهی دستی مطبخ او گرم نشده و نائره گرسنگی در سینه عیال
و اطفال او اشتعال داشت و آن کریم طبعان مهر روزه ناکامی بلب نهاده پیشانی کشاده شیوه صبر
و شکیبائی را آرائش روزگار خود ساخته نغمه شکرانه سرائی محفل رضامندی ایزدی را گرم میداشتند
درینوقت نازک باد فروش روبرو ایستاده نامه مدح او را از عنوان تا خاتمه بفصاحت و بلاغت
برخواند و انواع نیکوکاری و مردمیها که از هنگام مهد تا بدان عهد از و سرزده بود یکیک برزبان آن
و پایه سخن بر او صاف کردار شایسته او بگردون رساند فرد اول از بالای کرسی برزمین آمد سخن
او سخن را بر دبالا و بر کرسی نشاند چنانکه اثر شگفتگی بر چهره او ظاهر و نشان انقباض بر رخساره او
پدید آمد گلشن طبیعش که به برگ ریز افلاس پژمردگی یافته بود بنسیم تملق خوش آمد از سر نضارت گرفت
دریای موهبت ذاتی در جوش آمد بمثابه که اگر کوههای طلا و نقره در پیش او بودے همه را چون
کاه سبک و بے قدر فهمیده بدو بخشیدی فطرتش عالی ولی دستش خالی بود و گریبان از دست

اندرو رم نیست ۔ خداوندان نعمت را کرم نیست ۔ باد فروش را با انواع دلگیری تسلی بخش شد و بموجب
بیکران امید وار ساخت و بزبان حال بدینمقال مترنم گشت ؎ رواق منظر چشم من آشیانه تست ۔
کرم نما و فرود آ که خانه خانه تست ۔ باد فروش ماجرائی که با او در میان راجه زاده گذشته بود باز نمود
او گفت آنهنا بزرگی خود فرموده اند آری انسان قابل انواع نیکو کاریست گنجهاے که درین توده خاک
مدفون ست باندک توجه بیرون می آید و آخر در گذرست بحمل که تفاوتی که با ستهزا و تمسخر در باب من
بر زبان رانده اند راست آمد پس باندیشه دراز فرو رفت که او را از خود چگونه متنبه و شرمسار سازد
پدر و دنماید تا نام نیکو کی سالها پامال نحل و اسماک نشود و آبرو بر خاک اهانت ریخته نگردد ناگزیر بعضے
از زمرد داران سود خوار را که بایشان معامله داد و ستد داشت بحضور طلب داشته گفت که این باد فروش
را صاحب زاده ها از روی عناد نزد من فرستاده اند و در طنز و تمسخر بر چهره احوال من کشاده تصدے
آنند که غبار نقد همت من بمحک آزمون و تجربه برگیرند اگر امروز در کفه کفایت و مقیاس دانش ایشان
کم وزن برامدم و بازار عزت و وقار من کاسد و حسن ظن خلائق در کار من فاسد میشود اگر درین محنه
دستگیری من نمائید و این عقده سخت بناخن اعانت و امداد بر کشائید تا رمقی از جان در تن باقیست
مرهون منت عظیم شما باشم و تا دم واپسین بتلافی آن جهد فراوان بکار برم و باعث شماتت اعدا
و اندوه احبا نگردد چون قرطن بسیار ازان قوم بر و فراهم آمده بود و از وصول آن مایوس شده
بسر شک ندامت دست ازان شسته بودند ماموال او را مبذول نداشتند و مسئول او را بسمع قبول راه
ندادند هر چند آن قلاش زر پاش در خواهش و تلاش نمود سخن او بر کرسی ننشست و دیوان سنگین دلان
موثر و کارگر نیامد ناگزیر آن اسپ عراق که در چابک روی و سبک تازی طاق بود و بجز آن اسپ
در طویله نداشت راجه اش پیش ازان بدو روز بجهت دفع پیادگی بدو بخشیده بود بر ق سیری که
باد بگرد او نرسیدی و ماه سریع السیر آیه نعالش را حلقه نیاز در گوش کشیدی و مرغ وار در هواے
پر و بال پریدے ؎ زمین نورد چو شوق و فراخ رو چو هوس ۔ سبک گذر چو جوانی و قیمتی چو روان
تناور ست چو کوه و کشاور ست چو باد ۔ شناور ست چو ماهی و همچو قطره دوان ۔ باد فروش را دید پیش کشید

وگریبان عجز بدست گرفتہ مراسم عذرخواہی بتقدیم رسانید وحقیقت افلاس خود را یکبیک باز نمود وگفت
خدمتی شایستہ از دست من برنیاید انشاء اللہ تعالے وقت دگر در تلافی آن بذل جہد نمودہ شود
بالفعل ہمین جزوی مرا ممنون ومنیوب نسازی باد فروش ازشادی در جامہ نگنجید وآئین سلام
بجائین رسانیدہ دوال بندگی در گردن افگندہ ہزاران ہزار تسلیم وکورنش بجا آورد وسر
ز ان اسپ تا شد آسمان سای بہ نیامد بر زمین از شادیش پای چو بران یار رفتار بر نشستہ جولان زنان
وبازی کنان پیش راجہ زادہا آمدہ کورنش نمود وانان باد مانند کہ بانعام آن سربلند شدند آتش حسد
ایشان را مشتعل ساختہ خاک آلود خجلت گردانید وآبروی شان بر زمین ریخت وپدر ودشمنہ بوطن خود
خرامش نمود آن حسد کیشان حیلہ اندیش از غیرت ورشک بیشتر از بیشتر وبجہت کنگاش مجلس را از اغیار
خالی ساختند ومنصوبہ در شطرنج وخادر باختند وگوہر را از ہمدگر سفتند وگفتند کہ بکاشانہ ابن الفضول
ناعاقبت اندیش برویم وبگوئیم کہ میخواہم امروز با تو صحبت داشتہ بجبت اندوزشویم ضیافت ما را بزمے
شایستہ سرانجام دہ وماکولات ومشروبات گوناگون پیش آر وترنم سازان خوش آواز وخنیاگران
دلنواز حاضر تا لحظہ از زندگانی بعیش وکامرانی تمتع برگیریم واز ہمدگر بے بدل بہرہ برداریم چون
بی دستگاہی دست او را بستہ است ناگزیر سر در گریبان خجلت کشد وزبان را از لاف وگذاف
جوانمردی ببندد وکف اسراف وفضولی نکشاید بدین اندیشہ نادرست ورای سست چابک وچست
بخانہ اش رفتہ مشوش اوقات بابرکات ومزاحم احوال خیر مال او شدند او بشگفتہ روئی وکشادہ پیشانی
ودلگیری از خانہ برامد وایشان را در دیوانخانہ بکمال تجمل وتکریم نشاندہ بجدست کمر بست اما اگرچہ
خود را بتکلف پیش ایشان از روی ظاہر سرخوش وتازہ مینمود ولے در باطنش بموجب تہی دستی
اندوہ عظیم راہ یافت وبہانہ سرانجام ضیافت اندرون خانہ در رفت وہمخوابہ خود را این پریشانی
وبلای ناگہانی آگہی داد وگفت نمیدانم کہ چہ چارہ سازم وکدام مہرہ در شمسہ ناکامی در بازم وشیشہ
ناموس از سنگ نیرنگ این بدگوہران چگونہ بسلامت نگاہدارم او گفت تو خود نیک میدانی کہ
سہ روزست کہ فرزندان در آتش گرسنگی کباب وپارچہ نانی بہم نمی رسد کہ سہ روزہ ناکامی وا کنیم سامان

ضیافت چہ صورت دارد و از کجا بہم رسد لیکن اندیشہ بر ساحت درون من پرتو اندازد کہ بغیر از ان
علاجی دیگر متصور نیست آنکہ تو بنزد ایشان رفتہ و بلہو و لعب بزم مسرت بیارائی و کلمات ہا بدرفع
فرمایند طعام نمائی و درین اثنا من باری سیاہ را کہ تازیانہ ملک الموت است از مارگیران طلب داشتہ
دست بسویش دراز کنم او نیش بر انگشت من فرو برد و در لحظہ جان سپارم و اطفال نعرہ شیون
سر بگردون کشند و داہی گریبان دریدہ و چہرہ بناخن خراشیدہ بیرون دوید ترا اگہی دہند و تو
سراسیمہ وار اشک ریزان و نوحہ سرایان بخانہ مضطربانہ درائی و صحبت بر ہم خورد و از انفاق آلود گان
تیرہ رای رہ گرای خلوت سرائے خود نشوند و در عزت و آبروے تو نقصان و فتور راہ نیابد او گفت
چگونہ تجویز نمایم و چہ سان رضا دہم کہ خانہ ہمرگ پیوند تو جانان خراب و منہدم شود و مرا پس ازان از
زندگی چہ لذت و از جوانی چہ نوع تمتع و کامرانی باشد و ہر روز در فراق ہمرگتانہ مبتلا گردم گفت
دل خود را بدہ یعنی تسلی بخش و سراز گریبان شکیبائی برآر و پا بدامان اطمینان در کش کہ بغیرت و آبرو
مردن بہ کہ بذلت و خواری بسر بردن دیگر آن کہ اگر برونی واقعہ ناگزیر کہ ہمہ کس را در پیش است
بر ہمزن ہنگامہ روزگار تو گردد یقین ست کہ بر سم آباد اجداد از روی اخلاص و اتحاد آتش در نہاد
خود زدہ سوختہ خاکستر شوم و نام پشینیان بدین کردار شایستہ روشن کنم پس چرا در قضیہ ناخوشیہ
کہ صعب تر از مرگ بکار تو نیایم و خود را مندانسانم و نام نیکو در السنہ جمہور خلائق مذکور نباشم
جوانمرد را صحبت مہاجرت بر نقصان عزت اختیار آمد و مہر بر لب نہادہ سر فرو افگندہ ماند و از انجا
سرتاپا غم گرفتہ پیش مہمانان جان گذار رفت و آن دلخستہ نزد ایشان نشستہ خود را بتکلف از غم وارستہ مینمود و
بشگفتہ روئی و کرم خوئی خدمت میکرد و بخندہ و بازی و جان فزائی و دلنوازی در بزم طرازی مینمود و بغمزہ ہائے زنان
تا کیہ میکرد کہ طعام آمادہ سازید و بکشید و انواع اغذیہ لطیفہ و نقل لذیذ و صراحی بادہ مہیا سازید و سفرہ طعام
در میان نہادند او بسر ما رسیاہ طلب یافتہ دست بدور کردہ تا نیش بدست آن فاکیش زند و او بدان مرگ شتابندہ گی
جا و دید گیر و چون دست در سبد مار فرو برد سختی بخلاف عادت از نیش محسوس شد انگشت بدو بر کشید ماری دید
از طلای خالص کہ بجواہر گران بہا مرصع یافتہ بود کہ بر گوہر آن شب چراغی کہ جوہریان دانشور

از قیمت آن دریاشند از دیدن چنان انجو به که از هنگام شعور تا آنزمان دیده افروزا ونشده بود
بغایت شگفت ماند چون مار گزیده از خود رفت چون بهوش آمد سر شکرانه بر زمین نهاد وایزد بیچون
را باوصاف گوناگون بستود چون بمین حقیقت وخاما ربکنج ورنج براحت بدل شد در لحظه شوهرا
ازین سانحه غریب واقعه مسکرف آگهی بخشید او ازین مژده جانفزا خرامان وپای کوبان اندرون رفت
ومار بنظر در اورده در رقص واهتزاز آمد وبهر سر مویش لشکرانه سرائی وسپاس خوانی زبان شد در ساعت
گوهری انان فروخته اسباب نشاط ومعانی آماده ساخت واطعمه واشربه لطیف وانواع اثمار
وفواکه وعطریات دلپذیر از مشک وعنبر وعبیر وترنم سرایان وخوش آوازان ودیگر اشیا حاضر ساخت
ومحفل بادشاهانه سرانجام داد که بدان گونه بزمی از هنگام مهد تا بد آن عهدان ندیدند ودست روی
بخواب وخیال ندیده بودند دو سه جواهر گران بها برسم پیشکش در پیش ایشان نهاد چون ایشان بدان گونه
جواهر بنظر آوردند ودود حسد از درون ایشان بگردون پیچید وبیتاب شده گفتند که انیمه سامان
از کجا بهم ساندی مگر این اختران منور از فلک اخضر فرود آوردی یا در گنجینه خانه غیبی نقب زدی
یا جادوئی نیرنگ بکار برده بخداع وفریب شکیب ربای ماشدی او زمین خدمت را بوسه داد
وگفت اگر قول ما باور دارید ومرا از اهل خبط وجنون نه انگارید صحیفه احوال را بارقام راستی
آراسته بهم پاسخ دادند که ای رفیق هرچه بر زبان رانی تصدیق نمائیم وآمنا وصدقنا سرائیم
پس ما جرای گذشته از سستی ودرماندگی خود ومنصوبه که زنش در باخت وبرامدن نقش مراد
یکیک از خاطر بیرون داد ایشان بر بذل وسخای آن جوانمرد حقیقت وفای همخوابه او تحسین سرائی
شده بر دور او در این وادی مسلم داشتند ودانستند که امداد غیبی ومعاونت لاریبی رفیق روزگار
ایشان ست قطعه شک نیست آنکه خلق ستایش کند بر و ۞ بدبد اگر بجود کرم پیشه در کسی ۞
طرزی اگرچه بذل درم سخت مشکل ست ۞ اما نثار جان بود کار هر کسی ۞ کاری که آمد از کف آن نازنین
یقین بدان نماید درین نماند زدست دگر کسی سبحان الله بذل وعطای حقیقت وفا که بجهت حفظ
ناموس از زان همت ورزان سرزد بدین گونه نتیجه بخش افتاد که رقم زده کلک معنی سنج گردید سعادتمند

کہ راہ حقیقت و اخلاص سپردہ خود را در کار خدا و رہ باز و پایہ اش بدرگاہ ایزدی نزد ارباب دانش و بینش پیدا و ہویدا است محتاج آن نیست کہ خامہ بنگاشتن آن سر فرود آرد بحق حقیقت و وفا و بذل و سخا گلہاست کہ در سر شورزاری بشگفتند و ستارہ ہا کہ جز بر آسمان معانی نتابند آدمی بیوفا در خور نیست بے ہر شاہد بی زیور وفا و یگیست بی نمک و وفا نمک دیگ انسانیست و سخا جان قالب بشریت است و این نا وفا ایست از فر کہ جز در زناف آہوی بے آہو نتوان یافت قطعہ نہ بر اہل وفا و بذل سخا ؛ خلق بے اختیار مدح سراست ؛ بر تہ جہانگیر مہربان باد ؛ بر کسے کاندر و نشان وفاست ؛

گذارش احوال کریم طبعی بسخاوت گیتی کہ بذل ایثار را آرایش روزگار خود ساختہ بود نتیجہ کرم با حوال حجستہ مآل او عائد گردید و گلبن دولت بمنع فتوت بہ نسیم عمیم فیض و عطا بشگفید

حکایت یکی از جہان پیمایان سفر بکوہ و دو سیاحت پیشگان بادیہ نورد بگذارش این نقل شگرف و داستان شگفت بزم مسرت را بدین نوع گرم داشتہ کہ شخصی در ممالک گجرات ببازار بلدہ احمد آباد نعرہ زنان و فریاد کنان میگشت کہ ای والا فطرتان روزگار وای بلند ہمتان این دیار کاری سخت و مہمی صعب در پیش دارم کہ ہنگامہ جمعیت مرا برہم زدہ و صفای وقت مرا کدورتے ساختہ و علاج آن منحصر بیک روپیہ است و بی آن چارہ اش متعذر و دشوار کو جوانمردی دریا دل و کجا زر بخشی باذل کہ درین تنگی وقت بفراخی حوصلہ و کشادگی دل دستگیر من گردد و مرہم راحت بر جراحت من نہد و اینہمہ گنج بدین فرسودہ اندوہ و رنج انعام دہد مردم او را از اہل خبط و جنون انگاشتہ و از دائرہ عقل و خرد بیرون پنداشتہ از غایت تجمل جواب ہم نمیدادند چہ جای آنکہ خواستہ کہ او خواستہ بود بذل نمایند فضولان کوتاہ ہمت و ہزلان پست فطرت را مادہ خندہ بازی فراہم آمدہ بود و ہنگامہ ستم ظریفی گرمی پذیرفتہ و ہیچکس را از ین اسرار نہانی و راز مخفی آگہی نہ کہ در زیر پردہ این سوال خیالیست مضمر و حکمتیست پوشیدہ چون مدت یکماہ سپری شد یکے از گنج بخشان حاتم نوال و در پاشان بر یک عطا کہ طینت او با ب ہمت سرشتہ بودند و رقعہ

سعادت بر لوح جبین او نوشته قلزم مروت بموج اندر آمد و چشمه فتوت بجوش زد او را آواز داد که ای
درمانده نام مراد بیا تا حاجت ترا برآرم و این بار گران از خاطر تو بردارم پس دست او را گرفته
بگنجینه خانه خود برد و آنچه مسئول و مطلوب او بود یکایک پیش او شمرد و بدو سپرد و گفت اینهمه زر را
ببر و صرف ما یحتاج خود نمای و عقده مشکل خود را بکمال آسانی خود بگشای سائل از جوانمردی باذل
بغایت شگفت ماند و سر تا پای او حیرت فرو گرفت زیرا که از هنگام مهد هیچ فردی را که بدین نوع
مکارم اخلاق و محاسن اشفاق آراسته باشد در خواب و خیال هم ندیده بود پس آهسته بگوش او گفت
که مژده باد ترا از تائیدات غیبی و از یمن طالع سعادت اثر دریچه اقبال بر روی تو گشود و ترا دولت
بر دولت افزود من کیمیاگرام و از علم رمل و نجوم بهره وافر و نصیبه کامل دارم اگر کوه طلا و نقره
در نظر من برآری و در کفه همت من و زن دانه ارزن ندارد و باعانت علم نجوم و رمل معلوم نموده ام
که درین نزدیکی بنشئه راوق اجل بدهوش خواهم شد و ازین خرابه فانی بجموره بقا خواهم شتافت
ازین رهگذر اندیشه صواب بر ساحت درون من پرتو انداخت که علم کیمیاگری که بهترین هنرهاست
و اکثر مردم در طلب آن خانمانها بر باد داده مال و متاع خود را سوخته بخاک سیاه نشسته لباس غنا
و ثروت در بر افکنده بطلسمان فقر و افلاس بر دوش گرفته اند حیف باشد که بخاک برم و کسی را
بتعلیم این علم بهره مند نگردانم مدت دراز پای تفکر در تنگنای تفحص و تجسس افشردم و بهر سو
نگاه نمودم که فراخ حوصله را بدست آرم که از همگی سخاوت کیشان و مروت منشان قدم در پیش
باشد و بکمال بذل و احسان یگانه روزگار بود و گرد و نواگرد مردم از فقرا و غربا از و متمتع و
فیض یاب باشند لاجرم بدین سوال محال عیار طبایع مردم گرفتم همه با مغشوش و ملمع یافتم
و نقد همت ترا بر محک دانش سره دیدم اکنون بدولت و سعادت این هنر نادر بیاموز و تمام
و اپسین نشاط او بهجت اندوز پس گیاهی که از شیره آن ارزیز و نقره و مس طلا میشد نشان داده
ترتیب ساختن آنرا مشرح و مفصل بر زبان راند و از و بدرود شد پس از چند روز داعی اجل را
اجابت نمود و ازین ظلمت سرای فانی در نزهت گاه خلد جاودانی نهضت فرمود سبحان الله

نتیجه همت و سخا بدین گونه که رقم زده کلک معنی سنج گردید در این عالم بروزگار او عالمی شد و انجمان
تا چگونه به نعم خلد جاودانی از جود و قصور منتج و مسرور خواهد شد پس آدمی را باید که دامن سخاوت
بذل از دست ندهد و پیرامن بخل و امساک نگردد که سخی ممدوح و مقبول عالمیان و بخیل مذموم
و مرذول ایشان است و شاهد این مقال این مثال این ترانه جان بخش دل گشا است

الجمیل عدو الله و کان ذا هبا السخی حبیب الله و کان فائقا فطلب تا که اهل سخاوت بذل و جود
بنکوئیست در جهان مذکور و آن جهان گیر عادل و غازی باد در بذل و مکرمت مشهور

داستان سخاوت بلند همتی دالا فطرتی که از فراخ حوصلگی در پوشیدن جود و کرم همتا به کوشید که لئیم در اخفا و ستر دنیا

یکی از سخاوت کیشان مروت منش به نگاشتن این نقش شگرف صحیفه روزگار را بدینگونه
آرایش داده است که در پیشین زمان بولایت پرنکال مردی بود از دودمان نیرگانگریت
گرد و دان دون نواز کریم گذار غمخوار افلاس پرچیره احوال او نشسته و زنگار تهی دستی مرآئینه
او را تیره و کدر ساخته بود باین همه ناکامی و عدم سامان سه دختر داشت که هر کدام سر گرم
بلاغت شده سر صد تیر و بیچ کدخدائی بود پدر مسکین از بیم اندوه که سنگین تر از کوه بود پیوسته
چون شیونیان دلخسته سر بزانو غم نشسته آه درد آلود و ناله غم آمود بر می کشید و از غایت
شرم و حیا با هیچکس از دو حرف تقاضا نمیزد تا آنکه یکی از نجا مخردان بحر عطا و کریمان ابر سخا
نگاه او نام از تهی دستی و افلاس و محنت بیقیاس او آگهی یافت و عاطفت ذاتی در رافت جبلی او
جوش زد خریطه پر از صد دینار طلا پرداخت و مهر کرده بالای آن نگارش نمود که این نقد را وجه
عروسی دختر بزرگ صرف نمائی چون آن کریم طبع در ولیش پرور بدینگ مرائیان شهرت طلب نبود
و مطلبی بجز رضای خوشنودی ایزدی نداشت و میخواست که چهره احوال او بغازه شهرت آراسته نشود
و ثواب انجمانی را که متضمن نعیم جاودانی ست پشت پا زده به نیکنامی ایجمان فانی و قبول عام
سر فرود آرد و تن در نمیدهد که گوش آمد سرایان تملق خوی بزم لبس و چاپلوسی بالا و گرم داشته با

لاجرم آن کیسہ را در شب تاریک آن یگانہ روزگار برداشتہ بسوی کاشانہ او خرامید و پنہان
از ہمگنان در صحن خانہ او پرتاب کرد و آن درماندہ را کہ سر برخشت نومیدی بخواب غم نہادہ بود چون
آواز پرتاب کردن زر بگوش خورد جست و دانست کہ کسی از سنگین دلان محلہ سنگی انداختہ باشد
از بی سنگی پا از نعم خانہ بیرون نہاد و در پژوہش احوال افتاد چون تعمق و امعان نظر بجاے آورد
خریطۂ دیدہ افروز او شد بر داشتہ مہرش واکرد پر از صد دینار طلا یافت الوف اثنیہ وضوف
ستایش و ثناب حقیقی را باد کرد و بجان و دل شکرانہ سر انشاد و آنچہ بر خریطہ نگاشتہ بود بعمل آورد
وضیافت آدمیانہ ترتیب داد و بسامان شایستہ و تقطیع گزین دختر کلان را بشوہر سپرد و باز چشم
برکرم ایزدی بست و منتظر امداد غیبی نشست کہ دختر دوم را بہ نیکوترین اوضاع بداماد دہد
چند روز سپری شد باز آن عطوفت کیش درویش نواز بطرز پیشین کیسہ ہمانقدر مبلغ پر کرد و بر سبیل
مرقوم نمود کہ این نقد در وجہ کدخدائی دختر دوم بکار بری و در پایان شب کہ مردم بمستی خواب
مغلوب بیہوشی بودند پوشیدہ در خانہ اش انداخت دران ہنگام آن دل خستہ در غلوت انشست
باد دادار جہان آفرین رازی داشت و سرگرم استدعاء مطالب و مآرب خود بود درین اثنا آواز دلنواز
بگوش خورد آن بانگ چہ گویمت کہ چون بود خوشتر ز نواے ارغنون بود از خانہ بیرون
خرامید و ہمان رنگ کیسہ دیگر مسرت پیرای خاطر او گشت باز در مسلکی کہ باذل اشارت کردہ بود
خرامش نمود از بار تیمار فرزند دوم سبکدوش شد ولیکن ہر بہر سبب تفکر فرو برد و در خاطر او این اندیشہ
پر تو انداخت کہ آیا این نقد گنجور خزائن غیبی کہ عبارت از سکان صوامع قدس است میریزند
یا کیست کہ اینہمہ خواستہ ناخواستہ تمام اخا بذل و عطا میفرماید و اصلا مرا مرہون منت نمیسازد
و در دلش آرزوی جوشید کہ بنظارہ آن نیر سپہر جوانمردی دیدۂ شوق روشن بہاند و صبح و شام
ازین دغدغہ و خدوک آرام غاشت و غمتی در خاطر او تصمیم یافت کہ ہر گاہ ہم بدان نوع
آوازی بگوش آید چون باد سبکرو جست و چالاک از غمخانہ بیرون آمدہ آن یگانہ را در یابد فہیالیش
گونا گون و سپاس از حد افزون بحضور او بر زبان راند و اظہار انواع نیاز و عبودیت نماید روزگارے

در آمد و برآمد و جمال این مطلب بر منصهٔ ظهور جلوه گر نشی شد تا آنکه شمهٔ موهبت آن کریم عدیم المثال
بتموج در آمد و چشمهٔ فتوت جوش زد و باز خریطه را بزر سرخ مالا مال کرد و بکمال اخفا پیرامن عمخانهٔ آن مسکین
رفته در دون کاشانهاش برتاب کرد چون آواز زر بگوش آن منظر دیرینه رسید توجه بزر نموده بیرون
دوید و خود را بر دهلیز رسانید مردی را دید که گریبان و افتان و خیزان میرود تعاقب او نموده دامنش
از پس گرفت و بزبان راند که در خود را پس از دیری یافتم چون روبرو شد دریافت که آن نکلا و آن
که از ایام مهد تا بدان عهد با و مربوط و مانوس بود سراپا زبان گشته آداب تشکر و سپاس و شکر گذاری
و ستایش بتقدیم رسانید و حقوق مردمیها و بزرگ منشی خود ثابت گردانید نکلا و نقاب شرم بدانگونه بر روی
کشیده بود که اصلا نگاه گرم بسویش نمیکرد از کمال انفعال چشم بر پشت پا دوخته و خسارهٔ بگرمی حیا
برافروخته بود بصد الحاح و زاری از و درخواست نمود که زنهار زنهار این راز پوشیده سر ما نیفگنی
که خدمتی شایسته از دست من نیاید که لب و دهن بافشای آن آلوده توان ساخت در خویش و بیگانه
مرا بکوتاه همتی و تنگ دلی مطعون و معیوب نسازی که این نوع ادا تا در عالم مروت داخل نباشد
است که همچو تو دوست حقیقی را در این وقت نازک بدین جزوی امداد اعانت نمودن سبخاک پای
شریعت که متفعل هستم که خدمتی بسزا بجا نیاورده ام و جبنا آن روزگاری و خوشا زمانه که در آنهنگام
این نوع والا فطرتان یافت آمای حیات بوده انجمن افروز جوانمردی و فتوت بوده اند که از فراخ
حوصلگی هزاران هزار نیکوئی را کمتر از نیکی می شمردند بلکه در نظر نمی آوردند و اکنون اگر کسی یک پشیز
از سر بذل و عطا از گره نمیکشاید جهان جهان نیکنامی میخواهد که بر خود ببندد و بر باد نخوت گشته بسخار
تزویر در دماغ سودائی خود می پیچد و نام حاتم و آل برمکرا از سخاوت نامه بیرون اندازد و خود را از نیکنامان
بزرگتر میگیرد و اغلب مردم متصدی آنند که بمکر و حیل و بمردمیهای ریائی سر از گریبان نیکنامی و
بزرگ منشی بر آرند و ممدوح و مقبول جهانیان گردند آن بلند همت بدان گونه احسان تشکر و
ثنا نمود که از ستایش او حرف زنند وسعت حوصله و بلندی همت را بنده ام آری کرم حقیقی آنست
که آلودگی شهرت نداشته باشد و بر کسی منت ننهد و مد نظرش جز رضای الهی نبود و بدان

معدن الجواہر ۴

نگردد قطعه تا بدترین شیوه بخیل و مسکی ست — تا بهترین پیشه زمردم سخا بود ؛
شاهی بلند قدر جهانگیر ملک بخش — در ملک بذل و جود و کرم با دستا بود ؛

داستان در نتیجه تیره روزی و نکوهیده بختی و رحم آوردن سخاوت کیشی برخسته خاطرے دلریشے

یکی از داستکس پردازان شیرین ادا و نکته طرازان جانفزا نکوهیده بختان تیره روز را بگذارش این نقل دل فروز بفتح البالی بدین گونه امیدوار ساخته است که در ممالک افرنکیه فرمان روائی بود والا فطرت بلند همت که ببذل و کرم و ایثار گنج و درم در اطراف و اکناف گیتی اشتهار یافته وصیت مکارم و احسان او عرصه گیهان را در گرفته بود حاجتمندان فروبسته کار و تهی دستان پریشان روزگار بهمت حصول مطالب و مآرب رو بدرگهش نهاده و در شش بر بینوایان و محنت آزمایان و درویشان و گدایان گشاده بود یکی از فاضلان ذنون دانشور که بگردش گردون دون پرور مرقع فقر اصطراب در بر و طیلسان ناکامی بر دوش داشت آوازه جود بے اندازه او بگوش رسیده از ولایت یونان بملک افرنکیه رسید و بتقبیل عتبهٔ عالیهٔ او سر بلند گردید شهریار والا مقدار از حقیقت احوال او آگهی یافته او را در سلک ندیمان و مسامران بزم گرامی و محفل قدسی انتظام داد و اغلب اوقات به نکته طرازی و سخن سنجی و بدیهه پردازی او شگفته خاطر می بود روزگاری دراز بسپری شد و مدتے طویل بسر آمد چون طالعش مدد ننمود گیهان خدیو انعامی اندک باو مرحمت فرمود آنچه کمامول او بود بحصول نپیوست چهرهٔ احوال او بغبار اندوه و ملال کدر و مرآت اوقاتش به زنگ حزن و غم تیره شد ناگزیر تعارض نمود و بدین بهانه از خدیو زمانه ببوی خانه دستوری خواست و شاه روشن رای از ادای آن نکته سرای فهمید که رنجیده میرود و بنوازنده وی بیقراری انصافی استغنای گذشته را تلافی ننمود و خرچی در کمال قلت و استری لاغری جهت سواریش داده بدرود کرد و یکی از دیده وران هوشیار خرام نابدنبال او روانه ساخت و بدو آموخت که دران مسلک بنوعی خرامش نماید که او آگهی نیابد و آن مسافت را بنهجی بپاید که او آگهی نیابد که بتجسس او ناموزد فرموده اند و هرگاه در راه حرفے

از گلہ سنجی باشکرانہ سرائی از و سرزند او اگر فتہ در پیشگاہ حضور آرد چند روز با او قطع منازل و مراحل
نمود کلمہ از شکر و شکایت شہریار ازان پریشان روزگار گوش گذار او نشد تا آنکہ بر سر رودے
جلوہ گر گشت و اسپ را در آب در آورد تا از دریا گذار اشود ناگاہ استرش در آب ایستادہ شاش کرد
دریخال ایمثال بر زبان راند کہ استر من عاوتی شگرف دارد ہر جا کہ آب بسیار است در انجا آب میریزد
برنگ شہریار ست کہ تو نگران را بسیم و زر می نوازد و بحال ایشان کما ینبغی می پردازد و مستحقان
تہی دست را محروم و مایوس میسازد چون دران رود این نکتہ سرائید بمراہیش گذاشت بادشاہے
بود او را از راہ گردانیدہ باز در دار السلطنت آورد و خود بنزد کیہان خدیو رفتہ حقیقت احوال او را
معروض داشت شہریار حجستہ صفات آن پریشان اوقات را بحضور طلب فرمود گفت ای بے نوا
میدانم کہ از سن گلہ سنج و نار ضا بر گردیدی و از انعام عام من بہرہ ور نگشتی و بکام دل نرسیدے
اما این نہ از دناوت ہمت و رذالت نہمت منست بلکہ بہ نشامت طالع شوریدہ و بخت نکوبیدہ تست
کہ ازان قلزم زخار کہ مردم انبار بار گوہر شہوار بر میگیرند ترا صدف خالی از لالی در کف آید و از ان
گلشن کہ خلائق تماشای لالہ و شقائق جلا بخش دیدہ میشوند و گلہاے مراد می چینند ترا خار آزار در دل
فرو رنا میراب بخجلان مغفری آن بی نصیبی تو بہ کہ باشی بر لب دریا و خاکت در سبو افتد و اگر مسخوانے
کہ از گلزار گفتار من گلدستہ تجربہ بر بندی و نقد قول مرا عیار امتحان بر گیری حکمتی شگرف بکار بر دم
کہ تسلی بخش خاطر تو گردد پس یکی را از محرمان راز آواز داد و بگوشش آہستہ گفت کہ دو صندوق
یکی را پر از جواہر و اشیاء نادر و دیگرے را از سنگ و گلو خ و ہر دو را بمحل رنگین تزئین داده در نزدیکی
انجمن حاضر کن در لحظہ ہر دو صندوق را دران محفل جلوہ گر ساختند پس آنجا نمرد بد و آورد و گفت
ای خردمند ازین ہر دو یکی را کہ پسند کنی تو بخشم بر گیر و بسوی وطن خود خرامش کن آن نکوبیدہ بخت
پس از تامل سخت دست بر صندوقی نہاد چون سرش بگشاد پر از سنگ و گلو خ بود نہادش برامد
و جوش و خروش از اہل ہوش برخاست و ہر یکی بر زبان راند کہ سبحان اللہ اگر تیرہ روزی بسوے
خوبی و دلفروزی نکرد زشت گردد و اگر بختمندی بدوزخ رود بسمت طالعش بہشت شود و زندہ طالع

ار در سیم زر چنگ ۰ ز بخت او شود آن سیم و زر سنگ ۰ چنانچه جامع حکایات می سراید قطعه طالعی
دارم آنچنان که اگر ۰ با سوی جنت روم سفر کرده ۰ ور سواری کنم بر اسب عراق ۰ آن عراقی به تر ز خر
گردد ۰ ور ز حاتم طلب کنم چیزی ۰ از بخیلان بخیل تر گردد ۰ طرفه زمی اینها عجب نباید داشت ۰ ور زمانه
که بخت برگردد ۰ الغرض آن تیره بخت از اینحالت سخت شرمنده شده و سر فرود افکنده ماند خدیو عطوفت
کیش را بران درویش دل بسوخت و گفت ای نامراد اگرچه بخوست طالع تو این نتیجه داد اما جوانمردی بایندگی
من بمقتضی آنست که ترا از کشمکش تهی دستی و افلاس وارهانم و دلق فقر از دوش تو بر گرفته خلعت ثروت
بپوشانم تا ز بوی طالع تو بر کرم وجود من غالب نشود این صندوق دوم نیز بتو بذل نمودم برگیر واز
وهاب حقیقی منت بپذیر آن مسکین صندوق دوم برداشته زر گرفته هر سر موی زبان گشته شکرانه سرا شد
ثنا خوانان و تحسین سرایان بسوی وطن برگردید و سالهای فراوان بدان گنج بی پایان بعیش و نعم
بسر برد و بهره از زندگانی و کامرانی برداشت و تا دم واپسین بدعای دولت آن بلند همت اشتغال نمود
قطعه تا شود از نحوست طالع ۰ سیم و زر خاک و باغ خلد سقر ۰ شه جهانگیر جلوه گر باد ۰ هر بخت تا که محشر باد

باب سوم در بیوفائی دنی حقیقی گذارش احوال راجپوت ساده و همین حرامزاده و نتیجه کفران نعمت و ترک وفا و حقیقت و نگارش نیرنگی تقدیر و بیان شگفتیها که از گردش روزگار بر منصه ظهور جلوه گر شد

یکی از داستان پردازان نکته طراز که تیغ زبانش بجوهر راستی مزین و از لوامع انوار شمع
گفتارش انجمن صدق و صفا روشن بود بگذارش این زلال مکرف بدین گونه حیرت افزای
جهانیان شده است که در ولایت جلیمر موضعی بود مسمی باین که هیچکس خیمه و بارگاه نداشته
و تخم تمرد در مزرعه طغیان نمیکاشتند بقوت جمعیت و استحکام مقام رزانت و صیانت قلعه
مغرور بوده ادای مال واجبی بحکام نمی نمودند و آن قوم ناصواب اندیش مطلقا اندیشه نمیکردند
وزوی در هر فنی آرایش روزگار خود ساخته اموال مردم را بالکل برداشته فقیر و عیش باشندگان را
بغارت می بردند بحکام مرور در دماغ نیاوردند تا بالجمله از پیشی سر بجیب

پیش بصیرت شان تنیده بود درین اثنا ز آن قریه یکی از مبارزان جانباز و غازیان کفرگداز تنخواه شد
و آن پهلوان بهادری بود که از بیم تیغ جهان کشایش زمینداران هند خواب را بدیده آشنا نمی ساختند
و جوشن مردی از برافگنده معجر زنان بر سر می انداختند نخوت فروشان این گبرستان که بقلاع گردون
ارتفاع سر استکبار بگیهند دوار می سودند خس بندان گرفته بر زمین نیاز ناصیه سائی مینمودند و کفاره
فجار از هیبت او رشته زنار بلکه رگهای گردن سن گلو میشد و بتان سنگین را سنگ راه نجات خود دانسته
در پله دانش خود سنگی نمی نهادند و فرسنگها از خود دور می انداختند فی الجمله آن سپه سالار نوشته خود را
بدان بتپرستان گنشت پرست فرستاد و پیام داد که اگر گمر انقیاد بر میان جان بسته و حلقه اطاعت در گوش
هوش کشیده در محکمه حاضر آید و مال واجبی او انمائید هر کدام منجلعت عاطفت مزین ساخته بوطنگاه بدرود
نمایم و سر موی از شما کج نشود و باد گرم بر شما نوزد و اگر بدین این نوشته بحسب سرنوشت ازلی سر
بر خط انقیاد نهاذند خاک آنموضع ناپاک را بباد فنا بر دهم و بیخ دودمان فساد شما را از عرصه گیتی
برافگنم و از نسل تا رجال و از کهن سال تا اطفال پامال فیلان کوه پیکر و صاف تیغ بیدریغ سازم و تمام
شما را هیچ جا ندارم جز بوم شوم ویران و بیابانه بوم نوحه سرائی نکند چون آن ناعاقبت اندیشان
ضلالت کیش آن نوشته را بنظر در آوردند چون طومار از خشم بر خود پیچیدند و پاسخ دادند که هیچ فردی
از آباد اجداد ما قدم بجانب محکمه ننهاده و یک بشیر نال واجبی نداده اگر شما را زور در بازو ست و سنگ
ما را در ترازو بر کشید به بینیم که جلادت شما در چه پله است فرستاده از نزد آن آتش مزاجان پر بادبی آب
شده چهره بخاک خجلت آلوده سعادت نمود سپه سالار را آگهی داد بمجرد شنیدن این خبر وحشت اثر
آتش در نهاد او افتاد در لحظه جوانان کار دیده و پهلوانان نبرد آزموده را فراهم آورده نقاره جنگ
بنواخت و با جمع شایسته و تقطیع گزین بران مفسدان بتاخت چون خروش کوس بگوش آن
مدهوشان باده فساد رسید از ان لشکر فیروزی اثر هیچ پروا نداشته و از ان پهلوانان بنیشما-
حسابی بر نگرفته از دیه برامده یک گروه زمین سپرده در دره کوه با مردم انبوه هجوم آورده راه
بر سپاه گرفتند جوانان مردانه از اسپ پیاده شده و شمشیر ها کشیده و سپر بر دوش داشته و دامن

برکمر بسته بران قوم ریختند جنگی عظیم در پیوست تا پاس هنگامه کارزار گرمی پذیرفته بود و بازار فتنه
روائی داشت برق حسام در اندام کافران تبره فام چون آتش در دود جا کرده بود و قطرات خون
بر تن آن ظلمت سرشتان چنان مینمود که گوئی افکار ان آتش انگشت ساخته اند دریای خون تاب او
آن ملعونان بمثابه جوش نرده بود که طوفان نوح را در جنب آن بی آب توان گفت و گرد نعال
اسپان بدانگونه سوار اگرفته بود که صعود ارواح شهدا بعالم بالا تعذر داشت نظم فروفت و برفت
وقت نبرد نم خون جاهی و بر ماه گرد به اکثری ازان مخذولان مردود بقتل رسیده بهیمه دوزخ
گشتند و بعضی غازیان شربت شهادت چشیده گلشن آسای جنت شدند چون پیوسته اسلام را بر
کفر استیلا و نور را بر ظلمت چیرگی ست آن تباه کاران تاب حمله شهسواران نیاورده هزیمت را غنیمت
شمرده روبگریز نهادند و در دیه خود که مکمن تمرد و فساد بود پناه برده در ها و منفذ ها محکم بستند
آن خوان گرد نگان در گبرستان فراخ خرد و بزرگ فراهم آمده و بر بامها برفته بر شیران بیشه جنگ
بارش تیر و تفنگ کردند چون حفظ الهی و حراست ایزدی بر غازیان نیک سیر بود آزار برگ گل
بدیشان نرسید و آن بارش تیر بجای باران رحمت میشد و گلهای فتح و نصرت ازان بوگهت
و بهره فیروزی سرزد علی قلی نام جوانی کمر همت بربست و بقوت حیدری آن باب خیبری که محکم تر از
سد اسکندری بود بشکست و یکبارگی غلغل تکبیر از مسلمانان روشن ضمیر بگرده اثیر پیوست کافران
شتر دل از هیبت دلیران شیر زهره دست و پای گم کردند چون مورچه ها سر و سوراخ نهادند نبرد ازمیان
چالاکی برخاست و ان گبرستان ریخته دست بردی شگرف نمودند و تیغ تیز بر کف کرده آن
خود رستهای باغی را درو کردند از سرهای بریده بندوان آن کفرستان منده و اله نازشده بود
غازیان اصحابی اشنش که هریکی چون حمزه عباس بودند بی خوف و هراس در شکنده تا بدر امده
اصنام را شکسته صنم پرست را دست و پا بسته سرنگون آویخته منتظر صنم میداد آواز غوغائی
[illegible] و بران حال شون میداد آواز و گفت [illegible]
[illegible] ان کار زار را [illegible] و اصنام را بسوی نصرة اسلام برتافته بودند ان

از بے سنگی سنگ بر سینہ میزدند تا نیمروز آن لشکر فیروز دست بغما و غارت بر آورده مال و متاع آن مفسدان را بتاراج دادند بعضے از تہی دستان لشکر کہ طیلسان افلاس بر دوش داشتند از غنائمی کہ بکف آمد خلعت غنا و ثروت در بر افگندند حصاری کہ از غایت ارتفاع کنگرہ ہاش سر بآسمان کشتہ باز بانان ہمزبانی میکرد و بجملہ فیلان کہ بزور دندان سنداں می شکنند بخاک سیاہ برابر شد و از کشتہا پشتہا سر بر گردون کشید ظلمت کدہ ہای آن تیرہ دروناں را غلطانده میدانی مسطح کردند و دران حال سرداران غازی بگوی سرہای ہنود چوگان بازی میکردند و زنان جمیلہ نابید طلعت و خورشید منظر کہ بہبود نخوست آن کیوان نژادان گرفتار بودند بدست سعادتمندان مشتری پیکر افتادند از جملہ آن حور نژادان کرشمہ سنجی کہ طلعت او را بآب و گل حسن و خوبی سرشتہ بودند اسیر شد مثنوی چہ شوخی دلربائی عشوہ پردازہ دو چشمش بر جگرہا ناوک اندازہ دران وقتی کہ لعلش خندہ کردے نبات و قند را شرمندہ کردی ہ رخسار رنگینش چون صبح سعادت بلمعہ انوار دلربائی سنبر و زلف مشکینش چون شب قدر برایحہ طیب جانفزائی معطر و غیرت لبہای عقیق رنگش یاقوت رمانی را خون در جگر می انداخت و حسرت دہان تنگش تنگ شکر را بتنگ آوردہ و آب خجلت سیگداخت و قامت موزونش از فرط رعنائی گلدستہ بود بگلہای گوناگون آراستہ و چہرہ گلگونش بکمال زیبائی ہا بی بہبود ناکاستہ مثنوی دو چشمش کز مژہ ژوبین فگندی ہ ہزاران رخنہ ہا در دین فگندی ہ ز سر تا پا ہمہ حسن و ملاحت ہ ز لعلش مرہم از مژگان جراحت ہ الغرض چون سپہ سالار ما دران کارزار جہان نقشے دلپذیر بنظر در آمد دلش در سلسلہ عشق آن پری پیکر بے نظیر بندی و اسیر شد سالہ دید چون شکل آن عدیم النظیر ہ شد بدست اسیر خویش اسیر ہ فیروزمندان لشکر چون آن مفسدہ را از متعہ و اقمشہ و صامت و ناطق و ناہق خالی ساختند نقارہ کوچ بنواختند سپہ سالار آن محبوبہ را در محفہ زرین نشاندہ در سلک فیروزی بسعادت و بہروزی خرامش فرمود پس از قطع چند فرسنگ فیروز آباد مخیم عساکر نصرت مآثر شد و شب دران مکان فرخندہ نشان زندہ داشتند چون صبح نورانی از مشرق بزنگ نور مسلمانی از جبین دین دران پرتو انداز شد و شب ظلمانی چون تیرگی کفر در جنب آن

ناپدید گشت سپه‌لار کفر گداز برخش سمکتاز برنشست نبرد آزمایان صف شکن و پهلوانان مرد افگن
باجمعی انبوه گرداگرد آن والاشکوه جولان کنان میرفتند فیلان کوه پیکر پیش فوج چالش کنان
گاو زمین را از بازگران بسته می آوردند ولعره کرنای ونالهٔ کوس تندر آوای زلزله در صحرا و غلغله
در بن طاق بلند رواق می افگندند مثنوی سنان زان گونه شد بر چرخ گستاخ ۔ که مرواریدها انجم
گشت سوراخ ۔ زبیر قهاکه عالی داشت پایه ۔ همه لشکر همه شد سایه سایه ۔ فی الجمله آن شیر حمله بانیکوئی
تقطیع و بدین نوع وبدبه چند فرسنگ زمین طی کرده در فتح آباد بدولت واقبال نزول اجلال فرمود
وجماعه اسیران را رسن در گلو و پا در زنجیر کشیده حوالهٔ معتمدان هواخواه ومعتبران سپاه فرموده آن
جمیله را بتمام ستر و احتجاب بارگاه خاص خود جا داد و او را طعمه و اشربه از نوالش خاصهٔ خود فرستاد ولیکن
چون در مذهب وملت آن قوم بیگانه دین منحرف از شاهراه یقین طعام اهل اسلام خوردن و بر ایمان
تمامی دادن ست و پا از دائره رسم وراه بیرون نهادن آن زن لب و دهن اصلا از ان خورش نمالود
ولقمهٔ از ان فرو نبرد و از نهایت غم واندوه خون جگر بسیری خورد و سرازگریبان بیداری برآورده
تا دامن شب اختر شمرد ۔ همه شب بیداری اختر شمرد ۔ ز سودا و اندیش خوابش نبرد ۔ ۔ هرچند
سپه‌لار بان پری رخسار رفق و مدارا مینمودند که او را بخود مائل ساخته کام دل حاصل کند اصلا التفات
در نمیداد و چون گوسپندان از قصاب احتراز و اجتناب مینمود و اضطراب میکرد چون آهو از پلنگ ستمدیده
و وحشت پذیرنده بود و آن عفیفه نمیخواست که دامن عفت خود را آلوده کند و چهره حال خود را بانیل
بدنامی موسوم گرداند و پیشه ننگ و ناموس را چو تان بسنگ بیحیائی درسوائی بشکند و این ننگ
تا رستخیز در دودمان ایشان بماند و زنگ شوهر از جبین و مهر خویش و پیوند بیانگ بلند میگریست با آنکه
سپه‌لار و وابستهای او بموا عظه شایسته و نصائح سودمند دلش میدادند و تسلی بخش می شدند
فائده نمیکرد و زندگی بروی تلخ شده بود و وفات را بر حیات ترجیح میداد و فرصت طلب بود که اگر
اسلحه بدستش افتد خود را از هم گذراند و از عذاب گوناگون و محنت روزافزون وارهاند یا در چاه و دریا
غلطد زده پیمانه زندگی لبریز کند یا زهر قاتل خورده عمر دراز بر خود کوتاه سازد و بنام نیکو در السنه

خویش دتبار تا نفخ صور مذکور باشد ازین هر سه شق یکی صورت نمی یافت و در آتش گرسنگی چون مردم
میگداخت نور جمالش نحیف تر از هلال و سرو قدش باریک تر از خلال شده و شکم تا زمینش بالیست
بهم چسپیده بود و لقمه نمی چشید و دل بر مرگ نهاده سیلاب خونین از دیده ها گشاده میبارانست و چون
شوهرش ازان ورطه هلاک گرداب هولناک بسلامت جسته بساحل نجات رسیده بود و از خوف و هراس در جنگلے
خزیده بمفارقت همخوابه بفریاد و نفیر دشت را بر نخچیر تنگ ساخته بود از نهایت بے سنگی سنگ بر سینه
میزد و چون ماهی بے آب از کمال اضطراب بر خاک هلاک می طپید یکی از برهمنان را که حقوق نمک
سالها بر ذمهٔ او مقرر بود ندآن لشکر تفحص و تجسس همخوابه خود فرستاد قضا را سپاه الاران روز
دران مرغزار دل افروز سرگرم شکار بود و بسیر سبزه زار و تفرج کوهسار مسرت پیرای خاطر میشد
و آن غزاله مشکین کلاله بیرون خیمه نشسته با روزگار در جنگ بوده دندان غصه بلب حسرت فرومی برد
و بزندگی بیهوده تاسف میخورد درین اثنا برهمن از دور جلوه گر شد و پنهانی بزد آن صنم آمده بنوید زندگے
شوهرش جانی تازه بخشید و بدین مژده جانفزا ازاله گرسنگی و تسکینش نمود و تفقد حال یکدیگر کرده
از ترس لشکریان زود مراجعت کرد و شوهرش را زود دانیمعنی آگهی داد او بمجرد استماع این مژدهٔ
جانفزا سر شکرانه بر زمین نهاد و داد نیایش و سپاس بپیاس داد و چون مقداری زر و پاره از متاعے
تاراج غارتگران نزد او بسلامت مانده بود برهمن را نمود و گفت اگر تو راه حقیقت و وفا سپرده
درین سفر پرخطر که بطلب او در پیش دارم با من همپائی نمائی و حقوق نمک را مرعی داشته در رنج
و راحت شریک من باشی اگر ازین لجهٔ طوفان خیز ایمن برجسته ساحل نجات را فروغی تازه بخشم
نصف مال و متاع خود بتو بذل نمایم و تا دم واپسین مرهون منت تو باشم و اگر از نیرنگی تقدیر ازین
مهلکه جان نبرم و نقد حیات بداعی اجل بسپرم همگی نقد و جنس من ازان تو فان بساحل رسیده بود ند مو کد ساخت
میثاق نامه نوشته بدو سپرد و با تفاق ره نورد بادیه توکل شدند **نظم** گر نشاید بدوستره بردن ۔ شرط
یاریست در طلب مردن ۔ اتفاقاً قبل از ورود آن هر دو تن در لشکرگاه سپاه الاران شکار برگشته
در خرگاه درآمده ازان ماه خرگهی طالب وصال شده و شروع در لهو و لعب نموده از بوس و کنار

لذت برگرفت وخواست که بمباشرت ونشاط بهره از زندگی برگیرد زن اصلاتن درنمیداد وخود را
جمع آورده بنوعی برزمین سرنگون ماند که برو قادر شدن متعذر بود وبرین آمد که زبان را از دندان
ببرد وجان سپارد سپاه لار بیمزه شده لگدی برپشتش زد وغبار آلود وملال از خرگه برآمده سرگرم کوچ
شده بریکران تیز تگ برنشست ورخت سفر بربست درنزدیکی خرگاه چاهی بود بعمق صد گز که غواص
وهم از غور آن خبر نداشت چاهی چون کور ستمگاران تاریک وچون سینهٔ اهل ضلالت وجهالت
تیره بود وچون دران ولایت ریگستان چاه های عمیق ست که صدای دهل آب از انها
برمیکشند وقطرهٔ آب در ان سرایستان از لولو بقیمت مقدار افزون ترست آن زن درین روز و
کوچ که هرکس ببار بستن اشتغال داشت واز احوال آن صاحب جمال غافل آن جمیله از بس که
از جان سیر آمده بود درین فرصت خود را از خرگاه کشیده وبلب چاه آمده خود را فرو انداخت
پس از ساعتی چون وابستهای او آن زن را در جایگاه خود ندیدند فریاد برکشیدند که آن پری پیکر
کجا رفت وچه شد مگر بعالم بالا پرید یا تحت الثری در رفت ومظنون هیچکدام نبود که آنها چون ماه
نخشب بچاه فرو رفته چپ وراست دویدند وهرطرف بالیدند چون اثری از و ندیدند برگشته آمده
سپاه لار را آگهی دادند او گفت خوب شد که آن جلب بگریخت وتیغ قهر من خونش نریخت هرچند
بالتفات تمام وشیرینی کلام خواستم که دلش در دام محبت افگنم از تو سنی خود رام نشد وهجر در ایام
آرام نگرفت این بگفت وبریکران باد پا برنشست نقارهٔ کوچ بنواخت ورایت فیروزی برسر
سعادت وبهروزی برافراخت وتماشا کنان وصید افگنان درنزهتگاه شهر خرامیده سند حکومت
وصدر شوکت سافروغی تازه بخشیده آمدم برسر قصهٔ آن نیر نورانی که دران چاه ظلمانی فرو رفت
وچون گوهر یکتا ودر گران بها در ته به نشست وبزور آب بالا برامده چون گل بروی آب مزاحمه میکرد
وآن چاه تاریک از لوامع انوار جمالش چون سرچشمهٔ زلال نورانی شد وچون چاه زمزم صفائی گرفت
دراسخالت نزیع که بیک غوطه کارا وتمام میشد درنزدیکی آب طاق بنظرش درامد بصد تردد خود را
بنزدیک آن رسانیده برجست وآن گیسوانه آفاق درحسن وخوبی طاق دران نشست وطاقتش طاق

شده بود ۵ بطاق اندر نشسته آن شکرلب ؛ چو ماه نخشب اندر چاه نخشب ؛ چشم بر کرم ایزدی
بسته بود که شبحی از کتم عدم پیدا آید که آواز آن تیره مغاک هلاک برآید از نوادر اتفاق آنکه درین اثنا
آن بر دو تن که عبارت از راجپوت و برهمن بست دران سرمنزل رسیدند و اثری ازان بلشکر فیروزی اثر
ندیدند برهمن بد و گفت که درین مقام ولارام جلوه گر بود اکنون چون ماه ازین منزل بمنزل دگر
انتقال نمود و برج دگر را روشنائی افزود او جلوه گاه دوست را دیده نعره برکشید و آن مکان را
بهترین امکنه دانسته چنین نیاز بر زمین نهاد و خاک آنرا کحل بینائی خود ساخت ۵ بر زمینی که
نشان کف پای تو بود ؛ سالها سجده صاحب نظران خواهد بود ؛ راجپوت بابرهمن گفت که گوفت
و ماندگی سفر در ما عظیم اثر کرده چالاکی و چستی بنا توانی بدل شد درینجا نفسی چند برآسایم و دست
و پا از غبار راه بآب این چاه شست و شو داده توشه تناول نموده و قوتی بهم رسانده بمقصد اصلی
ره گرای شویم برد شاخی سبز شکسته بیار تا مسواک کنیم و خود بکنار چاه آمده کوزه بر سر بسته فرو آویخت
و برای کشیدن آن کوزه خم شد درینحال ابلیس رهزن در خاطر برهمن انداخت که این راجپوت
همگی اموال خود را از قلیل و کثیر پیش اعیان و مشاهیر دیهه بمن نوشته داده که اگر درین سفر
مدت حیات من سپری شود و دیعت حیات بسپارم تو از زانی باو صلاح آنکه برگشته لگدی ببرپشتش زنم
و او را سرنگون در چاه افگنم تا غرقه گردد و باجل گردد و مال و متاع او را در تصرف خود آرم چون
این عزیمت نادرست در خاطر او تصمیم یافت از نیم راه برگشته آهسته آهسته چون مور چه قدم در راه
نهاد و سامعه راجپوت را از آواز پایش آگهی نشد خود را نزد او رسانده لگدی ببرپشتش زد و کینه از
او را گرفته بسوی خانه خود بگریخت غزل مسدس طرزی مدار چشم وفا از جهانیان ؛ نا دیده بگیر
مکر و دغا از جهانیان ؛ خواهی که عمر خود بسلامت بسر بری ؛ سیمرغ وار باش جدا از جهانیان ؛
رنجی که راجپوت ازان برهمن کشید ؛ دیدم زیاده من بخدا از جهانیان ؛ راجپوت سرنگون افتاد
و غوطه خورده بالای آب جلوه گر شد و آشنا کردن گرفت و دیده وا کرده بهر طرف نگریست و جهان
ظلمت آباد روشنی در طاق بی نظیرش بنظرش درآمد صوتی نیا دیده افزونا و شد گمان برد که

پری را در ان ظلمت خانه بند کرده اند چون آنجوان مردانه و سخت جگر بود دست بر خنجر زد و گفت بگو تو کیستی وگرنه ترا بخنجر از هم میگذرانم آن نازنین آواز شنا ور را بگوش اشنا بود نشناخته پاسخ داد که ای بابجانی وای سرمایه عمر زندگانی چه میگوئی منم مهوابه تو بیت چه حاجت آنکه بر داری ز سر کشتم خنجر ؛ نمیدانی که هر موکشته بی تو بر تنم خنجر ؛ جوان چست زده خود را بدو رسانید دو دیده شوق را بجلوه جمالش روشن گردانید و او را در آغوش کشید و هر دو بی اختیار بگریستند چنانکه از شور ایه اشک ایشان آن چاه دریا شد فرد خواهی که بدست آوری آن گوهر یکتا ؛ مردانه بزن غوطه بدریای محبت ؛ پس آن زن ماجرای محنت آمود خود را بر فراز بیدائی آورد و در دل را بیرون سخت راجپوت بر حقیقت و وفا و عفت و صلاح او صد گونه تحسین بر زبان راند و اندیشه شگرف و فکر ژرف بجا آورد که خود را و او را از ان غرقاب وحشت چگونه رهائی دهد خنجر از کمر بر کشید و رخنه ها در چاه پدید آورد و ناخن انگشت و پای دران سوراخها بنده کرده چون مور چه بجانب بالا تصاعد نمود مصرع موری کند سیاحت گردون ز قعر چاه ؛ فی الجمله بدین حکمت ازان مهلکه وحشت مستخلص یافته بر لب چاه جلوه گر شد و بعضے گذارش نموده اند که او در نزدیکی آب چاه رخنه دید که جانوری سر دران کرده آب می خورد چون دران باب تعمق و تانق نمود دید که آن جانور یست که آنرا بزبان هندی سمی و بفارسی سنجاب و بترکی کربی می نامند و خارهای چون تیر بر تن دارد هر فردی که او را در شورش می آرد اندام خود می افشارد و آن تیر بتیزی می جهد که چون ناوک مژگان محبوبان در سینه عرق می شود و قاعده او ست که گرد چاه نقب زده و نقب تا آب رسانده آب میخورد و طرفه نقابی ست که زمین کاویده تا بحد اثری فرو میرود فی الجمله جوان در رخنه سر جانور را دید در آب افتاد و دست در سوراخ در کرد و دریافت که راهی بالا دارد خنجر از کمر بر کشیده او را کشاده تر ساخت و خاکها در پس انداخت و خود را دران سوراخ گنجانید و بهمین دستور آن تنگنای را فراخ کنان پایه پایه بالا بر رفت در نواحی آن چاه شهر عظیم آباد دران هنگام رفته رو ساو مقامان را ازین سانحه شگرف آگهی داد و آن عطوفت اندیشان رافه گیتی ستان بحال او رحم آورده بارسنهای استوار و دلوی فراخ رو بدان چاه نهادند خلقی

انبوہ گرد اگرد چاہ ہجوم آوردند جوان اول خود بدلو نشستہ بچاہ فرو رفت و بنردطاق رسیدہ ہمخوابہ را
تعلیم داد کہ چون ماہ دلفروز برج دلورا فروغی بخشید پرآواز بلند کرد کہ مرا برکشید چون بکنارہ چاہ رسید
باز دلو فرو آویخت و آن نازنین در دلو چون یوسف جا کرد و چون ماہ نخشب بلندی گرای شد فرد
در چاہ یوسفیست کہ گاہ کشیدنش ۔ ارباب شوق را رسن از دست میرود ۔ چو از چاہ آن مہ زیبا برآمد
زمردم بانگ یا بشر ابرامد ۔ بدیدن آنجمال عدیم المثال مقدم دیہیم در ورطہ حیرت فرو رفت و در چاہ
شگفتگی غرق شد در لحظہ او را بجامہا پوشیدہ برداشتہ بدیہ بردند و محافظت بامنودند و شوربا
گرم باو دادند چون رنگ رویش بحال خود آمد و مزاجش اعتدال و استقامت یافت جوان را بیم
آن کہ کسیا دا مقدم دیہ کہ فریفتہ آنماہ دو ہفتہ شدہ بود و احتمال داشت کہ او را کشتہ بدان پیکر
روحانی خلوتسرائے خود را منور و نورانی سازد در نیم شب با دل دونیم معہ ہمخوابہ از انجا بگریخت
و چون طائر پران و بادوزان در نیز ہنگاہ وطن رسید و برہمن را دید کہ غبار افلاس از چہرہ احوال
خود شستہ و رنگ فقر بمصقلہ غنا و ثروت از مرات روزگار خود سترده و آن ناحق شناس بے خوف
و ہراس در جلوہ گاہ او تکیہ زدہ بزم نشاط را سرانجام دادہ چون آن ہر دو تن را از دور بدید
از جا در آمد و بعذر و تقصیر پیرپای ایشان افتاد و از شرمندگ ندامت از دیدہ ہا سرداد راجپوت
از روی اعتراض لگدی بر پشتش زد کہ از آسیب آن آستخوان گاو زمین در ہم شکست اما چون کشتن
برہمنان در مذہب و ملت ہندوان از قبائح کردار و شنائع افعال ست از جملہ مہربان در میان آمدہ
استغفار جریمہ او نمود و گفت لگدی سخت کہ آن نکو بیدہ بخت بر پشت تو زد موجب زندگانی من
و باعث وصال و کامرانی تو شد گفت بلی ولی تائید آسمانی و عنایت ربانی رفیق روزگار ما بود کہ
نقش مراد بر آمد و گرنہ نیت او را مد نظر باید داشت کہ چہ منصوبہ در بساط شطرنج دغا در باختہ بود
و چہ نیرنگ و ریو در حق ما بکار برده چون نفسی چند از دستمایہ زندگانی ما باقی بود و چندگاہ در
نشاط آباد گیتی جلوہ گر شدنی بود بیم تیغ اجل زندگانی گسا نمانند و پیمانہ حیات ما لبریز نگشت گفت
با این ہمہ طغیان و عصیان این تیرہ درون برگشتہ روزگار را کسیل باید کرد تا بروز جزا بپاداش

کردار ناشایسته خود مبتلا گردد و دست همت بخون آن ناپاک آلوده نگردد پس مال و متاع خود را
از و گرفته و خانمانش بتاراج داده او را اجلاوطن ساخت و از مسکن با لوفش فرسنگها دور انداخت
قطعه تا کرا لطف خدا ازپی و بلا پیش مرد مانرا نگاهبان باشد شه جهانگیر تا بروز جزا بادشاه همه جهان باشد

نوحه سرائی خامه در مصیبت جوان بی حقیقت که سر از گریبان بیوفائی و کفران نعمتی برآورده و بپاداش کردار ناشایسته گرفتار آمد

حکایت جمازه نشینان بادیه داستان سرائی شتر سواران بیابان نکته پیرائی ناقه خامه را
در شاه راه فصاحت و منهاج بلاغت بدین گونه نگاپو داده اند که در ممالک هندوستان
جوانی بود نوخاسته بکمال حسن و ملاحت آراسته پدرش اشتری داشت گزنده از هیبتش
ترسان و رمنده ۵ چه شتر بلکه شیر درنده ۵ خلقی از دیدنش هراسنده ۵ برنگ مستان و مدهوشان
و دیوانگان موجش کف از دهنش میچکید و هر کرا میدید چون سگ دیوانه میگزید از غایت بلندی
سر بنخوت فلک سوده و رشته خورشید چون زمام در پیش نموده گویا این بیت در وصف او از عالم بالا
وارد شده فرد آن بختی مستم که بیک برزدن سر ۵ بردانع دل صبح منهم پنجه کف را ۵ گردن کجکش
چوگانی بود که سوارش بدان چوگان بکوی خورشید بازی کوهانش کوه بیستون که بر چارستون جاداشت
ناقه صالح را در جنب چستی و چالاکی خود سنگ می پنداشت رباعی کمان کردنی تیز رو تر تیز ۵ چو
تیر و کمان در سفر ناگزیر ۵ صفات شتر گر بگویم پیش ۵ دفاتر شود صد شتر وار بیش ۵ روزی جوان
که نوباوه گلشن جوانی بود بغرور تنومندی و کامرانی چوبی سخت بر دندانش زد چنانکه از بیخ دندانش
چشمه خون جوشید و چوب بآلودگی خون نشاخ مرجان گردید شتر گزنده را کینه جوان در سینه نشست
و در پی انتقام کشتی دو جا کمر بست و از غایت خشم دندان بر دندان می سود و همواره در طلب قابو
و فرصت می بود بر این سانحه مدتی مدید بسر آمد و شتر بر جوان دست نیافت که دندان انتقام در مغز
آن گل اندام فرو برد و جود نازکش را از هم درد بهنیرنگی تقدیر در سفری ناگزیر جوان با پدر همران
همراه بود در مرغزاری نزد چشمه ساری کباب و کیاس جلا بخش دیده و نشاط افروز جان محنت کشیده بود

نزول نموده بودند و دران نزهت آباد دلکش و مرحله جانفزا بتماشای لاله های نعمان و استماع مرغول
مرغان خوش الحان خوشوقت و شادکام باشند روزی آن جوان در نزدیکی شتر گزنده پشت بدو کرده
سرفرو افگنده بقضای حاجت انسانی نشسته بود درین اثنا آن بدمست پرشور بکمال قوت و زور
میخ شکسته و رسن گسسته بسویش دوید جوان آگاهی یافته بند ازار بر دست گرفته چون برق و باد
بجست و از ترس جان بگریخت و شتر چون بلای ناگهانی و آفت آسمانی بقفای او افتاده و دهنش
تا بموی سر او نتوانست رسید سر موی مفاصله مانده بود چون درین دو او دو مضطر بابنا از بیم شتر دیوانه
یک فرسنگ راه قطع گردید کوه والی فراخ پیش آمد جوان جست زده دران کوه دال افتاد و شتر نیز بجست
که خود را دران مغاک اندازد دران کوه دال تنگافی بود که بتکلف گنجایش یک کس داشت جوان از
بیم جان خود را دران تنگاف گنجانید چه بیند که ماری سیاه که سرتاپا زهر قاتل بود زبان از دهن
بیرون کرده از مرگ حکایت میکرد سر بر آورده افعی که انفاس عیسوی حریف نیش او نمیتوانست
ورقیه افسونگران بگاله گزیده او را سرایت نمیکرد جوان مسکین از پس شتر و پیش خود مارے
دید حیران شد و در پیش عجب کاری دید ناگزیر دست بدامان توکل زده سر از گریبان تهور
بر آورده سر در تنگاف در کرد چون حمایت و حراست ایزدی شامل او بود از مار هیچ آزاری نرسید
درین اثنا شتر نیز خود را در کوه دال انداخت و گردن دراز کرده سر در تنگاف برد تا او را بدندان
درگیرد چون تائید آسمانی و معاونت یزدانی هم آغوش روزگار او بود افعی که خصم جانی زمره انسانست
او را در حمایت خود گرفت و پیش او سپر شد و سر از سوراخ بدر کرده بر لب شتر چنان نیشی زد که در لحظه
زهر قاتلش در رگهای اعضایش انتشار یافت و هلاک شد درین زمان غمخواران و خیر اندیشان جوان
که بدنبال او دویده بودند که او را ازان عفریت نیش رهائی بخشند نزد کوه دال رسیدند و شتر را
دران کوه دال افتاده دیدند غلامی رستم نامی که از روی جلادت و تهور شیر را شتر دل انگاشتی
و فیل مست را بنظر همت خود کمتر از پشه پنداشتی باگرزی که بدان البرز را ریزه ریزه کردی دران
مغاک ظلمانی که ثانی چاه بیژن بود فرود آمد و شتر را بے جان یافت جوان را دید تنگافی خزیده

وثعبان چون عصای کلیم درمحا قطلتش کوشیده غلام نعره زد که مژده باد ترا که خصم جانی تو بے آنکه
دشنه بخون او آلوده شود جان سپرد جوان چون ماه نخشب از دهان اژدها سر زد و بر کنار کوه ال
خرم وخوشحال نفس باسودگی برآورد و زبان به نیایش داور بکشاد و سرگذشت خود را بخیر ایزد یکتا
صداقت کیش شرح داد یاران وهمگساران را شگرف تعجب حاصل شد و بشکرانه ایزدی طلب للسان
گشتند اما چون خمیر طینت جوان را با آب وفا نسرشته بودند و حرف مروت بر صحیفه سینه او ننوشته بابا
که خلاف فطرت خود جان بخشی او نمود در مقام ابذا و آزار او شد فرد طرفه دوریست دور ما که وفا
درسگان همت نیست در مردم ؛ بایاران گفتگاش نمود که این مار را گرفته مبباید برد آن ناحق شناس
باطل قیاس را چه بی انصافی سپرده غرائم خوان مار گیر را طلب داشته در کوه ال فرود آمدند رقیه خوان
بتقویم غرائم مار قلب را بجور رام کرده در سبد من در آورده سر سبد را بر سر استوار و محکم ببست
و بر سر نهاده بیرون آمد آنجماعه جاهل ربگرای منازل خود شتافتند چون آفتاب گرم بود و زمینی از غایت
حرارت چون تنور آتشین شده بود و طیور در هوا و حوش در صحرا کباب می شدند و مار در سبد تر و یک بود
که چون ماهی بر تابه بریان شود بزیر درختی که طوبی او را بزبان برگ طوبی لک میگفت و چند تیر پرتاب
را سایه راحت گسترده بود پناه بردند چون سایه اش بغایت خنک و مایه آسودگی بود نفسی آرمیدند
واز کوفت راه بران کرده خواب استیلا یافت آن جوان وافسون خوان و یاران از نشئه رواق
خواب سر به بیهوشی نهادند و سبد مار بگوشه مانده بود درین اثنا مار از سوراخهای سبد آتقدر باد
فرو برد و خود را فربه ساخت که در گیند کلان نگنجید چه جای سبد رسنها پاره شد و مار بیرون آمد و
پیرامن آن سرمست خفتگان یازده غفلت گردیدن گرفت و بر انگشت پای جوان که به بیوفائی
انگشت نما بود نیش زد و افسونگر را نیز گزید و راه صحرا گرفت و در لحظه از آن زهر قاتل جانها زندگی
آن بیوفا و مغرور بر باد شد و غریبت عالم بقا نمودند و پس از ساعتی یاران و همگساران از خواب بیهوشی
بمعموره شعور آمدند و هر دو تن را بیهوده خواب اجل یافتند از نهایت تاسف بر سر خاک و گریبان
چاک کردند و بزنگ رعاف و شان و سیلاب جوشان پیش پدرش آمدند و از آن حال تباه او را

آگاه ساختند پدر از غایت اضطراب چون ماهی بی آب بر زمین حسرت میطپید و چون مرغ نیمبسمل بخاک و خون می غلطید انجام کار قفل خاموشی بر دهن نهاد و ناگزیر بتقدیر ایزدی تن در داد و سلک دین و دانش بهار و خزان هم آغوش ست ؎ زمانه جام بدست و جنازه بر دوش ست ؎ فاعتبروا یا اولی الابصار و انا را باید که اندیشه مغفرت پدر بارها پیکسی در خاطر راه ندهد بسیما با کسی که از و مورد گونا گون خیرات و مبرات شده باشد تا نگوید بیچاره روزی که بمکافات احسن و آسودگی آرام رواید از و سر نزند بر نگ آنجوان تفاوت کیش تبه اندیش پاداش کردار ناشایسته خود یابد قطعه تا بدی نشنوی نیکی نبینی ور بدی آید ز نیکوان بعمل آنچنانکه عادل و عاقل نیکوئی و خیر یابد مثل

در نتیجه بی حقیقی و کفران نعمت و گذارش احوال آن کور بی دیانت که دیده بینائی او نیز خالی از بصیرت بود و اندوخته همگی عمر را بشامت کفران نعمت از دست داد و بموجب قبح جوار مال گوران دیگر نیز در عرصه تلف افتاد

حکایت یکی از پخته کاران روزگار و دانایان شیرین گفتار که حلاوت کلامش کام جان اهل ذوق را از چاشنی و لذت ماکولات جنت خبر میداد در سنگان مائده فیض انلی را بر خوان بیان بدینگونه مهمان ساخته است که در ولایت خراسان آتش پرستی بود مزدی نام باخلاق برگزیده اطوار پسندیده موصوف و بکردار شایسته و افعال بایسته معروف مردی بود عیاش که کار و بار جهان فانی را چون نقش بر آب پنداشته و همیشه با شیرین منشان و خوش طبعان صحبت گرم و هر چه از شیوه آتش پرستی بهمرسانده صرف عیش و نشاط نمودی اتفاقا خرجش فراوان و دخلش در کمال قلت بود بنجاه عباسی از مردی گوسفند قرض بر ذمه خود قرض داشت روزی از روزها صبحگاه آن قرضخواه بدکان او رسیده سخت پیچید و مطالبه و تقاضای قرض خود نمود و قسم غلیظه داد تا امروز و اے قرض من تمائی در دکان نکشائی هر چند آن جوانمرد اظهار تنگدستی و افلاس خود کرد و عذرها می معقول بر زبان راند مقبول او نیامد و بوصول زر تلاش مینمود و مفاهیم احوال آن قلاش زربانتین سگیست ناگزیر او بدکان نشانده در پی تدبیر زر شد تا جائی سامان نموده بهمرساند و خود را از آن کشمکش وا رهاند سر سیمه و حیران قدم در راه نهاد و درین فکر افتاد که در دل خود با خویش که ظاهر بیان کند که

او را بتفقد و التفات گوناگون بنوازد **قطعه** طریق بلائی زنی بلائی دان ۔ که بدان مبتلا شد کسی
کیسهٔ هر که از درهٔ خالیست ۔ بکی با سودگی زند نفسے ۔ ناگاه گذر او جانب بیت الله افتاد در خاطرش
پر تو انداخت که درین مسجد دو سه روزه دوگانه بگذارم و دست نیاز بدرگاه وهاب حقیقی بردارم تا مرا
ازین تنگدستی و بینوائی خلاصی و رهائی بخشد پس تجدید طهارت نموده در مسجد درآمد و دوگانه گذارده
و چنین نیاز بر زبان تضرع نهاده سر گرم استدعای مطالب و مآرب خود شد لجهٔ موهبت بیکران الهی
تموج آمده چشمه بخشایش جوش زد و گوهر مراد او را بر ساحل مقصود افگند آن لگانه زمانه از دوگانه فراغ
یافته از مسجد برآمد خریطه پر از عباسی دیده افروزناه شد بکمال دلخوشی برداشت دو اکرده بر دست
بشمردن پنجاه عباسی بود سر تا پا زبان گشته شکرانه سر انشد و ایزد بیچون را نیایش گوناگون بر زبان راند
و خوش دل و خندان بسوی دوکان خرامش نمود در انتظار راه گوری را دیده که ظاهری و باطنی او
از فروغ وضیا اثری و نشانی نداشت و آن مرد و دبا وجود کوری سر از گریبان شقاوت بر کرده
شیوهٔ دغابازی و حیله سازی آرایش روزگار خود ساخته بود نشسته یافت که بکمال تضرع و الحاح
اظهار بینوائی خود مینموده از مردم گدائی میکرد جوانمرد را بر حال او دل بسوخت و در خاطر او مرکوز و
مخطور گشت که وهاب حقیقی ابواب خزائن کرم و احسان بر من گشاده و این همه زر بمن داده شیوه
حق شناسی امر عی داشته بر حال این کور رحم نمایم و یک عباسی باو عطا فرمایم پس آن ساده لوح
نزد آن کور نشست و از روی نادانی قفل راز پنهانی پیش او بشکست و گفت گنجور خزائن غیبی به
پنجاه عباسی مرا در یوقت نازک و ایام عسرت بنواخت بنگر که این موهبت عظمی و عطیهٔ کبری یک عباسی
تو می بخشم این جزوی را بپذیر و صرف باحتیاج خود نمای و بدعای نیم شبی فراموش مکن که او عیسه
شکسته دلان و درماندگان اغلب اوقات قرین اجابت ست کور عباسی از و گرفت و آئین
حق شناسی را تازه کرد و زبان بدعا و ثنا کشاد و مرهون منت عظیم گردید و بر مزی گفت اے
عطوفت کیش این درویش از ایام مدتها بدین همت پنجاه عباسی یکجا ندیده که چه قدر می باشد
خریطه من بالتفات فرمائی تا بنگرم چیست آن نیک نهاد خریطه را بدست آن مایه فساد نهاد و

وکور یک یک عباسی شمرد و باز در خریطه کرده بجیب خود پنهان ساخت رمزی گفت خریطه من داده
چرا در گریبان پنهان کردی کور بیچاره گفت تو بمن کجا سپردی با اینهمه دین داری و دیانت مندی تهمت
دافتراء بر من چرا بندی و بر بین درمانده کور نقدی و زور چون روا میداری جوانمرد گفت ای کور
ظاهر و باطن شرم دار از من انکار میار و خیره را بشر تلافی مکن کور بنیاد شور و غوغا نمود فریاد کرد که ای
مسلمانان و مهربانان فراهم آئید و درین باب حکم بعدالت فرمائید که این عیار طرار چشم بر پلی چند که
بگدائی فراهم آورده ام دوخته و جگر مرا بنائره ستم ظریفی سوخته میخواهد که سرمایه زندگی مرا غصب نماید
صغیر و کبیر از بانگ و نفیر او بهجوم آوردند و تقریر او را شنیده و حال او را دیده بر مزی نکوهش نمودند
که چرا پای از دائره دین و دیانت بیرون می نهی و آزار یکو رمسکین میدهی جوانمرد سر در نقاب خجالت
کشیده و چاره و علاجی ندید چرا که شاهد این حال و این ماجرا هیچکس نداشت ناگزیر پای بدامن شکیبائی
کشیده نیرنگی تقدیر را تماشا گر بود و ازان کار طفلانه که از و سرزد سر تا پا ندامت گرفت و زبان حال
می سرائید مصرع که ای نفس خود کرده را چاره چیست ؛ دران شهر باطلی بود که بسرای کوران
شهرت داشت همگی کوران آن بلده در انجا توطن داشتند و هریکی را حجره جدا معین بود روز در شهر
یوزه میکردند و شب در انجا بسر میبردند چون بیاض روز بسواد شب تبدیل یافت کور گمراه از دریوزه گاه
خود رسیده داخل شد و رمزی تیر قدم اول بحجره در آمد کور حجره را برنگ چشم خانه خود بربست و بکمال
ابتهاج و انشراح خاطر نشست و آن کور دو صد و پنجاه عباسی در گوشه حجره بهمه کور کرده بود بر آورد
و پنجاه عباسی دیگر که حق رمزی بود دران حقه گذاشت و سرش محکم کرد گویا آن حقه گرو سران کور بود
که مال چون خیال باطل در وجود داشت باری انکور نکوهیده بخت مال مردم را حلال دانسته سرگرم
عیش و طرب و مشغول لهو و لعب بود و آن حقه را از روی خوشدلی در هوا چون گردگان می انداخت
و باز بدست میگرفت و تللی تللی میگفت چنانچه کسی بسیب یا بهی بازی و عیش و طرازی میکند
درین اثنا رمزی قابو یافته آنحقه را چون شهباز مرغ تیر پرواز از هوا ربود و دم کشیده بگوشه ایستاد
و کور را سراپا حیرت فرو گرفت که حقه چه شد بر خاست و چپ و راست تفحص نمود و بهر سو دست دراز میکرد

وحقه را باز می جست واثری ازان نیافت در طاقها نیز پژوهش نمود نشانی ندید مایوس شد و بی اختیار
نعره برکشید چنانچه صدای آن در طاق بلند رواق پیچید کوری که در پهلوی او بحجره دیگر توطن داشت
آگهی یافته برخاسته بر در حجره اش رسیده و گفت ای نیک نهاد ترا چه افتاد و آن رندهٔ توکیست و نوحه سرائی
تو از چیست کور در حجره را وا کرده باهستگی درونش طلبید و باز در را اقفل کرد تا بیگانه بخانه در نیاید پس
گوهر راز از حقه سینه پیش او بیرون نهاد و حقیقت حصول عباسی ها و نهادن در حقه و گم شدن آن شرح داد
کور ثانی گفت ای ابله از روی نادانی این عمل از تو سر زد و قدر زر نشناختی و بسستی و تغافل ضائع
ساختی ند بطرز من نگاه باید داشت که سی صد عباسی در طاقی خود دوخته ام و بر سر نهاده هر جا که
میروم با منست زر که هوس آن در سر مردم است از روی تعظیم بر سرم جا دارد و مالی که بر سر باشد پلمال
نشود کور گفت طاقی بدست من بده تا بنگرم که چه نوع دوخته او طاقی بدست او داد کور بدست احساس
کرد و دریافت که وا آنست پس گفت بگیر و دست بسویش دراز کرد و درین اثنا زری از دست او گرفت
و بر سر نهاد کور گفت گرفتی گفت نی گفت چه معنی دارد من بتو دادم او گفت ای دغل تا چند مکر و حیله
بکار می بری و مال مردم را بشتاق میگیری ازین معلوم میشود که مال تو گم نشده بزرق و تزویر نالهٔ دلفیر
میکنی تا مردم بحال تو رحم آورده امداد نمایند بعد ازین دو بدل بسیار کار بر او دشنام کشید و بلت و شتات
انجامید سه فتادند یا یکدگر هر دو کور ۔ دران حجره بر خاست غوغا و شور ۔ کور سوم که در جنب حجرهٔ
ایشان جا داشت بیرون دویده بر در حجره رسیده گفت ای یاران غمگساران چرا ستیزه و جنگ میکنید
درمیان نامرادان وقلاش این همه غوغا و تلاش چیست او انیز در حجره در آورده در را بستند
و هر سه کور یکجا نشستند کور اول و کور ثانی راز پنهانی بر منصهٔ ظهور جلوه گر ساختند و حقیقت حال حقه
و طاقی را باز نمود ند او گفت شما نامردوا از روی ابلهی کیسه را از مال تهی کردید و قدر نعمت نشناختید
اگر بمحافظت وحراست میکوشیدید بدین ننگ چون زنان نمیخزمیدید نگاهداشتن مال بدینسان
نمیباید از من آموزید و دانش اندوزید که عصای خود را خالی کرده چهار صد عباسی در و پر کرده ام
و این عصا مار گنج شده سه آن عصا نیست بلکه او مار ست کا ینچنین گنج را نگهدار ست بکور گفت

عصا بمن بنما تا ملاحظه کنم که بچه طرز پر کرده او گفت ای نفاقی تو بزرق و نیرنگ طاقی میخواهی که بزرق
طاقی از روی و نیرنگ بازی عصارا پنهان سازی گفت قسم بدادار جهان آفرین که وزد حقه طاقی را نیز
ربوده و ازمن عاجز هرگز این کردار ناشایسته سر نزده کوعصارا بدست او سپرد و از گرانی وزن غایت
یقین کرد که پر زر ست گفت نداست کشاهر که محافظت مال بدینسان نماید پس دست بسویش دراز کرد
که عصا بگیرد درین اثنا رمزی از دست او عصا گرفت و خاموش ایستاد کور گفت گرفتی یا سنج داد نی
گفت پس از دست من اگر گرفت گفت ای ملعون ناپاک وای دزد بیباک تا چند بتوخی و بیحیائی
بدین امر ناشایسته اقدام نمائی پا از دائره دیانت بیرون منه و عصا بمن ده همیشه همه را بیک چوب نران
که برنگ و گران در گذر نمیکنم و استخوانهای ترا در شلاق خورد می شکنم کور گفت بحق حکیمی که بصارت
چشمان ما را باز گرفت که من عصا بتو سپردم آن کور از روی اعراض گریبان او گرفت و بسوی خود کشید
و بر زمین زد چنانکه رویش خون آلوده گشت و سرش شکست انجام کار بتحقیق پیوست که عصیان
دزدی عصا از و سر نزده صاحب عصا گفت که دیوی درین خلوت مسلط شده دست بتاراج و نقد
یغمای ما برآورده هر زمانی شعبده تازه بروی کار می آرد و بخداع و نیرنگ بنگاه جمعیت ما را بهم زده
یا آدمی زاد که مایه فساد ست یا درین غمخانه نهاده و نقد ما را بتاراج داده کوران گفتند بیچگونه عاقلی
و چاره هست که نقد ما باز بدست افتد و آن زر تلف شده بکف آید و دشواری و پریشانی بجمعیت
و آسانی مبدل شود صاحب عصا گفت که اندیشه بر ساحت درون من پر تو انداخته که غیر ازان چاره
متصور نیست آنکه آهسته در را وا کنم و بزنگ دربان بر در نشینم هر یکی نام خود در گوش من گفته از حجره بیرون آید
بعد ازان بیننده را طلبم تا حجره را به بیند چون دزد پیدا شود با او در آویزیم و بدشنه قهر خونش بریزیم
و نقد خود را بدست آریم کور بدین غریمت درست چالاک چست برخاست و در را آهسته بکشاد و قدم بیرون نهاد
و نزدیک حجره نشست رمزی آهسته از حجره برآمد و حرف و صوت خود را موافق آواز کوری که از و حقه
گم شده بود ساخت و بگوش کور دربان گفت که صاحب حقه ام گفت یکجا نشین او خرامان و خندان
براه دوکان خود پیش گرفت درین اثنا صاحب طاقی برآمد و بگوش آواز داد و گفت که زیانی دیده ام

گفت به پهلوی من تکیه کن باز صاحب حقه از حجره سر برآورد و گفت صاحب حقه ام فی الحال کوران
با او سخت پیچیدند که شخص چهارم در دست چرا که صاحب حقه اول از حجره برآمد چون کار بلبت و شدت کشید
کوران نالید که ای ناخدا ترسان مرا چرا در ته شلاق میکشید من آن کورم که حقه در زیر زمین گور
کرده بودم آخر از آواز آشنایانه او ظاهر شد که در دنیست هر سه مایوس شده گریبان تا بدامن
چاک کردند و حسرت هر سه بر سر خاک کردند و در فرصت بدوکان خود جلوه گر شد بعد از وصول دام
بزم مسرت را سرانجام داد و دوستان حقیقی و مخلصان صمیمی را استدعا نموده به نشئه و ذوق نشاط
سرگرم شد و خویش و بیگانه را آن یگانه زمانه متمتع و بهره مند ساخت در اندک مدت کیسه از ان
نقد که بایگان بدستش افتاده بپرداخت و آن زر که کوران حبه حبه بدریوزه فراهم آورده بودند
در سه چهار روز بدوستان حقیقی و مخلصان صمیمی ایثار کرده چهره اش از می گلرنگ برافروخته
الله الله که تلف کرد و که اندوخته بود بشامت آن کور دغل بی دیانت که سراز گریبان کفران نعمت
برآورده بتلافی کرمی و احسانی که در مقابل او بجا آورده بود مرتکب بدان گونه کردار ناشایسته
شده وبال کوران دیگر نیز در معرض تلف افتاد ع همسایه بد مباد کس را ۱۲ فاعتبروا یا اولی الابصار
زنهار زنهار شیوه بی دیانتی و کفران نعمت شعار خود نسازید و راه دغابازی و حیله پردازی مسپرید
سیما با کسی که از و مورد گوناگون خیرات و مبرات شده باشید وگرنه برنگ آن کور خاک ندامت بسر
اشک تاسف از چشم تر خواهید ریخت قطعه تا بود شیمانی ۱۲ حیله اندوزی و دغابازے
باد گردون زن دغابازان ۱۲ ۱۲ شه جهانگیر عادل و غازے

باب چهارم در فضیلت دیانت که صیقل مرات ایمان و زیور مرآت صدق و ایقان میگذارش احوال دیانت منشان که درین شیوه مرضیه یکی بر دیگری تفوق و رجحان داشت و طلاء خالص را بچشم همت خود کمتر از سنگ و سفال مے پنداشت

حکایت والا فطرتان فراخ حوصله بگذارش این حکایت شگرف بدین گونه همت آموزند

تشنہ چشمان حریص شدہ اند کہ مردی از دین داران دیانت مند و سیر چشمان قناعت دوست پارہ زمین
از کشاورزی اجارہ گرفت تا زراعت نمودہ حصول آنرا صرف معیشت خود نماید و ازان وجہ حلال
قوت و کفاف خود سازد چون ایام برسات رسید و سحاب رحمت وہاب ذوالمنن زمین عطشان را
بتقاطر تواتر و ترشح پے در پے شاداب گردانید بزرگران و کشاورزان شروع در قلبہ رانی و تخم افشانی
نمودند آن آزادہ منش نیز گاوان و قلبہ آمادہ ساختہ آنجا زراعت کرد و قلبہ میراند از بدایع
اتفاق و نوادر سوانح آنکہ قلبہ در عین روانی باز ایستاد و آن نیک نہاد دانست کہ بسنگی خورد
چون احتیاط و تانی بجا آورد دید کہ دیگیست مسی سر بمہر پر از اشرفیہائے سرخ کہ ہر اشرفی چون ستارہ
روشن نورانیست کہ ظلمت زدای شبہا و تہی دستی و افلاس میکند بلکہ قطبی ست کہ گم شدگان بادیہ
فقر اضطراری را بسر منزل جاہ و ثروت و غنا رہنمون میگردد مرد دیانت کیش دیدن مال آنرا
داخل خیانت دانستہ فی الحال سرش پوشید و ہم بدان دستور خاک بر سر تر پاشید و کار و بار کشت و کار
معطل داشتہ نزد مالک زمین رفت و او را مژدہ داد کہ کوکب طالع تو با وج سعادت است کہ
زمین ترا برنگ آسمان پر از ستارہائے روشن یافتم بر خیز و آن گنج بے پایان طلای فراوان
بردار و روزگار نشاط و عیش را غنیمت شمار دہقان خواجہ مرد پاسخ داد کہ من آنرا زمین را بتو اجارہ
دادہ ام اگر بتقویت طالع سعادت ریز و اعانت بخت بیدار تو خاک آن طلای خالص شود و بجای دانہ
لولوی شاہوار روید بتو ارزانی باد مرا بدان کاری نیست او گفت ای نیکو سرشت من آن کشت
از تو جہت زراعت گرفتم تا از انجا غلہ حاصل نمودہ بکفاف لابدی و قوت لایموت بکار برم مرا
و گنجی کہ در ان زمین مدفون باشد بمن نمیرسد تو مالک آنی او گفت لانسلم آن ذخیرہ از تست او گفت
سنے حق تست فی الجملہ آن ہر دو سیر چشمان فراخ حوصلہ و استغنا ورزان قناعت پیشہ مدت دراز در بنباب
بحث و تلاش نمودند ہمای ہمت والا نہمت ہیچکدام بدین جیفۂ دنیا سراب تشنہ فریب سر فرو نیاورد
و بقبول مالی کہ مانع وبال و اندوہ ملال ست تن در نداد و ناگزیر باتفاق ہمدیگر نزد گیہان خدیو فرستند
و چگونگی احوال و حقیقت یافتن مال و ابا نمودن ہر کدام ایشان بتفصیل گذارش نمودند و گفتند گنجی

که در خاک مدفون باشد و اثری از و ظاهر گردد مالک آن خداوند زمین ست بمتصدیان امور مهمات
ملکی و مالی حکم عالی صادر شود که آنرا داخل خالصه نمایند مرزبان چون فحوای کلام آن آزاده مردان
مستغنی را بگوش هوش راه داد اندیشه صواب بر ساحت درون او پرتو انداخت که این نامرادان
که بر هیچ شی از اشیای جهان و حطام دنیوی دست رس ندارند اینهمه گنج خداداد را بپشت پازده از و
استغنا میگذارند من که همگی خزائن و دفائن گیتی در قبضه تصرف منست چه در خور روزگار من باشد
که بپس مانده پیشینیان بدست سرشت و دست فرسود سلیمان تنگ چشم کف همت بیالایم پس رو
بدیشان آورد و گفت ای دیانت مندان بلند همت بقول شما خزینه و ذخیره که در زیر زمین مدفون باشد
و کسی از ان گنج نشانی و اثری دریابد از آن منست لیکن چون از ناصیه شما آثار خیر و نیکی پرتو انداز است
و در دیانت و همت نظیر ندارید از روی عاطفت در افت آن خواسته ناخواسته بشما عطا فرمودیم
آن مال حلال را صرف معیشت اهل عیال خود نمائید و هیچ دغدغه و خدوک در دل راه ندهید از او مردان
پس از تقدیم مراسم ادب و تعظیم معروض داشتند که بتوجه شاهنشاهی ما فقیران به تر و خشک قانعیم و
بسنگریزه چند که رنگ داده اشعه نیر اعظم ست احتیاج نداریم و مالی که بشبهه حرام موسوم باشد
بقبول آن صفائی وقت خود را تیره و کدر نمی سازیم خداوند عالم درین امر ما را معذور دارد و قبول
این راستی گیشان روز بداند شهریار بر استغنا و وارستگی درویشان صداقت نشان آفرینها و تحسینها
کرد و آن مال را طلب داشته به تنی دستان و بینوایان و یتیمان و گدایان و نابینایان و شکسته پایان
بخش فرمود جهان را روزگاری و خوشا زمانه که دران هنگام سعادت آگین کشاورزان و بزرگران
بدین اوصاف شایسته موصوف بودند و مرزبان بدین اخلاق گزیده معروف رحمة الله علیهم اجمعین
اگرچه درین عصر اثری ازان کشاورزان و نشانی ازان قناعت ورزان پدید نیست اما خداوند عالم
در کمال سخا و عطا و عدالت و انصاف از اقاف تا اقاف شهرت یافته و باطوار خجسته و کردار شایسته
ازان مرزبان صد گونه تفوق و رجحان دارد جهانگیری که صیت مکارم اخلاق و آوازه شیم طبیعت
و اشفاق آن یگانه آفاق عرصه گیتی را در گرفته است و هر نفسی بر سریر دلنوازی جلوه فرمود

پیران جامانده و ناتوان از کار رفته را بمقتضا احوال و عاطفت گوناگون شاد کام می سازند خلعت
فاخره و بانعام شایسته سرلند میفرمایند و خریطهای زر بدست مبارک خود در کمر آنها می بندند و در رکاب
ید بیضا میدهند چنانکه پیران ناتوان بقوت زر برنائی و تنومندی از سر میگیرند و شبهای دراز بدعای
خلود دولت و اقبال آن مسند افروز بزم جاه و جلال زنده میدارند کردگار تا این رواق بی ستون
و گنبد نیلگون بمین انفاس آن وارستگان قناعت پیشه و آزادمردان صلاح اندیشه پایدار است
صحیفه روزگار بارقام خیرات و مبرات آن گیهان خدیو مزین و معطر باد قطعه تا بود شیوه کشاورزان
تخم ریزی و دانه افشانی ؛ بر جهانگیر شاه باد اختتم ؛ سلطنت رانی و جهانبانی ؛

گذارش احوال دیانتمندی که گنجور خزائن عیبی گنج فراوان در قبضه تصرف او نهاد و مال تنگ چشمی حریص بموجب ناحق شناسی در عرصه تلف افتاد

حکایت محرم انجمن راز سخن سنج نکته پرداز سعادتمند ازلی خواجه محرم علی گذارش نموده که روزی
از روزها خدیو عدالت گستر دارای دین پرور آراینده اورنگ و افسر والی هفت کشور شهنشاه
بلند اختر چراغ دودمان صاحبقرانی خلف همایون حضرت جنت آشیانی شاه اکبر عرش آشیانی بافلاطون
ثانی ارسطو زمانی حکیم علی میفرمودند که دران هنگام سمت التزام که بر تخت سلطنت جلوس فرموده بودیم
و ابتدای فرمان روائی نابوده دو کس را از مدعی و مدعا علیه قاضی وقت دربارگاه جهان پناه حاضر آوردند
و بعرض مقدس رسانیدند که قبله عالم سلامت این دو تن بایکدیگر آویزش سخت دارند و ایشان را معامله
شگرف و واقعه شگفت روی داده حیرانم که رفع خصومت و قطع نزاع اینها چگونه نمایند چون حضرت
ظل الله بکرامت چهل اولیا منصوب اند و بکشف باطنی و صفای درون از سائر مخلوقات ممتاز و بلطیفه
راکه دادار جهان آفرین باقبض و بسط دار و گیر مهمات خلائق بر دوش همت ایشان نهاده باطن قدسی
مواطن آن برگزیده ها بپرتو انوار تجلی و اشعه لوامع معرفت متجلی ساخته اند یشه که بر ساحت ضمیر قدسی
پرتو انداز خواهد شد محض ثواب و خیر خواهد بود این معامله را بحضور فیصل بخشند و مابین این هر دو حکم
بعدلت و انصاف فرمایند پس یکی را ازان هر دو نفر تر دپایه سریر خلافت مصیر طلب داشته فرمودم

که صحیفه حال را بارقام راستی مزین ساز وحقیقت واقعی را از ستر اخفا بر ملا افگن او عرض نمود کرامی
دانای اسرار نهانی وای مسند افروز اورنگ جهانبانی بنده را روزگاری راز سپری شده که از نکوهیدگی
وتیره روزی بصدمهٔ افلاس وتهی دستی از پا درامده ام وآب ونانی بهم نمیرسد درین ایام عسرت
مدت سه روز سپری شده بود وفاقه داشتم ولب ودهان من بمهر روزه ناکامی بسته بود وعیال و
اطفال در آتش گرسنگی کباب واز کمال رنج وتعب بیتاب واز غربت ومسکنت دیده ها پر آب درین اثنا
بطلب قوت لایموت از منجانه بیرون شتافتم تا در راه خریطه پر از زر سرخ یافتم ودل مرا تشنگی وانتظار
حاصل شد برداشته بمنزل آوردم وبا اهلیه خود سپردم آن عفیفه دیانت مندرج پرسید گفت شخص را
که این همیان از میانش افتاده شیونی سخت ومصیبتی جانکاه روی داده باشد دست بدین زر برون
در عرصه بی دیانتی قدم افشردن است ومال حرام خوردن شیوه دین داری ودیانت شماری آنکه قدم
از خانه بیرون نهی وکوچه بکوچه منادی دهی که این مال از کیست چون آن مغبون محزون پیدا شود
زر بدو حواله نمائی وضرر یافتن آن زر از ان مضطر بستانی آن مبلغ بر ما حلال ست وخوردن آن
نه باعث بزه ووبال اندرز ان دیانت ورز را لبکار بستم وهمیان را بر کف دست نهاده بر سر راه ایستم
وفریاد میکردم که این همیان از که افتاده ناگاه این روسیاه سراسیمه وآشفته حال وگریبان دریده
وچهره بناخن خراشیده وقطرات خون از دیده بر رخسارش دویده وخاک بر سر ریخته ورشته صبر و
شکیبائی بگسیخته از دور پیدا شد از دیدن همیان نزدیک بود که جان سپارد وشادی مرگ شود همیان
بدست او دادم وجانی تازه بقالب ونهادم سر آنرا کشاده بشمرد چهل وپنج اشرفی بود پنج اشرفی بفقیر
مرحمت نمود وچل اشرفی خود گرفت بنده دیگر اے منزل خود شد واو نیز نهانی بدنبال من تا بخانه
ام رسید ومحبت کرده من دیده بر گردیدم وسن آن مبلغ صرف مایحتاج خود نمودم روز دیگر آن دغل
راه مکر وحیله سپرده بمنزل من آمده مزاحم ومشوش اوقات من شد که در همیانی من پنجاه اشرفی بود
همان پنج اشرفی که از خریطه کشیده گرفتی بتوارزانی باد وبدان کفایت کن وقناعت نمای واین
پنج اشرفی که من بتو دادم واین ده از شنیدن اه اه وحشت افزای او سراپای من چیرت فرو گرفت

واز ان نکوئی کہ دربارہ او بجا آوردم پشیمانی خوردم و گفتم کہ ای حریص پر تلبیس اگر من بے دیانت میبودم
چرا اظہار پیمانی بتو می نمودم و این راز مخفی بتو می گشودم این دغل شروع در جنگ و جدل کرد
بمحکمہ شریعت رو نہادیم و بحکم قاضی راضی شدیم چون قاضی باجرای پیمان شنید حیرتش زود و ادور و بدرگاہ
نہاد ہر چہ در خاطر قدسی و ضمیر نورانی مرکوز و محظور گردد عین صواب ست و مسئلہ لاجواب چون تقریر
او را شنیدم و حقیقت معاملہ فہمیدیم صاحب پیمانی را فرمودیم کہ آن چل اشرفی بیار تا حکم بعدلت
فرمائیم و عقدہ این مشکل برای رزین و فکر دوربین بگشائیم در ساعت آن بے دیانت اشرفیہا حاضر
ساخت برداشتہ بآن دیانت کیش راستی اندیش بخشیدیم و گفتیم کہ این نتیجہ دیانت تست بپذیر و راہ
خانہ خود پیش گیر و صاحب پیمان را فرمودیم ای ناحق باطل قیاس پیمانی تو پر از اشرفی پنجاہ بود
دیگرے یافتہ است بطلب یابندہ او قدم بردار و پالیدہ بدست آر تا از و گرفتہ ترا بدہیم و این
کشمکش وا رہانیم او سر بگریبان خجلت کشیدہ و جامہ بر تن از حسرت دریدہ محروم و مایوس در
تلبیس کردہ خود باز گشت و تا دم واپسین در تاسف آن زر خاک بر سر و اشک از چشم تر میریخت فاعتبروا
یا اولی الابصار سر از جیب بے دیانتی بر می آرید و دست از راستی بر مدارید کہ بمیمنت دیانت آن
فرسودہ اندوہ و رنج مال و گنج بدست آورد و دیگری بشامت بے دیانتی و کفران نعمت از مال خود
نومید و مخذول و مردود جاوید گشت **قطعہ** تا دیانت نتیجہ ہا بخشد ٭ بکسی کو بود دیانت پیشہ
شہ جہانگیر جلوہ گر بادا ٭ ٭ ٭ تا ابد بر سر سریر بلند ٭

باب پنجم در وفا و حقیقت پروری نگارش احوال وفا کیشان حقیقت اندیش و بہ نتائج نکیو و ثمرہ شایستہ بہرہ مند شدن و بہ مراتب والا سربلندی یافتن

حکایت یکی از تہور کیشان شجاعت پیشہ معرکہ آرایان جدال و قتال را بگذارش این نقل
تسگرف بدین گونہ قوی دل ساختہ است کہ در پیشین زمان راجپوتی بود کہ گوی جلادت بمیدان سپاہ
از ہمہ اقران پیل افگن و نبرد آزمایان صف شکن ربودہ بود قوی پیکری کہ چون در مصاف نبرد
پای ہمت می افشرد پیل اکم از پشہ و شیر ژیان حقیر تماند و بہ می نمرد و چہرہ آوازہ اش نعارہ چیتی و

چالاکی مزین و طیلسان صیتش بطراز تہور و بیباکی مطرز چہرہ غرور بر سر عونت کج نہادہ و بروت مردانگی بدعوی رزم سازی تاب دادہ سپر بر دوش و کنارہ بر کمر و نیزہ در کف جویای جنگ صف مسعود باوجود آنہمہ استعداد سپاہگری و فطرت قابل تن در ملازمت کسی نمیداد و از غایت غرور سر بکسی فرو نمی آورد و میگفت کہ اگر والا ہمتی لک تنگ مشاہرہ من مقرر سازد و بسجال من کما ینبغی پردازد جوہر فطرت بخدمت او افروزم و عیار حقیقت و وفای من بروزگار بعرکہ کارزار گرفتہ آید و حالت من در آن ہنگام بر سپہ سالاران روشن شود جہانداران والا مقدار و مرزبانان نامدار رقم جنون بر صحیفہ احوال او کشیدہ او را بخدمت بر نمی گزیدند و مسئول او را نمیداشتند چون مدت دراز بسپری شد زنگ افلاس مرات اوقات او را تیرہ ساخت و صورت مراد در ان آینہ معائنہ نمیشد و تمثال آرزو جلوہ گر نمیگشت فرو سلطان و گدا در طلب جامہ و نانند تا باز نگیرند جبہ را و تکمہ را چون ہیچ آفریدہ را کہ طیلسان ہستی بر دوش گرفتہ از قوت لایموت گزیری و از دو سہ گز کرباس بجہت ستر و لباس چارہ نہ ہر اینہ یکی از بخت مندان صاحب ثروت را اندیشید خرامش نمود و پس از قطع منازل و مراحل بمقصد رسیدہ باستیلام عتبۂ عالیۂ او سر بلند شد و مکنون ضمیر را پیش متصدیان مہمات سرکار او بر ملا افگند آن کوتاہ ہستان پست فطرت از مجال طلبی او تنگ گفت ماندہ صورت احوال او را بہ تنگ تمسخر و استہزا گوش گذار آن والا مقدار نمودند چون او تنگ چشم و زر دوست بود گفت این نوع سودائیان فاسد مزاج و دراز غایان ہرزہ درایان شایستگی انجمن والای ما ندارند بگویید جای دیگر رود اتفاقا دختر حقیقی آن بخت مند کہ بجلوہ جمالش ہنگامہ حسن و خوبی گرم و بازار کرشمہ سنجی و دلربائی رواجی داشت و انوار سعادت و آثار عطوفت از ناصیہ او پرتو انداز بود چون ستارہ بہ بہاری ماہ جلوہ نمود التماس کرد کہ ای پدر بزرگوار نامرادی وارستہ از جہان گذشت چشم بر کرم و احسان شما بستہ درین درگاہ رسیدہ بسعادت تقبل آستان منیع المکان مشرف گردید از عالم مروت بغایت بعید ست کہ از عواطف گوناگون و مراحم از حد افزون شما محروم و مایوس برگردد صد ہزار کس بدولت شما نان میخورند این را ہم از انجملہ انگارد و رسوم او را داخل حساب

خیرات شما آن تر شروی را ادای شیرین آن نازنین تلخ نمود چین در جبین آورده و بغایت عجیب
و از سراعراض گفت اگر تو او را دوست میداری تو نیز همپای او نمانے و گران جانی خود را بر دختر
نازک مزاج ازدواج زده ترشد و سر تا پا آتش در گرفت و از انجمن او برامد و آن خورشید پایه بزیر سایه
مدینبال آن تهی دست بی پایه روان شد و آن تیره روز را از آمدن آن دلفروز آگهی نه چون چند
فرسنگ زمین پی سپر شد در عقب نگاه کرد جمالی دید که هرگز بدان گونه نقشی در نگارخانه ایام بنظر
نیاورده بود و بدان نوع صورت در آیینه خیال و اوهام جلوه گر ندیده بیک نظاره از خود رفت
و گفت تو ستاره کدام آسمانی و لاله کدام بوستانی دختر بیچاره از خانمان آواره ما جرای گذشته بتکلم
جانفزا و ادای دلربا گذارش نمود راجپوت از بیمعنی متاثر شده و بر حال او رحم آورده و بر بوده جمال
او گشته نهال محبت او را در چمن زار دل خود نشانده دل و روفای او بست آن هر دو صورت یکجان
گشته روان شدند پس از قطع فرسنگ ایشان را دو راهی پیش آمد که یکی در مدت ده روز بمنزل میشد
و دوم در دو روز و نیمه می بگذشت که بمقصد میرسیدند و درین راه کوتاه فیلی مست بود که چون
در معرکه جدال قدم بجلادی افشرد گاو زمین را استخوان در هم بگسست و ثور گردون را بنجم خرطوم
در آورده بهوا پرتاب میکرد شیران نیستان از بیمش در کوهستان خزیده و چشم ملائک مدبر بگونه
دیوی قوی هیکل ندیده جوان را در خاطر برتوانداخت که من که از نشانه اوفق تهور سر گرم فیلان
مست را در پله همت من چه وزن و از شیران بیشه چه فکر و اندیشه ۵ چه ترسم ز خرطوم پیلان مست
که آن آستینست خالی ز دست ۵ درین راه کوتاه چالش نمایم تازود بمقصد رسیده مسرت پیرای
خاطر شوم چون قدم دران دشتستان که مکمن دیوان و درندگان بود نهاد فیل بوی آدم شنیده
شنیده ناگاه چون بلای سیاه از گوشه سر زد و بدو حمله آورد جوان مردانه رستمانه بدان دیو هیکل
در آویخت و برق جهان سوز از نیام برکشید و بران ابر ظلمانی زد گویا شعله آتش بر جگر فاعیت
در دود جا کرد ۵ بیک زخم خرطوم ز و شد جدا ۵ تو گوئی ز کوهی فتاد اژدها ۵ فیل نعره برکشید
چنانچه صدای آن در بن بلند رواق پیچید و بر خاک افتاد و در لحظه جان داد جوان پیشانیش را

بسگافت درانجا دو دُر گران بہا یافت در ولایت ہندوستان مشہور ست کہ در پیشانی بعضی از فیلان مروارید کلان قیمتی پیدا میشود کہ آنرا گج موتی خوانند الغرض آن ہر دو مروارید بمخواہ خود بخشید وآن مہر سپہر حسن وجوانی رابدان دو کوکب نورانی مزین ساخت وانانجا ہم آغوش نصرت و فیروزی وہمدوش سعادت بہروزی چون ماہ سریع السیر گشت پس از چند روز بشہری دل افروز رسیدہ نشاط اندوز گشتہ وباعیش وکامرانی بہرہ از زندگانی برداشت ودران ایام سعادت التزام اورا پسری از کتم عدم منہ بز ہستگاہ وجود جلوہ گر شد راجپوت یکی رازان دو گوہر فروختہ ترنم سازان ودلنوازان راطلب داشتہ بزم مسرت راسرانجام داد واز نشہ راوق نشاط گرم شد اتفاقا جوہری کہ آن لولو اخر پدنمودہ بود آنرا پیش والی آن کشور برد وبہ بہای صد چندان ازانچہ بتباع نمودہ بودہ بفروخت وازان ستارہ نورانی بزم اورا برافروخت شہریار والاگہر از نظارہ آن جوہر در لجۂ حیرت فرو رفت واز جوہری پرسید کہ این اختر کدام آسمان وگوہر کدام عمان است واز کجا بدست آوردی جوہری سلک سخن رابدینگونہ انتظام داد کہ از راجپوتی کہ معرکہ آرائے کارزار وبجلادت وشہامت یگانہ روزگار ست ودر مستقر خلافت تو نو رسیدہ خریدہ ام شہریار فرمان داد کہ اورا در انجمن والا حاضر آرند حاجبان درگاہ در لحظہ جوان رادران محفل شادی آمود جلوہ گر ساختند والی بعاطفت گوناگون تفقد احوال او نمودہ از مولد ومنشا وحقیقت وصول گوہر وواابستگی وتعلق او بکسی آگہی طلب شد راجپوت ماجرای گذشتہ وبکنون ضمیر را برفراز بیدائی آورد وگفت اگر لک تنگہ مشاہرہ من قرار یابد کمر خدمت بربندم وآداب کورنش وتسلیم از بندہ کمتر بتقدیم خواہد رسید اما در معرکہ نبرد کہ مرد از نامردان ہنگام پیدا آید از جان پرواند اشتہ وتن رشتی عیار دانستہ ومصاف رزم رابساط بزم شمردہ قدم ثبات بزمین بدان گونہ محکم سازم کہ اگر یکی فیل و فیل ثنان گیتی فراہم آمدہ بر من حملہ آرند از جا نجنبم وصفوف اعدا را یک تنہ بنوعی برہم زنم کہ بانگ تحسین وآفرین از ارواح رستم واسفندیار بریں گنبد دوار پیچد وبہ تلخ آب وادۂ آتش در خرمن ہستی دشمن زدۂ خاکستر نیستی رابباد فنا دہد چون آن خدیو والا قدر شنید بود کہ نظام دنیوی اصلاح جشم

او وزنی نداشت ولی نسبتی مال ومتاع جہان فانی در دانش وبینش او مقرر شدہ بود تقاضای ملکہ
آن سبکروح را بخاطر گران نامد واو را در سلک سپہ سالاران خود در آورد ازہمگی فرمان بران او پیشرو
دانستہ خدمتی وکاری بدو تفویض نمیفرمود وچشم بر حقیقت ورضای او دوختہ بود کہ روزے
سر خود را در راہ اخلاص ومحبت ما خواہد باختہ وبوقت نازک دایام عسرت فا خواہد ساخت چون
طینت او را با آب وفا سرشتہ بودند شبہای دراز آن خیر سگال چون ستوان سرادق اقبال بر پا بود
تا خصمی ودزدی پیرامن حریم آن والی ہفت اقلیم نتواند گشت حقوق نمک را بدان گونہ مرعی میداشت
کہ خواب را در دیدہ شور ابہ نمک می پنداشت شبی از شبہای برشگال کہ چون سینہ اہل ضلال تیرہ وچون
روزنکوبیدہ بختان سخت تاریک بود بمثابہ کہ دعای مستجاب راہ افلاک گم کردے وآہ عشاق
مشتاق از سینہ تالب نتوانست رسید ۵ بتاریکی شدی گم اندران شب ۵ فغان وآہ عاشق
را رہ لب بخدیو بر بستر خواب استراحت سر بالش ناز نہادہ بود ولحظہ چشم گرم کردہ ودلش بیار
کہ ناگاہ آہ درد آمود نوحہ الم آلود چنانکہ از شیونیان خستہ درون وماتمیان دل فگار سر میزند
بگوش او رسید از خواب بر جست وبغایت مضطرب وبے آرام گشت وپرستاران وخدمتگاران را
آواز داد ودر پے استکشاف احوال شد کہ نوحہ گر کیست ونوحہ سرائیش از چیست وگفت از بخل
ظلال عاطفت وسایۂ عدالت من عرصۂ گیتی را گرفتہ خلقی در مہد فرمی وبستر بیمنی بخواب راحت
غنودہ اند نالہ دردمندانہ مظلومانہ چراست ونالندہ کیست بکمال ملال از شبستان خاص
دربارگاہ خرامید وقوی دلی را مامور طلبید کہ یقین فرماید تا تفحص وتجسس ایں حال نماید ہیچکس از
پاسبانان بیدار وانکہ بستہا بر دربار نیافتہ بجز آنجوان منتظر فرمان ایستادہ چشم بر در نہادہ
جہان کشا از حقیقت وفای او تحسین سرای شد ونوازش گوناگون استمالت از حد افزون دلش
داد وتفحص ایں حال فرستاد ودریں اثنا بخاطر شہریار پرتو انداخت کہ من نیز پوشیدہ در عقب او خرامش
نمایم تا بہ بینم کہ او دریں شب ظلمانی پی دریں اسرار نہانی می برد یا از بیم راہ برگشتہ بسخاوت ونیرنگ
بزم تسلی را سر انجام دہد پس آن سرو نازرا در احوال او را تماشا گر بود او تمام شہر را پالید اثرے

ونشانی از نوحه گر نیافت لاجرم بیرون شهر نجاست در نزدیکی شهر خرابه بود در انجا زالی کهن سالے
را دید نشسته و جزعی و فزعی در پیوسته و بدست کاردی دارد که آنرا بسنگ تیز میکند گفت تو کیستی و چرا
می نالی گفت زنی زاهده مرتاضم سالها در مجاهده و ریاضت بسر برده و بجای طعام هیچ گیاها خورده
و پیش از وفات خود مرده و از جهانیان انزوا گزیده درین گوشه نشسته ام و دل بمعبود حقیقی
بسته و از قید تعلق وارسته درینولا بنور باطن وصفای درون دانسته ام که والی آفاق که بانواع مکارم
اخلاق مزین ست فردا ازین خرابه فانی در نزهتگاه خلد جاودانی خواهد شتافت چون عاطفت آن
نیک سرانجام درباره خلائق عام ست تقصیه نامرضیه او بی اختیار مرا در نوحه می آرد و اشک خونین
از چشم میبارد و مثنوی بعهدش بکمی هیچ آرام خلق ۵ پس از وی ندانم سرانجام خلق ۵ راجپوت
ازین آگهی سرهراسان و مبهوت شد و دست و پا گم کرد و بغایت متاثر و متالم گشت و کمال تضرع و الحاح
از و پرسید که ای دانای اسرار پنهانی و ای پیشت پا زنده نعیم ایجهان فانی هیچگونه علاجی و چاره
هست که دست زوال بدامن اقبال آن ستوده خصال نرسد و صرصر اجل چراغ زندگی آن سرور اهل را
نکشد و آن مایه امن و امان ازین مهلکه ایمن و سلامت ماند گفت بلی راجپوتی که بخدمت او سر بلند است
و انوار حقیقت و وفا از ناصیه او پیدا و نشان صدق و صفا از جبین او هویدا است اگر پسر نازنین
خود را در عوض وجود خسته او دریابد و بدین کار دلیرانه اقدام سازد تا چند سال دیگر بر اورنگ سلطنت
جلوه گر باشد و ناخن مرگ چهره زندگیش را نخراشد راجپوت این کلمات شنیده بخانه برگردیده و همچو
خود را که در سلک عقیده و وفا چالاک تر از دیو دانست این واقعه جانگزا آگهی بخشید زن در لحظه از جا
برخاست جگر گوشه را در بغل گرفت و گفت اگر از کشتن این غمخوار آن خدیو روزگار سند فروزنده
انجمن زندگی باشد ازین چه بهتر بود باش و بنگاه حقیقت و وفا را گرمی ده و بازار عقیده و وداد
سارواني بخش راجپوت باتفاق آن یگانه آفاق آفرین آکرد و آن سعادتمند را با فرزند پیش
دالن برد و بچه از بغلش کشیده بدو سپرد زال فی الحال او را بدان کار دلیل ساخت و قالب
آن معصوم از روح قدسی بپرداخت مادر بازنظاره احوال پسر همه تن چشم گشته در گریه آمد و از گریه

رفت چون نوبهم در گذاز افتاد و زندگی بروی تلخ شد و الحاح کرد که مرا نیز بکیش ازین پیش از فرزندی
حظی ندارم و بی نور دیده جهان در چشم من سیاه و نشاط و عیش من تباه است زال زهری که در کاسه
او کرده بود در کامش نیز ریخت و دو از نهاد راجپوت برامد و در پای زال افتاد که مرا نیز از هم گذران
که در فراق زن و فرزند بعذاب گوناگون جان خواهم سپرد زود باش و مرا ازین کشمکش وارهان

فرد زخمی دگر بزن بفنا بهم چه میکشی ؛ بر نیم کشته رحم نمودن برابر ست ؛ گفت از عالم مروت تبعات
بعید ست که دست خود با خون تو بیالایم برو که سگ وفا نام تو زده اند و آیت حقیقت در شان تو نازل
شهریار از نظاره این احوال بغایت شگفت ماند و دوست داری و حقیقت پروری او را دیده تحسینها
بر زبان راند و دست نیاز بدرگاه کارساز برداشته استدعا نمود که بار خدایا بندگان تو در پناه راه
وفا و منهج اخلاص جان سپرده اند و باده سعادت کونین فراهم آورده ایشان را جانی تازه کرامت
فرمائی تا بر مسند حیات جلوه گر گشته بر آرایش محفل شکر گذاری را گرم دارند چون دعوات مقبولات
منشان انملب دقات قرین اجابت ست لجه بیکران سوبیت الهی در تموج آمد و چشمه بخشایش موجزن
و فیض قدسی جان نو در قالب ایشان دمید پس شهریار از انجا مراجعت نمود شبستان خاص را
فروغی تازه بخشید و راجپوت نیز با زن و فرزند خرامان و خندان و شکر گویان و نیایش کنان
رهگرای منزل خود شد باد و باد آن که خدیو خاور برین رواق اخضر جلوه گر شد شهنشاه در بارگاه
خرامیده دیده افروز جهانیان گشت راجپوت نیز در بار عام رسیده بسجده خدمت ناصیه سعادت را
جلا داد و شهریار مراجعتی دوشینه استکشاف نمود او معروض داشت که زندگانی خداوند جاوید باد دوشنی
با شوهر خود ستیزه نموده برامده بود و از بیکسی و تنهائی بهای نامی میگریست و چهره غربت را آبی
می افزود با انواع کلمات ملائم و مواعید دلنشین با شوهر برش آشتی دادم و آن پیوند حقیقی را از سر نو
تازه ساختم گمان خدیو از فراخ حوصلگی و بلند همتی او متعجب تر شد که با وجود آنکه این چنین خدمتی
شایسته از و سر زده عار از اظهار آن دارد و زبان و لب را بدین نقل شکرین نمی آلاید و خجالت و
انفعال سد راه مقال او شده است پس دختر خود را در عقد تزویج او در آورد و او را بشرف دامادی

سر بلند ساخت و در سلطنت خود را استواری داد و تا دم واپسین بزم محبت و اخلاص را بهمدگر گرم
میداشتند و لوای یکدلی در عرصه گیتی می افراشتند رباعی طرفی کسی که حق نمک آنچنان شناخت
ایزد بلطف خویشتنش آنچنین نواخت ؛ آنکس که او سپرده ره بی حقیقتی ؛ دور زمانه عاقبتش بایمال ساخت
الغرض چون شهریار را فرزندی نبود که پس از ارتحال او ازین سرای فانی بملک جاودانی قائم مقام
و جانشین او باشد او جوان را با وجود نسبت داماد بی بفرزندی برداشت و ولی عهد خود ساخت و چون
داعی اجل را اجابت نمود تارک مبارک او را باکلیل سلطنت آرایش داد و بر اورنگ خسروی بنشاند
و آن ستوده صفات معدلت و انصاف را آرایش روزگار خود ساخته چند سال باستقلال سلطنت
کرد و صحیفه ایام را از ارقام ظلم و حروف ستم بنوعی سترد که شیر و میش بیکجا آبشخور
آب میخوردند و در زمان آن بیدار بخت فتنه بدان گونه سر بخواب بیهوشی نهاد که از بانگ خفتن
و بیش و نشاط خفته دیده وا کرد و بر خاسته در دل غمگینان و حزینان نشست خلقی در ورش
بمهد عافیت و بر بستر امنیت غنودند و مدح آیایان و نکته پیرایان او را باوصاف گوناگون می ستودند
درین اثنا آن مرزبان باطل قیاس را که این راجپوت در زمان افلاس بخدمت او رسیده بود
و او سر از گریبان کوتاه همتی بر آورده آستین رد بر و افشاند و آن دیوث بی ننگ و ناموس و خیر
حقیقی خود را نیز از پیش خود بخشم و اعراض براند به نیرنگی تقدیر واقعه بخت در پیش آن نگونبخت
آمد و بلای عظیم مبتلا شد مفصل آن طولی دارد و باعث ملال خاطر نازک ارباب فضل و کمال است
مجمل آنکه دشمنی قوی و خصمی چیره دست لشکری فراوان فراهم آورده پای در ممالک او نهاد او با جمعی انبوه
از مستقر خلافت خود بیرون آمده بجهت مجادله مقابله گردید جنگی عظیم در پیوست اکثری از سپاه طرفین
صف شکن و شیر زوران فیل افگن دران معرکه ازین سو بقتل رسیدند چنانکه دریای خون روان
ناسیراب سخت ازان لجه طوفان خیز برخاسته روی بگریز نهاد و ملک و مالش بدست یغما افتاد
با چندی از خاصان سیبت زده و هراسان بکوهستان خزید و چون عنقا در کوه قاف ناپدید گشت
چندگاه در آن دشتستان بسر گردانی و پریشانی بسر برد و انجام کار او صاف برگزیده اخلاق پسندیده

این صاحب ہوش و فرہنگ را کہ بتازگی بر اورنگ سلطنت جلوہ گر شدہ بود شنیدہ غافل از آنکہ
این ہمان راجپوت ست کہ در پیشین زمان بعزیمت خدمت در پیش او رسیدہ و او مہر او بر چیدہ بود
رو بطلب کمک و امداد بدو نہاد آن سعادتمند ازلی چون از آمدن او آگہی یافت سلوک ناشایستہ
او بنظر نیاوردہ و بر مکارم اخلاق عطوفت و اشفاق خود عمل نمودہ خلعت خود را کہ از دختر او
بوجود آمدہ بود با ارکان دولت و اعیان مملکت باستقبال فرستاد آن نخبہ گلشن سلطنت او را
بشگفتہ روئی و دلگیری دریافت و مرحبا گفت و بتقطیع گزین و دیبہ تمام بشہر در آورد راجپوت
او را در بغل گرفت و تفقد گوناگون و التفات ازحد افزون بنواخت و ضیافت بادشاہانہ سرانجام
داد و انواع اطعمہ و اشربہ و عطریات و فواکہ و اثمار و ترنم سرایان خوش آواز و خنیاگران دلنواز
در آن مجلس حاضر آوردہ چون از طعام و شراب فراغ یافتند او را در منزل خوش ہوا و مقامے
دلکشا کہ بنقوش بی نظیر و گوناگون قصاویر مزین بود فرود آوردہ چون چند روز در آن مقام
دل افروز نشاط اندوز شد و از کوفت و ماندگی سفر براسود بمخواہ سخنین خود را کہ دختر او بود
بدیدن او فرستاد تا او را دیدہ بدیدہ فراق دیدہ را بدیدار روشن سازد چون آن
ناحق شناس کور باطن دختر خود را بشناخت ہمہ تن چشم گشتہ بگریہ در آمد و باعث گریہ سہ وجہ
بود اول آن آنکہ بر گشتہ بخت لخت جگر را پس از مرور ایام بنظر در آورد دوم مہر پدری جوش زد دوم
ندامت و پشیمانی از آن نامہربانی کہ در بارۂ او بجا آوردہ بود سوم خجالت کہ ملک و مالش بامال
بدسگال شد و حالش بدین پلہ رسید کہ شخصی کہ بخدمت او بعزیمت ملازمت رسیدہ بود بہمت
کمک و امداد التجا بدو آورد و بہر نوع غبار انفعال را از رخسارۂ احوال خود با شک ندامت
بشست و مدت دراز با دختر دلنواز بزم تفقد و عطوفت را گرم داشت پس دختر ماجرای گذشتہ
از سر آمدن او از انجمن و ہمپائی نمودن راجپوت و کشتن فیل راشوہرش و یافتن دو گوہر پشیانی
فیل و سعادت اندوختن جلادت و والی آن کشور و راہ حقیقت و وفا سپردن و زن و فرزند او عوض
جان او در باختن و لوای عقیدت در مضمار ارادت افراختن و بدرجہ قبول ہ وصول شدن و بفرزندے

او سربلندی یافتن و پس ازوی برادرش بنگ سلطنت جلوه گر شدن یک یک باز نمود از اصفهای این باب
سراپای او حیرت فرو گرفت و از نیرنگی تقدیر بغایت شگفت ماند پس دختر از پدر رخصت شده نزد شوهر آمد
برنگی که سپارش شوهر به پدر نموده بود صد مرتبه بیشتر از ان پامردی پدر پیش شوهر بجا آورد تا دستگیری
او نماید و عقده سخت او را بناخن امداد شفاعت و اعانت بکشاید پس و بشوهر آورده نکته سرا شد
و بحسن تقریر کالبد سخن را جانی تازه دمید و گفت ۵ بدی را بدی سهل باشد جزا ۵ اگر مردی
احسن الی من اساء ۵ اگر او از نامرادی زهر در کام تو ریخت تو از مردی مروت آنچنان در گاه پیش
پیچکان اگر او با تو خشکی و سردی نمود تو با او بگرمی پیش آئی آن بیدا بخت التماس تو را به اجابت
اجابت بخشید و خلعت خود را که نبیره او بود با لشکر بسیار و پهلوانان نامدار که در معرکه کارزار و ما را از
دشمن برآرند با او بکمک تعیین فرمود آنجوان مردانه و آن یگانه زمانه به تردد پی در پی و جنگها
تواتر بر دشمنی که خیره بود چیره شد و او را اسیر کرده پایش در زنجیر کشیده پیش پدر خود فرستاد
و ملک را بدو سپرده بکمال ادب رخصت طلب گشت جد او چون فرزندی نداشت که هرگاه صدمه
اجل او را از پا درآرد ملک و سلطنت او را برپا دارد نبیره را پاسخ داد که همگی ملک و مال من از تست
و مرا بجای پدر حقیقی دانسته این خانه را از خود فهمیده توقف فرمائی و بعیش و نشاط مشغول
خاطر شود چشم مرا بجلوه جمال خود جلائی بخش و مرا مهمان چند روزه دانسته در همین مقام قرار و آرام گیر
که پس از من مسند افروز انجمن تو باشی و حق همگی خود قرار گیرد و بیگانه در ین ملک مسلط نگردد آن
سعادت منش نیکو سرشت حقیقت احوال پدر خود نوشت و رخصت او در املاک چند سال بعیش و
کامرانی بهره از زندگانی برداشت انجام کار چون از بوقلمونی روزگار و گردش چرخ کجرفتار
بر همین هنگامه سلطنت جدا و شد و ساقی اجل شربت کل من علیها فان در کامش ریخت نبیره را
طلب داشته بر سریر خلافت مضمر نشانده و جواهر زواهر بر تارک مبارک او نثار کرد پس از چند ساعت
رخت سفر از این سرور غرور بدار السرور بربست و نبیره بر مسند ایالت نشسته چند سال سلطنت
باستقلال کرد ۵ از خروس کوس شاهی این ندا آمد بگوش ۵ کین سرا سر بادشاهی است بیوفا

پس از چند گاه چون پیمانهٔ زندگی پدرش لبریز گشت آن ملک را یکی از معتمدان هوا خواه تنفقه جلالت مورد
خود متوجه گشت و بر سلطنت پدر نیز متصرف شد و باد شاهی عالیقدار گردید از خوش سلوکی او ملوک
نواحی سر بر خط انقیاد نهادند و ظرائف و نفائس بر سم هدایا و تحف نزد او فرستادند تا دم واپسین
راه معدلت و انصاف سپرد و آخر کار او نیز بمرگ طبعی از این سرای فانی پی به نزهتگاه خلد جاودانی
برد قطعه مقیمی نه بینی درین باغ کس ٭ تماشا کنان هر یکی یک نفس ٭ کنم از پی دیگری جای گرم
که ما را نباشد جائی چنین باد شرم ٭ قطعه تا که از بهر خدمت صاحب ٭ جان ندارد دریغ اهل وفا ٭
شه جهانگیر پر وفاداران ٭ ٭ مهربان باد تا بروز جزا ٭

نواسنجی کیفیت خامه در چار چمن تحریر داستان فی التفافی بر قول غ صفکویان وصیانت بیگانگان از دست برد نامرادی اینها تا بحضیض هلاکت بیفتند

دانش وران داستان سرائے و خرد پروران نکته پیرائی بنگاشتن این حکایت
دلربائی بدین گونه نشاط افزای والا فطرتان خرد شناس و نکته سنجان روشن قیاس شده اند
که جوانی از دودمان بزرگ که باصناف نکوکاری و انواع تورع و پرهیزگاری آراسته بود بنسبت
بملکه ممالک فرنگ مواظبت و مداومت نمودی چون دران قوم بیگانه دین منحرف از شاهراه یقین
معمول ست که نسا از رجال بهیچ حال رو نمی پوشند و در ستر و اخفا نمیکوشند این جوانرا خدمت حضرت
مقرر بود همواره نزد آن نیر اوج کامرانی بفرمانبرداری کمر بسته ایستاده بودی چون آن خاتون
بران نیک نهاد که انوار صلاح و سداد از ناصیه حال او پرتو انداز بود کمال عاطفت و رافت
سبز دل میداشت در دل خادمان دیگر حسد میجوشید همگنان در کمین گاه بغض و عناد نشسته پی فرصت
او بودند تا دامن عصمتش بلوث تهمت آلوده سازند و او را با فترا از پیشگاه تقرب دور اندازند
روزے از روزها ملکه دلنواز از خوابگاه ناز برخاسته بر کرسی مرصع جلوه گر شده گوهر افشان
بمسواک جلا میداد و آن جوان آفتاب طلعت آفتابه گرفته آب بدست آن ماه پیکر میریخت
و اینمعنی باعث آبروے محو میدانست و زهره حاسدان از گرمی حسد آب میشد درین اثنا

آن بلقیس شوکت قینا فه سیرت خاتم سلیمانی از انگشت کشیده بدو سپرد تا بعد فراغ رفتن باز
در انگشت کند جوان که بعقل و فراست واقعهم و کیاست سرآمد دانشوران بود انگشتری در خضر خود در آورد
بملاحظه آنکه از روی غفلت آن نگین بر زمین نیفتد و لیکن چون امری شگرف و واقعه شگفت از کتم غیب
بر منصه ظهور جلوه گر شدنی بود و گردش روزگار کجرفتار همواره در پی آزار راستی کیشان صلاح اندیش
است به نیرنگی تقدیر ملکه را انگشتری از خاطر فراموش شد جوان را نیز یاد نیامد که پیش او حاضر سازد
ملکه بخلوتخانه خرامید و جوان غافل از انکه انگشتری در دست دارد ره گرای صفوتکده خود شد
از بدائع اتفاق و نوادر سوانح آنکه جوانان نفاق اندیش عداوت کیش که بر وحسد میورزیدند در راه در جوید
و انگشتری در دست او دیده فهمیدند که ملکه بدو بخشیده از روی حسرت بر نگ انگشتری انگشت در
دهان گرفتند و چون عقیق و یاقوت در خون نشسته و مطمون و مرکوز خاطر ایشان گشت که او را
با ملکه سروکاریست و هر دو بوده یکدیگر شدند و ثیقت نامه اتحاد و وداد بمهره مهر مزین و مطرز ساخته اند
بلکه جوان انگشت مخفی نیز در انگشتری پنهانی در آورده بذل انگشتری بدو شاید این حال است
از غایت حسد همگنان در خلوت کنکاش نشسته در پی بر هم زدن هنگامه تقرب او کمر بستند و راه بغض
و عناد سپرده چون ابلیس تبلیس در رگ و پوست خدیو وقت در آمده از هر دری سخن در پیوسته
چهره وقت سا نگلگونه خوش آمد و غازه تملق رنگ داد ند چون مرزبان سرگرم ساوق انتقاش و
نشاط شده و اثر شگفتگی و ابتهاج از ناصیه او جلوه گر گشت جوانی فتانی که از همگی شیران بفصاحت و
حسن تقریر بی نظیر بود آداب کورنش و تسلیم بتقدیم رسانده بر زمین ادب ناصیه سا آمده عرض نمود
که ای خداوند عالم اگر انجمن از خواص و عام خالی شود التماس ضروری دارم بعرض اقدس رسانم و واقعه
شگفت و سوانح عجیب که درین ایام نافرجام بظهور پیوسته و در ستر و اخفای آن مضرت عظیم مضمر است
بر صحیفه اعلان نگارش دهم شهریار بهمگی ارکان دولت و ندما را فرمان داد که یکسو شوند چون خلوت شد
گفت ای سند افروز اورنگ خلافت و صدر آرای بارگاه جلالت جوانی که بخدمت مهد علیا و ملاذ امت
محل خاص سر بلند عزت و مجال آمد و رفت در شبستان والا دارد خیال محال در سرش افتاده و بخاطر خود

در دماغش پیچیده و پا از شاهراه ادب و جاده اعتدال بیرون نهاده و زمام اختیار در قبضهٔ اقتدار نفس اماره نهاده دست بنقب گنجینه خانه عصمت کشاده و دامان عفت بلوث معصیت آلوده ساخته میخواهد که بجانب آن شمع کاشانه دولت و اقبال که از مشاهده جمالش دیدهٔ سکان صوامع قدس و چشم نمزویان زوایای انس محروم و مایوس ست بنظر بد ناحفاظی نگاه کند و شرم حرم و بیدار ازدست داده ازان جلوه چاشنی برگیرد و ازان ثمره لذت پذیرد و ازان گلشن همیشه بهار گل مراد چیند و ازان نیر نورانی اقتباس نور نماید شاه با ایخیال و بینهٔ این مقال انگشتری ست که ملکه بدو عطا فرموده که سراپا دهن گشته درین باب سخن میکند ۵ ملک را چنان گرم کرد این سخن ۵ که جوشش برامد چو منجل بتن ۵ انواع سلاح و تورع که ازان جوان و ملکه مظنون خاطر او بود خلاف آن بر صحیفه ضمیر نقش پذیر گشت و انگشتری در دستش دیده نقود تقریر شریران بر محک دانش و عیار بینش سره یافت دریای غیرت و طلاطم و تموج آمد خاشاک وار در گرداب حیرت و گردباد صفت در باد یه تعجب سرگردان ماند نائرهٔ غضب و شعلهٔ خشم التهاب و اشتعال گرفت و برین آمد که هر دو معصیت آلوده را در سعیر عذاب و جحیم عقاب نشاند گوناگون مبتلا گرداند و هر یکی را بپاداش کردار ناشایسته رساند اما چون داور جهان آفرین طائفهٔ را که انتظام کار جهانیان بذات ایشان وابسته و بازپرس و بسط و دار و گیر مهمات عالمیان بر دوش همت ایشان نهاده باطن قدسی مواطن ایشان بلوامع و اشعهٔ انوار معرفت متجلی ساخته که حق را از باطل و کذب را از صدق امتیاز توانند نمود شهریار حزم و احتیاط را مرعی داشته امعان نظر و کمال تعمق بجا آورد و در پی تحقیق و تشخیص افتاد اگرچه شهریاران لطیف پیوسته ساعی بودند که آن مسکین را علت تیغ بیدریغ سازد اما شهریار بفحوای این کلام سمینت التزام عمل مینمود ۵ که سلست لعل بدخشان شکست ۵ شکسته نباید دگر بار بست ۵ روزی آن سمندیشیر اورنگ جاه و جلال از کمال اندوه و ملال تنگ آمده جهت انشراح خاطر و ابتهاج مزاج و باج بجانب صحرا خرامید و در انجا دید که آهک پزان کورهٔ آهک را با آتش نمرودی سخت گرم کرده اند چنانکه آهن از حرارت آن میگداخت و پیچکس پیرامن آن نتوانست گشت آن گیهان خدیو کوه لشکوه را از انجوان

بخاطر آمد وغیرت بادشاہانہ مانع تحقیق وتفتیش معاملہ شد وخشم وغضب لازمہ اوصاف بشریت است
بر معدلت وانصاف غالب آمد وخواست کہ استکشاف آن تفصیل نمودہ او را بدان آتش سیاست فرماید
تا دلش از کشمکش غیرت بیاساید چون بدین نیت عزیمت او تصمیم یافت آہک پزرا بحضور طلب داشتہ
فرمود کہ جوانی را از اہل جرائم نزد تو سفر پسیم آمدہ با تو خواہد گفت کہ حکم خداوند عالم اجل آوردے
یا نہ در لحظہ کہ این حرف از دہن آن نکوہیدہ بخت برآید جامہ ورخت درین آتش سوزندہ کہ نمونہ
از درکات جہنم ست درانداز وہ وچون مردہ او را سوختہ خاکستر سازی آہک پز سر بریدہ نہاد گفت
ہر چہ حکم شود فرمانبردارم شہریار از صحرا مراجعت نمودہ متوجہ شہر شد ودر نزدیکی گاہ والا رسیدہ
جوان معصوم را طلبیدہ فرمود کہ نزد آن آہک پز کہ فلان جاست برو وبگو کہ حکم جہانبان بکار بستی
یا نہ جوان سادہ لوح غافل از آنکہ بچہ امر مسلک تعیین نمودہ شد خندان وخرامان قدم براہ نہاد
چون عنایت ایزدی بدرقہ راہ وتائیدات غیبی حارس وجود جستہ ورود او بود امان عصمتش لوث
معاصی نداشت ازان عقبہ سخت ومہلکہ صعب ایمن وسلامت ماند وباعث رہائی آنکہ دران راہ
پر محافظت مملو از بلا وآفت عبور او بر دو گلستانی کہ جمعی از عباد وزہاد بہ پرستش ایزدی در انجا
فراہم آمدہ بودند وبعبادت معبود حقیقی اشتغال مینمودند افتاد جوان دادار پرست را از مشاہدہ حال
میل عبادت از درون سعادت آگین سر زد ومرکوز خاطر او گشت کہ حکم مرزبان آنقدر ضرور نیست کہ بحال
استعجال بعمل آورده شود اول سر بہ پرستش ایزدی درآرم وبرنگ خدا طلبان نمازی بگذارم آنگاہ
بکار خاطر جمع ودرون آسودہ فرمودہ جہان بان پیامی کہ داده است با آہک پز گذاردنش وہم بدین نیت
صافی طویت ودرست عقیدت آن لیکانہ در عباد تخانہ درآمد وتا دیر بحضور دل وجمعیت باطن دران
صورت کہ بنماز ونیاز اشتغال داشت مدت نیم روز کم وبیش آن ریاضت کیش دران معبد بسر برد
درین اثنا بادشاہ را شورش درون وبیقراری روی داد وخلجان شد کہ آیا حال آن عاصی
چہ شدہ باشد در لحظہ انجوان مقتدیرا کہ از روی بغض وعناد بران پاکیزہ نہاد راسخ الاعتقاد نہمت
واقتراب بستہ وجبت پیرہن جان او فرستاد وبا آہک پز پیام داد کہ حکم عالی را بجا آوردی یا نہ چون آن

تیرہ درون درانجا رسید ہنوز پیام تمام نگذاردہ بود کہ آہک پنہان او را بزور برداشتہ در آن آتش انداختند و در ان جہنم آباد بعذاب گوناگون و انواع تالم جاندادہ ریاضی طرزی بجی ہیچکسی اقرار ممکن عادت بزرق و حیلہ و مکر و دغا مکن اگر نیکوئی نزدست تو ناید مکن بدی بہ راحت اگر یکس نرسانی جفا مکن

درین اثنا آن پاکیزہ اعتقاد از عبادت فراغ یافتہ روبراہ نہاد و بصحرا رفتہ باہک پیر پیام داد کہ حکم خداوند جہان را بعمل آوردی یا نہ گفت بلی اینک آنجوان را در آتش انداختم و کار او در لحظہ تمام ساختم و استخوان سوختہ را بدود نمود جوان بیگناہ از چگونگی پیام ہلاکت انجام آگہی یافتہ چنین شکرانہ بر زمین نہاد و نیایش گوناگون و ستایش از حد افزون نسبت بحی ہیچون بر زبان راند و درین سانحہ لشکر فوت حیران ماند و دانست کہ امداد یزدانی و تائیدات آسمانی او را از بن بلای ناگہانی در احاطہ سلامتی و امن نگاہداشت پس خرامان و دامن کشان بیارگاہ سلطنت حاضر آمد شہریار چشم انتظار در راہ داشت بمجرد دیدن او حیران و پریشان و بہوت ماند او را پیش طلبیدہ پرسید کہ اینقدر مدت کجا بودی و چرا دیر نمودی جوانی بی ترس و بیم بکمال ادب و تعظیم حقیقت احوال از اشتغال نمودن بعبادت و اہمال نمودن در انجا و پس از فراغ آن گذاردن پیغام و یافتن پاسخ آہک پیر ہمگی بر منصہ تقریر جلوہ گر ساخت شہریار را کمال یقین حاصل شد کہ دامن آنجوان از لوث عصیان و آلودگی جریمہ منزہ بود و آن منقری کذاب پاداش عمل ناشایستہ و اندیشہ ناصواب خود یافت مرزبان زبان بشکرانہ یزدان بکشاد و سر بسجدہ نہاد و بتلافی آن اندیشہ نادرست کہ درباره آن راستی منش از و سرزدہ بود گنج عظیم و خزانہ فراوان بگدایان و بینوایان بذل فرمود و جوان را از ہمگی فرمانبران بہ علو مراتب و سمو مدارج سربلند ساخت و حقیقت احوال بالکلہ عفیفہ بر زبان راند و مدارج آنگشتری باز پرسید ملکہ از روے راستی ماجرائے گذشتہ باز نمود شہریار را بر بانوا اعتماد و اعتقاد و صلاح و سداد بیشتر از پیشتر شد و تا دم واپسین ربودہ یکدیگر بودہ جام نشاط و پیمانہ خوشدلی کہ در بزم وصال می پیمودند و سرمایہ جوانی و نقد زندگانی صرف عیش و تنعم مینمودند باعث تمہید این مقدمات و تحریر این تالیفات آنکہ اقوال غرض گوناگون و منقریان را بمسامع اجابت راہ نباید داد و اہل معاصی و جرائم را پس از تشخیص و

تفتیش معاملہ سزاوار کنار باید نہاد تا بیگناہی و معصومی بہ افترا و تہمت در حضیض ہلاکت نیفتد و فتنہ گران شہر بہ تقویت حرافی و رزانت تقریر کار پیش نبرند و شمع صدق و صفا بصرصر کذب و افترا کشتہ نشود و گلستان حق بخزان رزق پژمردگی و افسردگی نیابد قطعہ تا بفکر صواب دریابند عاقلان زمان حق از باطل ؛ باد بر بخت جلوہ گر تا حشر ؛ آنجہانگیر عادل کامل ؛ دل پاکش ز کذب و رزق نفور ؛ خاطر او بسوی حق مائل ؛

نغمہ سنجی عندلیب خامہ بزبان سرہ بر در گلشن معدلت و انصاف و حق را از باطل امتیاز نمودن و بیان نتیجہ تہمت و افترا و ثمرہ آن یافتن صاحب افترا

حکایت یکی از خرقہ پوشان صاحب فرہنگ و ہوش بودہ بنگاشتن این نقل شگرف و داستان شگفت بدینگونہ عبرت افزای جہانیان شمردہ است کہ در ولایت کنفان امیری بود از دودمان بزرگ کہ حکومت و ریاست شہر تعلق بدو داشت خدیو والا مقدار بار دار و گیر مہمات خلائق بر دوش ہمت او نہادہ بود او دو مرد پیر را کہ بدانش و تدبیر در معاملہ فہمی و روشن قیاسی بے نظیر بودند بہ نیابت خود پذیرفتہ بود و ایشان پیوستہ در محکمہ نشستہ عقدہ کار فروبستہ کاران را بانامل امداد و اعانت می کشودند و ہموارہ سرگرم معدلت و انصاف بودہ بداد دہی اہل استغاثہ و دادپرس مظلومان بذل جہد مینمود آن حاکم را نزد یک محکمہ باغچہ بود کہ بکمال نضارت و طراوت گلشن فردوس در جنب او پژمردہ نمودی بنظارہ گلہای رنگینش دیدہ ارباب بینش را جلائی و صفائی بخشیدے و نسیم عنبر شمیمش جانی تازہ در عظام رمیم و سیدی چون محکمہ از ہجوم حاجتمندان و شور و شغب دادطلبان برنگ خاطر عارفان کامل از خیال بیہودہ و سودای باطل خالی شدی ہمخوابہ حاکم بیدار بخت کہ بحسن و ملاحت و اعتدال قامت قیامتی بود و بکر شمہ سحر و عشوہ فروشی و دلربائی و جانفزائی در عنائی عدیل نداشت دران گلشن جنت تزئین برنگ حور العین خرامش نمودے و بحیرت انتعاش طبع و شگفتگی خاطر و انشراح مزاج و ہاج در چمن نازش گلگشت فرمودے روزی نظر آن دو مرد پیر بران طلعت بے نظیر افتاد ہر دو مولع و شیفتہ آن ماہ دوہفتہ شدہ چون شنیدہ باید بدین ہلال از خود رفتند و آن ہر دو معمر از زیرکی پی بر خبر ہا داشتند و تخم محبت

آن نوباوهٔ گلشن جوانی در مزرعهٔ سینه میکاشتند از استیلای بیقراری و اضطراب خرد و خواب بر ایشان تلخ شده و در گرمی محبت چون موم میگداختند و بدو مسامان و همرازان ازین سر خاطر بر نمیساختند روزی از روزها پس از دو اپر بر ما جرای مظلومان و انتظام و مهام کافهٔ انام و تمشیت امور خواص و عوام رهگرای محنت سرای خود شده بودند از نوادر اتفاق آنکه هر دو برادر در نیم راه آن دیدار آن ماه در دل و خاطر را بجلوهٔ جمال عدیم المثالش کشید و شعلهٔ شوق در التهاب و دل بکشش درونی در اضطراب آمد هر دو بنجانه رسیده بحکمه مراجعت نموده با یکدیگر در خوردند و از معاودت بخلاف عادت در محکمهٔ عدالت بر یک بدیگری مسئالت نمودند اگر بیان دو مرد پیر صحیفهٔ احوال بار قام راستی آرایش داده گوهر راز بمثقب صدق سفتند و بی حجابانه از عشقبازی و جان گدازی خود گفتند پس آن دو عشاق با تفاق بطلب وصال آن یگانه آفاق کمر بستند و منتظر قدوم میمنت لزوم او نشستند درین هنگام آن فتنهٔ ایام از صفوتکدهٔ خود خرامیده از راه باغ جهت غسل متوجه حمام شد و آن ماه دو کنیز دوشیزه پاکیزه همراه داشت هر دو را بامر ضروری بیرون گلشن فرستاد و آن سرو آزاده تنها در نزهتگاه باغچه منتظر ایستاده شد درین هنگام آن دو مضطرب بی آرام مفتون قابو یافته در باغ شتافته بر نهوفی شیطان ملعون در ها بستند و بدو پیوستند و گفتند کای گلدستهٔ حسن مناز روزگاری دراز سپری شد که بسودای تو دل از دست داده ایم و جان بر کف نهاده حقهٔ نوشین تنگلهٔ شیرین بگشای و بر حال ما ترحم نمای و باما چون شیر و شکر بیامیز و جرعه از جام وصال در کام لب تشنگان بوادی نامرادی بریز و مرحم راحت بر جراحت مانه و پیش ازین آزار ما بتوسنی و سرکشی مده و اگر نه افترای بر تو بسته تهمت آلوده کردار نا شایسته می سازیم و نعره بر کشیم و خویش و بیگانه را آواز می دهیم که تو با جوانی لوند نا پسند درین نزهتگاه پر نور در آمده مرتکب فسق و فجور شدی و شوهر غیور تو ازین آگهی در شورش آید و ترا بکشتن فرماید آن معصومه پاک دامن از تقریر آن دو پیر پر تزویر دست و پا گم کرد و ببر بیچ تفکر فرو برد و پا بهٔ تنگنای اندیشه فشرد و دل را بپذیرفتن یکی از ان دو بلا متحیر ساخت که خود را بلوث معصیت آلوده سازد یا لوای شهادت بمیدان تهمت برافراز و آخر سر بنا شایستگی فرو نیاورد و دست کشتگی رضا و تسلیم بدامان

فریاد برآورد ند کہ ای قوی دستان وای خدا پرستان بشتابید و این شوخ چشم زانیہ را دریابید کہ جوانی
او باش عیاش را درین بوستان آورد و پرستاران را بہ بہانہ بیرون کرد و آنجوان باد فراہم آمد مادو پیر
ناتوان بگرفتن آن جوان دویدیم و افتان وخیزان بدو رسیدیم و متصدی آن شدیم کہ آن بے باک
ناپاک را دست و پابستہ سر و ریش یکیبک شکستہ بکوتوال حوالہ نمائیم تا او را تادیب و تنبیہ واجبی فرماید
چون آن لوند سخت قوی ہیکل و تنومند بود بران شوخ چیرہ چیرہ نتوانستیم شد و از دست ما بدر رفت
ما دو پیر ناتوان او بود چون فیل دمان ۔ ما چو روباہ ضعیف او بود چو ان شیر ژیان ۔ این شنیفتہ
نکو ہیدہ بخت درزیر این درخت ایستادہ ماند و خود را از دست ما نتوانست رہاند چون حاکم سادہ لوح
کہ شوہران بے نظیر بود تقریر آن دو پیر گوش گذار او شد لجہ غیرت در جوش آمد و نائرہ خشم و شعلہ غضب
مشتعل و ملتہب شد آن نیک نہاد را بجلاد سپرد تا او را بکشتن گاہ معصیت کیشان تباہ اندیش برد و
گردن زند **مثنوی** شنیدند این قصہ چون خاص و عام ۔ خلائق برآمد بیالای بام ۔ تماشا کنان
خلق نزدیک و دور ۔ بران طلعت خوش لقا تز حور ۔ بدندان گزیدند دست دریغ ۔ فشاندند
آب از دو دیدہ چو میغ ۔ چون گذران تہمت آلود و پاک دامن در بازار افتاد خلقی بتماشا آن معصوم
غلام ہجوم نمود و دران ایام دانیال علیہ السلام دہ سالہ بود بفہم بلند و طبع متشکل پسندیدہ از سائر عاقلان
کامل و عارفان فاضل تفوق و رجحان داشت و در صغر سن کارہا از و سر میزد کہ باعث شگفتگی
بزرگان خردہ بین می شد آنحال را دید از مردم پرسید کہ چہ غوغا است و این شور و شغلہ چرا است
مردم گفتند زنی زانیہ را بکشتن میبرند دانیال سر دران حلقہ در کرد و آن معصومہ را دید بصفای
باطنی و کشف درونی دریافت کہ دامن عصمت او از لوث معصیت منزہ است نعرہ زد کہ ای عادلان
ستمگار و ای عاقلان ابلہ کردار در تحقیق این معاملہ فکر دقیق و اندیشہ درست بکار بردہ کوشش
کنید تا بیگناہی بجا آوردہ سیاست فرمائید تا باعث ندامت در دنیا و گرفتاری در روز قیامت نگردید گفتند
بگو ای دو پیر مرد مراسم ریاست و قانون سیاست بعمل آوردیم و اگر تو برانین سبقانی برداخت
و حق را از باطل جدا تواني شناخت اشد رانیم دانیال گفت نیکو باشد پس آن بیگناہ را از کشتن گاہ

باز بحکمه بردند و اعیان دیار و مشاهیر روزگار و دانایان و مجلس آرایان و فضلا و علما در آن مجمع فراهم آمدند چون مجلس عالی از فضلا و یافت جمعی ارباب فضل و کمال چشم هر دانیال دوخته بودند که بیچه حکمت و دانائی این راز پوشیده برفراز پیدائی خواهد آورد پس دانیال یکی را از آن دو پیر بطلان طلب فرمود و گفت ای معصیت کیش تباه اندیش این پاکیزه گوهر را باکه هم بستر دیدی ای بدبخت در زیر کدام درخت این گل بدنامی شگفته پیر گفت با فلان جوان در زیر درخت انجیر بیحیائی و رسوائی اقدام نمود دانیال گفت صد نفرین بر تو باد زبان تو سر تو برباد داد و بجاحیان اشارت کرد که این فاسق را دور برید و منافق دیگر را بحضور آرید چون آن هر زه درای ژاژ خای پیش آمد ندا حاضر آمد گفت ای بوم شوم وای محکوم نفس اماره وای دربادیه ضلالت و جهالت سرگشته و آواره بگو که ازین بیچاره در زیر کدام شجر امری سرزد که ثمره آن ندامت و باعث رسوائی قیامت شد آن ملعون گفت در زیر درخت انار دانیال گفت ای ملعون در بلا بر روی خود کشادی و چاهی که جهت غیر کندی در خود سرنگون افتادی پس روی بحاضران محفل کرد که حق از باطل شناختید یا هنوز شبهه پیرامن خاطر شما میگردد و اکنون حقیقت تزویر این پر کیفیت بر شما کشف شده باشد همگی ارباب فضل و کمال بر دانش دانیال تحسین سر کشادند و بگفتند شش از هر کنار آفرین و که بر فهم و طبعت هزار آفرین پیر کشف و از سر بگریبان خجلت فرو برد پس آن نیک زن پاک دامن در انجمن آمده حقیقت احوال بحضور دانیال بر همگنان روشن ساخت دین داران و پرهیزگاران بر بیگناهی آن معصومه معترف شدند شوهرش عذر تمکاری و سست رائی خود از و درخواست و با او بزم صحبت و اخلاص آراست و دل در وفای او بست و با او چون شیر و شکر در پیوست و بتلافی آن بی انصاف اصناف مکارم و مراحم در باره آن بیچاره بجا آورد و پیران آلوده را روسیاهی اندوده و بر خر نشانده در شهر گرداندند و منادی زدند که از هر مردوی که چنین کردار ناشایسته سرزند جزای و سزای او اینست پس آن دو بی دین را در زمین تا گلو فرو بردند و برانها بارش تیر و تفنگ کردند تا آنکه بعقوبت گوناگون جان سپردند و بی بدرکات جهنم بردند لعنة الله علیهما قطعه تا جزای ریائی

وکذا بابت اہل معصیت بآنچنان باشد کہ فوک خامۂ طرازی نوشت ؛ شاہ نور الدین جہانگیر آن
شہ عالم پناہ ؛ مہربان باد ایں حال مردم نیکو سرشت

باب ہفتم در داد گستری و عدل پروری و ذکر معدلت و انصاف سلیمان علیہ السلام و بحال مظلومان پرداختن و حق را از باطل بہ اندیشہ درست و رای صواب انتما جاساختن مورد تحسین و آفرین نکتہ دانان دقیقہ بین شدن

حکایت یکی از معدلت کیشان حق جوی ستمگاران زشت خوی را بدین گونہ راہ انصاف نمودہ است کہ در ایام فرمانروائی سلیمان علیہ السلام دو زن در انجمن آنحضرت باستغاثہ حاضر آمدند و یکی بر دیگری دعوی کرد و گفت کہ یا نبی اللہ من و این زن ہر دو آبستن بودیم و در یکخانہ توطن داشتیم نزدیکی تقدیر ہر دو بیکروز بار نہادیم و پسران زائیدیم چون شب تاریک پردۂ ظلمت بریں خاکدان وخشت فرو ہشت مصرع ما ہر دو بخواب سر نہادیم ؛ و پسران نیز در کنار ما بخواب راحت غنودہ بودند درین اثنا این زن بر مکر و فن دنی شعور بی خواب غفلت دست بردہن جگر گوشۂ خود نہاد چنانکہ خفتہ شد و در لحظہ جان داد پس از ساعتی آن زن چون از خانہ بیہوشی بمعمورہ ہوش شتافت بچہ را بیجان یافت آہستہ از بستر خواب برخاستہ و بر بالین من آمدہ آن دغل طفل سا از بغل من برداشت و بچہ مردہ را در کنار من نہاد و در خواب شد ؛ بچہ من گرفت خرم و شاد ؛ مردہ را در کنار من نہاد ؛ در پایان شب چون دیدۂ من از خواب وا شد شیر در پستان من جوشیدہ بود خواستم کہ بچہ را شیر دہم حرکتی و جنبش از و ظاہر نشد چون صبح نورانی پرتو انداخت و چہرہ آدمی شناختہ میشد پس از تعمق و امعان نظر فہمیدم کہ آن پسر مردہ است من قضیت آخر کار بآن طرار اظہار نمودم او در انکار شد و از روی دغا بازی و حیلہ سازی زبان درازی کردن گرفت و رد و بدل بسیار شد چون کار بجنگ و جدل کشید بمحکمۂ عدالت رجوع نمودیم و بحکم حاکم برحق رضا دادیم و رای مشکل کشای خداوند آئینہ ایست غیب نمای ہر آئینہ حق را

از باطل و کذب را از صدق جدا تواند ساخت ؎ زہی ضمیر تو واقف ز راز پنہانی ؛ تو این معاملہ
از وی کشف میدانی ؛ سلیمان علیہ السلام توجہ بدان زن دیگر کرد او گفت کہ این مکارہ را در آتش
نمیپوید و سر بسر در فریب و ہرزہ میگوید ؎ نزد یک اہل خرد روشنست ؛ کز و منست این طفل از ان منست
سلیمان علیہ السلام سر بجیب تفکر فرو برد و پای تنگنای اندیشہ افشرد کہ رفع این خصومت و قطع این
نزاع چگونہ نماید و این عقدہ مشکل را بچہ رنگ بکشاید نگاہ بجانب دانایان درگاہ و خرد پروران
حقائق آگاہ کرد کہ شما را بدین حال و بدین امر ہیچکس نیست صلاح دید شما درین قضیہ چیست و این معاملہ
را بچہ طرز فیصل بخشم ہمگنان حیران و سرسان ماندند و پاسخی کہ موافق شریعت باشد ہیچکس نداد
پس سلیمان علیہ السلام از روی دیدہ وری و خرد پروری خواست کہ فکر دقیق و تحقیق این معاملہ
بکار برد و از مہر مادری معلوم کند آن بچہ از کیست پس آن معدن علم و داد جلاد را فرمان داد کہ آن
طفل را دو پارہ کند تا در ہر زن از روی انصاف قسمت مناصفہ نمودہ آید و ہیچکس را جای سخن و مجال
دم زدن نباشد علما و فضلا در یکدیگر نگریستند و بدین حکم بعضے بسست رائی و نادانی او پنہان نخندیدند
و برخی بر زیرکی او گریستند و از صحبت او رمیدند و او را خرد سال و داخل اطفال فہمیدند ہیچکس را
آگہی نبود کہ درین حکم حکمتیست پوشیدہ و رازیست مخفی ؎ دران دم کہ جلاد نامہربان ببر آورد
دشنہ چو تشنہ زبان ؛ مادر حقیقی نعرہ زد کہ زنہار بچہ را نکشند من حصہ خود را بدان زن بخشیدم
و نصفی کہ بخشش منست ازان درگذشتم و زندگانی جگر گوشہ میخواہم و بچہ آن زن را مبارک باشد
دیگری فریاد برآورد کہ او را دو نیم کنند تا نہ ازین باشد نہ ازو ہمگنان را یقین بود کہ آن پسر از آن اوست کہ منع
کشتن کرد و بر دانش و فرہنگ آن او رنگ تحسین و آفرین کردند و او را نوزدہ فہم و فراست و عقل و کیاست سلیمان عہد
بر عام و خواص روشن شد و ازان پس کارہا ازو سر زد کہ موجب شگفتگی عقلای روزگار و دانایان تجربہ کار شد پس بچہ را بدان زن
سپرد و انعامی و خلعتی بران مزید کرد و آن دختر را بکریل پادشاہ شایستہ در کنار نہاد و تا دین و تنبیہ او امر داد ؎ تا بود عدل او شعار او ز بہر جہان باعث سر فرازی ؛ داد بخش ستم کشان باد پادشہ جہانگیر عادل و غازی ؛

گذارش احوال اہل تزویر و پاداش بطالت و ضلالت گرفتار آمدن

حکایت یکی از وابستگان قوم نصاریٰ که خود را از مشاغل دنیائی بجا حاصل برگزان داشته بحق مائل بود در اسباب اعتقاد آن پاک دین بیانگاشتن این نقل رنگین از معبودان باطل بدینگونه بنیاد ساخته است که پیش از زمان پیغمبر علیه السلام در ممالک شام فرمانروائی بود اصنام پرست که همگی فرمانبرانش چهار از سپاهی و چهار پیشه ور زان بیل نام نبی را معبود حقیقی دانسته پرستش میکردند بجز دانیال علیه السلام که دران ایام خرد سال بود و آن برگزیدهٔ خدا از پرستش او ابا می آورد و گبرائی که سجادت کلیسا مقرر بودند مشرکان تیره درون از راه ضلالت و جهالت مینمودند و آن شیوه نامرضیه را باعث سربلندی و سرمایهٔ سعادتمندی میدانستند وقت شام ده من طعام از سرکار خدیو ایام پیش آن معبود مردود می نهادند درکلیسا قفل میکردند سپیده دم که آن خمکده وا میشد مردم ظرفهائے طعام خالی می یافتند و در مسلک عقیده می شتافتند که آن معبود نوش جان فرموده است و آن بے سعادتان بعبادت او فخر میکردند بجز دانیال که دران حال داخل اطفال بود و بر نادانی و تیره رائی آن اهل ضلالت خنده میکرد و گاهی بر زبان میگذشت روزی یکی از آن قوم نادرست کیش باطل اندیش شهنشاه را ازین آگهی داد که دانیال تیره رائے خدائے ما را سرفرو نمی آرد و آنرا از جمادات می پندارد و زبان بطعن و تمسخر او میکشاید و راه بطالت می پیماید عرزبان را غیرت بادشاهانه در جوش آمد و شعلهٔ غضب زبانه عصب عرخشم اشتهاب و التهاب یافت حکم فرمود که دانیال را و زرنگاه انجمن والا اشرف حضور بخشند چون حاضر آمد فرمود که ای دانیال مگر دیوانه یا مستی که معبود مسجود ما را نمی پرستی گفت من خدای حقیقی را می پرستم کسی که دانش و فرهنگ دارد کجا سر بسنگ فرود آرد بلکه از ننگ می ورزد شهریار گفت ای بیخرد اگر معبود ما سنگ ست پس این همه طعام و شراب چگونه نوشجان میفرماید گفت خادمان کلیسا تر ابجماع و نیرنگ معتقد سنگ ساخته اند خدای حقیقی از غذا بر است خوردن طعام از اصنام خطاست شهریار گفت سالها است که او طعام میخورد اگر پذیرائے گفتار من نمی شوی بنگام شام طعام در پیش او بنه و در را محکم به بند سحرگاهان قفل بگشای و در عبادتخانه درآی یکدانه از خوردنی و ظروف باقی نخواهی یافت و در مسلک عقیده خواهی شتافت و در انکار نخواهی زد دانیال بسم بسمانی نموده قبول کرد چون ظلمت شب عرصه گیهان را بر نگ تیرگی کفر دل کافران راه فروگرفت

کواکب بطرز اصنام درین دیر مینا فام جلوه گر شدند و افلاک چون برهمنی ناپاک زنار گسلشان
در برفگنده به پرستش آنها کمر بستند شهریار و دانیال در کلیسیا درآمده سفره کشیدند و طعامها پیش معبود
باطل چیدند دانیال گفت خاکستر بتخانه صاف کرده در بساط عبادتخانه بپاشید چون پاشیدند بهمرود
بیرون خرامیده در را قفل کردند و کلیدش نزد دانیال بود بامدادان که صوفی مهر دای نور بر دوش
افگنده از خانقاه سپهر سر برزد شهریار دانیال را گفت اگر معبود طعام نوش فرموده باشد و مارا از
روزگار تو برارم و ترا علف تیغ بیدریغ سازم و اگر خلاف آن بنظور پیوست بیخ دودمان خادمان
کلیسیا را از عرصهٔ گیتی برافگنم و عیال و اطفال و نساء و رجال آنها را بالعقوبت گوناگون هلاک کنم دانیال
گفت حکم شهریار را است کرا زهره چون و چراست پس هر دو باتفاق بسوی عبادت خانه روان شدند
دانیال قفل بکشاد و بر در آن قدم نهاد نشان اقدام سال خورد و خورده سالان و زنان و دختران
بر خاکستر بنظر درآمد شهریار را گفت که این اثر پایهای کیست و درین حکمت پوشیده چیست پس آن
نفاق آلودگان دغل را که سرتاپا مکر و حیل بودند طلب فرموده بنظر خشم آلود نگاه کرد و گفت اگر
حرف راستی بر زبان برانید از چنگ عقوبت من رهائی یابید و اگر نه شمایان را از حلق بکشم و نام شمایان
از لوح زندگی سترده آید ناگزیر گبران پرتزویر بر تقصیر خود معترف آمدند و نقصی خورد سال آمد طعامها
خورده ایم و نام معبود بباطل برده گمان خدیو را از نیرنگ دیو آن دیو نژادان شگفتگی روی داد
و غریو از مجلسیان برخاست پس همه را طوق در گلو و پای در زنجیر کرده گوشمالی واجبی دادو آن
ابلیس کده را خراب و ویران ساخت و آئین بت پرستی از ولایت خود برانداخت و از روی عقیده
و ارادت دست بر دست دانیال نهاد و بایزد بیهمال و دین داری دانیال ایمان آورد و پرتو انوار تجلی
بر ساحت درون او بنوعی پرتو انداز گشت که از کاملان درگاه و عارفان حق آگاه شد **قطعه**
تا که باشد بت پرستی شیوهٔ اهل ضلال ٭ تا که باشد حق پرستی پیشهٔ ارباب دین ٭ شاه نورالدین جهانگیر
آن شه عالم پناه ٭٭٭ باد تا روز جزا فرمان ده روی زمین

باب هشتم در فضیلت توکل و قناعت و عبادت و گذارش احوال

سعادتمندے کہ بعواطفت گوناگون رزاق حقیقی سربلندی یافت

حکایت در نامہاے پارسیان بنظر درآمدہ کہ در پیشین زمان بولایت کنعان مردے بود
از قوم بنی اسرائیل بغایت نیک نہاد کہ انوار صلاح و سداد از ناصیہ او پیدا و لمعان حق جوئے و
خداپرستی از جبین او پرتو انداز بود پیوستہ آن وارستہ در کنج انزوا نشستہ بعبادت و ریاضت
بسر بردی و پشت پا بر کار و بار عالم فانی زدہ جز غم آنجہانی نخوردی آن واقف عرفان و حقائق آن
کاشف رموز و دقائق بادل خرد پرزدہ برنگ کوہ پابدامن قناعت کشیدہ و آن بحر معرفت و حقیقت
از مردم کنارہی گزیدہ کشف و اریہ بحیث کشف فرو بردے و بکردار غواص در لجہ محبت و اخلاص
غوطہ خوردی چنانچہ جامع حکایات می سراید رباعی

ای آنکہ تو داری سر سودائے محبت ؛ ؛
مشکل کہ ببری جان ز بلاہائے محبت ؛ خواہی کہ بدست آوری آن گوہر یکتا ؛ مردانہ بزن غوطہ
بدریاے محبت ؛ طعام دنیوی را بچشم ہمت او قدرے نماندہ و سر از گریبان وارستگی برآوردہ
آسین زر و گیتی افشاندہ و تہی دستی و فقر بمثابہ بردہ استیلا داشت کہ انقلب روزگار پیرانہ سر
افطار او میسر آمدی ہرگز تنگی معیشت گلہ سنج و شکوہ سرا نبودے و آن طالب روشن درون
بمحنت گوناگون و تعب روزافزون صبر و شکیبائی نمودی اما اہلیہ آن اہل زروی بی استقلالے
وجہل با شوہر ستیزہ کردے و آویزش داشتی بفقر تسخر و زبان بدشنام و فحش آلودہ ساختے
طاقتش طاق شدہ بود و طالب طاق گشتہ بمحبت لذت نفسانی از صحبت آن ہمکرد و جانے
عظیم تلذذ داشت از روی مکر و حیل بمحبت جنگ و جدل بہانہ طلب بود آن ریاضت کیش حقایق
اندیش از روی زیرکی و دانائی بر فضیحتی و رسوائی صبر و شکیبائی و زیادی و نصایح سودمند
و مواعظ دلنشین تسلی بخش آن پست فطرت کوتاہ بین شدی روزی از روزہا آن متوحش دیدہ
بے شرم نقاب آزرم برگشادہ بآن آزادہ سخت شاتمین شد کہ پیش ازین تاب اخلاص و رنج بیقیاس
نداشتم و از صحبت پرنکبت تو بیزارم پیش حاکم شہر و شحنہ و رئیس خط طلاق بنویس و مرا از خود جدا ساز
و تنہائی بپرداز درویش گفت امروز صبر نمای و بقسمت خدا راضی باش امید تفاوتی و تلاش مکن

فردا از خانہ بدر میروم و دست و پای نیرنگ خود را در زمرہ مزدوران می افگنم و سلسلہ مشقت بجنبانم
و چیزی بہم میرسانم زن ناستودہ فن بضرورت تن در داد و قرض گشتیدہ بقوت لایموت قناعت
ورزیدہ آن روز گذرانید روز دیگر آن نیکو سیر از خانہ برآمد و بجائی کہ مزدوران و گل کاران فراہم
می آمدند رفتہ ایستاد تا کسی او را بخشت کشی و گل کاری بمزدوری گیرد بہ نیرنگی تقدیر چنان اتفاق
افتاد کہ آن روز طالب مزدوران پیدا نشد و وقت مزدوری گذشت مزدوران دیگر روز بہ محنت کردہ ہای
خود نہادند و ہر سو پراگندہ شدند و آن صاحب عرفان سر بگریبان تفکر حیران و سرسان ماند درین اثنا
اندیشہ بر ساحت درون او پر تو انداخت کہ اکنون یکدام رو پیش آن زن بدخو روم یقین ست کہ
تہی دست رفتن من باعث شورش باطن آن زن خواہد شد پس آن لگانہ بجانب صحرا روانہ شد و در مرغزاری بکنار
چشمہ سارے نشستہ دست و پا از گرد و خاک شست و تجدید طہارت کرد پس بحضور دل و جمعیت خاطر
بنماز نیاز اشتغال نمود و اندیشہ کفاف اہل و عیال اصلا بر این خاطر او نمیگشت تا آنکہ آفتاب جہانتاب
فرو شد و شب تیرہ برین ظلمت آباد چہرہ گشت درویش خجلت زدہ ترسان و بہموت سرسان قدم
بسوی نزر بنگاہ ریاضت خود برداشت چون زنش دست آن منظر فیض لایزالی از سیم و زر خالی دید
از روی بی استقلالی با او در آویخت و در گریبانش چنگ زد و شروع در جنگ نمود و آن بی حفاظ
نا داشت ہیچ دقیقہ از دقائق بے حرمتی فرو نگذاشت آن صلاح کار بر داشت آہنہ سختی و درشتی
نمودہ بکشادہ پیشانی و خفتہ روئی عذر پیش آورد و گفت اضطراب مکن مردی کہ امروز بخانہ او
مزدوری کردہ ام خدا ترس راستی منش و درست قول ست چون بسلغ حاضر نمودہ و عدہ موکد نمودہ
کہ فردا مزدوری دو روزہ بگجامید ہم معذور دارد و عدہ خلف و خدوک از دل دور دار زن چون
این سخن در گوش کرد خاموش شد باد آن کہ معمار خورشید درین طاق مقرنس جلوہ گر شد و
نور صبح بر افق بر رنگ سپیدی کج پر تو انداز گشت درویش باز در مجمع مزدوران حاضر آمدہ
منتظر خریدار بود دورہ انتظار بسیار کشیدہ طالب ہم نرسید باز از شہر بیرون خرامید و تمام روز
بعبادت سعادت اندوز گشتہ بہنگام شام کام ناکام بسوی مقام خود گام برداشت و دلش ازان

ہر زہ کوئی در لرزہ بود و چون گوسپند از شیر شرزہ می ترسید چون بخانہ رسید زن دستش خالی دید
از پا در آمد و از بار اندوہ کمرش شکست چین در جبین آورد و بدیدہ خشمگین نگاہ تیز از روی ستیز بجناب
او کرد و چہرۂ حال او با خن طعن سیجر اشید و رشتہ شکیبائی از کف داد و انواع رسوائیہا آغاز نہاد و بود
باز آن سلیم طبع بتکلم دلنواز پورش نمود کہ زمام تحمل از دست مدہ و قدم در مسلک سستی و بی اعتدالی
منہ امید وارم کہ فردا مزد سہ روزہ بکجا می آرم زن بے ادب تا نیم شب بشور و شغب نکوہش کنان
در و سر اہل محلہ داد آخر چون فتنہ سر بجواب نہاد سپیدہ دم آن سالک ثابت قدم باز بطلب دورے
لکا پو نمود و بنیرنگی تقدیر پیچکس او را کاری نفرمود اصلا فتوری و قصوری در استقلال و عقیدہ آن
برگزیدہ پدید نیامد و پریشانی خاطر رو نداد و بحضور دل رو بعبادت معبود حقیقی نہاد و آن روز زیادہ
از بار دگر متوجہ باطن و جمعیت درون بعبادت بچون بسر برد و نعم عدم سامان و تہی دستی نخورد و
چون خرقہ پوش فلک طیلسان شب بر دوش افگند و سبحہ ثریا بر دست گرفت درویش با دل ریش
سراز محلت در پیش بسوی آن بدکیش روان شد و برنگ اطفال چند در پے از سفال تراشیدہ
و در خریطہ کشیدہ در کمر بست تا او را بخداع و فریب یک لحظہ در مسلک رضا و تسلیم خرامش دہد
تا از پردۂ غیب چہ بر اید و مفتح الابواب درے از مکرمت کشاید ہمین کہ بر در دلیر خانہ رسید دلش
بدل گرمی و فور اشتیاق باستقبال فی الحال بیرون دوید و دست و پایش بوسید و چالاک و چست
رویش از گرد و خاک پاک نشست و او را در جلوہ گاہ باز نشاند و بخدمت کمر بست و کلمات ملائم
برنگ تملق پیشگان بر زبان راند درویش دید کہ نعمت گوناگون بطرز مطبخ نیکمندان بخانہ
اش می برند و صفحہ را صفائی دادہ اند و چراغہا روشن کردہ اند و بوی خوش و عطریات
و طعام بمشام میرسد و در و دیوار برنگ گلزار شگفتہ و خوش نماست و اثر دولت ہر طرف پیداست
مرد فقیر از ین حالت غریب در شگفت ماندہ از زن آگہی طلب شد کہ ہمگی کار و بار و اوضاع و اطوار
خانہ برنگ دیگر می بینم ؎ رشک بہشت گشتہ اکنون خانۂ من ست ۔ این گنج خانہ ایست نہ دولتخانۂ
منست ۔ او در مزاج درشت تو نیز ملائمت راہ یافتہ و خاطرت از خرابی انکار بمعمورہ اقرار شناختہ

واز سنگین دلی و نامہربانی بخوش خلقی و شیرینی زبانی مائل شدہ ؎ ز سر تا پاے من عیرت گرفتہ تا
چہ حالست این بہ بیداریست یارب یا مگر خواب و خیالست این زن گفت ای راست گفتار امروز
جوانی خوش رو بر اسپ ابلق سوار و بخلعت فاخرہ و لباس نادر مزین و لمعہ انوار بزرگی از جبین او
پرتو انداز چنانکہ دیدۂ نظارگیان از و روشن ہیشد بے حجابانہ بخانہ ما در آمد و چند کس از حمالان
بر کاب خود داشت خریطہ دہ ہزار درم بمن سپرد و چند خروار بدہ ورغن و شہد و میوہ و فواکہ
و انچہ اغنیا را در کار باشد بران مزید کرد و گفت این مزد سہ روزۂ شوہر تست بر گیر و اجرت
روزہاے دیگر بیشتر ازین میدہم آرے ؎ امید ہست پرستندگان مخلص را کہ نا امید
نگردند زاستان الہ و درویش ہمچو دشنیدن این سخن فہمید کہ آن سوار کہ بود گفت ای زن بصبر
آن فرشتہ بود از نور پاک سرشتہ کہ فرستادہ رزاق علی الاطلاق و وہاب حقیقی ست کہ من و تو ہمہ روز
بعبادت او سعادت اندوختہ ام و بخدمت مخلوق سر فرو نیاوردہ و از ترس و بیم تو بجای زر و سیم
خریطہ پر سفال آوردہ ام تا بدغا و حیل نسلی تو نمایم چون خریطہ واکرد در یافت کہ پر از دینار طلا
سراپا شکر گشتہ جبین نیاز بر زمین نہاد و داد نیایش و ستایش نسبت بداور جہان آفرین داد
و برزیست خود و بصد گونہ درد و الم ہمگریست و عقیدہ او بر زاقی و وہاب حقیقی بیشتر از بیشتر شد و
مضمون مکرمت مشحون و ما من دابۃ فی الارض الا علی اللہ رزقہا و لنقش نگین خاتم دین
فروغ جبہہ یقین او شد و آن زن ناقص نیز بصحبت آن عارف کامل و از یمن دم گرمی او از بادیۂ
ضلالت و جہالت بسر منزل صلاح و سداد جلوہ گر شد و آن تجربہ ہوش افزاے خاطر و رنگ زداے
مرات باطن آن زن گشت و بصبر و شکر عادت گیر و بقناعت و عزلت لذت پذیر آمد قطعہ تا کہ صبر شکر
را با شد نتیجہ در دو کون ؎ دولت و اقبال و جاہ و رتبہ عز و قصور ؎ شاہ نور الدین جہانگیر ابن اکبر بادشاہ
جلوہ گر باد ابرا و رنگ شمع تا نفخ صور ؎

باب نہم در فضیلت اکل حلال و صدق مقال و گذارش احوال درویش حقائق اندیش معرفت کیش

حکایت یکی از عارفان کامل و سالکان واصل که دلش از مشاغل دنیای بجا صیقل تعزیت گرین
و بهوی حق مائل بود و حلاوت لذات عالم فانی در کام جانش تلخ تر از حنظل و مرارت ریاضت و
حق پرستی و حق گوئی در ذائقه طبع او شیرین تر از عسل بود و آن زبده افلاک و عناصر دل از جهان
برداشته و خود را مسافر پنداشته اکثر اوقات سیر مزارات و مقابر نمودی و از آن دین بستگان
بزبان حال اندرزی شنیدی و عبرت گرفتی و دل باین پشته آب و گل نه بستی و منتظر کوچ از مقام
جانگزا و ویرانه وحشت افزا نشستی و بصدق مقال و باکمال لقمه حلال بنوعی خو گرفته بود که اگر طعام
بی شبهه چند صبح و شام بهم نرسیدی لقمه نخوردی یکبار تبه نه روز سپری گشت و بدین تقیدی که آزاده منش
داشت افطار نکرد و ناگاه اشتهای اشتعال داشت لطلب لقمه حلال هر سو می شتافت ناگاه گذرش آن
حقائق پناه خضروار بکنار چوئبار افتاد و بر آب سیبی دید که با سیب با د برنگ گوی نماطان میرود
بکمال زیبائی چون ستاره درین چشمه مینائی فلک رخشان آن صاحب وجد و حال آن گوی را
دیده برنگ چوگان خم شد بدست در ربود چون بوی کرد نکهت او مشام آرزو را معطر ساخت
و روح را انضارت حاصل آمد در دلش آن تحفه را از مواهب ایزدی دانسته و لقمه پاک و حلال
فهمیده خواست که روزه را بدو وا کند باز در خاطر قدسی مناظر او القا شد که بحمل این میوه حق
یتیمی و بیوه بود یا از دست درمانده عاجزی یا افتاده باشد پس استکشاف این حال نا نموده تناول کردن
جریمه قوی بود و در شرع نبوی جائز نباشد تا آن سالک مسالک سلمانی پی بدین اسرار
نهانی برد بجانب بالادست که آن سیب از انسو بزور آب آمده بود خرامش فرمود چون آن زبده
اهل دانش و فرسنگ چند فرسنگ زمین پاپیاده و صائم نه روزه قطع نموده در کنار آب جوئبار
باغی پر از اثمار گوناگون راحت بخش درون او شد آن معرفت آگاه چون درمانده راه بود و رو
بدان نزهتگاه آورد و آن دار سته در امکان حجته پیر مردی را نشسته یافت که آثار دین دار
و ورع و پرهیزگاری از جبین او پرتو انداز بود و طبقی پر از همان قسم سیب که در جیب او بود در پیش
پیر نهاده و دست بخوردن آن برده هر دو بزرگوار بنور باطن و صفای درون احوال یکدیگر را دریافت

بدل گرمی تمام طرح تحیت وسلام بکمال تعظیم بتقدیم رسانیدند پیر نورانی از روی عاطفت مہربانی گفت خوش آمدے
ز کجا میرسی بیا بنشین بدیدۂ من مسکین چو توئی بنشین پس اشارت کرد کہ لطف نمائید و سیب
تناول فرمائید پاسخ داد کہ وسیلہ سعادت اند و ختن فقیر بلا دمت شریف بہمین میوۂ لطیف است
الحمد للہ کہ این میوہ ثمرہ نیکو داد پیر ازین تقریر در شگفت ماندہ از حقیقت حال آگہی طلب شد و ماجرائے
گذشتہ باز جست پس جوان کیفیت اکل حلال و صوم دائمی و تجرد و توکل و یافتن سیب و راغب شدن
بہ تناول و باز اندیشہ و تامل تناول نمودن کہ تحمل ہر کسی باشد و در خوردن آن تعلل و زیدن و دیر
استکشاف ایخال افتادن و رو بد انجانب نہادن ہمگی از درون بیرون ریخت پیر بر زبد و پارسائے
و صبر و شکیبائی و دیانتمندی جوان آفرینہا بر زبان راند و در اکل حلال بدین منوال تقید بودن
او باعث شگفتگی شد گفت ای آزادہ این سیب از ین طبق در آب افتادہ بود پس آن پیر نورسیدہ
طبقی از انار و انگور و اثمار دیگر آراستہ بحضور آورد و گفت چون امروز رنج سفر بردہ اید تکلیف
روزہ میکشید و پارہ ازین میوہ بچشید درویش بعد از ردد و بدل بسیار دانہ چند از انار و انگور و سیب
نوش جان فرمود و میزبان را دعای برکت گفت پیر چون نور صدق و صفا و اثر حقیقت و وفا
از ناصیہ او پرتو انداز یافت ربودہ و فریفتہ صحبت فیض بخش او گشتہ درویش آزاد جوشید کہ
بر ایچنین مرتاض یگانہ و مسازبودن نہ نتائج نیکو بہرہ مند شدن و سعادت کونین فراہم آوردنست
پس گفت ای یگانہ زمانہ میخواہم حرفی گستاخانہ و بی ادبانہ بر زبان رانم اما بملاحظہ نازکی مزاج و باج
نمیتوانم جوان گفت از برای خدا این چہ سخن ست شما بجای پدر حقیقی اید ہر نکتہ کہ از روی مہربانی
و شفقت از شما سر زند فوائد گوناگون دران مضمر دانستہ بطرز اندرز حکیمان بر لوح دل می نگارم
و دستور العمل روزگار خود سازم پیر بزرگ محبت زدگان بآن صلاح کار با الحاح بسیار گفت
دختری دارم بالغہ بگوناگون عوائب معیوب و بانواع نقصان منسوب اگر آنرا بزوجیت نخواہید
و بہ پرستاری بستان خاص سر بلند سازید مرہون منت عظیم شما باشم جوان گفت اے
کریم از صمیم دل اجابت نمودم ولیکن درین کار مرا محروم دانستہ پارہ عیوب او را بشمارید و نقاب

از چهرهٔ احوال او برداریدتا باعانت غمخواران ودوستان آن ناقص کامل شود وزنگ ننگ از مرات اوقات او نائل کردو گفت ای صاحب فرهنگ وهوش آن دختر چشم وگوش ندارد وای خدا پرست اورا پا ودست نیست وای صاحب عرفان ازدهن وزبانش اثری ظاهر نبود جوان درتبسم گفت افتاد واورا کمال حیرت رودادو گفت پس چه قسم آدمی زاده ست که ترکیب غیر مکرر ایجاد یافته سیر گفت محض پاره گوشت ومضغه ایست جوان گفت اگر شما سنگ وخاک برداشته کرم فرمائید سنگ را لعل خوش رنگ دانسته آرایش تاج ازدواج خود سازم وخاک را برنگ کحل الجواهر در دیده کشم پیر بر عقیده واختیار او تحسین برزبان راند پس سامان عروسی آماده ساخته دختر را بعقد تزویج او درآورد چون آن ستوده اوصاف هنگام شام در صفوت کده زفاف تشاف شبستان را بلوامع انوار جمالش منور یافت طلعتی دید زیبا که نزد او حور وپری را یارای جلوه گری نبود چنین تبسم کنان برزمین نهاد ودادونیایش وستایش داد وبا او به نشاط وکامرانی بهره از زندگی برگرفت بامداد ان که مهر زیبا چهر بزنگ توکد خدایان وبرنایان بکمال زیبائی ازین رواق مینائی سر برزد جوان از حجله گاه ناز بیرون خرامیده نزد خسر خود آمده آداب کورنش وتسلیم تقدیم رسانیده بخدمت کربست وبحکم او بدوزانو نشست وگفت گستاخی میشود که سراپای من حیرت فرو گرفته انچه که از شما شنیدم همه برعکس آن دیدم از صاحب علم وادب زبان را بزرق آلوده ساختن عجب ست پیر گفت خدا نکند که حرفی از ناراستی برزبانم گذشته باشد اکنون مکنون ضمیر را بر ملا افگنم وماجرای مرموز را صریح بگویم ای فرزند آن سعادتمند چشم وگوش اهل جرائم ندارد که بدان سوی نامحرم به بیند وآواز بیگانه بشنود ونه پائی که بجائے ناشایسته خرامش نماید ونه دستی که بر بدن غیرے سپرده نه زبانے که بفحش وناراستی آلوده سازد ونه دهن وکام که لقمه حرام فرو برد جوان که بوده جمال او شده بود فریفته خصال او نیز شده دل در وفای او بست وچون شیر وشکر بیکدیگر پیوست در بعضے از کتب تواریخ بنظر درآمده که سند افروز بزم تمثیلیت وچون جلوه از گلشن تحقیق معرفت کاشف رموز ودقائق واقف معارف وحقائق تاریخ صحیح صدق ویقین روای بخش باد این سید المرسلین وقدوه افاضل انام وعمده اکامل ایام سراج الملت

امام اعظم ابو حنیفہ کوفی بوسیلہ آن ہر دو تن طیلسان ہستی بر دوش گرفتہ اند و از خزانہ عدم بہ نزہتگاہ وجود جلوہ گر شدہ قطعہ عجب نباشد اگر زاید ایچنین فرزند ہ نادر و پدر آنچنان نکو کردار ہ زمین صالح و تخم نکو اگر باشد ہ شگفت نیست کہ شاید آید از وی بارہ قطعہ تاکہ باشد محت اہل شریعت از حرام ہ تاکہ باشد اہل دین را میل دل سوی حلال ہ شاہ نور الدین جہانگیر آن شہ اقلیم بخش ہ جلوہ گر باد ابہ تخت دولت و جاہ و جلال

باب دہم در بیان استغنای ایزدی کہ آستین ردمی افشاند بر خرقہ پوشی کہ پا بدامن ریاضت کشیدہ سراز گریبان عجب و غرور بر مے آرد

حکایت یکی از حقائق کیشان معارف اندیش مدہوشان تشنہ رواق غرور تورع و ریاضت را بنکاشتن این واقعہ شگفت بدین گونہ مستی از سر فرود آوردہ است کہ روزی از روزہا محرم خلوتسرائے انس مسند طراز انجمن قدس سر حلقہ کروبیان عرش نشین یعنے جبرئیل امین بادرنگ نشین بارگاہ رسالت مشعل افروز پیشگاہ نبوت صدر آرای محفل اصطفا و سرور فخر گردہ انبیا محمد مصطفے صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وعدہ نمود کہ فردا از عالم ملکوت روی در عالم ناسوت نہادہ باز عطا نعمت فیض بخش سعادت خواہم اندوخت و جوہر فطرت درین بزم حقائق طراز خواہم افروخت بہ نیرنگی تقدیر چنان اتفاق افتاد کہ آن ہمای اوج قدسی آشیانہ بدین دامگاہ ظلمانی ظلال سعادت نیفگند و آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در کشمکش انتظار آرام و قرار نداشت چون پس فردا آن یک وعدہ خلوتسرائے محبوب سبحانی را نورانی ساخت آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بکمال شگفتگی و تبسم شکرین فرمودند کہ یا اخی جبرئیل تخلف وعدہ از انسان کہ آلودہ عصیان و ملوث بہوای نفسانیست ناپسندیدہ می شمرند بر ملک کہ روحانیست و از جرائم و معاصی پاک چگونہ تجویز توان نمود پاسخ داد کہ یا حبیب اللہ یکی از اوصاف ارکان بارگاہ و کاملان حقائق آگاہ برحمت حق پیوستہ و این واقعہ تا گوش بر سبحانی گریبان گیر او شد کہ در ان خراب آباد انتری از آدمی زاد نبود کہ آئین تمیز و تکلیف بپایین رسانیدہ سعادت ابدی و لاجرم حکم ایزدی بدین گونہ اصدار یافت کہ یا جبرئیل تو بیرون [illegible]

فرو نگذارد بندہ ما را کہ در منہج ارادت و شارع اخلاص جان سپردہ بخاک سپار ہرا نہ در مسلک رضا مندی
خرامش نمودم و حکم ایزدی را بکار بستم ازین رہگذر چہرہ وعدہ بغازۂ وفا آرایش نیافت حضرت صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم فرمودند کدام وارستہ دل شکستہ نیک سرانجام بودہ در چہ مقام مدت حیات او بسری شد
گفت یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم درویشی حقائق اندیشی بعزیمت زیارت مکہ معظمہ سدد کشتی
نشست و رخت سفر بر بست بہ نہر نیلی تقدیر کشتی طوفانی شد و بکوہی خورد و بشکست و صد پارہ گشت مگر
آن درویش دل خستہ بر تختہ شکستہ راہ بساحل نجات برد درویش بجزیرہ رسید کہ زمینش مسطح و پر از
انواع ریاحین و سبزہ بر گہا بود ہوایش چون انفاس مسیحی جانفزا و فضایش بر نگ چمن زار
فردوس ہر ین دل کشا بود دران مرغزار درخت انار بر رستہ و بچندین ہزار انار بار ور گشتہ و در جنب
آن از سنگی چشمۂ آب می تراوید و قطرہ قطرہ آب از انجا می چکید چنانکہ یک قدح در تمام روز از ان
آب لبریز می شد درویش در انجا مدت چہار صد سال بعبادت و ریاضت اشتغال نمودہ و ہمواره
صائم می بود و از چہارم حصہ انار افطار میکرد و قدح آب می آشامید و در فضای باطن و انجلای
درون میکوشید چون داعی اجل را اجابت نمود بحکم ایزدی بر سر وقت او رسیدہ بخاک سپردم
حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمودند یا جبرئیل انجام کار اینچنین مرتاض در روز واپسین چگونہ
خواہد بود و ہیچ خواندہ کہ در لوح محفوظ چہ نوع نگاشتہ اند جبرئیل گفت یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم روز محشر فرمان رب العزت صادر شود کہ او را بکرم ہیچدو عنایت بیغایت ما بہ بہشت جلوہ گر سانند
چون نام کرم و عنایت گوش گذار او شود سر تا پایش حیرت فرو گیرد و قدم از دائرہ ادب بیرون ننہادہ و
زمام بدست تحیر و غرور دادہ گستاخانہ بر زبان راند کہ ای پروردگار جہانیان مدت چہار صد سال
بریاضت و مجاہدہ بسر بردم و بجای طعام دو سہ قطرۂ شیرۂ انار خوردم و محنت و مشقت ورزیدم
و دران خرابہ با بادی وقت و معموری دل کوشیدم و اکنون حکم چنانست کہ او را بکرم و عنایت ما
در نزہتگاہ فردوس در آرند جزای آن ریاضت کو و پاداش عبادت چہ شد لجہ قہر در جوش آید
زبانیۂ خشم اشتعال یابد و حکم شود کہ آن درویش کوتاہ اندیش پست فطرت را سرنگون بدوزخ

دراویزند موکلان عذاب موی سرش گرفته بسوی دوزخ کشند باوجود آنکه ان فقیر تا شصد زار
سعیر یک ساله راه بود از گرمی آن آتش سوزنده در دلش چون دیگ مسین در جوش آید در زبان از
تشنگی بیرون افکند العطش العطش بر زبان می راند درین اثنا جمعی از شیاطین لعین با کاسهای
شربت بر دست آب بر کف نهاده روبرو ایستند او بصد الحاح در پای آنها افتد که این درمانده را بکمال
عاطفت بنوازند و بشربتی شاداب سازند پاسخ دهند که اگر ثواب عبادت صد ساله خود بما دهی تا پیاله
بر کف تو نهیم او گوید دادم و منت بر جان نهادم پس قطره چند در کام او ریزند و نائره تشنگی
اندکی تسکین یابد پس از ساعتی باز گرمی در گداز آید و بطلب آب اضطراب نماید و فوره العطش
بر او رد آنها از اداء آب ابا می آورند پس از تقاضای بسیار ثواب عبادت صد ساله بیک پیاله
بفروشند و گلوتر کنند همچنین زنگ آن درمانده دل تنگ ثواب عبادت چهار صد ساله را از دست داده
و عطش همچنان استیلا داشته باشد این مرتبه بغایت بیطاقت شود و جانش از تعب بر لب رسد
و روز صیرش بشب نزدیک شود ابلیس پر تلبیس گوید که ای آشفته خاطر اندوهگین اگر عقیده دین حق
را بفروشی و در شرک و کفر بکوشی ازین پیاله شربتی بنوشی و از تشنگی سخت وشی آن سرگشته احوال در طلب محال
نیز خواهد که از روی اضطراری اختیار رضا دهد و از نقد ایمان تهی دست گشته بعذاب ابدی گرفتار گردد
و باز مره کفر و سکات جنم بعقوبت گوناگون و رنج از حد افزون مبتلا باشد در نیمال دریای رحمت
ایزد متعال بتموج درآید و فواره مغفرت بجوش زند و سحاب عاطفت بارید ن گیرد و آفتاب بخشایش
در خشیدن آغاز کند حکم شود که آن بیچاره را در نزدیکگاه حضور آرید چون حاضر آید مخاطب شود که ای
تخوت فروش مدهوش از زمش طاعت و ریاضت خود و بازار استغنای ما دیدی و زهد و ورع
خود را در کفر کریای ما برگشیدی و فهمیدی که چه قدر دارد آن درمانده سر بسجده نهاده ناصیه سائی
نماید و از ان حرف گستاخانه که بر زبانش گذرد سر تا پای ندامت گیرد و خجلت زده شود و بعجز و
تقصیر خود اعتراف آورد و بنجار غرور که در دماغش پیچیده بود بدرود و دست امید بدامن کرم
آن وهاب حقیقی در زند فرمان ایزدی صادر شود که او را در گلشن فردوس خرامش دهند و جوشنهای

بخلعت جود و لباس سندس و استبرق مزین سازند و دیده آرزویش را بجلوه جمال مخدرات بهشت روشن گردانند کام جانش بفواکه و انهار باغ جنت لذت بخشند فاعتبروا یا اولی الابصار ز نهار ز نهار طاعت و ریاضت خود را منظور ندارید و سر از گریبان نخوت و عجب بر میارید که صد هزار کوه خیرات و مبرات در میزان استغنای او چون برگ کاه سبک و بیقدر ست انکسار و شکستگی را آرایش روزگار خود سازید که در بازار عقبی رواج این کالاست و تکیه بر کردار شایسته خود نمودن خطاست از قضیه ناهرضیه ابلیس لعین عبرت گزین باید شد که چون بر عبادت خود نازید و سر از حکم ایزدی پیچید بغضب آن عادل برحق بطوق کرید و داد از جهان آفرین دل شکسته و جان اندوهگین را خریدار ست و از نخوت فروتنان خودبین در گذار آدمی زاد خاکی نهاد است اورا بر باد نباید شد و ترک آتش مزاجی نموده در زمره آبیان احکام اسلام باید در آمد تا شمول عاطفت الهی و مورد عنایات نامتناهی گشته بنعم جاودانی و به نشاط کامرانی بهره مند گردد **قطعه** تا نگردد خلاص زاهل گناه ٭ جز بلطف خدا ز رنج و عذاب ٭ طاعت و خیر شاه نورالدین ٭ باد مقبول حق بروز حساب ٭ ٭ ٭

باب یازدهم در بیان بخشایش الهی در باره سرگشتگان بادیه ضلالت و گمراهی

حکایت یکی از صاحبدلان اسرار الهی و نکته دانان معرفت آگاهی بنگاشتن این نقش سرگذشت تباه کاران معصیت آلوده را بمغفرت و تاب حقیقی بدین گونه امیدوار ساخته است که روزی از روزها آن نیر برج کرامت گوی بر دوج امامت و اصل و قصه اصلی شیخ شبلی قدس الله سره در ایام نوروز و لفروزی که جهان کهن سال بکمال رعنا نضارت و رعنائی رونق برنائی از سر گرفته بود در صحرای دلگشای نظاره صنع یزدانی مسرت پیرای نوآنی می شد خضروار گذرش افتاد و آن عارف کامل بر ساحل آن جلوه گر شده تنی چند بدیدار شهود و رانتهای عقربی که سراپا آلوده زهر قاتل بود از سوراخی سر بر آورده و بکنار دریا در آمده خواست که از آب گذر یابد شود بحکم قادر مطلق و توانای برحق غوکی از آب بیرون آمد چون عقرب را بر دوش خود جای داد و پشت خم کرد که دم بر پشت او نشست و از آب عبور نمود غوک باز در آب شد و خواست که دم بتحویل هر چه تمام تر بر دوش دیگر دیده نیش شبلی از نظاره این حالت شگفت که

گرد از ایام مهد تا بدان عهد ندیده بود سراپا حیرت فرو گرفت و در خاطرش پرتو انداخت که در فحص این
واقعه تنگفت و تفحص تنگرف حکمتی پوشیده و رازی مخفی ست که در دون تیره ما را الهی ازان زداده اند
در عقب او روم تا حقیقت پنهانی من کشف شود و تجربه بهوش افزای خاطر گردد پس آن زاده سجاده
بر روی آب انگند و اسم اعظم الهی بکمال عقیده بر زبان راند بدو رفت شمع و از آب بسلامت
گذشت عقرب از پیش و از پس درویش مقابل کیش روانه شد پس از قطع چند فرسنگ کژدم نزدیک
درختی رسید در سایه آن جوانی سر بخواب غفلت نهاده بود و از مهوه شهوه بخواب بیهوشی شتافته در آن اثنا
ماری سیاه سموم کرگ مجسم بود از کوشه سر برزد و نزد جوان آمده خواست که نیشی بر اندامش زند و
بخواب جاودانی بخواباند در این اثنا عقرب قریب مار رسیده نیشی بر وزد که مار در لحظه جان سپرد و جوان
از ان مهلکه ایمن ماند شیخ روشن ضمیر به نیرنگی تقدیر از دور تماشاگر بود عقرب از انجا معاودت نمود
و شیخ نیز بدنبال او از روی استعجال ره می نوردید تا آنکه بر ساحل دریا رسید باز بطرز پیشین عجوک
از آب نمودار شد و بکنار رسیده کژدم را بر پشت خود گرفت و از آب گذارا شد شیخ ریاضت پیشه را
اندیشه از خاطر هوش آگین سر زد که غالبا آنجوان یکی از واصلان درگاه و عارفان خلایق پناه است
که حکیم علی الاطلاق بجا فطنت آن یگانه آفاق بدین گونه حکمتی شگرف بکار برد و ازان مارهای سیاه
آن ولی الله را در پناه گرفت باز بجد ست آن برگزیده رفته و بملازمت او رسیده از صحبت فیض بخش
او بهره گردیده مورد الطاف الهی و مشمول عاطفت نامتناهی گردد م از انجا بکمال شوق و نهایت
ذوق سر گرم ره نوردیدن شد پس از نگاهی بسیار خود را بدو رسانید جوان را دید بتلاب باد فاطر
خورده و سر بخواب بیهوشی فرو برده و لب و دهن و قبا و پیرهن بقی آلوده گشته و مگسان بر و چون
گرم بجاست جوش میزدند و بوی گندیده او دماغ را میخراشید و دل بر هم میخورد و باعث شورش درون
میشد و کس را زهره آن نبود که از غایت کراهیت و نفرت پیرامن آن تواند گشت شیخ بورطه سکفتگی
فرو رفت و در بادیه تعجب سرگردان ماند و از جیب ندامت سر بر اورد با خود دست و گریبان بود
و با دل آویزش سخت داشت که چرا در مسلک خطا خامش نمودی و راه غلط پیمودی مدت و ان دین

گشمکش بود پس بدرگاه ایزدی متوجه شده و بر زمین نیاز ناصیه سا آمده گفت که ای حکیم مطلق و ای حاکم برحق در انجمن این بزم محرمیت بنواز و این بی ازپوشیده بر منصه ظهور جلوه گر ساز ناگاه سروش غیبی بگوش او ندا در داد که ای شبلی از چه محزون و دلگفت مانده و سراپا حیرت فرو گرفته اگر شایسته کردار آن معصوم مورد الطاف و مشمول اعطاف ما گشته در حراست و حمایت ما از نوائب و مصائب مصئون و محفوظ اند تباه کاران معصیت آلوده تر دامن بر آنکه همیشه سر از گریبان جرائم بر می آرند اگر از حوادث و بلیات در پناه خود نگیریم که پناهند و از که امداد اعانت خواهند کبریای ما را از طاعت و فسق کمال استغناست بسیار ها ریاضت کیش که سالها بعبادت بسر برده اند و اند کی تخوت در دل ایشان راه یافت و دود غرور در دماغ آنها پیچیده بر نگ ابلیس بطوق لعنت مطوق گشته رانده درگاه ما شدند و بسا فاسقان معصیت اندیش که آنها را روزگار دراز بجرائم و عصیان سپری شد و احیانا آه درد آلود نعره الم آلود از سر ندامت بر کشیده اند مقبول حضرت ما شدند و خط عفو بر جریده جریمه ایشان کشیده شد سه فسق یک گر توبه بپایان کار او بهتر ز طاعتی که بپندار سر کشد شبلی از آگهی رافت الهی و عاطفت نامتناهی سراپا زبان گشته شکرانه سراشد و بستایش گوناگون وهاب حقیقی را یاد کرد درین اثنا جوان از خواب مستی سر بر آورد و دیده وا کرد شبلی را دید سر بگریبان عجلت فرو برد شبلی او را بزبان حال بدین مقال بکوش هوش شنود شنوی ترا شرم نامد هم از خویشتن ۞ که حق حاضر و شرم داری ز من ۞ پس سر بدو آورد و گفت که ای نوباوه گلشن جوانی وای خوگرده لذت و کامرانی هیچ آگاهی داری که عون الهی ترا از چه نوع مهلکه در احاطه سلامت نگاه داشت و از بلای سخت بچه طرز در پناه گرفت و بحمایت محافظت و حراست جان تو چه حکمتی تشکر کرد جوان بر نگ خجلت زدگان بر زبان راند که آنچنان مدهوش بودم که از هستی خود اصلا خبر نداشتم و روز و لفروز را از شب تار یک نتوانستم باز شناخت پس شبلی ماجرای گذشته از گذارا شدن عقرب از آب با عانت خوک نیش زدن بر مار که بقصد گزیدن آن شراب خوار از سوراخ سر بر کشیده بود یک یک باز نمود و گفت که بر تو بدین نوع مهربانست و خالقی که ترا از هشتی خاک آفریده و بقدرت محض جان پاک در قالب تو دمیده و ترا چشم و گوش و فرهنگ عطا فرموده و بعقل و

گیاست وفہم و فراست از سائر مخلوقات و ہمگی موجودات بہ جہان داد و بدولت ایمان و نعمت ایقان سربلند گردانید شرم نداری کہ از حکم او سر بہ پیچیدہ مرتکب امور ناپسندیدہ میشوی و بہ بیحیائی و ہوائی در مسلک بی اعتدالی و ناحفاظی خرامش مینمائی چون شبلی جوان را بدین طرز بیمو اعظ و اندرز از بادیہ ضلالت و جہالت بہ نزہت آباد صلاح و سداد و ہدایت و ارشاد نمود از رقت چون موم و رگداز افتاد و آن مسکین را نصائح او دلنشین شد و سراپا ندامت کشیدہ دہان می آلودہ را با آب توبہ بشست و از سر دل استغفار بر زبان راند و از روی ارادت گزینی و کمال اعتقاد دست بر دست او نہاد و مرید شد و بہمین انفاس کبرا و صحبت فیض بخش او از آن پس پیرامن جریمہ و معصیت نگشت و پرتو انوار تجلی بر ساحت درون او پرتو انداز گشت و دیدہ ظاہری و باطنی او را بکحل معرفت و حقیقت مکحل ساخت و یکی از عارفان آگاہ و کاملان درگاہ شد **قطعہ** تا گمبان فاسق و معصوم نیست ہیچ از خدائے عزوجل پرسش جہانگیر تا بروز جزا ❊ ❊ ❊ بہ نکوئے و خیر باد دلش ❊ ❊ ❊

باب دوازدہم در بیان آنکہ طینت آدمی را با آب نعم سرشتند و رقم الم بر لوح جبین او نوشتہ و تخم مصائب و نوائب بروز عدل در مزرع وجود او کشتہ

حکایت شیرین بیان خوش تقریر نکتہ سرایان بے نظیر سمند بیان را در میدان فصاحت بدین گونہ در گلگاہ آورد و اند کہ یکی از چارہ آنایان صاحب مذہب سند افروزان محفل علم و ادب کہ اساتین خانہ دین و بساتین صدق و یقین بودند با ورنگ نشین بارگاہ خلافت دیہیم آرائے تارک عدلت و نصفت نیر سپہر تبجیل و تمجید ہارون رشید گفت کہ در مدت آبادگیتی آدمی زاد ہرگز از خزن و تالم خالی نیست چہ او را بریں بیچارہ باران نوائب و مصائب میبارد و او را نفسی بآسودگی بر او ردن و شوار و لحظہ بے اندوہ بسر بردن متعذر نزد ارباب دانش و بینش مقرر و معین ست کہ بر ہیچ آفریدہ یکروز تمام از ہنگام سحر تا وقت شام بخرمی و بیغمی نمیگذرد کہ اندکی ملال و بر ہمزدگی در دلش راہ نیافتہ باشد بے آنکہ حادثہ و واقعہ مزاحم و مشوش او شود بلکہ بروز نازل طینت انسان را با آب نعم سرشتہ اند و رقم الم بر لوح جبین او نوشتہ ہارون گفت این قول را چگونہ باور توان کرد کہ سالہا میگذرد کہ بنشاط و

خوشی بسر می بریم که اصلا غم و اندوه بپیرامن باطن قدسی مواطن ما نمیتواند گشت و کدورتی در صفوتکده
سینه ما نمیتواند نهاد چو نست که از گلشن اینمعنی گلدسته تجربه بر بندیم و نقد این حال بر محک ازمون کشیم
امام گفت نیکو باشد هارون فرمان داد بستان سرائی دلکش و قصری زیبائی منقش بفرشهای ملون
آرایش و بندند در و دیوار بزر بفت و دیبا در گیرند خنیاگران دلنواز و ترنم سرایان خوش آواز حاضر آیند
و خوبرویان ساده و صراحی های باده و اتخمه لذیذ با نقل لطیف و انواع فواکه و اثمار و نعمت گوناگون
و عطریات و بخورها در ان بزم کثیر السرور آماده کردند مثنوی بساط افگند از زر بفت و دیبا بکشید
سائبان بر نقش زیبا به زبانگ چنگ عیش خفته بیدار ۴ نشاط خرمی را گرم بازار ۴ هارون
بر مسند خوشدلی بعیش و نشاط بنشست و ندیمان و دمسازان و مصاحبان نکته پرداز و دلنوازی
و بزم طرازی می نمودند و شعرای فصیح البیان بتکلم جانفزا و ادای دلربا انجمن فصاحت و بلاغت
را گرم میساختند و خوش خوانان بغزل خوانی و نغمه دلفریب شکیب ربای اهل مجلس می شدند و بانگ
دف از هر طرف طائر غم را می ربایند و لولیان زنان رقاص از شادی پای میکافتند و زهره زهره
از خجلت آب می شد رقص کنان چون بزمین پا زدند ۴ در حق ناهید لگد ها زدند ۴ آب آتشین
یعنی شراب خساره خوبان بگرمی برافروخته بود و اهل نظر دیده بر چهره ایشان دوخته صراحی
در انجمن بیانگ قلقل چون بلبل در گلشن غلغل میکرد و حریفان از نشاء رطوق گل گل می شگفتند
مثنوی ز جوش باده می نالید سرمست ۴ می اندر جام و جام اندر کف دست ۴ نمود از هر طرف
ملک غم ۴ بزلف حور رفته فرش آن بزم ۴ فلک در رقص و کوکب پای کوبان ۴ جهان خرم زمانه
شاد و خندان ۴ صفات خوبی نا یه بتقریر ۴ اگر وصفش نماید خامه تحریر ۴ دهان خامه پر گردد
بلذت ۴ غلط گفتم شود پر آب حسرت ۴ حاجبان شدید بحکم هارون رشید بدروازه ها می بانج
بر پا بودند که هیچکس از ان گلشن راه ندهند و در را بر نسیم صبا بسته دارند تا از اطراف و اکناف
گیتی چیزی ناخوش نیاید و واقعه که ناملائم طبع باشد بگوش نرسد فی الجمله از هنگام سحر تا سه پهر
کم و بیش هنگامه عیش گرمی پذیرفته بود و با از نشاط روائی داشت و خواره خوشدلی در جوش بود

وبکمال مستی از خوبان ماه روی بانگ های وهوی بگردون پیچیده بود هارون بسوی امام برای التزام
به تبسم نگاه سیکرد یعنی که روز بآخر آمد ونشان غم ظاهر نشد وامام بزبان حال باین مقال تکوهش می نمود
که هنوز روز دلفروز بشب نرسیده ۵ که تا خشم بر بهمزنی روزگار ۵ قیامت کند در جهان آشکار ۵ از
نوادر سوانح دبدائع اتفاق آنکه بادشاه در یاول تسبیحی از دره های شاهوار داشت که جوهری روزگار وغواص
زمانه مثل آن در های یگانه بخواب وخیال ندیده بودند ومسبحان صوامع ملکوت اوصاف آن تسبیح
در وخود ساخته بودند وبهر دانه اش خراج مملکت اقلیم توان گفت بدان کواکب انوار آسمان مجلس آنسرور
مزین بود شاه چون آن تسبیح را در گردن افگند ماه را بکواکب ها لبستی آن تسبیح را در حالت مستی
وخوشحالی بروی قالی گذاشت ناگاه بطی از بطان خوش رنگ که دران باغ سروا وه بودند بر کنار
مجلس گذر کرد چون دساق آن کمر بستها وترنم سرایان ومدح آرایان وعیاشان بلکه فراشان
از نشئه ساوق سرگرم ومدهوش بودند بطرا از بط بادیه امتیاز نموده ترابدان جانور آبی آن قطرهای
آب افزود بردوآن دانه را بزنگ مرغ بمنقار برچیده وطعمه خود ساخت وآن ستاره های انور در بسیط
حوصله او بوبال گرفتار آمدند وبط از انجا خرامیده در جمع بطان دیگر داخل شد هارون رشید را
پس از مدت مدید از تسبیح یاد آمد وجستجو سیکرد واز هر کس می پرسید وهمگنان قسم میخوردند که ازین
آگهی نداریم هارون همگی اهل مجلس را بندی متهم ساخت آن دریا علم وادب بگم شدن مروارید
از تندباد غضب در شورش آمد وبموج قهر می جنبید وهر کس از ترس او چون بید می لرزید خوب رویانی
که بگرشمه سنجی وعشوه گری دلهای اهل نظر می دزدیدند ومطربان راه زن زهره فن که بنغمه دلفریب
راه تکسیب می زدند بهمت سر قه بربط زنان را چون رباب گوشمال بیداد وبربط کمان نداشت و
چنگ نوازرا از چنگ اوربائی نبود نائی را رسن ودنامی می افگند وجگرش لبنان زبان چون نی
سوراخ سوراخ سیکرد ودف زن را بزنگ دف طبا نچه بر رویش ودساقی را بروش صراحی خون
ازتن میریخت فراش را چون قالی بزمین می انداخت وبزنگ مینو طناب درگلویش سیکرد وسرش
سیکوفت وساقیان شلاق میزدند یمان را ندامت رودا دوشعرا بجای صله سیلی انعام شد وصحبت

برهم خورد و عیش منغص گشت و طرب برنج و تعب تبدیل یافت خدیو ایام از امام شنیده و از خجلت
سر فرو افکنده ماند امام خنده پنهانی نموده فرمود که خدا غیور است زمام اختیار بهیچ امر بقبضه اقتدار
خود نباید سپرد قادر مطلق و توانای برحق اورا باید شمرد چون امام را بتعین پیوسته بود که از اهل مجلس
کسی نیست که مرتکب این نوع کردار ناشایسته شده باشد در خاطرش اندیشه پرتو انداخت بلکه سروش غیبی
بگوش او ندا در داد که بربط وزدی رابط نواخته و دور وانه ها را طعمه خود ساخته پس پرسید گفت اگر
مسبب الاسباب آن تسبیح را از کتم غیب پدید آرد راضی هستوی پاسخ داد که طوق سنت شما بر زنگ
تسبیح در گردن افگنم و ازین سپس لاف خرمی و شادی نزنم و سراز جیب نامرادی برارم پس امام فرمود
بطان که در باغ پراگنده اند بجانب مجلس یکبیک روانه سازند و همه را بدان سوسرو بندچون گنج بخش
جهانیان مال را ناپذیری و خاصیتی بخشیده که اثر شگفتگی و انعقاش بر چهرهٔ احوال صاحب مال پدید می آید
از خرامیدن آن بط و از حالت مخصوص که متمول سامی باشد و مستی که این طائفه را در سر بود فهمید که
فلان بط آن دو دانها فرو برده آنرا گرفته بیاورند و شکش شگافته آن دو دانها از و حاصل و بدر آرند چون حسب الحکم اورا شگافتند
دو دانها را در انجا یافتند حیرتی و شگفتگی بر اهل بزم مستولی شده بر دیده و دل خرد پرور می کمال دانش و ادراک طبع چالاک
آن امام ایام تحسین سرای آفرین خوان شدند و هر کسی ازان مسئله خلاصی یافت و دیانت هر کدام بتفصیل آن
بر منصهٔ ظهور جلوه گر شد هارون رشید ازان لاف و دعوی بیهوده که ازو سرزده بود پشیمان شد و
عاجز و تقصیر معترف آمد و دانست که بنی آدم نهال ست که در چمن روزگار آفرینش بآب نعم پرورش یافته
و مورد انواع حوادث و اصناف بلیات ست و این همه وقایع و سختی از آدم و بنی آدم بارث رسیده
و لاجرم سراز گریبان رضا بر اورده پا بدامان شکیبائی باید کشید فرد بدرد و صاف ترا حکم نیست
دم در کش که هرچه ساقی ما بخت ما ست بین الطاف ست **قطعه** تا نپنداری که عاقل از جهان
آدمی آفریده بهر عشرت بوده شه جهانگیر باد خرم و خوش که عدو شش چشیده زهر غمست

باب سیزدهم در مذمت فقر و اضطراری و برنیش معنی در نگاشتن احوال

نکوهیده بختی که از صدمه تهی دستی و بی سامانی از پا در آمده مزاجش تغیر یافته بود و از واسوختگی کلمات گستاخانه و بی ادبانه بر زبان می راند باز توفیق ایزدی اورا دریافت و در مسلک عارفان و منهج ایقان شتافت

حکایت یکی از راستی کیشان حقائق اندیش نافهیدگان اسرار حکمت الهی سابقا نقل این نقل شگرف بدینگونه آگهی بخشیده است که در بلدهٔ سمرقند جوانی بود صفائی نام بفضائل گوناگون آراسته و بانواع هنر و فنون پیراسته و شعر بغایت نیکو می گفت و خیالات نازک و مضامین رنگین و اداهای تازه از و سر میزد و در سخن سنجی و نکته دانی ثانی خود نداشت و در وادی خط شناسی و خط نویسی بمرتبه بود که دلهای خوبان و تصرفات پسندیده در خطوط استادان می نمود و در نوشتن خط خفی و جلی روح ملا میر علی تازه میساخت و حسن خط نستعلیق و تعلیق ثلث را بنظر مختصران این فن و دانایان این سخن بنوعی جلوه داده بود که تا بانقراض سپیدی و سیاهی عالم هر قطعهٔ او دستور العمل خوشنویسان روزگار و استادان والا مقدار ست خامه بدائع نگار سحر آثارش صحیفه ایام را رونق داده و اشعار آبدارش بر تنگ گوهر شاهوار گوش عروس زمانه را زینت بخشیده صبح آفریده در محفل دانش آموز دانه سپیده که از فیض خاطر فیاض او بهره ور گردیده نظم گرفته زهر شیوهٔ روشنی بخش آگاهانه در هر فنی یک فنی اما بموجب نکوهیده بختی و زبونی طالع زنگ افلاس مرآت اوقات او را تیره ساخته بود و استیلای تهی دستی و بی سامانی او را از پا در آورده و مزاجش را تغیر داده غلبه خیالات فاسد در دل او میگذشت که با وجود فطرت قابل و عقل کامل کلمات گستاخانه و بی ادبانه نسبت بمبدع بیچون بر زبان میراند روزی از روزها در مدرسهٔ علامهٔ روزگار سر آمد دانشوران آن دیار رموزدان غوامض معانی و باریک بین اشارات سخندانی ملا علی شیر جلوه گر بوده سرگرم سخن پردازی و نکته طرازی بود درین اثنا یکی از طلبا آمده خبیثه که بشیوهٔ ستم ظریفی را آرایش روزگار خود ساخته بود جمعیت آراء خاطر و شورش درون صفائی را مشاهده کرده گفت که خدا حکیمیست و هیچ فعل او بی حکمت نیست هر کس را که شایسته هر چیز میداند از افلاس

یا غنا نصیبہ می بخشد اما کمتر بہت ہوشمندان بروشن قیاس و خرد پژوہان دانش اساس از کنکرہ کبریائے
کوتاہ است و فہم حکمای روشن رای در بیدای قدرت بی منتہائے او سرگردان و گمراہ فرد درین راہ
یک رشتہ بیکانہ نیست ؛ سر رشتہ بر ما پدید انیست ؛ صفائی از وی و اسوختگی گفت بر خلاست اگر خدائے
حکیم می بود مرا با وجود اینہمہ دانش فراوان و فضل بے پایان بحنت افلاس مبتلا نساختی و تارک نامبارک
سفیہان جاہل و پست فطرتان ناقابل بر اوج گردون نیفراختی چون این حرف ناشایستہ از زبان او
سرزد حریفان و طرفیان دریکدیگر نگریستند و بعضے خندیدند و بر نجی بر دانش او گریستند و آن تیرہ بحنت
را نکوہش سخت نمودند و ملا علی شیر سراپا زبان گشتہ سر زنش بلیغ کرد کہ ای صفائی با وجود علم و دانائی
چرا بخرافات و ترہات دہن و لب می آلائی او شرمندہ سر از جملت فرو افگندہ از مجلس برخاست فرد
جعفر امروز زبزم تو بطرزی برخاست ؛ کہ بران وضع غریبانہ دل سنگ بسوخت ؛ در محنت کدہ خود درامد
منزجیب ندامت فرو برد و از کمال حزن و ملال خون جگر میخورد تا آنکہ نیر نورانی سر از نقاب ظلمانی کشید
و کواکب انور بر فلک اخضر جلوہ گر شدند صفائی تجدید طہارت نمودہ دوگانہ گذارد و بتضرع و نیاز متوجہ
درگاہ ایزدی شد و پس از ادای ستایش گوناگون و نیایش از حد افزون استدعا نمود کہ یا الہی بعنایت
نامتناہی مرا آگاہی بخش کہ در افلاس و محنت بی قیاس من چہ حکمتست درین کشمکش بود کہ خواب بر و
مسلط شد و چشم ظاہری او غنود و دیدۂ باطنی او کشود و در واقعہ چنان بنظر او جلوہ گر شد کہ پل دوم
سر بمہر کہ اغلب روزگاران بر نگ دماغ افیون خواران خشک می باشد چشمہ در و جاریست و با آب
زلال از کران تا کران مالامال و آبش از نہایت لطافت چون رای روشن صاف و از نہایت عذوبت
چون لب جانفزائے شکر لبان شیرین ست **مثنوی** منور ہمچو چشم دوربینان ؛ مصفا چون دل
خلوت نشینان ؛ بدان سردی کہ از بیم فسردن ؛ نیارد عکس در وے نخوطہ خوردن ؛ و در تہ آب
بر نگ سنگریزہا اشرفیہای سرخ نمایانست چنانکہ از پرتو آن طلای خالص آب چشمہ آتشین گشتہ
گویا ستارہای انور در آسمان اخضر جلوہ گرست چہ ستارہا کہ شب افلاس و بینوائی را ظلمت زدائے
میکنند و دیدۂ تیرہ بختان تہی دست را روشنائی می بخشند صفائی بیچارہ بنظارہ آن حال شگفت ماند

وسرتاپا حیرت گرفت و بی اختیار چست و چالاک و بی ترس و باک چون خضر دران چشمہ در آمدہ خواست کہ چند مشت ازان اشرفیہا بردارد ناگاہ شخصی نورانی باطلعت چون ماہ بر ساحل جلوہ گر شد و بانگ بر وزد کہ دست دراز مکن باسخ داد چرا مگر منعست گفت بلی ولیکن انچہ بخرج روزمرہ تو کفایت کند بردار و باقی بگذار صفائی بحکم الثالث باسخر سہ اشرفی برداشت و دیگر بگذاشت درین اثنا چشم او از خواب واشد و اثری از چشمہ و روشنائی بخش چشم کہ عبارت از اشرفیہاست نیافت صفائی چون از غایت بینوائی خام طبع بود بجانب پل شتافت کہ شاید واقعہ کہ بخواب دیدہ افروزا و شدہ در بیداری نیز مسرت پیرائے خاطر گردد چون نزد پل رسید ہمان چشمہ را مالامال یافت و در نظر مردم دیگر چشمہ خشک بود و اثر زر نداشت صفائی فی الحال دران آب زلال در آمدہ سہ اشرفی برگرفت و بر ساحل آمدہ رہ گرائے منزل خود شد و آن زر با ہلیہ خود سپرد و زن آنمبلغ خرج کردہ اسباب نشاط و کامرانی و عیش و شادمانی آمادہ ساخت و سار بہجت و مسرت بنواخت صفائی روز دیگر باز بسوی چشمہ خرامیدہ سہ اشرفی برچید و بزم دلخوشی را سرانجام داد و با دوستان و خویشان و مخلصان و صداقت کیشان صحبت گرم کرد و ہمہ بر طرز تاسی روز نشاط اندوز گشت شب سی و یکم سر بالش خواب نہادہ بود و دیدہ باطنی گشادہ ناگاہ بوستانی دلکش و رواقہائے رنگین و منقش جلا بخش دیدۂ او گشت باغ پر از گلہای رنگین و میوہ ہای گوناگون و ترانہ چو بیار چون بانگ ارغنون در گوش و نغمہ عندلیب شکیب ربای اہل دانش و ہوش ؎ در چمن افگند غوغا فاخت ۔ ہر جای بر شاخ صنوبر ساختہ نسیم صبا برائحہ صبای جانفزا رونق جوکان عطا شکستہ و نغمہ سنجی مرغان سرود را چون صوفیان در رقص و اہتزاز آوردہ نرگس میخوار قدح بادہ بر کف نہادند و غنچہ لبہائے شکرین بہ تبسم گشادہ و سرو با شمشاد بگاہ و زیدن باد ہم آغوش و سنبل با لالہ و نسرین ہمدوش بنفشہ چون زاہد ریا را با خرقہ کبود و لالہ در باغ با سیاہی آتش پرود و دران گلشن ایوانہا رفیع کہ چون ہمت والا فطرتان بلند و چون صورت زیبا طلعتان دل پسند کہ پراز تصاویر نقوش بے نظیر بود نشاط افزا خاطر او گشت و دران منظر ہا روائی بغایت زیبا و بلند منظرش جلوہ گر شد با زر وی تمام ذوق و کمال شوق بر بام

او برآمد و بتفرج و تماشا خوشوقت و شاد کام گردید چون چشمش آن نیک نهاد بر کنگرهاش افتاد دید که
سی کنگره اش ریخته و فتوری و قصوری دران قصر راه یافته بخاطرش این اندیشه پرتو انداخت که چرا
صاحب این خانه تعمیر و مرمت این کاشانه پادشاهانه نمی نماید زیرا که ایام برسات قریب است این قصر نادر
و غریب بموجب سرایت باران و کشیدن نم از پامی افتد و بدینگونه نگارخانه که مهندس ایام بدیده او کم
بنظر نیاورده اندامش می پذیرد درین اثنا جوانی سبز پوش که بکمال حسن و جمال مشابه رضوان فردوس بود
دران گلشن جلوه گر آمد جوان ازان ملک طلعت آگهی طلب شد که این روضه را که ساخته و این منظرها را
که پرداخته و صاحب این قصر بلند کدام دولتمند است پاسخ داد که این روضه رضوانست و آن قصرهای
مسلمانان پاک دین اهل یقین اند و این قصر بلند بنام سعادتمندی که پیوسته در ناوبه قصر نشسته
پیشه محنت دل خسته می بود و در سر آن مصائب و نوائب می سوخت و از تهی دستی رقعه بر رقعه
می دوخت تعمیر نموده بودند که چون مدت حیات او بسر می شود ازان خرابه فانی انتقال نموده
درین تزهتگاه جاودانی جلوه گر گردد نظاره غلمان و حور و قوطن قصور نشاط مند و مسرور شود
ولیکن او تاب فقر و بینوائی نیاورده طالب عیش و نشاط شد و سی روز است که بدلخوشی و کامرانی
بهره از زندگانی برمیگیرد و جهت هوای نفسانی لذات فانی را بر خطوط جاودانی ترجیح داده ابواب
خرمی و بهجتی بروی خود کشاده ازین همرسی کنگره ازین قصر افتاده پس از چند روز این خانه دلفروز
بحکم الله با خاک سیاه برابر خواهد شد درین اثنا جوان دیده از خواب واکرد و اثری و نشانی
ازان بوستان و ایوان نیافت و از خواب غفلت بیدار شد و چراغ دانش او را روشنی افزود
و نوری ازنیر معرفت در دل او تافت و خود را از قیود نفسانی و شهوات جسمانی وارسته یافت
تعبیر آن خواب بدینگونه کرد که آن خانه برای من تعمیر یافته بود بشامت سی روز که بعیش و تنعم
بسر بردم و راوق شادمانی در ساغر کامرانی خوردم سی کنگره اش افتاد ازین پس بریاضت
و مجاهده بسر برم و نام لذات و دل خوشی بزبان نرانم پس بصدق نیت و صفای طویت تائب شد
و متوجه بمعبود حقیقی گشته استدعا نمود که ای حکیم مطلق و ای حاکم برحق اگر این واقعه که بخواب

جلوہ گر دیدم و اقعیست و خواب حمانیست نہ شیطانی پس حکمت افلاس و تنگدستی خود فہمیدم و اکنون عنبر بر غنا و ذلت بر عزت برگزیدم ای چشمہ رحمت آن چشمہ را از نظر من غائب ساز و مرا بدرجہ معرفت و حقیقت بنواز **نظم** چنان گرم کن عزم راہم بتوبہ ۔ کہ خرم دل آیم چو آیم بتوبہ ۔ دل بیحاصل مرا از گرمی محبت خود نصیبہ بخش و دنیای فانی را در بصیرت ہمت من خوار و بے اعتبار گردان و خاطر مرا ازین لکا پوسیدہ سرد کن ؎ معرفتم بخش کہ بینا شوم ۔ بخردیم بخش کہ دانا شوم ۔ واہب حقیقی دعای او را پایہ اجابت بخشیدہ آن چشمہ از چشم او ناپدید شد و آن مسکین تا دم واپسین بریاضت و عبادت بسر برد و بجای طعام بیخ گیاہا خورد و از غایت صفائی درون از فرش غبرا تا عرش معلا حجابہا از چشم او مرتفع گردید چنانکہ نام صفائی بر و مسلم آمد و پرتو انوار تجلی بر ساحت درون او پرتو انداز گشتہ چشم ظاہری و باطنی او را بکحل معرفت مکحل ساخت و یکی از و اصلان درگاہ و کاملان خقاہ پناہ شد الٰہی طرزی نامہ سیاہ را توفیقی رفیق گردان کہ سر از گریبان بے تعلقی در آوردہ پا بدامان قناعت فراہم آوردہ از قید ہستی و خود پرستی برآمدہ در ذات حق محو مطلق گردد **قطعہ** تا ہر زیک عارفان جہان ۔ معتبر نیست دنیی فانی ۔ شہ جہانگیر تا بروز جزا ۔ ۔ باد زینت دہ جہانبانے ۔

باب چہاردہم در بیان عجائباتی کہ از پردہ غیب بظہور می آید نکتہ پیرائے خامہ بزبان صریر در بیان شگفتہ ہای نیرنگی تقدیر کہ اخگر نا پروردہ در دہان شیر زیان بسلامت ماند

حکایت یکی از نکتہ طرازان دلنواز و داستان سرایان سحر پرداز گوہر معانی از لجہ سخن بر آبی بکنار آوردہ سلک بیان را بدینگونہ انتظام دادہ است کہ جوانی از دودمان نیرگ تہذیب اخلاق یگانہ آفاق بود او را با دختری از خاندان اشراف وصلت شدن آن دوشیزہ عشوہ گری بود کہ بگرشمہ سنجی و دلربائی و رعنائی و جانفزائی ہوش ربای مردم و صبر گداز جہانیان بود قامت رعنایش را سرو آزاد بندہ از طلعت زیبایش ماہ دو ہفتہ شرمندہ بود و زلف مشکینش سلسلہ در گردن جہانیان انداختہ

و لب نوشینش شور در عرصہ گیتی افگندہ با بیمہ حسن و دلربائے بزیور عفت
و پارسائی مزین چنانکہ جز آئینہ رویش را ندیدہ و جز شانہ زلفش را نکشیدہ بود
چون در ممالک ہندوستان معمول ست کہ بعضے از مردم کوتہ اندیش بہ مستے
راوق جباہ و ثروت دوشیزگان نابالغ را بازدواج آرایش می دہند آن صبیہ
ہنوز غنچہ ناشگفتہ بود و نہال نورستہ پدرش پس از تمام عروسی ہمخوابہ دامادرا بدو حوالہ
نمودہ و از ان حلوا چاشنی بر نگرفتہ و ازان میوہ تمتع نیافتہ پدرود کرد و بوعدۂ موکد بزم تسلی را
سرانجام یافت کہ پس از دو سال بدین شمع طراز شبستان طراز شوی چون مدت موعود سپری شد و آن
نونہال گلشن حسن و جمال بنوبہار جوانی نظارت گرفت جوان از نزہتگاہ وطن بحسن حوزنزادکہ بیست و پنج
کروہ مسافت داشت برخش سبکبار برنشست و بکمال شوق و کشش درون گرم روی آغاز نہاد چون
آن یگانہ از خانہ بیگانہ روانہ شدہ بود در نیم راہ شبش در گرفت چون ایام زمستان بود و ابر ظلمانی چون
تیرگی کفر دل کفرہ پوشیدہ و جہان چون نامہ اعمال اہل ضلال تاریک و تیرہ گشتہ و نقاط مطر بر شیخ
اہل نظر مانندی داشت و چون آہ دلسوختگان از ہر طرف برق سرمیزد و صدای خروش تندر چون نعرہ
فراق زدگان در گنبد گردون می پیچید در چنین شب ہولناک جوان مردانہ چست و چالاک راہ می نوردید
و چون آنموضع در جنگلی آبادان بود کہ اطراف و جوانب بیشہ شیران ژیان و چراگاہ درندگان وحشت
در شبہای تار شیر مردم خوار از وحشے نار بدیہ درآمدہ انسان و چارپایان را بودہ طعمۂ خود ساختے
از نوادر اتفاق و بدائع سوانح آنکہ دران شب ہمخوابہ چون تنہا بالا پوش در سر گرفتہ در حجرہ بہر مالش
خواب نہادہ بود و در ش گشادہ و ہمگی غمخواران و پرستاران بمستی خواب غفلت از معمورہ شعور بیخبر
بیہوشی شتافتہ درین اثنا شیری درندہ کہ ناخن در مغز ثور گردون فرو بردی و دامن فلک را بخون
شفق رنگین ساختی و اسد بیمش با دل دونیم در عرین چرخ برین خزیدہ چشم بخواب بر ہم نہ بستے
دران شب تار از مرغزار خود برآمدہ رو بدیہ نہاد چون سکان آن موضع بکمال محافظت و احتیاط
در ہا سخت بستہ بودند در ہیچ سراسیمہ آنمردم ربای پای نتوانست نہاد بہ نیرنگی تقدیر در خانہ خسرو

گشادہ بود و پرستارانش را در بستن از یاد رفتہ شیر دران بقعہ در آمدہ آن نازنین را کہ در حجرہ تنہا
خوابیدہ بود و خود را بنہالین پیچیدہ بہ رنگ نوالہ آن غزالہ مشکین کلالہ را در دہن گرفتہ برآمد تا در بیشہ
برده بگوشت و خون آن معصوم شکم شوم خود را مملو کند آری آن زیبا چہر مہر سپہر حسن و جوانی بود اگر
در دہن اسد جای گرفت جای آن دانست از بدائع اتفاق و نوادر سوانح آنکہ شیر ژیان آنجوان در راہ
در خورد ند درین اثنا برق پرتو افگن گشت و از مرکز خاک تا کرہ افلاک روشن شد تو سن آن تہمتن
شیر را دیدہ بہ بید و پالیز در گہی فروشد جوان از پشت زین بر زمین آمد و شیر آن غزالہ کہ بہ رنگ نوالہ
در دہنش بود بر خاک انداختہ چست و چالاک بقصد ہلاک آنجوان حملہ آور د جوان کار دیدہ بر صمیم
از نیام کشیدہ بسرعتی تمام بر گردش چنان زد کہ دو پارہ شد ۵ ز شمشیر آن نوجوان دلیر دو پارہ شد
آن تہمتن غرندہ شیر درین اثنا اندیشہ بر ساحت درون او پرتو انداخت کہ آیا در دہن شیر چہ بود کہ بیرون
افگند باز برق بدرخشید جوان بتعمق و تانی نظر کرد شخصی را بجامہ پیچیدہ در انجا نشستہ یافت سبک
سویش شتافت و استکشاف احوال او نمود کہ کیستی و از کجائی و چگونہ نوالہ شیر گشتی و از دندان سندان
تگافش چسان مجروح و خستہ نشدی و بسلامت ماندی این راز پوشیدہ بر منصہ ظہور جلوہ گر سازد
آن غزالہ خانہ پرور در دہن غضنفر از بس کہ دہشت خوردہ بود و نیم مردہ شدہ اصلا از نیک و بد دم نزد
و چون از ایام مہد تا بدان عہد با مرد بیگانہ حرف نزدہ بود و روی خود را بکس ننمودہ مصرع از شرم
دو دیدہ بر زمین دوخت ۵ و از ہمہ دل ترسان و لرزان بود کہ مبادا بہ بہانہ ای شیطان ملعون
با دست درازی کند و دامن عفت او را بلوث معصیت آلودہ گرداند جوان کہ بتورع و صلاح آراستہ
بود آن دلارام را زن بیگانہ فہمیدہ بر خود حرام دانستہ طمع خام پیرامن خاطر او نگشت مصرع
دلارام در بر دل آرام جوے ۵ لب از تشنگی خشک و بر طرف جوے ۵ و حیا و شرم آن دوشیزہ را
سخت تر از ہزار رقیب شمردہ دست ہوس بسویش نبرد و بزبان حال بدین مقال نکتہ سرا شد
شعر ہر چند بزم وصل تو خالیست از رقیب ۵ شرم تو با ہزار نگہبان برابر ست ۵ پس آنہ وی مہربانے
بآن نو یاوہ گلشن جوانی گفت کہ تنہا درین شب ظلمانی طعمہ درندگان بیابانی خواہی شد از منزل و

مادای خود وخویش واقربای خویش مرا آگہی دہ تا ترا پیش ایشان کہ بمفارقت تو پریشان شدہ باشند
ترا ازین مہلکہ بسلامت برسانم چون دختر آن نیکوسیر را دربارہ خود سرگرم عطوفت یافت پاسخ داد کہ
ای والانژاد بر کاب تو چگونہ بخانہ مراجعت نمایم کہ پدر و مادر حقیقی وخواہر و برادر صدیقی را مفقود ومرکوز
خاطر میشود کہ این بدکارہ عیار ربودہ این جوان شدہ از وطن آوارہ گشتہ بود اکنون مرتکب کردار قبیح و
فعل شنیع گشتہ خود آلودہ ساختہ معاودت نمودہ روسیاہی کونین را آمادہ شد و ما را پیش اعدا مطعون
ومعیوب ساختہ ودر نظر دشمنان دوست روی سبک وذلیل گردانیدہ تو خود تعقل نمائی کہ واقعہ شگفت
شیرا کہ نزد عقل محال مطلق ست وخالی از اشکالی نہ کہ باور نیکند پرخیز تو درین ماجرا از روی آگاہی
گواہی میدہی اما بدسگالان در غیبت زبان بطعن وطنز می آلایند واین چرفہامی سرایند کہ این ہر دو
بایکدیگر ساختہ چہرہ احوال را بگلگونہ تزویر آرایش دادہ اند جوان را قول آن نازنین پسند خاطر
ہوش آئین شد وتقریر دلپذیر افتاد وگفت نکتہای نیکومی سراید خدا داند کہ پدرش وخویشان او
از اخیار اند یا از اشرار اگر عیاذا باللہ دامن عفت مرا بلوث تہمت آلودہ سازند وہر نیکوئی کہ دربارہ این
بیچارہ بکار برده اند بپاداش ناشایستہ تلافی آن نمایند سخن تجربہ کاران ہوشیاران بر کرسی نشیند
فرو نیکوئی بایدان کردن چنانست ؛ کہ بد کردن بجای نیکدان ؛ پس آنجوان آزادہ از خشک پیادہ شد
وآن پری زاد را سوار کرد و نزدیک آنموضع برده در دیری مستحکم کہ از زندگان در انجا گزند نرسد نشاند
وبخدا سپرده بسوی مقصد خرامش نمود درین اثنا صبح نورانی از شب ظلمانی سر برآورد وعروس زیبا چہر
مہر از تنق افق پرتو انداز گشت جوان قریب آن قریہ رسیده وآن بقعہ را پر از شور وغلغلہ یافت
مردم سراسیمہ وار از خانہا برآمدہ روباطراف وجوانب نہاده وسیل خونی از دیدہ ہا گشاده بودند ودرین اثنا
خسرو برادر آن زن در راہ در خوردند وایشان را بغایت پریشان ومضطرب یافت چنانکہ خون در
تن آنہا خشک شدہ بود وہوش از سر رفتہ نوحہ سرایان واشک ریزان وافتان وخیزان بادیہ پیمای
آوارگی شدہ بودند از ایشان تفقد احوال نمودہ واز حقیقت واقعی آگہی طلب شد اول در انکار زدند
پس از تلاش بسیار والحاح بیشمار بگفتار درآمدند واظہار نمودند کہ ای دوستدار کرا زہرہ وکرا یارا کہ

ازین واقعہ جان گزا و حادثہ وحشت افزا حرفی سرایید ولیکن از تقریر آن پیش تو گزیر نیست مصرع
طبل پنہان چہ زنم طشت من از بام افتاد ۔ امشب ہمخوابہ تو در خانہ تنہا خوابیدہ بود چون روز روشن شد
آن انجمن افروز کاشانہ عصمت را در خانہ نیافتم ہر چند بخانہ خویش و بیگانہ نشانیافتم اثرے از و نیافتیم ندیدیم
و خبری نشنیدیم ازین بگذر روی ما در ہر دو جہان سیاہ و نشاط و عیش ما تباہ است و خدا گواہ کہ اکنون
از زندگی خطی نداریم و بعذاب گوناگون جان می سپاریم جوان از اصغای این قضیہ تامرضیہ از خود رفت
و بطلب ہمخوابہ آمدہ بود دلی خود را گرم کرد و پس از تامل و تعلق گفت در آخر شب زنے در نزدیکی دیہ
بمعبدی درآمدہ آنجا رویم و بجوئیم تا تحقیق احوال شود بحیل کہ او باشد ہمگنان باتفاق در عبادتکدہ
شتافتند و او را در آنجا سرگرم طاعت و عبادت یافتند پدرش بکمال اعراض و دشنام بر زبان راند
و ہنگامہ جمعیت او را بر ہم زد و صفای وقت او را تیرہ ساخت و گفت کہ تمام شب بہ بے اعتدالے و
ناشایستگی بسر بردی و جہانیان بدنامی و رسوائی بر ما و بر خود بستی در روز بدین طاعت ریائی و ننگ
آلود پارسائی مجلس خداع را سرانجام میدہی آمادہ شو کہ ابواب ننگ و فردوس بر روی تو کشادہ
و ناز و نعیم آنجہانی برای تو مہیا ساختہ دختر معصوم نقاب شرم بدان گونہ بر رخسار کشیدہ بود کہ اصلا
نمیز دوینخواست کہ اگر زمین بشگافد فرو رود سخنی کہ با جوان در شب تار بر زبان راندہ بود بر کرسی
نشست چون جوان را یقین بہ پیوست کہ آن دوشیزہ ہمخوابہ اوست و از چنان مہلکہ بتائید ایزدی
بسلامت برجستہ و عیار عفت او را خود برگرفتہ بود کہ درین وادی ہمدوش مریم پارسا است پس پدر او
را بکوشش منع نمود و گفت آن دوشیزہ پاکیزہ روزگار را آلودگی مباد و بر و گمان ناشایستگی
بردن خطاست پس ماجرائے شب را یکیک بتقریر آورد پدر و مادرش را پس از شگفتگی شگفتگی حال
شد و او را در آغوش کشیدند و مہر آن زیبا چہر از سر تو در دل گرفتند و او را در عفت و اصالت مسلم
و مقرر داشتند و جگر گوشہ را بداماد بخانہ بردہ ضیافت عالی سرانجام دادند بلکہ آئین عروسی را از
سر تازہ ساختند و سر و پا ہای قیمتی باو و داماد گذرانیدند و بتقطیع گزین و سامان شایستہ او را بشوہر
سپردند و آن بیدار بخت ہمخوابہ را با خود گرفتہ بوطنگاہ خرامش نمود ہر دو ستودہ سیر بودہ یکدیگر بودہ

تا دوم والپسین بزم اتحاد و ارتباط را گرم داشتند و ساوق نشاط در ساغر کامرانی می پیمودند و سالها بادهٔ جوانی سرخوش بودند **قطعه** تا کہ شیر و پلنگ مردم را ؛ ندہد آزار جز بحکم قضا ؛ آن جہانگیر شاہ شیر شکار ؛ ؛ ؛ کامران باد تا بروز جزا ؛ ؛ باد

باب پانزدہم در بیان حقیقت سرود داستان سرائی ہزار دستان غامہ در بیان کیفیت خوش آوازہ کہ گویند خوش آہنگ و سازندہ چابکدست ترانہ بر بط چنگ شنگ را بر نگ آب نرم می سازد و سنگین دلان را بکمال رقت چون موم مے گدازد

حکایت یکی از نغمہ سنجان خوش آواز و ترنم سرایان دلنواز بگذارش این نقل جان گداز اہل وجد و حال را بدینگونہ رقتی و سوزی افزودہ است کہ در زمان راجہ مان کہ قلعہ گوالیار از و تعمیر یافتہ و سرود فقرا جہاے ہندوستان و عمدہ والیان این کہستان بودہ است و در علم موسیقی و سرود و خوش طبعی و ظرافت و لطافت از بی بدلان عالم بود از ولایت دکن استاد موسیقی دان و ہنیاگرے خوش الحان کہ بنغمہ داؤدی آہن را از غایت رقت بر نگ موم گداختے و مرد صد سالہ را با نفاس عیسوی از سر نو زندہ ساختی حسب مکارم اخلاق و محاسن اشفاق و آوازہ بذل و کرم بے اندازہ و کردار باشایستہ و اطوار با پسندیدہ راجہ شنیدہ بگوالیار رسیدہ و راجہ مجلس بادشاہانہ سرانجام داد و مسازان و ہمرازان و حریفان و ظریفان فراہم آمدند و سازندہ ہا و گویندہ ہا کہ با آواز دلپذیر بے عدیل و بے نظیر بودند حاضر شدند و نکتہ سنجان روشن قیاس و شیرین نہادان مزاج شناس جانفزائی و دلنوازی و بزم طرازی می نمودند و شاقان صاحب جمال و جوانان لطیف الاعتدال بخدمت کمر بستند و دانایان مجلس آرایان بحکم راجہ چپ و راست نشستہ بساط انجمن بفرشہای ملون آراستہ یافت و در و دیوار بزر لفت و دیبا و پرنیانہاے زیبا زینت گرفت و بکمت لخلخہ و بخور عود و عنبر از مجمرہاے زرین ہفت کشور را معطر می ساخت و قافلہ صراحے

عیش خفتہ را بیدار میکرد و بانگ چنگ و رباب آتش شوق را در التہاب می آورد مثنوی
و آواز چنگ ؛ بر خسار گیتی در آورده رنگ ؛ سر می گساران شد از باده گرم شده دل
نرم ؛ چون مجلسے بدینگونه ترتیب داده آمد و اسباب عیش و نشاط آماده شد استاد را دران نزهت آباد
طلب داشتند و حریفان هنرور بجملی نظر بسوی او گماشتند استاد مراسم کورنش و تسلیم تقدیم رسانده
بحکم راجه در صف سازنده ها نشست حکم شد که نغمه نوازد و تبرانه دلنواز مخملی را گرم سازد و خنیاگر
باشارت آن سرور شروع در ترنم نمود مثنوی ؛ بآواز آن نغمهٔ دلفریب ؛ ربود از همه اهل مجلس
شکیب ؛ سرایندهٔ انگونه شیرین سرود ؛ که مرغ از هوا بیخود آمد فرود ؛ برامد ز مردم فغان و خروش
کسی را نه دل ماند بر جا نه هوش ؛ اتفاقا در مجلس معطر آنسرور سنگی که بود و صندل می سایند نهاده
از غایت رقت و گداز افتاد و بر نگ آب شد اگرچه سنگین دلان آبی از آب شدن سنگ
و این نقل را افسانه می پندارند یکمل که دردمندان پرسوز آهینی را باور و معتبر دارند بهرحال آن
از جای خود برخاست و ساز خود را که جلاجل خود داشت و بزبان هندی شنجیری نامند آنرا دران
فرو برد و از سرود بس کرد در حال آن منجمد گشت و ساز دران بند شد و رشته اش که بریشم تابیده
بیرون ماند استاد براجه گفت که ای خداوند این همه مغنیان خوش آواز دلنواز درین نزهت
جلوه گر اند حکم شود که هر که رشته این کار و قوفی دارد رشته کشیده ساز مرا که در سنگ بند
بردارد و مطلبش آنکه کسی بدینگونه سرودی سراید که سنگ نرمی گراید تا آن ساز از بد آید
شرمنده وار بسوی سازنده ها گویند ها نظر کرد هر یکی سر از خجلت فرود افگنده ماند زیرا که هیچ زهره
زهره آن نبود که سنگ را آب سازد و راجه از آب ناشدن سنگ ترشده و در پله همت آن سنگ گران
نیرنگ ساز سیک سنگ برامد از غایت خجلت و سنگدلی قرار داد که آن سنگین را از ان قلعه سنگین
بپائین اندازد تا راجه را مجلس را جاے دیگر رفته بی سنگ و رسوا نسازد و نگوید که از ترنم ساز ان او
کس نبود که با بن دم مساوات تواند زد و در راه را هزنی هستی و همفسی تواند نمود ناگزیر آن بے نظیر را
از ان قلعه که سر بر فلک اثیر کشیده بود بزیر انداختند چنانکه سنگریش پاش پاش و اعضاش سینه ریزه

قطعہ زمانہ زان سبب او را گشیدہ بود بلند ۔ کہ گر نہ زیر زمین خورد بہ شود مسکین ۔ نتیجہ کز ہنر خویش
آن ہنر ورد یابد ۔ اگر ز اہل تمیزی بچشم عبرت بین ۔ بکسب فضل و ہنر عمر خود مکن ضائع ۔ کہ اہل فضل
و ہنر را نتیجہ نیست جز این ۔ الغرض دختر حقیقی او کہ بعلم موسیقی از پدر کمتر نہ بلکہ بیشتر بود از بین
واقعہ آگہی یافتہ از دکن سراہی شد و بگوالیار رسید راجہ را اوصاف ترانہ سنجی و نغمہ سرائی او گوش گذار
شد غافل از آنکہ این دختر آن ضحیا گریست آن جادو زن زہرہ فن را در انجمن خاص طلب فرمود و گفت
کہ قبل از تین نم سرائی شیرین مقالی بی ہمالی از ولایت دکن در انجمن ما حاضر آمد و بصوت جان فزا
و نغمہ دلربا ہوش از اہل مجلس ربود و لہجہ او در در و دیوار سرایت کرد چنانکہ سنگ سا ساز صنبل
از ترانہ آن بی بدل آب شد و او ساز خود را در ان آب انداخت و خاموش شد آب منجمد گشت و ساز
در روبند شد و رشتہ آن بیرون ماند می توانی کہ بخوش الحان آن سنگ را باز در گداز آری و آن
ساز را از و برباری گفت از خدا دور نیست و از انسان متعذر و نا مقدور پس آواز سے بر آورد
کہ اہل محفل راست و لا یعقل ساخت و آب از دیدہا روان شد و سنگ در گداز افتاد و چون آب
نرمی گرائید ساز را کشیدہ در بیش راجہ نہاد و جوش و خروش از مجلسیان برخاست و از انتعاش
گفتگی بر ناصیہ راجہ ظاہر شد و سر از گریبان انصاف بر آوردہ گفت ای جادو منش ہر چہ از من
ہی مسئول ترا میسر دل فرمایم و ما مول ترا بوصول رسانم او گفت من دختر آن ضحیا گرم کہ آن یگانہ
زمانہ را بیچرمی از قلعہ بزیر انداختی و آن منبع علوم را معدوم ساختی زہری کہ در کاسہ کردے
دست مکافات ایام در کام تو خواہد ریخت و چاہی کہ برائے او کندی گردش فلکی ترا در و سرنگون
خواہد آویخت از تو چہ طلبم اگر انعام تو عام ست صلۂ تو بر من حرام ست عطای تو بلقائے تو
بخشیدم و از تو بدین قدر قناعت گزیدم کہ لطف فرمائی و استخوانہای پدرم بمن بنمائی تا فراہم
آوردہ در خریطہ کشیدہ سرم و در آب گنگا اندازم و کار آخرت او را بسازم و حق پدری گذاردہ باشم
و باعث آبروی ما گردد و راجہ گفت ای داخل انعام این چہ انعام خواستی و چہ نوع مطلبی ظاہر
ساختی ای بے طالع بایستی از من ملک وسیع میطلبیدی تا ترا بدان اقطاع سربلند می ساختم و

بالفعل کونا گون مینو اختم ۵ این چه بے شرمیست و بے ادبی به سگ شه استخوان چیست طلبے
ای بیمغز استخوان بوسیده پدرت که در غطام دامیان و وزان در هم و برهم شده بچه رنگ
جدا توانی ساخت گفت استخوانهاے پدرم نشان دارد کازان توانم شناخت راجه از روے
الحراص جابجی را گفت که این ماده سگ را ببر و استخوانهاے پدرش بجاے او در کشتن گاه
گئوگاران که استخوان زار بود او را برد و آن زن جادو فن در انجا نشست و آوازے
جان بخش و نغمه دلکش برآورد چنانکه استخوانهاے پدرش که از سوزد گداز جا بجا سوراخ
سوراخ بود در حرکت و جنبش آمدند برنگی که اهل وجد و حال تواجد میکنند و برنگ نے از
سوراخهاے استخوانهاے وی آواز می آمد که باعث شگفتے نظارگیان می شد فی الجمله استخوانهاے
پدر خود را فراهم آورده روبراه نهاد ۵ دلاهر دانکی زمین زن بیاموز ۵ چراغ دل
ازین و غن برافروز ۵ فی الجمله آن استخوانها در آب گنگ انداخت و چهره دین خود را آبے افزود
و بسوی وطن خود مراجعت نمود بتاثیر آن استخوان ترا نه جویبار بغایت ملائم و موزون شد چنانکه
از آواز آن ماهیان در رقص و اهتزاز آمدند و صدف بشنیدن آن همه تن گوش شد و مرغابے
از شوق پر میزد زهی سرایت سرود که بعد از مردن استخوان از شوق می جنبید صوفی زنده دل
اگر در رقص پاے کوبد شگفت نباشد قطعه تا آواز نغمه دلکش ۵ اب گردد ز روے وقت سنگ
شه جهانگیر تا بروز جزا ۵ باش خوش دل ببانگ نغمه چنگ

باب شانزدهم در کمال دانائی و رسائی اهل تنجیم و دریافت طبع سلیم ایشان و خبر دادن از مغیبات و آگاه بودن از انها پنهانی و پاره کردن شکم ماده گاو

حکایت از پدر بزرگوار خود که یکی از راستی منشان صداقت کیش و عارفان حقائق اندیش بود
شنیده ام که در زمان خدیو کشور ستان فرمانروا سواد اعظم هندوستان حقیقت پژوه دانا دلان

شہریار درویش نواز دبد اندیش گداز شمع انجمن عدل وانصاف بزم زن ہنگامہ ظلم واعتساف
چراغ دودہ چنگیز خانی قدوہ خاندان صاحب قرانی حضرت عرش آشیانی نور مرقدہ شخصے
مادہ گاوی خوش رنگ از گوش تا دم واز پشت تا شکم تناسب اعضا داشت ویک من شیر کہ بحلاوت
ولذت خوشتر از آب حیات می بود میداد وبا آنحضرت بر سیم پیشکش آورد واتفاقا آن مادہ گاو آبستن بود
وپنج شش ماہہ حمل داشت درین اثنا اندیشہ بر ساحت درون آن سایہ چون پرتو انداخت کہ آیا
گوسالہ در شکم این حامل نر ست یا مادہ دبچہ رنگ مزین ست بمیر مرتضیٰ شیر یعنی کہ سید صحیح نسب واز
سرامد علمای خراسان بود واز ہمگی علوم سیما در رمل ونجوم وبدقت طبع مستقیم عدیل وسہیم نداشت فرمود
کہ در مسلک دانائی ورہ شناسی شتافتہ یعنی رادریافتہ صورت احوال را بنیرنگاہ تقریر جلوہ گر سازد
میرازحکم جہانمطاع کہ سخت متعذر ودشوار بود بورطہ حیرت فرو رفت مثنوی لیکن چہ کند
نداشت از بیم ۔ بیچارہ دلش بغیر تسلیم ۔ آنکس کہ بحکم او قضا رفت ۔ باید رہ حکمش از رضا رفت
تغییر قضا نمیتوان داد بہ زور ۔ دہ آنکہ این کمان داد ۔ باری میر سراپا فکر گشتہ استمداد بہ توجہ
آن منبع عدل وداد نمودہ کمال تامل وتعمق بکار آوردہ ونہایت دانش وبینش بکار بردہ عرض نمود
کہ اگر ارادہ موافق ست بحکم ضابطہ رمل ونجوم چنان مفہوم میشود کہ بچہ در شکم گاو نر ست وسر تا پا
احمر اما بر جبینش نشان سپید ست گویا ستارہ بر ناصیہ تور پرتو انداز ست چون آنحضرت را تقریر میر
گوش گذار شد علما خواجہ اویس کہ جد جامع حکایات ست واو یکی از فاضلان کامل ہندوستان
ودر اکثر علم غریبہ عجیبہ سیما در رمل ونجوم بے بدل وضرب المثل بود واز طلسمات وعجائبات وحکمتہای
شگرف آگہی داشت وبارہا بنظاہر ساختن لکھتہاے نادر مسرت پیرائے خاطر آن اورنگ آرای شدہ بود
چنانکہ ہلال را در نظر آن اوج اقبال شب بیست وہشتم جلوہ گر ساخت کہ باعث شگفتگی نظارگیان شد
وبہتانت بیان در زمانت تقریر بے نظیر بود توجہ فرمود گفتند کہ شما نیز در استکشاف این حال غوص نمودہ
در لجہ فکرت غواصی کردہ گوہر مقصود بساحل آرید ملا بحکم شاہنشاہی از روی آگاہی وپس از تفکر
وتامل کماہی مکنون ضمیر را بر ملا افگند کہ تقریر میر دلپذیر واندیشہ اش درست ودر مسلک تشکل فہمی

و رموز دانی چالاک و چست ست و چہرۂ گفتارش بغازۂ راستی مزین و قولش از شائبۂ خلاف مبراست
اما یک نکتہ دقیق فرو گذاشت نمود و فہم بلند و طبع مشکل پسندش بدان پایہ نرسید و پای اندیشہ
درین پیشہ بر نشیب و فراز لغزید کہ گفت جنبیش اثر پسیدی دارد زیرا کہ این نقصان بر دم اوست
زیر پیشانی شاہنشاہ روشن ضمیر و استادہای پایہ سریر از تفاوت تقریر ملا و میر در شگفت
ماندند و متصدی آن شدند کہ در ساعت این راز پوشیدہ بر منصہ ظہور جلوہ گر شود ندیمان و
و مسازان محفل سپہر مثال کہ یارای گفتار و زبرہ سخن نزد خدیو والا مقدار داشتند بعرض معلا
رسانیدند کہ زندگانی خداوند دراز باد حکم شود کہ گاو را بکشند و گوسالہ از شکمش برآورده تماشا
فرمایند تا عیار گفتار ہر کدام گرفتہ آید و خاطر ازین خدوک و کشمکش بیاساید شاہنشاہ حق جوی و
فرخندہ خوی را اگرچہ کشتن آن مادہ گاو زیبا بر خاطر والا گران نمود اما طوعاً و کرہاً حکم فرمود کہ گاو را
قربان کنند چون شکمش بشگافتند گوسالہ را بوضعی یافتند کہ دم سپید بر جنبش پیچیدہ بود و در تفاوت
دم و جبین نتوانست نمود حیرت و شگفتی بر نظارگیان مستولی شد بر وقت طبع ملا فکر خیز و خاطر
نکتہ انگیزش آفرینہا کردند و تحسین سر انشدند بادشاہ قدر شناس و روشن قیاس ملا را بخلعت فاخرہ
و صلہ شایستہ سربلندی داد و پرگنہ پنوار ماوکات گوالیار ست انعام فرمود و زان روز دلفروز پایۂ
ملا رو در ارتفاع نہاد و یکی از محرمان راز و دمسازان بزم نشست سرشت آنحضرت شد و
اختیار نمودن ساعت نیک و خوش کردن اوقات در ہمگی مہمات بدو تفویض یافت قطعہ
تا کہ اہل نجوم و رمل و ہند ۔ خبر از رازہای پوشیدہ ۔ شہ جہانگیر باد ازان رخ خوب
روشنائے فزائے ہر دیدہ

گذارش احوال ستارہ شناسی کہ بلاف دانائی دعوی دریافت اسرار خدائی میکرد و آن بصدمۂ عبرت انگیزی زیاد افتاد و سر خود را بر باد داد

یکی از ستارہ شناسان باطل قیاس در ممالک شام نزد خدیو ایام تقرب تمام داشت و آن

مرزبان راسخت عقیدہ براحکام او بود و بر ہیچ امرے در مہمات ممالک بی اتفاق آن نزاق اقدام
نمودی بمثابہ کہ بے دستوری او آبخوش نخوردے و تا آنکہ او ساعت فوش نکند لقمہ فرو نبردے
روزی از روزہاے ہمان کشاے در خلوتسرای بآن نزاز خاص سرگرم عاطفت و التفات بود
و ہیچکس از وزراو ندماو ران انجمن راہ نداشت ہر دو بہ نشہ راوق نشاط سرخوش و تسکفتہ خاطر
بودند و پیاپہ یکتا دلی در بزم یکجہتی می پیمودند و مقربان دیگر را در دل حسد میجوشید و بین اثنار
شہریار از و پرسید کہ ای دانای اسرار الہی و ای واقف تاثیرات گردش آسمانی میتوانی کہ باعانت
علم نجوم معلوم کنی کہ چند سال بر اورنگ دولت و اقبال جلوہ گر خواہم بود و مدت حیات من کے سپرے
شود و پیاپہ زندگی پس از چند گاہ لبریز گردد و منجم چنین نیاز بر زمین نہاد و گفت ای فرمانروائے
ممالک شام و روم این کمترین پایہ از دانش و علوم منت و بہرہ نصیبی کہ از فضائل گوناگون
اندوختہ ام و دماغ خود را شہا در مطالعہ کتب علم غریبہ سوختہ اگر ایمقدار دانائی و رسائی حاصل
نکردہ باشم آنہمہ محنون جگر خوردن و رنج و محنت بردن ضائع و باطل ست پس دوات و قلم خواست
و زایچہ طالع او آراست و لنظرات کواکب و سعادت و نحوست آن و تربیع تثلیث نیک ملاحظہ کرد
و قتی و امعان نظر بجای آورد و اندیشہ عمیق و فکر دقیق در تحقیق ایخیال بکار برد پس سر بر آورد
و گفت کہ اگر خدا یورد روزگار جہان مرا در حمایت خود گیرد و خطا امان بمہر مزین ساختہ بمن سپارد و حرف
راستی بر زبان راندم و گرنہ بہرنگ تملق پیشہ گان بزم لبق و چاپلوسی را گرم دارم و چہرہ وقت را
بگلگونہ خوش امد آرایش دہم مرزبان فرمود کہ عہد کردم و تا زنہار دادم کہ باد گرم بر تو نوزد
و سر موی تو کج نشود انجمن ایخیال را بشمع صدق روشن کن و سراز گریبان راستی برآر و ہیچ خلد و ک
و دغدغہ در دل سیار منجم ترسان بعرض رسانید کہ پس از یک سال ازین وحشت سرائے فانی
و نشیمنگاہ خلد جاودانی انتقال میفرمائی و روز و ساعت معین بر کاغذ نگاشتہ بشہریار سپرد
او ازین سوال اندوہ و ملال افزود و برنگ شمع و رگ از افتاد و روز بروز آن والا قدر برنگ
بید در کاہش افتاد و در نگ رخسارہ ارغوانیش زعفرانی شد و در صفای وقت او تیرگی در رنگ

عیش او بهمزگی راه یافت هر روز که بشب رسیدی جانش از غایت اندوه بر لب آمدی در محاسبه شمار روزی
اشتغال می نمود و انفاس گرامی را می شمرد و همی اندیشه او بر این مصروف بودی که از سال چند روز
کم شد از بیم مرگ دلش دونیم و بمرگ تازه مبتلا بود با ندیمان بزم طراز و خوبرویان دلنواز و خنیاگران
خوش آواز بهجت نداشتی و بانگ چنگ و رباب و آواز قلقل شیشه شراب در گوش آواز نوحه شیونیان
خسته دروان و ماتمیان جگرخون وحشت فزاد و جگر گزا تر بود و هرگز تماشای گلزار و تفرج مرغزار
و سیر و شکار خرامش نفرمودی پیوسته سر بزانوی غم نشستی آه سرد از دل پر درد بر سبکشیدی بزنگ
چوبی که او را کرم میخورد و مغز را ستخوانش کاهید و عیش شیرین بر وی تلخ گردید و پیرهن بر بدنش
بجای کفن و پوست بر تنش زندان بود روزی دستور در خلوتسرای جهان کشای خود را بتکلف
در اورد و رنگ زردان اورنگ نشین فرهنگ آرای را دید اندوه ملال دیده سوال کرد که ای
مسند طراز انجمن دولت و اقبال این چه حالست و باعث خشک دماغی و خلوت گزینی و تنهانشینی و
پریشانی خاطر و شورش باطن چیست غزل شاها تویی که حکم تو بر هفت کشورست ۵ از شرق تا بغرب
جمانت مسخرست ۵ گردون ترا مطیع زمانه غلام تست ۵ دولت کمینه بنده و اقبال چاکرست ۵ در بزم عیش
باده خور از بهر خرمی ۵ در کنج غم نشستنت آخر چه درخورست ۵ واگر عیاذا بالله واقعه سخت گریبان گیر
شده یا مرضی صعب طاری گشته بگو تا اندیشان حقیقی و دولتخواهان صمیمی آگهی بخشش که در علاج آن
جد و جهد بکار برند و بحمایت حفظ صحت ناموس تو جان فشانیها نمایند و حقوق نمک مرعی داشته
مراسم خدمت و آداب فرمانبری بتقدیم رسانند شهریار گفت ای وزیر چه می پرسی کار من از اندیشه و تدبیر درگذشت شعر
چه پرسی ز جان بجان آمده ۵ بگلی ز سموم خزان آمده ۵ این بود و داد و عقده اگره کشائی پیدا نیست و زیر گفت ای
مرزبان حرف ناامیدی بر زبان مران آفریدگار جهانیان هیچ دردی خلق نکرد که نخستین آنرا دوائی
نیافرید ریاعی بسا قفل کانرا نبا شد کلید ۵ کشاینده ناگه آید پدید ۵ بسا در دکان به نشد از دوا
که از لطف حقش شفائی رسید ۵ گفت منجمی که بخدمت من سر بلندست تو خود میدانی که دانائی
او در نجوم و انواع علوم چه مشابه است از مدت عمر خود با سوال کردم که پس از چندگاه سپهری شود

او بعد از زایچہ کشیدن طالع و گرفتن پہلاچ و حساب و شمار آن گفت کہ پس از یک سال شمال عمر تو
بصدمہ صرصر اجل از بیخ افتد و رواق حیات تو بسیلاب مرگ خراب و منہدم گردد و ازین رہگذر جہان
در چشم من سیاہ و نشاط و عیش من تباہ ست ؎ آنکہ کم ماند عمرش از یک سال ۔ خود بگو کو چہ سان
شود خوشحال ۔ وزیر گفت تقریر او آلودۂ تزویر ست ہیچ دغدغہ و خدوک در خاطر قدسی راہ مدہ
بدلائل قاطع و حجج و براہین ساطع کذب و زرق او را ثبوت رسانم زیرا کہ حقیقت روح و تعین مکان
و زمان مرگ و حدوث رستخیز و نزول باران اسرار خلاصہ خدائیست و دانائے آن عالم الغیب ست
ازین سرائر ضمائر انبیا را آگہی نہ بخشیدہ اند اختر شناسان کذاب را ازین باب چہ خبر و ازین نشار
چہ اثر و در علم خدائی لاف دانائی زدند بر سوائے بر اوردن پس شمشیر تیز کہ بقصور آن دل غنیم
دو نیم شود در پیش خود نہاد حاجی را با حضار منجم و ستاد مثنوی درامد و ران خلوت اختر شناس
دلش بود پر بیم و خوف و ہراس ۔ چو بنمود کورنش بکشور کشائے ۔ بفرمود او را کہ بنشین زپائے
مراسم تسلیم بتقدیم رسانیدہ بنشست پس وزیر آگہی طلب شد کہ با عانت علم نجوم از عمر خدیو روزگار
چہ معلوم نمودہ آن بی سعادت رازی کہ پیش مرزبان بر ملا افگندہ بود ادا عادت کرد و وزیر گفت
در طالع خود مدت عمر خود نمیدۂ و در پلۂ دانش سنجیدۂ کہ چہ قدر ست گفت بے آنکہ فکر دقیق
در تحقیق آن بکار بردہ شود ازین باب حرف زدن خطاست وزیر گفت اندت حیات خود
نیز ما را آگہی بخش کہ تا چند چراغ عمر تو روشنی خواہد داد اختر شناس پس از تامل بقیاس بے بیم و ہراس
بر زبان راند کہ پس از سی سال ازین مرحلہ رحلت خواہم نمود ۔ ہنوز این حرف تمام نکردہ بود کہ وزیر
برق جہانسوز از نیام برکشید و بران بدبخت زد کہ سرش از تن جدا شد و در لحظہ جان سپرد
پس وزیر بشہریار گفت کہ اکنون کذب و تزویر آن کذاب بر ضمیر تو روشن شد تا ہنوز شب بے
پیرامن خاطر اقدس تو میگردد قول او را در باب عمر خود ازین قیاس فرمائے و خوف و ہراس را
از دل بکسو کن کہ از علم الٰہی ہیچکس را آگہی نداده اند ؎ کس را خبر ز راز خدائی نداده اند ۔
مردم اگرچہ رو بتفحص نہاده اند ۔ از تقریر وزیر و از تجربہ کہ ہوش افزای آنجہان کشائے شد

دلش را قراری و اطمینانی حاصل گشت و رنگ رویش بحال خود آمد و مزاج اعتدال گرفت و از خود و
وو خدعه رهائی یافت و مرگ بنجم موجب جانفزائی شهریار شد پس وزیر را از خیر اندیشان حقیقی و
دولتخواهان صمیمی خود دانسته بالتفات گوناگون سربلند ساخت و باصناف مکارم و احسان بنوا خت
و همیشه با آن صائب اندیشه بزم یکجهتی و یکتا دلی گرم می داشت و او را از هواخواهان بی ریا
و اهل حقیقت و وفا می پنداشت **قطعه** تا نبرد یک عارفان جهان ٭ قول اهل نجوم باشد زور ٭
شه جهانگیر عادل و غازی ٭ جلوه گر باد بر سریر سرور

باب هفدهم در پاداش اندیشه تباه و حق مردم بیگناه گرفتار آمدن بپاداش آن

حکایت در نامهای باستانی دیدم که در پیشین زمان شخصی در لباس درویشان در شهرے
خانه بخانه میگشت و بیانگ بلند بر زبان میراند که ای دانشوران و ای خردپروران از هر فردے
که اعمال شایسته یا افعال ناستوده سرزند در بین جهان و دوران عالم نتیجه و ثمره آن بروزگار
او عائد میگردد و اگر باور ندارید سراز گریبان تجربه برآرید تا در آئینه آزمون تمثال حقیقت احوال
جلوه گر شود و بهر کرا از این نکته ازان صاحب تحقیق گوش گذاری می شد سر بتصدیق فرو می آورد
و آمنا و صدقنا می سرائید تا آنکه بدر خانه رسید و همان نوع حرف بر زبانش گذشت و آن کاشانه
زنی بود سست عقیده موصوف باخلاق ناپسندیده شیوه جهل و جنون ورزیده اندر زاو را شنیده
از اقرار کنارے گزیده در انکار زد و هر زه درائی نمود که آنچنان را که دیده است اما در این
عالم بخلاف آن معمول زیرا که بسا کسان مرتکب ناشایسته و بے اعتدالی میشوند و اپسین
بهمه سرور و خوشحالی بسر می برند و از اکثر مردم خیرات و مبرات کرامات و مرات بوجود آمده و از بسیار
مردم که در باره ایشان عواطف گوناگون و نوازش از حد افزون بجاے آورده اند مورد آزار
و جفا ها گشته این سخن هاست که اندر زگویان جهت گرمی بنگامه موعظت از خود تراشیده اند و

ومردم را بلاف وگزاف ترسانیده چون آن زن را ابلیس ره زن از جاده صدق ودرستی
انفطاف داده در بادیه کجی وکاستی آواره وسرگردان ساخته بود ازین مضمون حقیقت مشحون آگهی
نداشت که آفریدگار جهانیان در قرآن مجید غنودگان بستر غفلت را بزلال این مقال بحجت بیداری
وهوشیاری آب برو زده که من عمل صالحا فلنفسه ومن اساء فعلیها پس آن بدسرشت پاره آرد با آب
زهر قاتل سرشت وخمیر کرده دور زواله زوال ساخت واز روی خامی دونان پخت وبرو روغن بسیار چرب کرده
وشکر بر و ریخته بسائل داد ومطلبش از ارتکاب این فعل قبیح واندیشه ناصواب آنکه به بیند که چگونه
شماست این کردار ذمیمه بر همزن هنگامه روزگار من خواهد شد وسخن آن ناصح بر کرسی خرابات نشست
سائل ازین رمز غافل که نانها مسموم ست وحقیقتش معلوم نه بکمال رغبت نانها از و بگرفت وآن
سفیه ساسفیه دانسته آداب شکر سرائی ودعاگوئی بتقدیم رسانیده بدرود شد چون آن مسکین
همان شهر مسافر بود آن دونان را توشه خود ساخته عزیمت سفر بربست وازان معموره
بیرون خرامیده در نزدیکی شهر رودی که آب آن چون رای روشن ضمیران صاف وچون ادای
شکر لبان شیرین بود آن بیچاره لختی بر ساحل آن نشست تا نفسی آرمیده دونان خورده دمی چند
آب آشامیده از دریا گذار شود چون داد بین مظلومان بیکس داد ار جهان آفرین ست از نوادر
اتفاق وبدائع سوانح آنکه شوهر آن زن که بر سم بازرگانی بملک دگر بار بسته بود درین حال
مراجعت نموده ازان آب عبور کرده بر ساحل رود فرود آمد تا غبار راه وکسافت سفر از خود بشوید
داده بخلعت فاخره مزین شده بشهر جلوه گر شود درین حال خرقه پوش را دیگ طمع در جوش آمد و
او را متمول وصاحب غنا وثروت دیده آن دونان را بطریق تشکون نیکو در پیش نهاد که تبرک
فقیران بلطف وکرم پذیرد مامول آنکه بوسیله آن دونان قوت چند روزه حاصل کند وآن
سخاوت منش والا فطرت در وجه آن دونان گندم یک قرص نقره با وعطا فرموده چون استدعای
طعام داشت نانها نخورده بر سم تبرک بوابستهای سپرد که نیکو نگاه دارید پس بدریا غسل نموده
بکسوت قیمتی خود را آراسته بخانه خرامید وآن بیچاره بدبخت آن دونان به همخوابه خود داد که در پیشی

حقائق کیش بطریق تبرک بمن گذراند این را بکمال عقیده و نهایت یقین تناول نمای و بهیچکس مده چون تو پیشوای باشد که وهاب حقیقی به یمن تبرک درویشان ترا فرزندی سعادتمند کرامت فرماید آن عیاره پرنیرنگ در آنحال معجونی بکار برده بود که تخلیط نیک داشت نادره اشتهاالتهاب یافته وجوع الکلب چاق شده بود آن دونان زهر آمود شکر اندود بادت و رغبت در شکم شوم خود فرو برد و تیزی زهر قاتل جگرش را بشگافت و حق بحق خود قرار یافت و بعذاب گوناگون گرفتار شد و ازین سرای مکافات پی بدرکات جهنم برد شربتی که بحبت دیگران آمیخته بود ساقی دوران بزود در گلویش ریخت و چاهی که برای غیرے کنده بود گردش گردون سرنگونش در آویخت فاعتبروا یااولی الابصار این نکته را بگوش هوش راه داده زنهار پیرامن اندیشه بد مگردید و دامن خیر کسے از دست ندهید و سر از گریبان نکوئی برآرید و تخم کینه کسی در مزرعه سینه مکارید که هر عمل را اجرے و هر کرداری را پاداشی در پیش ست مصرع هر عمل اجرے و هر کرده جزاے دارد ۱۲ قطعه تا بدونیک را جزاے عمل ۱۲ میرسد از خدای عزوجل ۱۲ شه جهانگیر تا بروز جزا ۱۲ به نکوئی و خیر باد مشغول ۱۲

در خاتمهٔ این کتاب گوید

الحمد لله که این عروس زیبا و شاهد رعنا غازه اختتام بر رخساره و وسمه اتمام بابرو کشید و بانواع حلی و حلل محلی شده بنظر دوربینان نکته آفرین جلوه ریز گشت ۱۲ خداوند از قبول خویش کن یارب ۱۲ نه چشم ناقبولانش نگهدار ۱۲ الله الله این چه گلها و شقائق و دقائق ست که از گلزار فصاحت در چمن زار بلاغت شگفته و این چه کواکب ثواقب ست که از اوج سپهر فطانت و فراست درخشیده و از نکهت آن مشام آرزوے هنرمندان عالم معطر و از پرتو فروغ آن دیدهٔ تمناے خردپروران جهان منور این چه لالهٔ سلالی ست که از لجهٔ ضمیر بر ساحل تقریر آمده و این پرده گیان معانی اند که از نهانخانهٔ فکرت برارائک الفاظ دلپذیر جلوه گر شده جوهریان دیدهٔ ور دانند که این چه گوهر شب چراغست که از معدن اندیشه بکاو و کاو دماغ و جگر تراش سرزده صرافان دانا بفهمند که این چه زر شمس سریست که از کان خردپروری برآمده و بهر نقطه

ازین نامہ شگرف دیدہ وران ارادت گزین را چون مردمک چشم روشنی و فروغی بخشیدہ و
ہر حرفی ازین نسخہ بر رنگ و شہ کینہ کشان حسد آئین را جگر خراشیدہ ؎ زین ہمایون نامہ
کز وی زینت عالم بود ؛ دوستان را شادمانی و دشمنان را غم بود ؛ استغفر اللہ استغفر اللہ
این چہ لاف و گزاف بیہودہ بود کہ از من نادان سرزد اینہمہ انفاس گرامی را کہ گنج باد آورد
و رجنب آن خاک کمتر ست در فراہم آوردن افسانہ چند کہ مادہ در وقوع و منشا تزویر ست
بر باد دادہ بر باد شدہ ام و چون آتش زبان در ازیہا نمود و دست از آبروے قیامت
شستہ بایستے کہ اوقات خجستہ در تلاوت قرآن و تحصیل حقائق عرفان و ذکر خفی و جلے و
اثبات دلائل وجود دلم یزلی مصروف می شد کہ مقصود از ایجاد آدمی زاد ہمانست افسوس
افسوس کہ چند اوراق سفید بر رنگ نامۂ اعمال خود سیاہ کردم و وسیلۂ سرخروئی خود میدانم
و نزد سخن پوشان عالم ملکوت زرد روشدہ ام جائی آنست کہ چہرۂ خود را بطپانچہ ہای ندامت
نیلگون کنم سفالی چند را بطرز اطفال فراہم آوردہ معدن الجواہر نام کردم من بیچارہ
این خزف پارہ ہا را بدست جوہری خردہ شناس بازار عقلی چگونہ خواہم فروخت و ازین
سودائے خام چہ چیز خواہم اندوخت خامہ بگاہ نگاشتن این نامہ بر حال تباہ من میگرید
و خط خاک بر سر می کند و دوات از قلم انگشت تاسف بدہان میگزد و صدف شگرف از تحریر
این حرف جگر خونست مسطر سر رشتہ از دست دادہ و کاغذ طومار از انکار بر خود می پیچد و قلمتراش
سر از پا زبان گشتہ بر من ناتراش نکوہش می کند و قطان ازین نغم استخوان گشتہ دریغ
ہزار دریغ کہ در فن ناستودہ بیہودہ شعر و انشا کہ خوبی و لطافت آن از کثافت گزاف است
تضییع اوقات خود نمودم فی المثل اگر فردوسی وقت خود ام شہنامہ در ہنگامہ قیامت معصیت نامہ
منست و اگر نظامی عصرم فردا نتیجہ پنج گنج اندوہ و رنج ست فروز گنج چنین بہرہ جز مار نیست
کہ فردا چنین گنج در کار نیست ؛ و اگر سنائی دہرم از حدیقہ شعرم خار آزار در دل خواہد شکست
و اگر سعدی زمانم گلستان من در برگ ریز رستخیز از نضارت باز خواہد ماند و اگر خسرو دورانم

اعجاز خسروی مایۂ عجز و عزت الکمال دال بر زوال ست واگر جامی ام انجام کار ساقی دہر جام زہر آکود از روی قہر در گلوی آرزوے من خواہد ریخت حیف ہزار حیف جز مدح سرائی وجود ستائی امری از من سر نزد کہ وسیلہ رہائی از آتش دوزخ باشد من بسہ پر نیرنگ را مگر آن آتش از ننگ نسوزد و بیت آتش از چون منے چہ افروزد ؛ ملک دوزخ ز ننگ من سوزد ؛ لیکن امید کہ دارم ہمین ست کہ بطفیل مدح جہانگیر شاہی از غضب الٰہی نجات یابم بار خدایا چون طرازی مسکین از کردار و گفتار خود سراپا ندامت ست او را رسوائے قیامت مساز و اگر حرفی تلبقین ابلیس لعین خلاف شرع متین بر زبانم گذشتہ باشد آن گفتہ را نا گفتہ انگار و روزے کہ ازین وحشت سرائے فانی رہ گرائے عالم جاودانی شوم بہدایت بدرقۂ عنایت بسر منزل رحمت فرود آرد و چون در دم واپسین کام جانم بہ سکرات نزع تلخ گردد بشہد کلمۂ شہادت شیرین کن مثنوی ای کرامت عفو کن ہر گناہ ؛ گرچہ کہ طرازیست سراسر گناہ ؛ ہست زلطف تو امیدم تمام ؛ آنکہ بہ بخشی گنہم والسلام

قطعۂ تاریخ اتمام کتاب گوید

بنام جہانگیر اقلیم بخش ؛ شہنشاہ جم جاہ کردون محل ؛ نوشتم من این نسخۂ دلپذیر ؛ چو بر طبع من ریخت فیض ازل ؛ زبانزد اگر خواندنش لذتیست ؛ کہ ہر نقطہ شیرین ترست از عسل ؛ شدہ جلوہ گر چون عروس این کتاب ؛ برآراستہ باحلی و حلل ؛ پے سال تاریخ گفتا خرد ؛

زہی نسخۂ نادر و بے بدل ؛

۱۰۲۵

ایضاً

صد شکر کاین کتاب مرتب شد و تمام ؛ باد ا پسند خاطر شاہ جہان پناہ ؛ دیباچہ اش بنام شہنشہ حزین ست ؛ زان شہر تے گرفتہ زماہیست تا ماہ ؛ چون گفتہ ام بنام جہانگیر ازان شدہ ؛

تاریخ او کتاب جہانگیر بادشاہ

۱۰۲۵

خاتمۃ الطبع

زیبائش سخن سرائی ستایش ایزد نامتناہی کہ از قدرت کاملہ خویش نطق آفرید کہ بوسیلہ اش باد ای ما فی الضمیر یکدیگر متکلم گردید و آرائش خاطفہ پیرائی نعت حضرت رسالت پناہی کہ واسطۃ العقد موجودات اند و شمع کاشانہ کائنات پس تبر و افصح باد کہ ہر گاہ انسان فی نفسہ مدنی الطبع است و مختلف المزاج پس لا محالہ میان اینہا واسطہ باید موجب ایتلاف و امتزاج آنرا بگذر این مفاد حق سبحانہ و تعالی انبیا علیہم السلام را مبعوث کرد تا ایشان بحسب طبائع مختلفہ نوع انسانی قانونی برگمارند کہ شریعت عبارت ازانست تا خلق خدا براہ عدل و انصاف پوید و دست از ظلم و اعتساف شوید و ماحصل از ترویج شریعت غرا تعلیم و آموزش تہذیب اخلاق حسنہ است و آخر از ازتلبیسات سیئہ آنچہ است کہ حکما و فقہاے کاملین نخستین در اصلاح تہذیب اخلاق ہمت می گمارند و از ہر نقیش خواطر مضامین اندرز و نصایح را برائے قابلیت قبول طبع بہ پیرایہ نقل و حکایات می آرند پس متحقق گشت کہ بہتر از تہذیب اخلاق چیزے در دنیا و آخرت نبود نظر بریں یعنی بحمد اللہ و المنہ کہ دریں لا از تائید غیبی و امداد لاریبی کتابے نادر و نایاب در بیان تہذیب اخلاق انتخاب مشتمل بر ہفتدہ ابواب با اندراج مثالیہ حکایات ہمانا لطف عبارتش را در سلاست و فصاحت ہمپایہ تصنیفات حضرت ملا حسین واعظ علامہ مشل اخلاق محسنی و انوار سہیلی توانگفت موجز و ملخص ہفتدہ ابواب اینکہ باب اول زندہ معنویست در بیان شہادت (۲) وصال با محبوب حقیقی وسیلہ عشق ست (۳) در پاداش بیوفائی (۴) در فضیلت یاست (۵) سفاہ و فاشعاری (۶) در پاداش تہمت (۷) در عدل و داد (۸) محاسن قناعت و رزی (۹) ثمرہ صدق مقال و اکل حلال (۱۰) منافع استغنا (۱۱) بخشایش الہی (۱۲) تخمیر طینت آدم از غم و الم (۱۳) در مذمت فقر اضطراری (۱۴) مشاہدہ عجائبات از پردہ غیب (۱۵) حقیقت سرود (۱۶) دانائی اہل تجیم (۱۷) پاداش اندیشہ تباہ در حق بیگناہ پس کتاب مذکور بصفتہائیکہ یاد کردہ شدہ مصنفہ حکیم سخن شناس ملا طرزی کہ اسم با مسمی معدن الجواہر نام دارد بفرمان واجب الاذعان جناب منشی نول کشور صاحب دام اقبالہ در مطبع گاہ نویسنده ۱۲۸۶ھ مطابق ماہ شوال ۱۲۹۳ ہجری بمقام لکھنؤ بزیور طبع محلی

کتب مذہبی اسلام فارسی وعربی

بدایع منظوم — مسائل فقہ مین ہے —
تذکرۃ المعاد — قاضی ثناء اللہ پانی پتی کی تصنیف
بیان معاد —
تمام حق — مشہور کتاب مسائل فقہ کی —
تفسیر المظہری — فی تفسیر الآیات المظہریہ کے مباحث مین
تواریخ النبوۃ — تصنیف شاہ عبدالحق دہلوی مشہور
کتاب ہے
تحفہ الکلام — مولوی سید علی فیض آبادی مناظرہ
مذہب شیعہ وسنی —
مسائل المتقین منظوم — علماء ولایت نے اسمین
مسائل حنفیہ فقہ کے مبسوط مسند درج کیے ہین —
تواریخ النبوۃ منظوم — فارسی مع تفتیحات از
کلام حضرت عبدالقادر جیلانی —
الرضاع کا ترجمہ فارسی —
شرح وقایہ فارسی — مع ملتقی الابحر — مشہور
ترجمہ مولوی عبدالحی محدث سے ہے —
مالابد منہ — مصنفہ قاضی ثناء اللہ پانی پتی فقہ مین
تفسیر حسینی — یہ کتاب قرآن مجید کی تفسیر مین —
ملا حسین واعظ سے مشہور ہے نہایت خوشخط و
صحت کامل کے ساتھ اس طبع مین چھپی ہے —
الفصاء — کا عقد بین عمدہ ولائی —
روضۃ الشہداء — تصنیف ملا حسین واعظ —
فتاوی رشیدیہ — اسمین مسائل دینیہ فقہیہ مذہب
ابوحنیفہ رح کا صاف صاف بیان ہین تصنیف
محمد نصیر الدین مرحوم مفتی لاہوری چھاپا خوشخط
اہتمام بلیغ سے طبع ہوا —
فتاوی عالمگیری — یہ فتاوی الاجواب ہے کہ
بخارا شریف اور افغانستان اور حرمین الشریفین کے
مفتون کا مدار اس فتاوی پر ہے اسکی چار جلد ہین
مصفیۃ القلوب فارسی — تصنیف شاہ عبدالحق دہلوی
نفحات الانس — مع سلسلۃ الذہب مصنفہ عبدالرحمن
بن احمد الجامی احوال وکرامات اولیاء النقشبندیہ
خلاصہ شرح اسلامیہ — مسائل وراثت جسکے
روسے عدالت ہوتے دیوانی مین کارروائی
ہوتی ہے —
معارج النبوۃ — تصنیف ملا معین الدین کاشی
بیان شریف احوال حضرت خاتم النبیین علیہ
الصلوۃ والتسلیم —
ہدایہ عربی مجتبائی ہر چہار جلد کامل مولوی
فادم حسین صاحب جلد اولین وآخرین
جلد اولین آخرین صاف چھپی —
ترجمہ فارسی ہدایہ حائل المتون — ہدایہ مع
ترجمہ وشرح فارسی بمقبول امیطبوعہ مکاتب
جو چند علماء نامدار نے باتفاق رائے ترجمہ و
شرح فرمایا ہے بطبع ہذا کامل —
فتح القدیر مکمل نتائج الافکار مع ہدایہ کامل
تصنیف شیخ الاسلام کمال الدین ابن ہمام و
تکملہ تصنیف علامہ زین الدین اقتدی سے کتاب
شرح ہدایہ فقہ مین مبسوط و معتبر ہے اور ہدایہ
بقدر شرح ہر صفحہ کے اغاز مین مرقوم ہے
عمدۃ الضاعت — فی مسائل الرضاعۃ علا
مصنفہ مولوی تراب علی بن شجاعت علا
مسائل فقہ مین مستند ہے
طوارق احمدیہ لاستیصال بنارد مین النجدیہ —
تصنیف مولوی محب احمد —
عینی شرح ہدایہ حائل المتون — من تصنیف
الشیخ الاجل والعلامۃ الاکمل ابا محمد محمود بن
احمد العینی ہے اس کتاب کا سا ہے ہند و کتابخانہ
صرف ایک نسخہ بہم ہو چکا در شہر پورا نسخہ اس
نایاب کتاب کا یکجا کہین نہ پایا گیا — جلد بن اولین
ماب جزو جلد بن آخرین موقوف جزو
کنز الدقائق فارسی — تصنیف مولوی
نصیر الدین صاحب اعلی درجہ کی کتاب فقہ
حنفیہ مین نہایت مستند ہے
انوار الحار فتین — در مسائل نقہ و
توضیح وتلویح مع حاشیہ [illegible]
حاشیہ ملا خسرو — یہ ایک [illegible]

فہرست کتب

اصول و قصہ میں طبع ہوا ہے کہ ان نادرات کتب کو دیکھا کیا ہے قابل دیدار ارباب علم و فضل ہے۔

مثنویات قصص نظم و نثر فارسی

مثنوی مخزن اسرار تصنیف مولانا نظامی — شرح اسکندر نامہ معروف بشرح محمد گلوی

مثنوی تحفۃ العراقین — محشی تصنیف حکیم خاقانی — یہ شرح دیار پنجاب وغیرہ میں نہایت مستند

مثنوی تحفۃ الاحرار — تصنیف ملا جامی رحمۃ اللہ — ہے حسب فرمائش میاں چراغ دین

مثنوی یوسف زلیخا جامی — محشی تیسری مرتبہ — تاجر کتب لاہور مرتبہ اول اس مطبع میں

چھاپی ہے — طبع ہوئی حصہ اول —

شرح زلیخا — مطبوعہ کلکتہ تصنیف حکیم محمد ساجد — شرح اسکندر نامہ کلان حصہ سوم

یوسف زلیخا ناظم ہروی — بجواب یوسف زلیخا جامی — بہ منتخب الشروح و مشہور شرح علیحدہ کلکتہ

زلیخا فردوسی کلان — تصنیف فردوسی طوسی — مولفہ جناب مولوی بدر علی صاحب عظیم آبادی

یوسف زلیخا فردوسی — منظوم چو مصرعہ کر رطبع — و مولوی سید حسین علی صاحب جونپوری کی

مثنوی عیار دانش — عیار دانش مصنفہ شیخ ابو الفضل کا — جو حکم صاحبان کونسل کلکتہ میں شروح

انتخاب سبع کی طرف سے ہوا ہے کہ عبارت مختصر — کثیرہ سے مرتب ہوئی فی الحقیقت یہ شرح

و مکمل کہ قصے سب موجود ہیں یہ کتاب سہ رشتہ — نے شائقین کی

مثنوی عرفان حق — تصنیف محمد اکرم — تعلیم میں بہت مروج ہے

لاہوری —

مثنوی نشتر عشق — تصنیف مولوی محمد سلیم — انوار سہیلی — محشی تصنیف ملا حسین واعظ مشہور

سہارن پوری — کتاب ہے

مثنوی قضا و قدر — تصنیف میر علی رضا — ظفر نامہ مولانا ہاتفی — تیمور کے فتوحات کا حال

تخلص بہ تجلی — بھی اسکندر نامہ ہے

نالہ منظور — تصنیف سید منظور احمد صاحب — مفرح القلوب — عرف گیدڑ نامہ کتیکہ و منک کا

مذاق تصوف میں ہے — قصہ ہے

مثنوی ژالالی — شمسی سہ آیاز و محمود محشی ہے — مثنوی سبعۃ سیارگان — بہ تتبع بوستان سعدی

قصیدۂ عرفی — محشی مشہور کتاب درسی ہے — تصنیف منشی مرگوپال تفتہ —

ساقی نامہ ظہوری — مشہور کتاب تصنیف — علمدس فارسی — تصنیف فاضی مثنویات

ملا ظہوری ہے — میں سہ پایہ زلیخا سے جامی ہے —

قرآن السعدین — یہ کتاب معز الدین شاہ — لیلی مجنون ملا ہاتفی — مشہور قصہ ہے اور بلاغت

بادشاہ کی ثنا و صفت میں حضرت امیر خسرو — میں بے مثل ہے —

دہلوی کی تصنیفات سے ہے — لیلی مجنون خسرو — امیر خسرو کے پنج گنج سے

قصیدۂ عذر چاچ — مشہور کتاب ہے — یہ ایک کتاب ہے —

شرح قصیدۂ عذر چاچ — معروف بشرح — لیلی مجنون نظامی — تصنیف مولانا نظامی گنجوی

عثمان خانی شارح — شیخ مولوی محمد شاہ جہان — خسرو و شیرین — نظامی گنجوی مشہور کتاب ہے

شہید دار الامام رام پور میں اس شرح کے — ہفت پیکر نظامی — تصنیف نظامی گنجوی قدس سرہ

ضمن میں عمدہ رسالہ نثر علم و فن کا ہیں — سکندر نامہ بحری — تصنیف نظامی گنجوی قدس سرہ

خصوصاً رسالہ جات رسوز ملا قابل دید ہیں — ایضاً — کاغذ کنندہ سفید و کلابی — گنجوی

بہار دانش کلان — واضح دوم انشاء — سکندر نامہ بحری — تصنیف مولانا نظامی

تصنیف مولوی عنایت اللہ — شرح سکندر نامہ — تصنیف محمد نصیر الدین

ایضاً خرد — تصنیف ایضاً — امیر سلطان سعیانی اس شرح میں اشعار

مثنوی ولی رام — عرف چشمۂ عرفان تصنیف ولی رام — سکندر نامہ کو حل کیا ہے طلباء علوم کی

৫২২৮ ৯৭১৫০৭২২

This book is due on the date last stamped. A fine of 1 anna will be charged for each day the book is kept over time.

Extract
from the
RULES of the
LYTTON LIBRARY,
MUSLIM UNIVERSITY,
ALIGARH.

The under mentioned shall be eligible to take books the Library :—

A. Members of the Court.

B. Members of the University teaching staff, including the Librarian, Students on the rolls of the University

C. Other persons, whether connected with the University or not, who have obtained special permission of the Vice-Chancellor on deposit of Rs. 25.

D. Other persons, who have obtained special permission of the Pro-Vice-Chancellor on deposit of Rs. 25.

2. The maximum number of books that may be borrowed at any one time is—

[in Rule 21] { A & B...2 volumes
C ...(MA. &M.Sc. 4 volumes (All others 2 "

4. Books may be retained by—

[in Rule 21] { (A & B for one month
(G & D " 14 days

6. Books lost, injured or defaced, in any other borrowers must way by be replaced or the price paid for case a book belongs to a set or series and a single volume is not procurable the whole set or series must be replaced.

Date	No.	Date	No.